059 1910
U-66

06 JUN 2009

0196 - 20/5128

5 ՂՐՈՒՇ

059
Ս-66

Մեր Տարեցոյցը

[Ա. ՏԱՐԻ]

1910

ԹԻՐԻՆԿ ՂԱԼԱԹԻԱ

ԱՄԵՆԱԼԱԻ ՀԱՆԴԵՐՁԵՂԷՆՆԵՐՈՒ

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

ՏՊԱՐԱՆ "ՇԱՆԹ,, ՂԱԼԱԹԻԱ

AMERICAN MERCHANT TAILOR

ԻՆՉՈ՞Ւ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԴԵՐՁԱԿԻՆ ԿԸ ՎԱՁԷ

ՈՐՈՎՀԵՏԵԻ իր ապրանքները ամբողջովին անգլիական կերպասներ են զուտ բրդեղէն եւ էն վերջին նորաձեւութեամբ:

ՈՐՈՎՀԵՏԵԻ այն տեսակ հագուստներ կը շինէ որոնք էն փափկահաճոյակներն իսկ կը գոհացնեն:

ՈՐՈՎՀԵՏԵԻ շատ գործ կ'ընէ, բանի որ ունի ամէն նիւթի իր մասնագէտ գործաւորները:

ՈՐՈՎՀԵՏԵԻ իր գործերը նախկին 25էն նախկին 40 կ'աւելցան եւ այս կ'ապացուցանէ թէ ոչ միայն իր հին յաճախորդներն կը գոհացնէ այլ ամէն եղանակի նոր յաճախորդներ կ'աւելցան:

ԱՄԷՆ ԵՂԱՆԱԿԻ Է՛Ն ՎԵՐՋԻՆ ՆՈՐՈՅԹ

ՈՐՈՎՀԵՏԵԻ ինք միայն անգլիական եւ ամերիկեան ճոճակով հագուստ կը շինէ եւ կրնայ մրցիլ Եւրոպայի եւրոպական որ եւ է դերձակի հետ թէ՛ գինի եւ թէ ձեւի մասին:

ՈՐՈՎՀԵՏԵԻ կերպասներն հասած են Լօնտօն է եւ Նիւ-Եորք է· պէտք է ա-ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ նապարել ձեր գնումներն եւ ապրանքի ՉԱՓԱԻՈՐ ԳԻՆԵՐ պրանքներն ընել փութով բանի որ դեռ ժամանակը անցած չէ:

Յ. ԲՈՋՈՒՆԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ ՎԿԱՅԵԱԼ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԿՏՐՈՂ

Սաալըգիէ Խան, Թիւ 9

327

ՌԱՅՋԸՐ

ՄԻՆԱԻ

Գ. ՊՈՂԻՄՈՍ

Յակոբեան խան, 19, Գալաթիա

Տպագրութեան և վիմագրութեան ամէն տեսակ մեքենաներու, Բէտալներու, Տառերու, Զարդերու, Պղինձէ գիծերու, Մելաններու և տպագրական ու վիմագրութեան ամէն տեսակ առարկաներու

ՆԵՐԱԾՈՒՄ

ԿԱԶՄԱՏՈՒՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ՕԴԱՅԻՆ ԿԱԶԻ ԵՒ ՔԱՐԻՒՂԻ ՄՕԹՕՐՆԵՐ

Քաթալօք եւ գիներու ցանկեր կը ղրկուին փափաղողներուն

J. Falcioni & M. Mousseau

ENTREPRENEUR-INGÉNIEUR (A. & M.)

Installations Electriques, éclairage, teléphones etc.

REPRESENTATIONS INDUSTRIELLES

Devis gratuits fournis immédiatement sur demande

Fournitures d'appareils electriques et mises au point

Pour visiter nos installations à Constantinople
s'adresser à nos bureaux:
St-Pierre Han, 14 Galata

ՇՈԳԵՁԱՐԺ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆ

ԱՐԻՍ ԵՒ Ը՝ՆԿ

Գ. ՊՈՂԻՄՈՍ

ՀՈՏԵՂԵՆՆԵՐ Օ տր Քոլոնյը, էքսքուէ, Բօմաս Քոզմէքիկ եւն:

ՕՃԱՌՆԵՐ Պարզ լուացքի ճերմակ, Ֆրանսական եւ անգլիական սիսթեմ, թուալէթի հոսուէս եւ ճերկելու օճառներ:

ՄՈՄ Պարզ ճերմակ եւ զարդարուն գունաւոր մոմեր, ցայգակաճքեղ, (կեճե գանտիլի):

ՏՈՒՓԵՐ Ամեն տեսակ տուփեր ֆարթոնէ, փայտէ, եւ քեքեղէ, եւ ամպալաժի վերաբերեալ ուրիշ առարկաներ:
Գործատունս սացած է բազմաթիւ ոսկի եւ արծաթ մետալներ,
1900 Օսմ. Արուեստից շաճշաճ.
1893 Շիքակօ ի
1900 Բարիզ ի
1903 Աքճիֆ ի
1904 Պորսօ ի
Արուեստահանդէսներուն մէջ.

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԳՆՈՒՄԻ ԵՒ ԱՐՏԱԾՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Դիմել Թահտա խալէ ճաssէսի 48 թիւ *ՄԵՐ ԳՐԱՍԵՆՆԱԿԸ*
ԿԷՍ-ՄԵԾԱՔԱՆԱԿԷԳՆՈՒՄԻ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ
ՕՐՈՋՏԻ-ՊԱԳ Գ. ԻՆՃԻՃԵԱՆ եւ ԸՆԿ.

Ինչպէս ճաեւ բոլոր մեծամասնակ վաճառող վաճառատուներեր.
ՓՈՓՐԱՔԱՆԱԿ ԱՄԵՆՈՒՐԵՔ
Ներկայացուցիչներ Թուրքիոյ բոլոր գլխաւոր քաղաքներուն մէջ:

ՀԱՅԿ-ՍՍՀ

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆԻ

Միեւնոյն այսօր հրատարակած բանաստեղծական գիրքերը ամբողջովին փառակազմ հատորի մը մէջ ամփոփուած կը ծախուի միայն

20 ԴԱՀԵԿԱՆԻ

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆՈՎԸ

ԵՒ ԳՆՈՂԻՆ ԱՆՈՒՆԻՆ ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԵՐՈՎԸ

ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՓՈՒԹԿՈՏՈՒԹԻՒՆՈՎ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻՆ

ԴԻՄԵԼ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ

Տպարան "Ճանք,,

Ձամի Գաբուսը թիւ 9

ՂԱԼԱԹԻԱ, Կ. ՊՈԼԻՍ

Նոյն հեղինակէն կը ծախուի ԱՊՏԻՒԼ ՀԱՄԻՏ Բ. (1 գրշ.)

Մամուլի տակ՝ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ ՍԻՐՏԸ

ԵՐԱԽՏ ՔՈՐՈՆԸ

ՄՐՄՐԻՆԵՐ

Դէմքեր, էջեր 6, 8, 10, 12, 13, 14

Ե. ՓՈՂԱՔԵԱՆ

վաճառատունի մէջ կը գրուի ճախճապաղի պէս ծանր, վճռական, ձեռքի ափերը իրարու կը սեղմէ, ձեռնափայտին ծայրին վրայ կը կռնակի, ոտքերը կը խաչաձեւէ, ու հագուստները, որոնք ամէն անգամ կը փոխէ, միշտ նոր կը գտնուին իր վրայ։

*** ՄԵՐԱՓԱՆԱԿ ԿԱ ՓՈՓՐԱՓԱՆԱԿ ***

*** ՁԱՁԱՓՈՒՄ ***

ԳԻՐՔԱՍՏԱՂԵԼԻ ԳՐՆԵՐ ՄԱՆՆ ՔԱԿԻՔ ՀԱՄԱՐ

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉԱՏՈՒՆ ԺՈՂԷՖ

Շիշլի, մեծ փողոց Թիւ 143

Երեսուն տարիներէ ի վեր իր փորձառութիւնովը ծանօթ Տիար Ժողէֆ, մեր լաւագոյն լուսանկարիչներէն մէկն է, որ գիտէ ո՛չ միայն իր հայ յաճախորդները գոհացնել, այլ եւրոպացիներ ալ, որոնք պէտք է խոստովանիլ, շա՛տ աւելի դժուարահաճ եւ բծախնդիր են: Արուեստագիտական ճիգերնիւն, ճաշակ, յանձնառութիւններու փութաջանկի գործադրութիւն, մարդութիւն՝ ԺՈՂԷՖ լուսանկարչատունը բարձր եւ արժանաւոր բոլոր յատկութիւններ են:

ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՈՒԺՕԹԼԻՆԿԷՐՆԷ ԺՈՂԷՖԸ

Անգամ մը այցելեցէք իր սրահը՝ գաղափար ունենալու համար:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է

ԹՐՔԱ - ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԹԻԱԿԱՆԻՆ

[Քննադատական Ուսումնասիրութիւն]

ՀՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ-Է

ԳԻՆԸ 100 ՓԱՐԱ

ՆՈՅՆ ՀԵՂԻՆԱԿԷՆ

ԿԻՆԸ

[ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ]

ԳԻՆԸ 5 ՂՐՈՒՇ

ՎԵՂԱՐԱՒՈՐ ՍԱՏԱՆԱՆ

[Ամբաստանագիր Ուղղուած Օրմանեան իբկած Պատրիարքին]

(Հազուագիւտ օրինակներ)

ԳԻՆԸ 1 ՂՐՈՒՇ

ԹՐՔԱԶԱՅ ԹԵՐԹԵՐ

ԱԶԱՏԱՄԱՐՏ. Բեռա, եկնի Զարշի, թիւ 32.
Արտօնատէր Ռ. Զարդարեան

ԱՌԱՒՕՏ. Ազգային օրաթերթ Պապ-Ալի ձաստեսի Կ. Պոլիս.
Արտօնատէր և խմբագրապետ. Մ. Սուբեան

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ. Շաբաթաթերթ, Իզմիր
Հր. Մամուրեան

ԲԻԶԱՆԴԻՈՆ. Հայաթերթ, Մօլաթաե Կ. Պոլիս.
Արտօնատէր և խմբագրապետ Բիւզանդ Քէչեան.

ԴԱՇԻՆՔ. Իզմիրեան օրաթերթ Ազգային, քաղաքական եւ գրական.
Արտօնատէր, Հր. Մամուրեան.

ԺԱՄԱՆԱԿ. օրաթերթ ձեղալ օղլու փողոց Կ. Պոլիս.
Արտօնատէր և խմբագրապետ Մ. Գօչուհեան.

ԾԻՒՇԱՆ. շաբաթաթերթ, Կ. Պոլիս.
Արտօնատէր և խմբագրապետ Ա. Սուբէնեան

ԿՈՀԱԿ. շաբաթաթերթ, գրական, քաղաքական, տնտեսական.
Արտօնատէր, Հմայեակ Արամեանց խմբագիրներ Գր. Եղիկեան և Հմ. Արամեանց. Պապը-Ալի ձաստեսի, Սէֆէթճի-Փողոց.

ԿԱՎՈՒՇ. ծաղրաթերթ.
Արտօնատէր և խմբագրապետ Երուանդ Թօլայեան.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ.
Արտօնատէր և խմբագրապետ, Յովհաննէս Շահնազար.

ՁԱՅՆ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ շաբաթաթերթ. քաղաքական եւ գրական.
Արտօնատէր Եր. Զաւուշեան. խմբագրապետ Լեւոն Լարենց.

ՁԵՐԻՏԷՑԻ ՇԱՐԳԻՔ քրքաբարբառ հայաթերթ.
Արտօնատէր Յ. Ճիվելեկեան. խմբագրապետ Յ. Վարժապետեան.

ՄԵՃՄՈՒԱՑԻ ԱԼՊԱՐ. շաբաթը երկու անգամ քրքաբարբառ հայաթերթ. Բեռա, Թաֆսիմ.
Արտօնատէր. Յ. Թօլաեան.

ՑԱՌԱՉ. Կարին. Յիսասարակական, տնտեսական, քաղաքական գրական թերթ.
Արտօնատէր. Ա. Ատրունի.

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԳԼԽԱՒՈՐ — ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ՊԱՏՐԱՍՏ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐՈՒ

ՏՂԱՖՆԵՐՈՒ ՅԱՏՈՒԿ ԶԳԵՍՏՆԵՐՈՒ

Ն. Մ. ՍՔԱՐԼԱԹՕՎ

Բեռա, Ռուսական հիւպատոսարանին մօտ

Թ/Ե 464-466

Կ. ՊՕԼԻՍ

* * * * * ՄՕՏԻՒՆՆԵՐ, ՇՐՋԱԶԳԵՍՏՆԵՐ, ՎԵՐԱՐԿՈՒՆԵՐ,
ՔՕՍԹԻՒՄ-ԹԱՑԵՐՆԵՐ, ՔՕՐՄԻՆԵՐ, * * * * *

ՊՈՒԱՆՆԵՐ, ՄՈՒՇՏԱԿՆԵՐ

ՊԼՈՒԶՆԵՐ, ՎՏԱՒԱԿՆԵՐ, ԺԱՔԷԹՆԵՐ, ՀՈՎԱՆՈՑՆԵՐ,
ՃԵՐՄԱԿԵՂԷՆՆԵՐ, ԺԱՆԵԱԿՆԵՐ, ԳՈՒԼՊԱՆԵՐ, ՊՐՕՏԸՐԻ ԿԱՇ

ԽԱՆՋԱՐՈՒՐՆԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄԲԵՐՔ

ՀԱՐՄԱՆԻՔԻ ԵՒ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ

ԵՐՕՏ ՈՍԼ 8 9

Մեր Տարեցոյցը

28 JUN 2013

14066

059
Ս-66

ՏՊԱՐԱՆ «ՇԱՆԹ»
№ 6

Մեր Տարեցոյցը

[Ա. ՏԱՐԻ]

1008
36284

Տարեցոյց Վիպական, Բանաստեղծական, Պատմական և Երգիծական բաժիններ Հետաքրքրական, Վիճակագրական, Ցուցմունքական նօթեր Լուսանկարներ և Մաղթանկարներ. Ազգերու բաժին:

1910

Անթերի գործ մը հրապարակ հանած ըլլալու յաւակնութիւնը չունինիք բնաւ: Ջանացած ենք կարելի եղած սահմանին մէջ կատարելագործ Տարեցոյց մը պատրաստել, ծանօթ գրագիտներու եւ գրողներու պատուաբեր աջակցութիւնովը, առաջիկային վերապահելով մեր բոլոր ծրագիրներուն գործադրութիւնը:

Տարեցոյցը անջատ մասերու բաժնելու ու դասաւորելու համար պէտք եր որ շա՛տ կանուխեն ձեռագիրները եւ լուսանկարները առանց բացառութեան ձեռքերնիս ունենայինք: Այսպէս, ակամայ ստիպուեցանք հրաժարիլ մեծամասնութիւնը նոյ պատրաստել տալ: Հետզհետէ պիտի աշխատինք կատարելագործել «Մեր Տարեցոյցը» որ Տպարան «Ճանր»ի տարեկան հրատարակութիւնը պիտի ըլլայ եւ պիտի նուիրուի աւելի կարեւոր յանախադրներուն:

ՄԵՐ ՏԱՐԵՑՈՑՑԸ
ԹՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԵՐ ՏԱՐԵՑՈՑՑԸ
1910

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

Յն.	Լ.	Օր	
1	14	Ուր.	ԿԱՂԱՆԴԱՐ: Գ. օր Ծնունդի պահքին
2	15	Շբ.	Գ. օր Ծնունդի պահքին: Բարսեղ Հայրապետ
3	16	Կիր.	Ե. » » »
4	17	Բշ.	Զ. » » »
5	18	Գշ.	Ձրագալոյց Քրիստոսի Ծննդ. և Աստուածայայտնութիւն
6	19	Գշ.	ԾՆՈՒՆԴ
7	20	Եշ.	Մեռելոց
8	21	Ուր.	Գ. օր Ծնունդի
9	22	Շբ.	Գ. » »
10	23	Կիր.	Ե. » »
11	24	Բշ.	Զ. » »
12	25	Գշ.	Է. » »
13	26	Գշ.	Ը. » » ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆ
14	27	Եշ.	Յովհ. Կաթողիկէ Ծնունդը
15	28	Ուր.	Պահք
16	29	Շբ.	Պետրոս Հայրապետ
17	30	Կ. Պ.	Ա. Ծնունդէն առաջ
18	31	Բշ.	Ե. Աստուածընունդ
19	1	Գշ.	Թէոդոս Թագաւոր և Եփեսոսի եօթը մանուկներ
20	2	Գշ.	Պահք
21	3	Եշ.	Կիրակոս և մայրը Յուդիտա
22	4	Ուր.	Պահք
23	5	Շբ.	Ս. Աթանաս և Կիւրեղ Հայրապետներ
24	6	Կիր.	Բ. Ծնունդէն առաջ
25	7	Բշ.	Վահան Գողթնացի, Եզեկիէլ կոյս եւլն.
26	8	Գշ.	Տրիփոն, Պարսամ և Նոմիրիոս սուրբերը
27	9	Գշ.	Պահք
28	10	Եշ.	Եզինէոս, Մակարիոս, Վազերիոս սուրբերը
29	11	Ուր.	Պահք
30	12	Շբ.	Ս. Գրիգոր Աստուածաբան
31	13	Կիր.	Գ. Ծնունդէն առաջ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

Յն.	Լա	Օր	
1	14	Բշ.	Մակաբայեցի Սուրբեր, եղիազար քահանայ ևն
2	15	Գշ.	Տաննեկու Մարգարէներ
3	16	Դշ.	Պահ.ք
4	17	Եշ.	Սօփիա և իր երեք աղջիկները
5	18	Ուբ.	Պահ.ք
6	19	Շբ.	Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի տղաքը և թոռները
7	20	կիր.	Գ. Ծնունդէն նաքը
8	21	Բշ.	Ա. օր Առաջաւորաց Պահ.քին
9	22	Գշ.	Բ. » »
10	23	Դշ.	Գ. » »
11	24	Եշ.	Դ. » »
12	25	Ուբ.	Ե. » »
13	26	Շբ.	Սուրբ Սարգիս և իր որդին Մարտիրոս
14	27	կիր.	ՏԵԱՌԸՆԴԱՌԱՋ
15	28	Բշ.	Աստվածան Ջօրավարներ, Հարսանիք
16	1	Գշ.	Սուքիասեան վկաները
17	2	Դշ.	Պահ.ք
18	3	Եշ.	Ոսկեան Քահանաները
19	4	Ուբ.	Պահ.ք
20	5	Շբ.	Խաչակ Պարթև Հայրապետ
21	6	կիր.	Զ. Ծնունդէն նաքը, Հարսանիք
22	7	Բշ.	Մարկոս Եպիսկոպոս
23	8	Գշ.	Ղևոնդեան Քահանաները
24	9	Դշ.	Պահ.ք
25	10	Եշ.	ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ
26	11	Ուբ.	Պահ.ք
27	12	Շբ.	Կ. Պոլիսի Ս. Ժողովին 150 Հայրապետները
28	13	կիր.	Ա. Քառասնորդաց, Բուն Բարեկենդան

ՄԱՐՏ

Յն.	Լա	Օր	
1	14	Բշ.	Ա. օր մեծ պահ.քին
2	15	Գշ.	Բ. »
3	16	Դշ.	Գ. »
4	17	Եշ.	Դ. »
5	18	Ուբ.	Ե. »
6	19	Շբ.	Զ. » Ս. Թէոդորոս Զօրավար
7	20	կիր.	Է. »
8	21	Բշ.	Ը. » Քառասնորդաց տօն
9	22	Գշ.	Թ. »
10	23	Դշ.	Ժ. »
11	24	Եշ.	ԺԱ. »
12	25	Ուբ.	ԺԲ. »
13	26	Շբ.	ԺԳ. »
14	27	կիր.	ԺԴ. » Ննառակ
15	28	Բշ.	ԺԵ. »
16	29	Գշ.	ԺԶ. »
17	30	Դշ.	ԺԷ. »
18	31	Եշ.	ԺԸ. »
19	1	Ուբ.	ԺԹ. »
20	2	Շբ.	Ի. »
21	3	կիր.	ԻԱ. » Տնտես
22	4	Բշ.	ԻԲ. »
23	5	Գշ.	ԻԳ. »
24	6	Դշ.	ԻԴ. »
25	7	Եշ.	ԻԵ. » Մեղքնք
26	8	Ուբ.	ԻԶ. »
27	9	Շբ.	ԻԷ. »
28	10	կիր.	ԻԸ. » Թատուր
29	11	Բշ.	ԻԹ. »
30	12	Գշ.	Լ. »
31	13	Դշ.	ԼԱ. »

Ա Պ Ր Ի Լ

Յն.	Լա	Օր	
1	14	Եշ.	ԼԲ. օր Մեծ Պահքին
2	15	Ուբ.	ԼԳ. »
3	16	Շբ.	ԼԴ. » Գր. Լուսաւորիչի վերապ մանելը
4	17	Կիր.	ԼԵ. » Գալաաեան
5	18	Բշ.	ԼԶ. »
6	19	Գշ.	ԼԷ. »
7	20	Գշ.	ԼԸ. » Ս. Աստուածածնի Աւետումը
8	21	Եշ.	ԼԹ. »
9	22	Ուբ.	Ի. »
10	23	Շբ.	Յիշատակ Ղազարոսի Յարութեան
11	24	Կիր.	ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ
12	25	Բշ.	Աւագ երկուշաբթի
13	26	Գշ.	» երեքշաբթի
14	27	Գշ.	» Զոքանչաբթի։ Գահ. Սուրբ Հոգւոյն մէջ է
15	28	Եշ.	» Հինգշաբթի
16	29	Ուբ.	» Ուրբաթ
17	30	Շբ.	» Շաբաթ։ Ձրագալոյց
18	1	Կիր.	ՋԱՏԻԿ
19	2	Բշ.	Մեռելոց
20	3	Գշ.	Գ. օր Զատկի
21	4	Գշ.	Դ. »
22	5	Եշ.	Ե. »
23	6	Ուբ.	Զ. »
24	7	Շբ.	Է. »
25	8	Կիր.	Նոր կիրակի
26	9	Բշ.	Թ. օր Յիսնից
27	10	Գշ.	Ժ. »
28	11	Գշ.	ԺԱ. »
29	12	Եշ.	ԺԲ. »
30	13	Ուբ.	ԺԳ. »

Մ Ա Յ Ի Ս

Յն.	Լա	Օր	
1	14	Շբ.	ԺԴ. օր Յիսնից
2	15	Կիր.	ԺԵ. » Կանանչ Կիրակի
3	16	Բշ.	ԺԶ. »
4	17	Գշ.	ԺԷ. »
5	18	Գշ.	ԺԸ. »
6	19	Եշ.	ԺԹ. »
7	20	Ուբ.	Ի. »
8	21	Շբ.	ԻԱ. »
9	22	Կիր.	ԻԲ. » Կաթսիը կիրակի
10	23	Բշ.	ԻԳ. »
11	24	Գշ.	ԻԴ. »
12	25	Գշ.	ԻԵ. »
13	26	Եշ.	ԻԶ. »
14	27	Ուբ.	ԻԷ. »
15	28	Շբ.	ԻԸ. »
16	29	Կիր.	ԻԹ. » Խաչ
17	30	Բշ.	Լ. »
18	31	Գշ.	ԼԱ. »
19	1	Գշ.	ԼԲ. »
20	2	Եշ.	ԼԳ. »
21	3	Ուբ.	ԼԴ. »
22	4	Շբ.	ԼԵ. »
23	5	Կիր.	ԼԶ. »
24	6	Բշ.	ԼԷ. » Տար. Ազգ. Սահմանադրութեան Հայոց 1860
25	7	Գշ.	ԼԸ. »
26	8	Գշ.	ԼԹ. »
27	9	Եշ.	ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
28	10	Ուբ.	ԽԱ. օր Յիսնից պահք
29	11	Շբ.	ԽԲ. »
30	12	Կիր.	ԽԳ. » Բ. Ծաղկազարդ
31	13	Բշ.	ԽԴ. »

ՅՈՒՆԻՍ

Ցն.	Լա	Օր	
1	14	Գշ.	Սբ. օր Յինանց
2	15	Գշ.	Ա. »
3	16	Եշ.	Ա. »
4	17	Ուբ.	Ա. » պահք
5	18	Շբ.	Ա. »
6	19	ԿԻՐ.	ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ
7	20	Բշ.	Բ. օր Հոգեգալուստի Պահք
8	21	Գշ.	Գ. » »
9	22	Գշ.	Գ. » »
10	23	Եշ.	Ե. » »
11	24	Ուբ.	Ե. » »
12	25	Շբ.	Է. օր Հոգեգալուստի
13	26	ԿԻՐ.	Յարութեան կիրակի
14	27	Բշ.	Հռիփսիմեան կոյսեր
15	28	Գշ.	Գայիանեան կոյսեր
16	29	Գշ.	Պահք
17	30	Եշ.	Յովհաննէս Կարապետ և Աթանագինէ Եպիսկոպոս
18	1	Ուբ.	Պահք
19	2	Շբ.	ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉԻ ՎԻՐԱՊԷՆ ԵԼԼԵԼԸ
20	3	ԿԻՐ.	Ս. Էջմիածնայ Կաթողիկէ Եկեղեցիին Տօնը, Յարութիք
21	4	Բշ.	Բեթղեհէմի մանուկները
22	5	Գշ.	Նաւնէ և Մանէ կոյսերուն տօնը
23	6	Գշ.	Պահք
24	7	Եշ.	Սահակ և Յովսէփ սուրբ իշխաններ
25	8	Ուբ.	Պահք
26	9	Շբ.	Մեծն Ներսէս Հայրապետ
27	10	ԿԻՐ.	Լուսաւորչին պահքին բարեկենդանը
28	11	Բշ.	Պահք
29	12	Գշ.	»
30	13	Գշ.	»

ՅՈՒԼԻՍ

Ցն.	Լա	Օր	
1	14	Եշ.	Պահք
2	15	Ուբ.	»
3	16	Շբ.	ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉԻՆ ՆՇԽԱՐՆԵՐՈՒՆ ԳՏՆՈՒԻԼԸ
4	17	ԿԻՐ.	Գ. Հոգեգալուստեան Կաքը, Յարութիք
5	18	Բշ.	Անատոլիոս, Թէոդիլոս Ս. Վկաներ
6	19	Գշ.	Ս. Դանիէլ մարգարէ և երեք մանուկներ
7	20	Գշ.	Պահք
8	21	Եշ.	Սահակ-Մեսրոպ
9	22	Ուբ.	Պահք
10	23	Շբ.	Տրդատ Թագաւոր, Տար. վերահաստատութեան. Օամ. ԱՀՄ 1908
11	24	ԿԻՐ.	Ս. Աստուածածնայ տուփին գտնուիլը
12	25	Բշ.	Պունկիանոս քահանայ
13	26	Գշ.	Զաքարիա մարգարէ
14	27	Գշ.	Պահք
15	28	Եշ.	Եղիսէ մարգարէ
16	29	Ուբ.	Պահք
17	30	Շբ.	Տաճկերկու առաքեալները
18	31	ԿԻՐ.	Բար կենդան Վարդավառի Պահքին
19	1	Բշ.	Ա. օր » »
20	2	Գշ.	Բ. » » »
21	3	Գշ.	Գ. » » »
22	4	Եշ.	Դ. » » »
23	5	Ուբ.	Ե. » » »
24	6	Շբ.	Հին Տապանակին յիշատակը
25	7	ԿԻՐ.	ՎԱՐԴԱՎԱՌ
26	8	Բշ.	Մեռելոց
27	9	Գշ.	Գ. օր վարդավառի
28	10	Գշ.	Պահք
29	11	Եշ.	Եսայի մարգարէ
30	12	Ուբ.	Պահք
31	13	Շբ.	Թագէոս առաքեալ և Սանդուխտ կոյս

ՕԳՈՍՏՈՍ

Յն	Լա	Օր	
1	14	կիր.	Բ. Վարդավառէն հաքը
2	15	Բշ.	Կիպրիանոս Եպիսկոպոս և քառասունն և հինգ վկաներըը
3	16	Գշ.	Ամանագինէ Եպիսկոպոս
4	17	Գշ.	Պահ.ք
5	18	Եշ.	Ս. Նախահայրերը
6	19	Ուբ.	Պահ.ք
7	20	Շբ.	Եփեսոսի Ս. Ժողովին Հայրապետներըը
8	21	կիր.	Բարեկենդան Ս. Աստուածածնի պահ.քին
9	22	Բշ.	Ա. օր » »
10	23	Գշ.	Բ. » » »
11	24	Գշ.	Գ. « » »
12	25	Եշ.	Դ. » » »
13	26	Ուբ.	Ե. »
14	27	Շբ.	Շողակաթ
15	28	կիր.	Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՐ
16	29	Բշ.	Մեռելոց
17	30	Գշ.	Գ. օր վերափոխումի
18	31	Գշ.	Դ. » » պահ.ք
19	1	Եշ.	Ե. » »
20	2	Ուբ.	Զ. » » պահ.ք
21	3	Շբ.	Է. » »
22	4	կիր.	Ը. » »
23	5	Բշ.	Թ. » »
24	6	Գշ.	Յովակիմ և Աննա
25	7	Գշ.	Պահ.ք
26	8	Եշ.	Երեմիա մարգարէ
27	9	Ուբ.	Պահ.ք
28	10	Շբ.	Թովմաս, Յակոբ և Շմաւոն առաքեալներըը
29	14	կիր.	Ս. Աստուածածնայ գօտիին գործուելը
30	11	Բշ.	Սահմաննոս Ուղղեցի, Գոհարբենէ, Ծամիթոս եւլն. վկ անեըը
31	13	Գշ.	Եզեկիէլ, Եղը և Զաքարեայ մարգարէներըը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

Յն.	Լա	Օր	
1	14	Գշ.	Պահ.ք
2	15	Եշ.	Յովհաննէս Կարապետ և Յոբ Սուրբըերը
3	16	Ուբ.	Պահ.ք
4	17	Շբ.	Նիկիոյ Ս. Ժողովին երեքհարիւր տասնուեթը Հայրապետներըը
5	18	կիր.	Գ. Վերափոխումէն հաքը. Ս. Խաչի պահ.քին բարեկենդանը
6	19	Բշ.	Ա. օր Խաչի պահ.քին
7	20	Գշ.	Բ. » »
8	21	Գշ.	Գ. օր » » Ս. Աստուածածնին ծնունդը
9	22	Եշ.	Դ. օր » »
10	23	Ուբ.	Ե. » » »
11	24	Շբ.	Ս. Խաչի տօնին նաւակատիքը
12	25	կիր.	ԹԱԶՎԵՐԱՅ
13	26	Բշ.	Մեռելոց
14	27	Գշ.	Եկեղեցիի տօնը
15	28	Գշ.	» » պահ.ք
16	29	Եշ.	» »
17	30	Ուբ.	Խաչի տօն պահ.ք
18	1	Շբ.	» »
19	2	կիր.	Վարագայ Ս. Խաչի պահ.քին բարեկենդանը
20	3	Բշ.	Պահ.ք
21	4	Գշ.	»
22	5	Գշ.	»
23	6	Եշ.	»
24	7	Ուբ.	»
25	8	Շբ.	Գէորգ Զօրավար
26	9	կիր.	ՎԱՐԱԳԱՅ ԽԱՉ. Հարանեք
27	10	Բշ.	Դաւիթ Դժնեցի և Ղամբէոս վկայ
28	11	Գշ.	Ս. Եւստաթիոս, Երմոնէ, և Նիկատորինէ կոյսեր
29	12	Գշ.	Պահ.ք
30	13	Եշ.	Սահակ և Համազասպ Ս. իշխաններ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Յն.	Լա	Օր.	
1	14	Ուր	Պահք
2	15	Շբ	Բրիսասոսի 72 աշակերտները
3	16	Կիր	Պ. Խաչէն եաքը, Տարանիք
4	17	Բշ	Փոկաս Ս. Հայրապետը
5	18	Գշ	Թեկղ, Վառվառէ, Պէղագէ Ս. կոյսեր
6	19	Դշ	Պահք
7	20	Եշ	Բանդալէոն բժիշկ, Երմողէ քահանայ, Եպրաքսէ կոյս
8	21	Ուր	Պահք
9	22	Շբ	Ս.Մեսրոպ, Եղիշէ, Մովսէս, Դաւիթ անյաղթ Գր.Նարեկացի
10	23	Կիր	Ե. Խաչէն եաքը Տարանիք
11	24	Բշ	Գրիգորիս աղուանից կաթողիկ. Տրդ. ծննդեան ՄԻՀԱՐԻՏ Ե՛
12	25	Գշ	Անանիա, Մատաթիա, Բառնաբաս առաքեալներ
13	26	Դշ	Պահք
14	27	Եշ	Դիոնիսիոս Արիսպագացի
15	28	Ուր	Պահք
16	29	Շբ	Զորս Աւետարանիչները
17	30	Կիր	Զ. Խաչէն եաքը Տարանիք
18	31	Բշ	Ղուկիանոս Տարիւրապետ և Յովսէփ Ամուսնածանոյր
19	1	Գշ	Թէոտիտոն քհյ.
20	2	Դշ	Պահք
21	3	Եշ	Խարիթեան Սուրբեր
22	4	Ուր	Պահք
23	5	Շբ	Տաներկու Ս. վարդապետներ
24	6	Կիր	Է. Խաչէն եաքը, Գիւտ Խաչ, Տարանիք
25	7	Բշ	Անաստաս քահանայ
26	8	Գշ	Հիպերիքեան Սուրբեր
27	9	Դշ	Պահք
28	10	Եշ	Սեւերիանոս Սերաստացի
29	11	Ուր	Պահք
30	12	Շբ	Յովհան Ոսկեբերան
31	13	Կիր	Ը. Խաչէն եաքը, Տարանիք

1008
36284
3985.

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

Յն.	Լա	Օր	
1	14	Բշ	Ստեփաննոս Հռովմա Տայրապետ
2	15	Գշ	Յովսէփ քահանայ
3	16	Դշ	Պահք
4	17	Եշ	Մեսրոպեան, Ազէքսանդրոս և Պօղոս խոստովանող
5	18	Ուր	Պահք
6	19	Շբ	Գաբրիէլ և Միքայէլ Հրեշտակապետներ
7	20	Կիր	Թ. Խաչէն եաքը, Տարանիք
8	21	Բշ	Միխիտոս, Մինաս Սուրբեր
9	22	Գշ	Դիմիտրէ վկայ և Բասիլիսկոս քահանայ
10	23	Դշ	Պահք
11	24	Եշ	Գուրիաս, Սամոնաս Սուրբեր
12	25	Ուր	Պահք
13	26	Շբ	Անդրէաս և Փիլիպպոս առաքեալներ
14	27	Կիր	Ժ. Խաչէն եաքը, Տարանիք
15	28	Բշ	Անդրէաս զօրավար
16	29	Գշ	Ադրիանոս սուրբ
17	30	Դշ	Պահք
18	1	Եշ	Աբրահամ և Խորէն քահանայ, անարծաթ բժիշկները
19	2	Ուր	Պահք
20	3	Շբ	Հին և Նոր սուրբեր,
21	4	Կիր	Ս. Ամուսնածածնի ընծայումը
22	5	Բշ	Ա. օր յիսնակի պահքին
23	6	Գշ	Բ » »
24	7	Դշ	Գ » »
25	8	Եշ	Դ » »
26	9	Ուր	Ե » »
27	10	Շբ	Գրիգոր աբանէլապծի, Նիկողայոս Տայրապետ
28	11	Կիր	Ա. յիսնակի, Ա Ր Ի Ֆ Ի
29	12	Բշ	Յուլիանէ և Վասիլուհի կոյսեր, Գուրպան պայրամ
30	13	Գշ	Ղուկիանոս [illegible]

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

Ցն	Լա	Օր	
1	14	Դշ	Պահք
2	15	Եշ	Կղ. մէս Հայրապետ
3	16	Ուբ	Պահք
4	17	Շբ	ԹԱԴԷՈՍ-ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ
5	18	Կիր	Բ. յիսնակի Հարանիք
6	19	Բշ	Գինաբիոս եպիսկոպոս
7	20	Գշ	Եգիպտական Ս. Հայրեր
8	21	Դշ	Պահք
9	22	Եշ	ՅՂՈՒԹԻՒՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
10	23	Ուբ	Պահք
11	24	Շբ	Ս. Նիկողայոս Զմիւռնացի
12	25	Կիր	Գ. յիսնակի, Ս. Յակոբ Պահքին բարեկենդանը
13	26	Բշ	Պահք
14	27	Գշ	Կոռնելիոս Հարիւրապետ
15	28	Դշ	Պահք
16	29	Եշ	»
17	30	Ուբ	»
18	31	Շբ	Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետ
19	1	Կիր	Դ. յիսնակի, Հարանիք
20	2	Բշ	Իգնատիոս, Ադդէ Հայրապետները
21	3	Գշ	Ս. Աբգար
22	4	Դշ	Պահք
23	5	Եշ	Դաւիթ Մարգարէ և Յակոբ առաքեալ
24	6	Ուբ	Պահք
25	7	Շբ	Ս. Սահակնոս
26	8	Կիր	Ե. յիսնակի
27	9	Բշ	Պետրոս և Պօղոս առաքեալները
28	10	Գշ	Բարեկենդան Ծնունդի պահքին
29	11	Դշ	Պահք
30	12	Եշ	Ա. օր Ծնունդի պահքին
31	13	Ուբ	Բ. օր » »

ՎԵՐԱՐԿՈՒ ՄԸՆ Է ԱՍԻԿԱ.
որ կը ծախուի **ՏՈՕՆԻՆ ՔՈՎ**
Բեռա, Մեծ փողոց թիւ 356-360

Ջերմօրեն մեր ընթերցողներուն կը յանձնարարենք այս առաջնակարգ տունը, ուր ծախուղ ամեն ապրանք սահմանելի տեսակ են, արտակարգ ժամանակ մը ունենալով հարդեր:

Կը ծախուին նաեւ Բարիզեան կրկնօրներ, հարսանեկան շորազգեստներ, պլուզներ, սեղմիրաններ, վետակներ, մուճակներ, գօսթիւմ բայեօի համար բրդեղեններ, մեծամասեղեն, ժամեակներ, կառիպիւռներ, հովանոցներ, հովահարներ, հրաշալի սահտեր, եւն. եւն.

ՏՈՕՆԸ գոյութիւն ունենալեն ի վեր Պոլսոյ բծախնդիր եւ հաճախաւոր կիներ ա՛լ Եւրոպա չեն ապրուպրեր իրենց հագուստները:

ՎԻՊԱԿԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ

ՔՈՒ "ՀԱՅՐ ՄԵՐ,,Դ

Տիգրան Կամսարական է

Մի՛ տրտմիր, Կիրասոնցի հեգ, դժբաղդ կին, եթէ Ֆաիաճան զաւկիդ գերեզմանը չ'ուզեց օրհնել: Իր աչին մէջ, զոր ծերածեր տարիդ համբուրեց, չ'էիր կրցած դնել արժաթի կտոր որ հաճգստեան աղօթքի սակագին մըն էր տէրտէրին համար:

Ա՛խ, երէ աուուգութեանդ օրերն ըլլային, երէ կանանչ տարիներդ ունենայիր դուն՝ կը տեսնեիմ անա սիրախանդ շարժուձեւդ որով *պէհար*ին լուացքը պիտի անաւէիր շինականի Ֆու կարճնեղ ձեւերուդ մէջ, որպէս զի նաբէիր օրհնութեան դրամը. բայց բազմազառամ պառաւ մըն էիր, այժդ, ափսո՛ս, չ'էր զօրեր...

Ու փոսը որուն բան մը աւանդած էիր ապիրներէդ, Ֆու ապիրներդ բոլոր՝ չ'զգաց զգուանքը աղօթքի շունչին որ մօրական «անդենականի»ի հաւատքդ պիտի արծարծէր, խե՛ղճ մայրիկ:

Կիրասոնի գերեզմանոցին մէջ սապատում ու պոռոտ դամբանագրերէ բիչ հեռու, անկիւն մը, գեցնամած անշուք ճնարան մը կայ նիմայ, տնանկի լքեալ հողակոյտ մը զոր Ֆար չի ծածկեր, եւ ոորուն՝ Քրիստոսի պատօնեան իր օրհնութեան ողորմութիւնը զլացաւ: Անիկա հսկայ կռուսի մըն է ցցուած Ոսկի Հորքին դէմ, կռուէր՝ որ գերեզմանատան մէջ ալ իր պատուանդանը ունի՝— մեծատունին տապանաքարը:

Ես կ'արգիլէի Ֆեզի, տէրտէր, որ այլ եւս չ'մօտենայիր դուն այդ զարիպի գերեզմանին զոր ապիրատութիւնդ արբագործեց. ես կ'արգիլէի Ֆեզի որ զղջումի յետադարձ աղօթքով մը անոր ողոմ բանաստեղծութիւնը չ'խաբարէիր դուն, անոր ցաւագին գեղեցկութիւնը, ողբական վեհութիւնը չ'եղծանէիր դուն երբէք:

Իրիկնամուտին, հեգ սգաւոր մայր, սեւ լաչակը գլխիդ ձգած, սարսոռոս շուրդ ոլորելով զորգ պատերուն երկայնքը՝ գնա՛ գաղնաատոյր մտիր լուին մահատանը, ուրնոն աչկաղկ մարմինդ ծնելագութ զորովովդ դողդոջ՝ ցաւդ նչէ զաւկիդ վրայ որ կաթէդ աւելի արցունքդ ծծեց, ու ձծէ «Հայր մեր»դ, զոր այնքան խանդաղատանքով սորվեցուցեր էիր Ֆու բոթովող մանկիկիդ:

Սա Ֆո՛ւ «Հայր մեր»դ, մարիկ:

Տէրտէրը չ'իտէ անիկա:

ԿԱՐԾԵՄ ԹԷ

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊԷ

Ծոծրակին վրայ վազվզող ոսկի ճառագայթներէն աւելի, ո՜րո՜նք կրակի մէջ ինկող պղտիկ օձերու պէս՝ գալարուելներ, կրծո՜կումներ ունէին, մատղաչ ու արքունի հասակէն աւելի, որ քալուածքին մէջ՝ զեփիւռէն օրօրուող ոստի մը նազանքը կ'առնէր, իր վճիտ ու յստակ աչքերուն համար պաշտեցի դինքը:

Կանացի աչքը, անոր մէջ խորունկը նայողին համար, վիհի մը վրայ բացուող լուսամուտի մը տպաւորութիւնը կ'ընէ միշտ, և այնքան անսահմանութիւններ, յեղակարծ անակնկալներ կ'ընդհնչմարուին հոն, որ ամենէնգ և անխարդախ բանը զոր կը տեսնէի դէմքիս աչքերուն մէջ՝ զիս կը յափշտակէր:

Բացարձակ ու անպիտակից Անկեղծութիւնը ունէի դիմացս, որ կարծես թէ ակամայ ըլլալուն համար արժանիք մը ըլլալէ կը դադրէր:

Ծովեր կան որոնք թաքուն ցաւումներ ու հրճուանքներ ունին միշտ իրենց կուրծքին մէջ զսպուած. անոր համար է որ անոնց չափիւղեայ ճակտին պայծառութիւնը վայրկեանէ վայրկեան հազար գոյներով կրնայ գունաւորուիլ. իրենց յարափոփոխ ու հեղուկ կեանքին ճակատագիրն է ասիկ:

Անդին ալ բիւրեղէ կաթիլներ կան որոնք իրենց մաքուր ցոլացումը կորնցնելու կարող չեն, եթէ ուզեն իսկ, և իրենց հաւատարիմ անշարժութեամբը քարացած կը թուին: Անոնցմէ սիրտը այս աղամանդներէն էր:

Ինծի թափած սիրոյ լեզուն դեղջուկ, գրեթէ չինական բան մըն էր:

— Հոգի՛ս, հոգիս ու կեանքս ես դուն, հասկցա՞ր:

Մանուկներու կկոցուած ու սանմանափակ բարքաւն ունէր, ո՛չ նոր պարբերութիւններ, ոչ չբուած բացատրութիւններ՝ իր միակերպ, միակտուր սիրոյն համար. միեւնոյն խօսքը որոնք ինծի՝ տղայութեան մէջ սորուուած երգի մը պէս, յանդուգն կրկնուելով աւելի քաղցր կը թուէին:

Բայց այս պարզութիւնը զուրկ չէր կանացի բնազդիկ նրբութիւններէ:

Երբ պատկերս տալ ուզեցի իրեն.

— Ո՛չ, ըսաւ ինծի, իմ աչքերուս չեմ վստահիր զքեզ, հոն չես դուն:

Եւ հարուստ ու չքեղ լանջքին վրայ դնելով մատը.

— Հո՛ս, հոս, սրտիս մէջն ես, գաղտնի, խորունկ, անհարկի, աչքերէ ծածուկ տեղն ես դուն, միս մինակդ ու բոլորովին իմ, հասկցա՞ր:

Ոերիշ առեն.

— Գիտե՞ս, կ'ըսեր ինծի, որ դրան զանգակին զարնուածքէն, սանդուղքին վրայէն քալելէդ կը ճանչնամ զքեզ և ուրախութեան սարսուռ մը կը վազէ ոտքէս մինչեւ գլուխս:

Իմ պաշտամս ալ իրեն համար նոյնքան բուռն էր. ես ալ դինքը՝ սրտիին մէջ ձգած անուշ հոտէն, չրջապատող չնչին նիւթերուն աղդականութիւնէն անմիջապէս կը գուշակէի:

— Հոս նստած էիր քիչ մը առաջ, կ'ըսէի իրեն, աթոռ մը ցոյց տալով, երբ ներս կը մտնէի սրահէն: Ճչմարիտ էր ըսածս. կ'ուրախանար, կը ժպտէր, կը չառաջադնէր:

Եւ ձեռքը ձեռքիս մէջ, երբոր կը սթափէր դինքը համակող անէացումէն հեշտանքէն, ինծի կ'ուղղէր տրտում ու անձկութեամբ լեցուն նայուածքը, կարծես պահանջելու համար.

— Ըսատացի՛ր, որ չպիտի մոռնաս զիս:

Երբոր իմ մտերիմ բարեկամս, Ճամճեան Օհնիկ, Պոլիս եկաւ ամուսնանալու համար, ես տարիէ մը ի վեր Անիկէն բաժնուած էի, այն խոլ արշաւին մէջ զոր կը մղէի կնոջական զբօսանքներուն հա-

մար, աւելի հետաքրքիր ուղեւորի մը պէս քան թէ ճչտարիա վաճելքի մը սիրոյն։

Բայց անոր դէմքը՝ յատուկ պատասանդանի մը վրայ դրած կը պահէի սրտիս խորը. մանաւոր խուց մը յատկացուցած էի անոր, բացառիկ ու անսադիւա էակին. ամէն հեղ որ կանացի պզտիկ դաւերու, տատօդ պչրանքներու հանդիսատեսը կ'ըլլայի, այդ դէմքին հաստատակիպ արտայայտութիւնը կ'ամոքէր ինծ։

Եւ ուշադրաէր՝ ինչպէս կ'ըլլան իմ տարիքիս մարդերը, կ'ենթակայէի այդ վճիտ ու յստակ սիրոյ դէտ ինձմով լեցուն՝ թէեւ ես լքած ու ձգած ըլլայի զինքը չատոնցուցնէ ի վեր։

Աղէկ կը յիշեմ որ չաբաթ առաւօտ մըն էր։

Բարեկամս եկաւ տեղեկութիւններ առնելու ինէ աղջկան մը վրայ, որուն հետ միտք ունէր ամուսնանալու եւ որուն գովեստը բերեր էին ամէնքը. իմ ալ կարծիքս առնել կ'ուզէր որոշում մը տալէ առաջ. ո՛վ ըլլալը հարցուցի իրեն. Աննիկն էր ան։

Չեմ ծածկեր որ մեծ սրտնեղութեամբ մը խմացայ այս լուրը. ուրեմն այս աղջիկը մուգեր էր գլխս քանի որ ահա ուրիշի մը հետ կ'ամուսնանար, մինչդեռ ես անմխիթար կը կարծէի զինքը ինէ զատուելուն համար։

Բարեկամս իմ դժկամակութիւնս կարդաց երեսիս վրայ, այնքան այս յետադարձ նախանձը սրտիս վրայ խարանի ցաւ մը ձգած էր. վախցաւ որ անպատճառ կարծիք մը ունիմ այս աղջկան վրայ։

— Ո՛չ, ըսի իրեն, ընդհակառակը, չատ գեղեցիկ ու չատ ուսեալ աղջիկ մըն է. ճաշակի ու մանաւանդ սրտի տէր մէկն է. դէմ այսպէս կ'ըսեն զինքը ճանչցողները, ես հետաւանց միայն նըշմարած եմ զինքը. երբեմն հոս հոն տեսած բայց մօտէն չեմ ճանչցած քնաւ, գիտեմ սակայն որ ամէնքը միաբերան զինքը կը գովեն։

— Ես ալ այնպէս լսեցի, բաւ բարեկամս, ուրեմն որոշումս որոշում է. վարկեան մը վախցուցիր զիս, գիտէս, կարծեցի որ անխելք բան մը ընելու վրայ էի, Աննիկին հետ ամուսնանալովս. ուրեմն այս մասին ա՛լ խնդիր չի կայ. վաղը միասին պիտի երթանք խօսք կապը տանելու։

Ի գուր մերժեցի, ընդդիմացայ, փաստաբանեցի. իմիրցկիները յամառ կ'ըլլան, և բարեկամն մինչեւ որ խօսք չառաւ ինէ հետեւեալ օրը իրեն ընկերանալուս, չմոզուց զիս. ձեռքէն ազատելու հնարը չեղաւ. թող այդպէս ըլլայ ուրեմն։

Վաղը ես Աննիկին խօսք կապ պիտի տամ... ուրիշի մը համար. ինչ բազդի խաղ, Աստուած իմ։

Սրահին մէջ՝ ծնողքը, ազգականները, բարեկամները. հանդիսաւոր բան մըն է այս խօսք կապը և մենք երկու իրիտասարդ եւ կամ ենք մինակուկիս այս մեծ արարողութեան համար. ես՝ իմ բարեկամիս ազգականն եմ, եղբայրն եմ, ամէն ինչն եմ. անիկա իրեւ նշանած չի կրնար խօսիլ, և ես անոր տեղը պիտի խօսիմ, չնորհաւորեմ, աւանդական բարեմաղթութիւնները պիտի բաչխեմ։

Անուշ կը հրամցնեն մեզի. Աննիկ դեռ չերեւցաւ. միտքովս կ'երեւակայեմ որ վերջին վայրկեանին պիտ տեսնելով իր նշանածին քովը, աջի սերը պիտի վերարծարծի այնքան աւելի սաստկութեամբ որքան լուռ ու մունջ կեցեր էր մինչեւ հիմայ. իմ դէմս ուրիշի մը խօսք տալու քաջութիւնը չպիտի ունենայ. կ'երեւակայեմ անլուր դայթակղութիւնը, յաջորդ օրը տուներուն մէջ բսուելիք խօսքերը, երբոր հիմայ ներս մտնելուն ուղղակի ինձի գայ, գիրկս նետուի ամէնուն առջեւ ու պոռայ.

— Ես քուկդ եմ միայն և ուրիշինը չեմ ըլլար։ Մտքովս կը չարունակեմ երազը. ծնողքը ահա կը մրջամտէ. բունի կը բաժնեն զայն, կը յափշտակեն թեւերուս մէջէն. մակերէսն քաչելով, գեհենները քակռտելով կը տանին ոճրագործի մը պէս, ով գիտէ ո՛ր մութ անկաչին մէջ բանտարկելու համար։

Ո՛րչափ կը զղչամ եկած ըլլալուս։

Աննիկ ներս մտաւ. այս ժամին հանդիսաւորութիւնը բնաւ չի չփոթեցուներ զինքը. վախս կը փարատի տակաւ ու կ'ըզմայլիմ իր անսեթեւեթ ձեւերուն վրայ. գլխու թեթեւ ու չնորհալի խոնարհութեամբ մը կը բարեւէ զմեզ, օտարականներու, հիւրերու ուղղուած պաչաճանական բարեւ մը, ոչ չատ մտերիմ, ոչ չատ ցուրտ. իր անձին վրայ որչափ մեծ իչխանութիւն ունեցող մէկն է այս աղջիկը. ոչ

դող, ոչ յուզում կայ իր անուշ դէմքին վրայ. չի չիկնիր, չի չառագունիր։

Կ'ապշիմ ու կը նեղանամ միանգամայն. կ'ըսպասէի որ յանկարծակիի գար, կայծակէ զարնուածի պէս մնար միս տեղնիլուն, գոյնը նետէր ու ծունկերը կթոտէին քիչ մը. ամէնքը նշանաւոքին յառաջ բերած ջղային տագնապի մը վերապրէին իր թոլուկը և ես միայն սառ բուն պատճառը գիտնայի։ Իր քաջառողջ անտարբերութիւնը միս պղտիկ կը ձգէ։

Կէս ժամ վերջը խօսք կապի արարողութիւնը աւարտած է. ամէն ձախին չնորհաւորութիւններ, բարեմաղթութիւններ կը թոթովեմ։

Նորէն անուշ, նորէն սուրճ կը հրամցնեն ու ամէնքը կը մտերմանան. կատակներ, զուարճախօսութիւններ կ'ըլլային։

Բարեկամս, որ ժամանակ կորնչցնող չէ, իր նշանածին քովը է. կը խօսի, կը խնդայ. պատուհանին քովը անկիւն մը կեցած ինծի նայելով բաներ մը կ'ըսէն իրարու. իմ վրաս կը խօսին. որքա՜ն հետաքրքիր եմ Անոնիկի խօսքերը իմանալու. կրցա՞ւ ինքզինքը զսպել, ծածկել իր առջի սէրը. արդեօք Անոնիկ բան մը գուշակե՞ց. ահա նշան կ'ընէ որ մօտենամ իրենց. չուզելով կ'երթամ քովերնին. ինչ ըսելիքս, ինչ ընելիքս չեմ գիտեր.

— Անո՛նիկ, կ'ըսէ բարեկամս, քեզի կը ներկայացնեմ իմ խիստ, բայց խիստ մտերիմ ընկերս. դուք պղանցի էք, հարկաւ վիրար կը ճանչնաք քիչ մը, այնպէս չէ՞.

Այս հարցումին, Անոնիկ ալեկ մը իմ կողմս դարձաւ, անանկ մը որ պատուհանէն եկող լոյսը դիս ոտքէ. աչքերը պղտիկցուց քիչ մը աւելի մեծ չանք մը ընելով իր յիշողութիւնը ամփոփելու համար. արագ և ուշադիր նայուածքով մը ոտքէս գլուխս քննեց դիս. ես ալ կը հետեւէի հիմայ իր նայուածքին բոլոր ճիգերուն. անկեղծ, բայց բոլորովին անկեղծ չանք մը կ'ընէր այդ նայուածքը դիս յիշելու համար ու չէր յաջողեր. այնքան որ ես իսկ հաւատալ կ'ակսէի գինքը բնաւ տեսած չըլլալուս, վասն զի անմնդ ու անխարդախ բան մը կար այս աշխատութեան մէջ, որով իր բոլոր կամքը կը դնէր դիս ճանչնալու համար, այն անկեղծ ու անխարդախ բանը զոր միշտ զգած էի ես այդ աչքերուն մէջ. և վերջապէս եղրակացութեան մը յանգելով, բայց կ'երեւի չկրնալով բոլորովին հաստատ ու ապահով ըլլալ ըսածին, Անոնիկ պատասխանեց բարեկամիս.

— Կարծեմ թէ տեղ մը տեսած ըլլալու եմ էֆէնտին։

ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐՈՒ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Երկու մտածումներու բաղխումէն կը ժայթքէ ճշմարտութեան ճառագայթը։

ԺԱՆ ԺԱԳ ՌՈՒՍՕ

Կնոջական ամէն դաստիարակութիւն էրիկմարդ հրապուրելէ զատ ուրիչ նպատակ չունի։

ԼԷՕՆ ԹՈԼՍԹՕ

Թեթեւ միտքը կը մռնչայ, վեհանձն սիրտը կը նեղէ։

ՎՕԼԹԷՐ

Ըղձալը՝ նուաստանալ է։

ԺԻԼ ՌԻՓԱՐ

Ցաճախ խորհիլը ակարանալ է։

ԷՏՄՕՆ ՏՈՒԻՄՕՆ

Սխալները կրնան տասղ մը ծածկել. ամպերը կա՛ծկնին, բայց տասղը կը մնայ։

ԼԻՒՍԻ ՖԷԼԻՔՍ ՖՕՒ

Հանճարներուն տրուած է մեծ թերութիւններ ունենալ։

ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Արուեստագէտ ըլլալու համար կ'ակսին և արհեստաւոր կը դառնան շատեր։

ՖԷՐՏԻՆԱՆՏ ՊՈՒԻՆԸԹԻԷՒ

Քանի տարեկան երիտասարդ մը միշտ իր անձը թշուառամարելու դիւրամիտ է։

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

ՋԻՑԹԷ – ՍԱՐԱՖ.

ԿՈԿՈՆԸ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ

ՋԻՑԹԷ – ՍԱՐԱՖ

Այս տարուան ապրիլի հրաշալի օդերով, ամեն օր գրեթէ, վերջալուսային չքնաղ գեղեցկութիւնով օծուած իրիկուններ, կ'երթայիմ մաճ գալ, ծովի ու ցամաքի անբաղդատելի դիրքի մը, Մօտայի բարձունքին ծառազարդ եզերքներուն վրայ: Անտառ երկինքին ու անայլայլ ծովուն ցանկալի ու թախծահրապոյր կապոյտները կը բրծուէին միեւնոյն վաղանցուկ ու շառագունդ ծողերով: Վերի վարդագոյն կապոյտին վրայ անշարժացած կը թառէին թեւատարած ճերմակ թռչուններ, օդային առագաստաւոր, վարի կապտորակ կարմրութիւններուն վրայ, անուշ հեշտանքորի մէջ թաղուած ու անշարժ կը թուէին ճերմակ առագաստաւորը, ծովային այդ թռչուններ: Ու այս այսպէս՝ գրեթէ ամեն իրիկուն:

Ամեն իրիկուն, անխուսափելի կերպով, նոյն այդ Մօտայի մարգագետինին վրայ պտըտկող, մասնաւորապէս զուարթ ու սիրուն օրիորդներու ու կիներու բազմութեան մէջէն, իմ եւ ընկերոջս ուշադրութիւնը գրաւած է, մանկատի խիստ սիրունիկ աղջիկ մը որուն հրիստոնեայ քէ թրքուհի ըլլալը դեռ չենք կրցած հասկնալ: Միշտ երկու հոգի կ'ընկերանան իրեն· մէկ կողմը՝ կարճլուկ, գիրուկ, կարմիր երեսներով բոմպուլ թրքուհի մը, միւս կողմը՝ երկայնահասակ, տարիքը առած, եւրոպական տարազով ու դիմագրծուքիւնով կին մը՝ որ կրնայ վարժուհի մը եղած ըլլալ: Շրջանակ ուած այդ երկու հակասական պատկերներուն մէջ, իմ հազիւ տասներեք տարու, թերեւս շատ փիչ աւելի կամ պակաս, մանուկ ու նորածիլ Աստուածածինի իր գեղեցկութիւնով կ'առաջանայ մարգագետինին վրայ ու կը պտըտկի, բազմաթիւ դարձերէ վերջը աննեատնալու համար վերջալոյսի վերջին ծողերուն հետ:

Հակառակ իր տարիքին, նուրբ ու նկուն հասակը բաւականէն աւելի բարձր է ու միսերը խոսմնալից կերպով պինդ ու պլորիկ,

ինչ որ կուսական առաջին գրգռութեան յուզմունքը կը ցայտեցնէ իր վրայէն· չափազանց կարճ ու չափազանց նեղ շրջազգեստ մը՝ զոր սովորաբար կը հագցնեն հազիւ եօթը-ութը տարու աղջնակներու, բացը կը ձգէ իր արդեն իսկ ցայտուն բումբերը ու կրսկլոր ծունկերը եւ կը կաղապարէ անկէ վեր նոր գոյացող կոճակաւորումները: Կուրծքին վրայ պլուզին նուրբ կերպասը կարծես դիմամբ ու յարգանքով կ'սկսի ինքնաբերաբար ուռիլ, տեղ տալու համար ամենամօտալուտ ու մնայուն հիւրերու, որոնց ոտնաձայները կը լսուին արդէն: Այնտեղ ըմբոստ սեւ վարսերը, երկու խովերէն կարմիր ժապաւէններով բռնելուզուած, կռնակը կը ծեծեն ու հովին հետ կզուրսելով կը պագտուին: Բացգոյն շարլօթ գլխարկ մը՝ իր ժանեակներու շուրին տակ կը հովանաւորէ արդէն քիագեղ դէմքը անուշ ու պատեհի մանկունիին: Իր տաք ու այրող ու անարատ մորթէն, լուիկ հետեւալի շրթունքէն եւ ուրիշ ազուոր մասնուքիւններէն դուրս, գեղազանգատես ուշագրաւ են իր աննօրինակ կերպով սեւ, լայնաբիբ ու անաբեկ երեւոյթով աչքերը, նոյնչափ սեւ, մրջնակոյտի մը պէս եռուզեռ ու քաւ, ճառագայթներու պէս անձրեւող արտեւանունքներու մէջ շրջանակուած· անբարբ սեւ արեւներ կարծես, որոնց գիշերագոյն շառաւիղներ ունին իրենց չորս դին· անանբեկ աչքեր՝ որոնց կը հակասեն իր հագուածքին բովանդակ շնորհալի մանկուքիւնը ու իր երեւոյթին հրեշտակային անմեղուքիւնը. լայնաբաց ու զարմացկոտ միանգամայն աչքեր՝ որոնց կարծես գալիք խռովքներու կասկածովը, տենդովը, սարսափովը համակուած են հիմակուց· իրենց այսօրուան կեա-գիտակցութեանը մէջ երազայնօրէն խռովիչ ու սգաւոր աչքեր՝ որոնց կը պատրաստուին վաղուան պատրաստներու, ուրախութիւններու, անվերադարձ անմեղութիւններու ու անդարձ գեղեցկութիւններու ցաւերը սգալու ու լալու:

Այդ օրերուն, մեկ-երկու շաբաթի չափ, երբ մոլեռանդական յեսուհրջումի շարժումով մը գինուորական ապստամբութիւն ծագեցաւ, ինչ, իսլամներու այս մայրաքաղաքին մէջ, կարգ մը անոպայ արարածներ, բրուտիներուն արգիլեցին տուներէն դուրս ելլալ եւ մանաւանդ երբալ պետին երիկմարդ ու բրիստոնեայ գտնուած զբօսավայրեր: Այդ մռայլ օրերուն, հրաճապաղ աղջնակին հետ գերուկ, կարմրադէմ բրուտին անյայտացաւ եւ պզտիկ, թուխ հրեշտակը միանակ էր իր եւրոպական տարազով ու վարժուհիի երեւոյթով տիկնոջ հետ. այն աեն ստուգած ըլլալ կարծեցինք եւ համոզուեցանք որ բրիստոնեայ էր ապագայ այդ գեղուհին, զոր հակառակ պարագային, այդ տագնապի օրերուն պէտք չէր հոս տեսնայինք կեավուրի գլխարկով ու բռնդողուցները մինչեւ ծունկերը ցուցադրելով: Եթէ անանկ չըլլար եւ եթէ գիտնայինք, բզիկ բզիկ կ'ըսէինք զայն, սրիկայ ու կեղծ հաւատացեալ վայրենիները որոնք արատ են իրենց երկիրին, ազգութեան ու կրօնին:

Ամէն մըն ալ անցաւ: Մայիսի տաք, հետեւանուշ, հրաշալի իրիկուն մըն էր,· մայրաքաղաքին մոլեռանդական ախտաւոր նոպան բաւեբաղդաբար անցած էր վերջնապէս· սեւ հրէշին գլուխը ճզմած ու տապալած էին· բրուտիները կրկին սկսած էին կիսաբաց դէմքերով երեւալ եւ երթալ՝ ուզած տեղերնին, այդպէսով նախապատրաստելով ապագայ վերջնական ազատագրութեան: Ամենուն երեսին ժպիտ մը կը շողար: Մենք միայն, ես եւ բնկերս, մտահոգ էինք: Երկու օրէ ի վեր մեր չքնաղ ու բխագեղ հրեշտակը եկած չուներ եւ այդ՝ չարագուշակ կը թուէր ըլլալ մեզ համար որ ամեն իրիկուն անպայման վարժուած էինք զինքը վայելելու, եթէ ոչ սեռի կամ սիրոյ յեսին նպատակներով, գէթ աչքի հետեւանքի ու պղատոնական պատուհի համար: Մեկնա՞ծ էր, նիւա՞նդ էր, ի՞նչ ուներ:

Եւ ահա երրորդ օրը, հետուէն իր վարժուհիի երեւոյթով տիկինը, բարձր հասակը ցցած կ'առաջանայ դէպի մեր կողմը, երկու բրուտիներու հետ, որոնց մէկը՝ ծանօթ է մեզի· կարելուկ, գիրուկ, կարմիր երեսներով կինը: Կը մօտենանք եւ ես ու բնկերս ապշած, վայրկեան մը կանգ կ'առնենք ու բնազդաբար իրարու բէտ բռնած կը սեղմենք, լուռ ու առանց իրարու նայելու՝ շատ բան հասկցնելով իրարու, երբ անծանօթ բրուտին, մեր ծանօթ աղջնակը, առաջին անգամ ըլլալով քեզնէ մը կը ժպտի, կարծես հրճուելով իր կերպարանափոխութեան ու մեր ջմռոտումին վրայ, այդպէսով սեւ գոհարներու փայլովը շողշողացնելով մութ արեւները որոնք իր քովինչ աչքերն են եւ որոնք այնչափ անաբեկ երեւոյթ մը չունին հի-

մա, կամ գեթ այնպես կը թուի մեզ: Առաջին տագնապը հասուցուցած ու վստահացուցած էր զինքը կարծես: Մոլեռանդութեան օրերուն մէջ, ինչ որ վախը չէր կրցած ընել, հիմա Բնութիւնը իր յայտնութիւնով բռնադատած ու գլուխ հաճած էր,— այդ սխալի կերպարանափոխութիւնը:

Անուշիկ հրեշտակը, պատեղի կոյսի մըն էր վերածուեր: Միհիճիկ աղջնակը, դեռածիլ օրիորդ էր դարձեր: Ձեռական նրբաքեղ շղարշ մը, պարուրած էր ածխագոյն ու ըմբոստացող սեւ վարսերու հոսանքը եւ բացգոյն փայլուն մեսամսե հաշխուսիեռի նմանող ֆեռաճե մը պարփակած էր հետզհետէ շեշտուող ու ցայտող միսի գրգռիչ ու անպատկառ կոնակաւորումները: Հիմա բոլոր ծածկուած էին կռնակը ծեծող ու ծածանող մազերու խուրձերը, նորաբոյս կուրծքերուն տեղը գլուխ վերցնող խնձորներու պզտիկ կորնթարքները, սեղմուած ու պինդ միսերով մեջքը, փորը ու զիստերը, շրջագգեստին վարի մասին հետ ծեծկուելով գլուխնին միշտ դուրս հանել ջանացող պլորտիկ ծունկերը ու գիրգ բումբերը, բոլոր, բոլոր ծածկուած էին այսօր, մեսամսե միաձոյլ վերարկուին տակ, վաղուան հմայիչ քրքռտնին կազմուելու համար անոր խորհրդաւոր ծալքերուն մէջ, ինչպես բրքուրը որ կը մնայ իր պատեանին մէջ, բիչ ատենէն հասի պես շեղ բիքեռնիկ մը դուրս գալու համար:

Վարդի կոկոնն է որ կը բացուի. կոկոնին վրայի կանանչ կեղեւն է որ ճայթած է եւ որուն առաջին նեղ ճեղքէն, վարդի աղօս կարմիր թերթի մը, — արբունքի վարդագոյն, — ցոլացումը կը գծագրուի:

ԱՐԻՒՆՈՏ ՆԱՄԱԶԸ

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ Է

Քաղաքին չրջակայքը երեք օրերէ ի վեր սրածութեան և փճացումի դիւային ոգին, իր արիւնոտ կատաղութիւնը և խուժանային վրիժառութիւնը կը թափէր հայերուն երեսին, մազմոտ, լորձնուտ առկութիւնով մը:

Պետական ամենակարեւոր պաշտօնատարէն՝ մինչև ամենէն չեշտին իշապանը, ուզած էր անխորհրդածաբար անձնական քներով կոտորել հայութիւնը, աւերել, քանդել ամբողջ այդ դժբաղդ ազգը, զիրար գերազանցող եղեռնական միջոցներով, զիրար գլող, անմահացնող, զարհուրելիօրէն սարսափեցուցիչ հալածանքներով, մասքերծութիւններով, չարչարանքներով:

Եկեղեցին ապաստանող բոլոր հայերը, ինքնապաշտպանութեան համար բանական զինուած, երբ անկարելի եղած էր մահացնել, պահիսներու և անտեղիտալի պատերու հետէն մահնեռիներ կանչել տուեր էին, խողխողումի ձայները, գնդակներուն տալումները դադրեցուցեր էին համոզելու համար ժողովուրդը թէ՛ դադրած է կոտորածը, թէ կրնան ազատ համարձակ չրջիլ փողոցները: Ամբողջ օրեր անօթի մնացեր էին ներսը և սկսած էին խեղաթարիլ ծարաւէն և սովէն: Երեք հազար մարդ, կին, այր, աղջիկ, ծեր, երիտասարդ ամէնքն ալ խառն, սկսեր էին զիրար բզքտել, զիրար չտեսնել, գոռալ, աղաղակել: Բանի մը նիհար, վախ գոյութիւններ ալ անչնչացեր էին և դիակնին հոտիլ սկսած էր արդէն: Երբ մահնեռիկներու ձայնը լսեցին, որ նորահաստատ խաղաղութիւնը կը տարփողէր, երբ ապահովուեցան թէ կոտորումը դադրած էր, մէկիկ մէկիկ դուրս եկան եկեղեցիէն: Բակէն անդին, պարիսպներուն առջեւէն անոնք կ'սպանուէին և հետեւնուն եկողները չէին կրնար լուր մը ունենալ իրենց առջև բրդացող դիակներու չեղջակոյտին վրայ: Հազարներով զինուած ճիւաղային հրէշներ կը յարձակէին մարդերուն վրայ, և ա-

ռանց ճիկ մը հանել տալու, անչշուկ. կը խզդէին, կը մորթէին, իբարու վրայ կը դիզէին անջատուած գանկերը, փշրուող ոսկորները և ծակոտկէն իրանները: Այս սարսափելի, վայրագ մորթոտումէն զերծ կը մնային միայն աղջիկները, գեղեցիկ կիները, որոնք գլխիկոր, բոնի կ'ընկերանային զիրենք հալածողներուն, զրեթէ քաշկռտուելով, ականց կչացնելով անոնց մէջ ապրող ազոտա կիրքի տափագալար գաղանները, իրենց պարպուած, անասուն անդամներով:

Աղջիկներու չարաչար աւազատաի անկողինները կը կազմէին յաճախ սպանուած, գետինն վրայ տափակցուած եղբայրնուն և ծնողքնուն խաշանդուած մարմինները:

Կիներուն յաճախ տիպումով խժդուժօրէն կարկ կուտային իրենց ամուսիններուն առնանդամները, նախապէս խեղճ զոհերուն առջեւ հայհոյներուն պատիւ և կնութեան առաքինութիւնները բզքտելով ամենազարհուրելի գազանաբարոյութիւնով մը:

Ուրիշ պատմութիւն մըն ալ՝ որ թէեւ չամբողջացներ չարքը կիլիկեան արհաւիրքին, բայց աւելի կը չեշտէ մարդկային վայրագութեան ամենազազանային հալածանքէն հոգեւարող մայրութեան մը դժբաղդութիւնը: Նկուղի մը մէջ կիներ ու այրեր հաւաքուած էին: Ո՛չ մէկ չշուկ, ո՛չ մէկ ճիկ՝ թշնամիներէն չմատնուելու համար: Բայց ահա երկու տարեկան աղեկ մը կ'սկսի լալ, հեկեկալ: Մայրը կը գոցէ անոր բերանը թաշկինակով, բայց ան դատապարտուած է եղեր մեռնելու, զոհերուն թիւը աւելցնելու: Որովհետեւ ան մայրն է որ ամենէն առաջ կ'առաջարկէ ոչնչացնել, խզդել զայն, ամբողջ սովալուկ և անաբեկած խուժմբ մը մարդիկ փրկելու համար: Ու երբ մայրը աչքերը կը գոցէր, անդին չափազանց ինքնասէր և վախկոտ արարածներ պզտիկին կոկորդին չուրջը կը պատցնեն իրենց մատները այնքան ուժգնօրէն, որ անմիջապէս կը դադրի ապրելէ:

Ուխտուն տարեկան պատանիներ իրենց չորցած ու կմախացած արգանդները կը կարկաւէին թուրքերու առորին, մոլեռանդ, վատ դասակարգին: Կիներուն մազերը քարիւղի մէջ կը թաթխէին և կը վառէին, անոնց գալարուող իրաններուն և յուսահատական ալաղակներուն դիմաց բարբարոսօրէն կայֆ ելլել, հրճուելով, դիւանարելով:

Հաչմանդամ, տխեղծ տղայ մը, անդին, իր գերազգայուն մասը գործադրած ըլլալու և անդենական հուրիներուն ակնկալած համար, կապուած, անզօր հայ մը կը պահանջէր իր հիւծած ձևաչիներուն բոլոր ուժովը կատարելու համար զայն:

Ու գեռ ինչ անուն, աներևակայելի ձիւաղութիւններ, ոճիրներ:

Սահմանադրութիւն, Հաւասարութիւն, Իրաւունք՝ ամբողջ պարապ առասներ:

Առանց հնար էր որ պիտի ապրէինք մենք իբրև եղբայր, իբրեւ Օսմանցի:

Ի՞նչ հեգնութիւն:

Պզտիկ տղաքները, կամընկերները, հայերուն ընտանի անասունները իակ կ'պատնուէին գժոխասիպ տանջութիւնով մը և գազանական մահացումով մը:

Ջարդին վերջին օրերն էր երբ կը կարծուէր թէ ա՛լ հայ չէ մնացեր քաղաքին մէջ, ոստիկան մը զարմայումով անասուն մը որ «կնավաճառ»ի մը առունէն քանի մը անպաճոյճ ներս կը մտնէր կ'ելլէր: Իր պահականոցէն քանի մը օրեր բացակայած ըլլալով, չէր կրնար անսած ըլլալ թէ ամէն օր երեք անգամ որոշուած ժամերուն այդ էգ չունը դիմացի հայուն առունը կը մտնէր: Այդ առունին այրերը և կիները սպանուած էին, վաստ՛հ էր: Առանց առասմանելու հոն մտաւ և անկիւնները պրպտեց: Էգ չունը՝ կորնցուցած ըլլալով հաւանականապար իր ձագերը, և իր ատելին առաս կարէին անհանգիստ՝ կուգար կը կերակրէր հազիւ ինը առար ամսու երախայ մը, որ անկիւնը մոպուած էր, օրօրոցին լաթերուն տակ:

Երախան ճակատագրօրէն ա՛լ վարժուեր էր այդ կենդանասպան հնդուկին, թաթերը կը մօտեցներ անասունին կոկորդն, կուրծքին, կը սեղմէր, կը չփէր անոր մորթը և կը պատրաստէր ինչքան հեզուկ որ կը պատռնակէր էգը, պատրաստելով այսպէս իր քաղցած, մայրագուրկ, դժբաղդ էութիւնը: Ճանչը կը հանդստանար, կը թեթեւնար իր ներքին մաճառնկ, թանձրացող բեռէն, մինչդեռ միւս կողմէ երախան կը կչտանար, կ'ապրէր, իր պարապ երակները

կը լեցնէր թաւուածիկ, փողոցային կենդանիին կաթովը։ Կոտորածին առաջին օրէն դիպուածաբար այդ չունը տո՛ն մնած էր և կշտացուցած պլտիկը։ Ոտիկանը երբ տեսաւ, ապշահար եղաւ։ Գիմուխեան, արգահատանքի զգացումով ողողուեցաւ։

— Եա Բա՛պիմ ... չընչեց։

Ու. խնամքով հայուն զաւակը թեւերուն վրայ առաւ և չիտակ կառավարիչին գնաց։ Պատմեց իր տեսածը։

Անզգայ, անբան կենդանին՝ չունը՝ իր բնազդային բովանդակ անասնականութիւնովը, իր ալիճի վատասերած կաթովը հայուն զաւակը կը կերակրէր, կ՚ապրեցնէր, անդին բանական կարգ մը սառակիցները, մահաչուքօրէն իրենց ամբողջ չարութիւնովը, լկնկիմտութեան ոճրայեղց վատութիւնովը կը մեռցնէին, կ՚անչնչացնէին միւս հայերը, աստուածներն իսկ անչցնելու, զայրացնելու անդիմութիւնով մը։

Կառավարիչը ոռնաց իր կառաղութենէն։ Ըսել է տակաւին հայ մը կ՚ապրէր իր կառավարած քաղաքին մէջ, ըսել է հայու մը արիւնը դեռ կը ֆշար ... յետոյ ... յետոյ ...։ Չէ՛, ասիկա չէր կրնար ըլլալ։

— Իմ աչքիս առջևը կտրէ՛ սա «կեավուր»ի փիճին գլուխը, կատկանձեց ան, ձեռքերը փորին վրայ խաչաձեւած, արձանացող ոստիկանին նայելով մղեղնօրէն։

Այս վերջինը կը վարանէր. ոճիրներ չատ էր գործեր, այս անգամ ձեռքը առաջ չէր երթար, մարմինովը կը դողար ... տեսած էր չունին կաթ տալը, և ատոր մէջ խղճահարուած Օսմանցին նախախնամական կարգադրութիւն մը կը նշմարէր։

— Կը խորհի՛ս, ինչո՞ւ արգելօք։ Գեղի՛ կ՚ըսեմ, Հասա՛ն, հրամանս երկրորդել չիտաս ... մորթելու է այս «կեավուր»ի ձագն ալ։

— Բայց «կեավուր» ըլլալէ դադրած է, էֆէնտի՛, քանի որ չուն մը մնուցեր է զայն ...։

Տղան կուլար, գետինին վրայ կը թաւալէր, կը հեւար։

Կառավարիչը պահ մը ձեռքերը մօրուքին տարաւ, չոյեց զայն, ժպտեցաւ։ Ու ոստիկանը՝ պզտիկին հետ դուրս հանելով սենեակէն, գորգի մը վրայ չոքելով, սկսաւ աղօթել։

Աղաւնին պետք էր փառք տալ։ Նամազին տեղն էր։

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ՊԱՇԵՐ

ՄԱՆՈՒԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ՍՏԵՂՆԱԾԱՐԻՆ ԱՒԱՋ

Ուշ իրիկուն է աւձարեւոս։

Սեղեակը կիսասուերի մէջ է՝ երկու վառ մոմերէն դաշնակին, որուն առաջ նստած եմ. ճերմակ սեղնաւարը կը փայլի լոյսին տակ. պատերուն վրայ, շրջանակներէն դուրս, դեմքեր կը ցայտին։

Շուրջս բան մը կայ ճըշտո՛ղ։

Ու մատներս կը զարնեն երգ մը պարզուկ, խորունկ ու գգուող...

Երգը կ՚երգէ խորունկ, գգուող, եւ ես կը յիշեմ ուրիշ իրիկուն մը աշնան աւձարեւոս, երբ նոյն այս երգը հոգիիս բարգման եղաւ մօտդ, ու երբ այս երգով սիրեցիր դուն զիս։

Իրիկուան մէջ աւձարեւոս, մատներուս տակ երգը կ՚երգէ միշտ խորունկ, գգուող, հոգիս լրիկ ու շնորհապարտ, համբոյր կուտայ՝ իր բարգման երգին։

ԾՐԱՋՆ ԵՐԸ

«Խե՛ղճ աղջիկ, խե՛ղճ հոյս, մոռցի՛ր, մի՛ լար», ըսի ինձի, երբ գիշերին մէջ ամառուան, պատռած սիրտով՝ պատմեցիր ինծի փշրուած երազդ աղուոր։

Հեռուէն կը լսուէր ծովուն ձայնը շառաչող. ու դուն մօտս կուլայիր, կուլայիր փշրուած երազդ աղուոր։

«Մի՛ լար», ըսի, ու ուզելով ցուցնել թէ երազներ ոչինչնե՛ր էին, պատմեցի ինձի ի՛մ ալ երազս փշրուած. բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ևացի նաեւ ես, երբ երազներ ոչինչնե՛ր էին։

ՎԻԳԹՈՐ ՀՒԻԿՕ

Վիքթոր Հիւկօ խորհուրդ մը չէ եղած երբեք։ Գէշ դասագիրքերու ու անխորհուրդ հիացողներու երեւակայութիւնն է որ հակառակը կը պնդէ։ Այդ իրրեւ բանաստեղծ անհնարութիւն մըն է։ Առաւ ապէս այն մերկ հոգի է, զոր Յոգեբանական բանաձեւը գրականութեան մէջ եղական է։ Ներքին ակնարկը կը լուսաւորէ, կ'ընդգրկէ առարկաները, և գանոնք կը խոչորցնէ յայտնութենական համեմատութիւններու մէջ։ Իր սէրն ու իր առեղծութիւնը, իր ցաւն ու իր ուրախութիւնը ազեատիօրէն կ'արտայայտէ։ Իրենին չափ զարհուրելի ձայն ունեցող չկայ։ Գնարատական բանաստեղծութեան բաժին չութակն է։

ՄԱՐՑԻ ՆՈՐՏԱՈՒ

Վիքթոր Հիւկօ մարդկութեան քնարերգակ մեծ բանաստեղծներէն մէկն է։ Մաածոյ վիլխոփայ, բարոյագէտ, քնատաս, վիպասան, եղերերգակ բայց ամենէն առելի քնարերգակ մըն է անիկա։

ՄՕՌԻՍ ՄԻԹԷՐԼԻՆԿ

Ինծի անանկ կուգայ որ Հիւկօ այն մեծ դիւցազնական բանաստեղծն է, զոր պատրաստ էր տալ մեզ ոսկեդիմիի դարերջանը։ Իր գործէն դուրս եկող նուագաւոր անհնարութիւնը, քալող բանակի մը ձայները կը նմանի։ Իր յաղթութիւններուն վրայ կը հիանամ, ու իր պարտութիւններուն վրայ ալ կը սիրիմ, քաղաքագէտներու և լմնասաս սերներու խոթծանքը յիշելով։

ԼԷՕՆ ՏՈՏԷ

Մեր հին Կապիտոլէն վեր վազող Տիտանին փառքին ուղղուած Պինդարեան տող մը դրած եմ։ Բանաստեղծ մը, սանկ նիւթերու վրայ, թեթեւ կարծիքներ միա՛յն կրնայ ունենալ։

ԿԱՊՐԻԷԼ Տ'ԱՆՈՒՆՑԻՕ

Երեւակայեցէ՛ք սանդ օմերոսդ դարը՝ առանց Գաբինի, սանդուքերդ դարը՝ առանց Վօլթէրի, սանդրիներդ դարը՝ առանց Վիքթոր Հիւկօի։ Այդ գրական դարաշրջաններէն ամէն մէկը պիտի կորսնցնէր իր մեծութիւնը։ Վիքթոր Հիւկօի գործը, բոլոր իր ժամանակակիցներուն գործը կ'ամփոփէ և կը բացատրէ։

ԿԱՊՐԻԷԼ ՀԱՆՕԹՕ

Քանի սարեկան երիտասարդ՝ կը պաշտէի մեզը որ կ'իշխէր լմնացական կարգապահութիւններուս վրայ։ Ուխտադրեալ՝ վերջին դարուս քնարերգակ մեծ բանաստեղծին վրայ կը հիանամ։ Քնարերգակ՝ իր դիւցազնական ըմբռնուածներուն, սահմաններուն, վէպերուն մէջ. իսկ մեր գրականութեան մէջ իր ազդեցութիւնը չա՛տ մեծ եղած է։

Է. —Ս. ԵԻՄՄԸԼ

Վիքթոր Հիւկօի փառաւոր դէմքը դէշ կողմ չունի։ Մեր Թոլսթոյն է անիկա։

ԲՕԼ ԵԻ ՎԻՔԹՈՐ ՄԱՐԿՐԻԹ

Վիքթոր Հիւկօ միայն վերջին դարու մեծ բանաստեղծը չէ՛ եղած. ուրիշ բան մը, տակէն աւելի բան մը եղած է։ Միշտ արդարութիւնը պաշտպանած է։ Եւ երբ հեռուէն ու բարձրէն այս անհնարն գործը կը դիտենք, կը տեսնենք որ խաղաղութեան, գթութեան և բարութեան գործ մը տեսած է անիկա մանաւանդ։ Բօլ սր Սէն Վիքթոր իրաւունք ունէր ըսելով որ գթութիւնը Վիքթոր Հիւկօի հանճարին ճշմարտութիւնն էր։

ԼԻԻՏՈՎԻՒՔ ՀԱԼԷՎԻ

Վիքթոր Հիւկօ ելեւէջութիւն մըն է։ Անգիտակից ու սոսկալի ոյժ մը։

ԺԱՆ ԼՕՒԻՆ

Աչխարհ մը։ Ամենէն մեծ բանաստեղծը որ ծնած երկրի երբեք։

ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՔՈՔԷ

Վիքթոր Հիւկոյին վրայ մտածածս։ Վիքթոր Հիւկօ՛ն։

ԺՕՐԺ ՕՆԷ

Հեղափոխութեան և տարբերութեան բանաստեղծն է Վիքթոր Հիւկօ։

ԹԷՕՖԻԼ ԿՕԹԻԷ

Վիքթոր Հիւկօի բանաստեղծական գործը իրաւունք տիեզերական արարչագործութեան չափ ալեզան, բեղուն ու անհուն է։ Ամբողջ քնարն ու ամբողջ մարդկութիւնն է։ Հոմերոսի պէս դիւցազներգակ, Պինդարի նման քնարերգակ։ Եսքիլէսի պէս սրբերգակ, Թէոքրիտի նման հովուերգակ։ Ուժն ու չնորհը, գգուանքն ու բարկութիւնը, ծիծաղն ու հառաչը ունի։ Ո՛չ ոք այնքան մաքուր, անուշ ու կիրթ չեչափ գտած է կնոջական, զաւկի և հայրենիքի սէրը պատմելու համար։ Ի՞նչ բան խօսեցնել չէ տուած. բնութիւնն ու պատմութի՞ւնը, խոտն ու լուսաւո՞րը, լեռն ու ովկիանո՞սը, խեղճե՞րն ու աստուածնե՞րը։ Միւսէ իր գաւաթով կը խմէր։ Հիւկօ բանաստեղծութեան ամբողջ ակերը կը ծծէր կուշտուկուռ, իր ափին մէջէն։

ՀԱՆՐԻ ՀՈՒԻՍԷ

ՏԻԿԻՆ Գ. ՋԱՐՈՒՀԻ
(ԵԻՏԵՐՊԷ)

ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԸ

ՏԻԿԻՆ Գ. ՋԱՐՈՒՀԻ Է

Լուռ ու հանդարտ մէկ ծայրը Հալքիի, բաւական հեռու այն վայրէն, ուր ետքի չէնքերը կ'ուրուագծին վերջալոյսի մթնշաղին մէջ, և կ'սկսի ձիթենիներու մանաւոր տողանցութիւնը, վարը ծովակին վրայ է Հալքիի սպանդանոցը: Երբ ծովուն վրայէն դիտուի այն մանպոող ցաւալի չէնքը, լքուած, առանձին և տխուր անակի մը տպաւորութիւնը կը ձգէ, իսկ երբ գտնուի մարդ բուն իսկ այն բարձունքին վրայ, ուրկէ վար, գրեթէ ոտքերուդ տակն է փռփռած վիճակի մը մէջ, ահաւոր ցաւի սարսուռ մը և անէանալու երկիւղը կ'երկարի բոլոր երակներուդ մէջ, որոշ և յայտնի ցաւով մը. ու կը դողաս մահուան և գերեզմանի գաղափարին առջև:

Իրիկնամուտէն մէկ ժամ առաջ կ'անցնիմ ընդհանրապէս այդ տեղէն, պզտիկ ու դեզերող քայլերս կամայ կամայ յառաջացնելու համար. աւելի անդին, ուր եղեւիններու անտառները կ'սկսին, և ուր սեւազգեստ յոյն եկեղեցականներ, աստուածապաշտութեան ուսանողներ, ամբողջ թարմ ու նորածիլ պատանեկութիւն մը տակաւին, իբրեւ թէ գիշերուան ղղջիկներ եղած ըլլային, իրենց երկայն վերարկուները ուսած հովին թեւերով, կը քալեն և կը կատարեն երեկոյեան պտոյտնին: Ու ձախակողմդ զաւիվեր մը լեռան երեւոյթով, որուն վրայ եղեւիններու ծառեր կը բարձրանան չքեղ կանաչութեամբ մը. և անտառներու երգը, բնութեան գերաղանցօրէն միաձիքական երգը կ'երգեն իրիկնամուտի:

Հալքիի ամենէն հրապուրիչ վայրն է անիկա, եթէ չըլլայ սպանդանոցը, խեղճուկ երեւոյթով մը, և մահուան վատ երկիւղով: Շէնքը այնչափ պզտիկ է և հին, որ չատ անգամ մահուան գաղափարը ա՛նքան վսեմօրէն այնչափ մեծութեամբ ներկայացած, մանաւանդ ծովու անհունութեան և տիեզերքի անսահմանութեան առջև, բռնադատած ու ոճրագործին դանակին տակ խոզխոզուած ոճիրներու

տափակաբիճան գազախառնուրդը կը ներկայանայ միայն հոս, հակառակ քնութեան էն հրապուրիչ համայնապատկերին առջև գտնուելնուդ: Քաւականէն վայրէ պզտիկ դերասի մը վրայ, կարգաւ կրնանակի վրայ պատկերացած են էֆ ոչխարները. տասը տասնչորս հատ են, այդ խեղճ գժբաղդ կենդանիները, խազխազուած և տաքերնին օդին մէջ վայտացած. չեմ յիշեր տպաւորութիւն մը որ այնչափ անաւար կերպով ազդած լլլայ իմ վրաս, որքան պատնդանոցին պատկերը առաջին անգամ, և կը կարծեմ թէ պատնդանոց մը տեսնել այնչափ մօտէն, այնչափ բռնէն, գործը չէ կատարի սրտի մը: Կարուած ոչխարներու արիւնը դեռնին է, տխուր ու գժբաղդ կարմրութեամբ մը, ու այդ չեկ գոյնը, աչքերու հրճուանք և զուարթութիւն պատճառող առ հասարակ, հիմայ գարշանքի և վախու զգացումով մը լեցուցած է զիս: Մոռնան գալուկը, ժպտունութիւնը սիրչափ ազնուական հանդարտութեամբ մը ներկուած մոռացեալ կենդանիներու և իրերու վրայ, հոս վայրագօրէն գաժան կարմրութիւնով մը կը պատկերանայ երեւակայութիւնս, ու տեսլութիւն մը կ'ղգամ այդ գոյնին դէմ: Սպանդանոցին դերասը ներկուած է արեւին այդ գաժան գոյնով, ու ան, գորշ, սպիտակ ոչխարները, մեկ կողմ հակած իրենց գլխիկը, այլ ևս անզգայ արտաքին ազդեցութիւններու դէմ, կը քնանան իրենց վերջին յաւիտենական քունը:

Ջանի մը մսագործներ կրկին թէ խաղալիկ մը ըլլար իրենց ձեռքերուն տակ, կամ արհեստի առարկայ մը արհեստասէրին ձեռքին մէջ, հատ ու կարծր գոգնոցներ կապած իրենց կուրծքին, միօրինակ կը սրեն դանակը, դերծել հասնելու համար արտաքին մորթը էֆ անասուններուն, և սիրչափ արագ կը կատարեն այդ գործողութիւնը, սիրչափ չատ՝ այդ հոս դիակներուն վրայ, որ մեկ վայրկեանի մէջ, մերկացած են անոնք իրենց բուրդէն, ու լերկ, ձիւնի պէս ճերմակ կախուած են այդ դերասին վերի չրջանակի կէտերուն վրայ. ու մսագործը աւարտած չէ տակաւին իր գործը. անոնք տեսարան. վերջին անգամ կը սրէ իր դանակը, կը ճեղքէ կուրծքը թշուառ կենդանիին. կը հանէ թոքերը, կը հանէ սիրտը, և իր պզտիկ աչակերտը, բոլոր ուժովը կը փչէ այդ թոքերուն մէջ, ամբան և անօդ թոքերը, կ'ուռչին կը լեցուին չանկարծ օդով, և

ուրիշ կէտի մը վրայ կը կախուի հիմայ մարմնոյն այդ մասը: Եւ յետոյ կը կարէ փորը, կը քաշէ կը հանէ կուրաղին, որ միակ անպէտ մասն է այդ դիակնացած մարմնին. և կը նետէ ծովուն մէջ. և յետոյ կը բռնէ ծայրը միւս ոտիքներուն, կը քաշէ թևերու միօրինակ չարժումով մը հինդ, տասը, տասնչինդ կանգուն, իրեւ թէ կը մաքրէ, ու չուանի մը պէս ծալլելով կը նետէ դերասին չորջանակին վրայ. մեկիկ մեկիկ պարպուած են էֆ անասունին ներքին մասերը, և պարապ է անիկա հիմայ թակոցի մը պէս: Քանի մը կատուներ, արիւնարբու աչքերով, իրենց չուրջը կը դիտեն, հոտառած են արիւնի ու կ'սպասեն որ իրենց համար որս մը ձարեն. կատր մը ոտիքի ծայր նետուած է մսագործը անոնց առջև, կը յարձակին վրան, ու կը խլեն իրարու բերնէ. իրիկնամուտը հետզհետէ կ'տեսլանայ, արևը տակաւ խոնարհած է Անդիկոմիի կռնակը, տըժգոյն կարմրութեամբ մը, մեռած օրուան դալուկով ներկած է ամէն ղերքը, և հիմայ ճիշդ սպանդանոցին չուրջը, ագռաւներու խումբ մը կը թեւածէ, եղեւիններու մութ ու թաւ անտառներէն ճախրելով ալանալով մինչև սպանդանոցի չուրջը, իրենց միօրինակ մաներգի ձայնը բերելով ականջիս, և ծովու ալիքները, իրենց գալարումին մէջ, կը տանին այդ մաներգը մինչև հեռաւոր անդունդներուն, և մահը հոգիիդ մէջ կը կրես կարծես:

ՈՒՐԱՆԻԱ

ՇԱՀԱՆ ՆԱԹԱԼԻԷ

Փողոցին մէջ փոխանակեցինք մեր առաջին բարեւները, ձմեռ գիշեր մը. ու ան չը մերժեց սենեակս գալու առաջարկս: Յուրտ էր այդ գիշերն ու առաջացած, սակայն ձիւնին ճերմակութեան վրայ յաճախակի կ'առուերագծուէին զոյգերու առուերանկարները, որոնք կը վերթային իրենց տաքուկ սենեակները: Մենք ալ, ան և ես, մէկը այն զոյգերէն, իրարու թեւ առած այցելութենէն ապահովուելու ու զիրար զրկած պաշտպանուելու համար՝ կծու, խայթոց բուքին դէմ, գլուխնիս միշտ դէպի դառին հակած՝ դրեթէ անբարբառ սենեակս հասանք:

Կաղի յորդ լոյսերու ողողումին մէջ բանաստեղծներու աղջիկը գտայ զինքը, այնքան ներդաշնակ իր կաղմուածքով, առասպողէ ան՛նքան անուշ արտայայտութիւնով: Ու վայրկեանի մը մէջ զգացումներս յեղաշրջուեցան: Չեմ գիտեր թէ՝ ինչ կ'զգար ան, բայց յայտնի էր թէ այս օրինակ յաճախադէպ պարագաներ բոլորովին բթացուցեր էին անոր զգացումներու նրբութիւնը, որովհետև ինչպէ՞ս լուծել այս երեւոյթը, երբ ան մէկ խօսքով կուգար ինձ հետ գիշերելու սենեակի մը մէջ, զոր քնաւ չէր տեսած, գրկելու մէկը իր բացարձակ մերկութեան մէջ, զոր քնաւ չէր ճանչցած: Ու ան հայելիին առջեւ անցած, սիրերգի մը սուլիւնը չուրթերուն վրայ, թեւերը գլուխին պակ չինած գլխարկը կը հանէր, մինչ ես, որ փողոցի ելեքտրական լոյսին տակ ծնած տափանքի լպիրշ, ազտոտ ըզգացումներէ մղուած՝ զինքը սենեակս առաջնորդեր էի, կ'սկսէի համակրանքի մաքուր զգացումներու մէջ թրթռալ:

Այնքան մտաղ, այնքան պզտիկ ու... բոզ... հազիւ տասնըվեց տարեկան. ճիշդ այն հասակին մէջ, երբ տարեկիցները ծնողքի գուրգուրանքներուն տակ ու դպրոցի սեղաններուն վրայ կ'սպրին երջանիկ... այնքան պզտիկ ու բո՛զ, որ ձմեռներն անգամ մինչեւ կէս գիշեր փողոցի մը անկիւնէն, լամբարի մը տակէն անցնող երիտասարդին տափանուշ նայուածքով մը, փաղաքշիչ խօսքերով կ'ըսէ. «Ձիս սենեակը տա՛ր...»:

Կը մտածէի ու անողոք մտածումներու մէջ, չէի զգար թէ՝ դառն, վայրագ կնճիռներ դէմքս յանգեր էին, կնճիռներ, որոնցմէ զուարթ ամերիկուհին կը խորշի, կը սարսափի:

Ան մազերն ալ չտկած, ինքզինքը ամէն բանի պատրաստակամ, ձգած էր բազկաթոռին մէջ, ճիշդ քովս, ծունկը պնդօրէն սեղմած ծունկիս. և անմիջապէս հարցուց վախի ու աղաչանքի չեշտով մը.

— Ինչո՞ւ այսպէս խոժոռ ես, սիրելի՛ս:

— Չէ՛, սիրելի՛ս, պատասխանեցի, զսպուող ցաւի դառն ու բռնաղբօս ժպիտով մը. ու ամերիկուհիին հոգեբանութեան խորապէս գիտակ, որ վախկոտ նայուածքներուն մէջ չատ յստակ կը կարդացուէր, աւելցուցի. մի՛ վախնար, աղուո՛րս, ես չար չեմ, թէև չատ տխուր. այդ իմ խառնուածքս է, մի՛ վախնար: Ու ձեռքս նեա՛ցի իր տաքուկ վիզին, զոր պոռնիկի մը ամէն համակերպումով կուրծքիս վրայ պառկեցուց:

— Ինչո՞ւ ուրեմն չես խօսիր, չես խնդար, ողոքեց ան. ու անմիջապէս փոխելով իր ձեչտը, աւելի մտերմօրէն աւելցուց. ա՛, կ'երեւի թէ ուրիշ աղջիկ ունիս, որի մասին կը մտածես, անանկ չէ՞:

— Չէ՛, սիրելի՛ս, չէ՛, կրնաս ապահով ըլլալ որ ուրիշ աղջիկ չունիմ: Մինակ կը մտածեմ թէ՝ ինչո՞ւ դուն այդքան պզտիկ ու մատղաշ, բոզ մը ըլլայիր:

Մեզմաց ան, այնքան միամտօրէն ու մանկունակ, որմէ չատ լաւ կը հասկցուէր թէ՝ տակաւին չհասկնար մտածումներուս խորունկ իմաստը, և խեղճ աղջիկ, իմ տխուր խորհուրդներս կը ծաղրէր անգիտակցաբար:

Ու տեսնելով որ ես չեմ վարուիր այնպէս՝ ինչպէս պէտք էր ընել բոզի մը հետ, սենեակիս տրամադրութիւնը փարատելու համար, ժպտուն պարուհիի մը պէս սիրերգի մը սուլիւնը նուրբ չուրթերուն վրայ, ցատկեց աթոռէն դուրս, տափագրիս ծեքծեքումով մը դարձաւ ինքն իր վրայ ու ձգեց ինքզինքը ծունկերուս վրայ, անուշ ապտակ մը զարնելով երեսիս:

— Ասէ՛, խօսէ՛ ինծի հետ, եթէ ոչ կ'երթամ:

— Կ՛երթա՞ս. միթէ դիս չե՞ս սիրեր։

— Երբ այսպէս արտում ըլլաս չեմ սիրեր քեզ... ու չըր-թունքները չրթուն քներուս,

— Լա՛ւ. ա՛լ չպիտի մոտծեմ. մինակ թէ պատմէ՛ ինձ. ի՞նչ-պէս սկսար այս կեանքը. կը սիրե՞ս դայն։

Լուրջ դէմք մը առաւ ան, բնաւ այս տեսակ հարցումի մը չէր սպասեր։

— Ինչո՞ւ այսպէս լրջացար, սիրելի՛ս, արդեօք վիրաւորեցի՞ քեզ։

— Ո՛չ, բայց ինչո՞ւ կը հետաքրքրուիս կեանքովս։

— Ոչի՛նչ, պարզապէս կ՛ուզեմ դիտնալ թէ՝ ի՞նչ պատճառներ քեզի պէս աղջիկներ կը նետեն փողոցին մէջ, և յետոյ, քեզի չատ համակրեցայ, սիրտ ամուսնանամ հետդ։

Երկուքս միասին լռեցանք։ Պզտիկ քրքիջ մը, որ ամբողջ աշխարհի մը նախապաշարումներուն ծիծաղելի պատմութիւնն ունէր։

Ու մերթ արտում, մերթ դառնաժպիտ, երբեմն լուրջ, երբեմն կատակախառն քանի մը վայրկեաններ անցուցինք։ Ան միշտ կը խուսափէր իրեն ըրած առաջարկէս, իսկ ես վարպետօրէն միշտ այն կողմ կը դարձնէի մեր խօսակցութիւնը։ Խեղճ աղջիկ. կ՛ապրէր կեանք մը, որի մասին խօսելու կ՛ամչնար։

Վերջապէս ճարահատ տեղի տուաւ, ու սկսաւ իր պատմու-թեանը, այնքան տխուր ու մեղմ ձեւով մը, այնքան մանկունակ ու սիրուն դարձուածքներով... Կրցածին չափ կը մեծցընէր իր կա-կածութեան պատճառները, խորունկ ու կսկծեցուցիչ չեչտով մը, ընդունելով մեկտեղ իր յանցապարտութիւնը։

Ուրանիա էր իր անունը։ Անհայր, անմայր, Ամերիկայի մէջ քաղաքէ քաղաք թափառող չատ մը աղջիկներուն պէս։

Պօսթընցի եմ, սկսաւ ան լուրջ ու արտում, չեմ դիտեր թէ՝ ինչպէս մեծցայ մինչեւ տասն և հինգ տարիքս, մինակ օր մը ինք-զինքս առանձին գտայ աշխարհի մէջ, սոսկալի էր այդ օրը ինձ հա-մար, երեւակայէ՛ որ աշխարհը ինձ համար տակաւին չբացուած

պտճառան մըն էր, ես ամէն բան մանուկի մը պէս կը տեսնէի ու տղայի մը պէս կ՛ըմբռնէի, ամէն փափաք գեղեցիկ ու բարի էր ինձ համար ու ամէն խոժոռուած տգեղ ու չար։ Գրպանս դրամ չ՛ունէի, իսկ այն տունը ուր իմ մանկութիւնս անցուցեր էի, ո՛չ սէնթմ մը տուած էր ինձ, որովհետեւ ան ալ չ՛ունէր և տատը համար ալ դուռը փակեր էր երեսիս, ո՛չ ալ աւելորդ անկիւն մը ունէր ինձ համար, որ բնակ մըն էի։ «Գնա՛, ըսեր էին ինձ, գնա՛ գործարան և դրամ վաստակէ՛։»

Ու ես անտուն փողոցը մնացեր էի։

Ի՞նչ պէտք էր ընել. կը մտածէի... փորս կ՛անօթենար, դրամ չունէի. գիշերը կը մօտենար, սենեակ չ՛ունէի։

Ամբողջ օրը գործարաններ պտըտեցայ գործ մը գտնելու համար, որպէս զի կարենամ ապրիլ. նախագահական ընտրութիւններու տարին էր, գործարանները գրեթէ բոլորովին պարապ էին, իրենց հին գործաւորները անգործ կը պտըտէին, ինչպէ՞ս ինձ գործ կրնային տալ։ Ու ես ինկայ փողոցները մաս կազմելու համար այն անգործ-ներուն, որոնք ցորեկ գիշեր կը թափառին։

Մինչեւ կէս գիշեր թափառեցայ քաղաքին չորս կողմը. ճա-շարաններու առջեւները ապասեցի, կերակուրներ, խորտիկներ ցու-ցադրող ապակեվիթրինաներուն առջեւ կանգնեցայ, բայց անոնց տես-քերը անօթութեանս ձիրանները կը արթնցնին ու փոլիսներ կ՛ատիպէին որ քալեմ։ Քալե՛լ, բայց անօթի էի ու ոտքերուս վրայ ուժ չկար։

Կէս գիշերը կ՛անցնէր. փողոցներու անցուդարձները կը ցան-ցառնային, ինձ հետ փողոցները բնակողներու վայրագ դէմքերէն կը վախնայի։

Common գացի. ամէն նատարան մահճակալ մըն էր եղեր ան-տունի մը. կը վախնայի պառկիլ այն տեղ. ապա ևթէ մէկը գիս ըս-պաններ, բայց յոգնածութիւնը, անօթութիւնն ու քնատութիւնը գիս ամռոի մը վրայ ձգեցին։ Սակայն վայրկեան մը մինակ, որովհե-տեւ փոլիսները խեղճ անտուններն մէկ նատարանէն միւսը կը հալա-ծէին, կը ոտնահարէին զանոնք, երբ անոնք վայրկեան մը իրենց աչ-քերը փակէին։ Չէի կրնար մնալ այս տեղ։

Կայարան երթամ, վճռեցի վերջապէս, որովհետեւ կ՛ղգայի թէ՝ քունս գիս գետին պիտի փռէր ու ուղղուեցայ դէպի կայարան։

Beach streetը բոլորովին անմարդ էր. չուքս ու ոտքիս ձայնը զիս կը սարսափեցնէր. արագօրէն անցնիլ փորձեցի փողոցէն, երբ յանկարծ ճիշդ քովս հնդացող մարմին մը պառկած գտայ. ու երկու պրմպերու փախուստը տեսայ, որոնց հայհոյանքը տակաւին ականջիս մէջ այնքան յստակ կը հնչէ:

— Կեանքի մը ազատումին ու գողութեան մը արդիլումին պատճառ ես եղեր, աղուո՛ր Ուբանիա, ընդհատեցի զինքը ցաւագինօրէն, մինչդեռ ան երեւակայութեանը մէջ այնքան թարմ պատկերէ մը սարսափահար կը դողար:

— Ո՛չ, ոեւէ օգուտ չունեցայ սոսկումէս ու վախէն զատ, ոբովհետեւ հակառակ որ անունը ինձ չէր որ կը հայհոյէին, այլ իրենց զոհին, որի ամբողջ մեղքը իր խեղճ մը ըլլալն ու գրպանը միայն տասը սենթ ունենալն է եղեր:

Չեմ գիտեր ինչպէս հասայ կայարան, վախնալով որ ոճրագործ մը, գողի մը, կամ մեղսակիցի մը մեղքը կրնայի չափկել եթէ փոլիսը զիս բռնէր:

Կայարան մտայ բրէյնի վազողի մը հապճեպով ու գաղտուկ անկիւն մը փնտռեցի. գողնալ, աչքէ հեռու հոն անցուցի կուսուբեանս վերջին գիշերը:

Առաւօտը ու յաջորդ ամբողջ օրը ո՛չ մէկ գործարան կրցայ գործ մը գտնել, ո՛չ մէկ յոյս ունեցի, ու կառքերու, օթոմօպիլներու անցուդարձերէն, անոնց տակ մնալու վախէն սոսկացած, վերջին ճիգերս կը հաւաքէի չարժելու, քալելու, նոյնիսկ վազելու համար:

Գիշերը հասած էր արդէն ու ես երկու օր էր որ անօթի էի, գոնէ սենեակ մը ունենալի պառկելու:

Ճաշարանի մը առջեւ կանգնած էի, երբ դեղեցիկ հագուստ եւ քիստասարդ մը մօտեցաւ ինձ ու առաջարկեց մէյմէկ հաստ խմել:

Ընդունեցայ, առանց մտածելու:

Խմեցինք, յետոյ ճաշեցինք ու միասին երիտասարդին սենեակը գացինք:

Կեանքս փրկած էր այդ բարի երիտասարդը ու ես յանձնուեցայ իրեն...

* * *

Ուբանիա չունէր մը առաջ. յոգնած էր խեղճ աղջիկը:

Ինքն ալ տրտմած էր ինծի պէս: Իր միամիտ ու անկեղծ սրտաղեղումին համար զինքը բարի եղբօր մը պէս սիրել կ'սկսէի ու վայրագ, բարբարոս զգացումներով կը լեցուէի այն ընկերութեան ու օրէնքներուն դէմ, որոնք անխղճօրէն կը պոռնկացնեն անմեղ աղջիկները:

Համբուրեցի զինքը մաքուր համբոյրով մը:

Իր ինկածութեան, իր բոլոթեան մէջ ես զինքը անմեղ զոհ մը կը գտնէի, անոր վիշտին չուրջ անիրաւութեան չղթան կը տեսնէի ու հոգիին մէջ անարդարօրէն տառապողի քաղցրութիւնը կը գտնէի:

Տափանք չէի զգար, բայց կը համակրէի անոր, կը սիրէի զինքը, որովհետեւ զոհ մըն էր ան ու կեանքի մէկ չախչախուածը. հոգի մը գտած էի անոր մէջ, հոգի մը, որ քնա՛ւ չար չէր կրնար ըլլալ, եթէ զինքը չար ըլլալու չմղէին, աղջիկ մըն էր ան որ կրնի մը, մայր մը կրնար ըլլալ, եթէ դրամատիրութեան իրաւակուռ երախը արիւնքամ ժողովուրդի զաւակներուն էրիկ ըլլալու, հայր ըլլալու թոյլ տար:

Ուբանիային մէջ սիրտ մը կար, որ կրնար սիրել ու սիրուիլ, և ես զինքը կը սիրէի:

« Եթէ ամուսնանամ. . . » կը մտածէի. ու այլ գաղափարիս անմիջապէս կը յաջորդէին կծու մեղադրանքներ, որոնք իմ հասցէիս կ'ուղղուէին, որովհետեւ ես անօթութեան ճիրաններուն մէջ տառապող կուսապղծ աղջիկի մը հետ ամուսնանալ կը մտածէի: Ի՛նչ ոճրագործ արարք, բռնել աղջիկի մը ձեռքէն, որ սիրող օրէնքին թաթին տակ ընկճած կ'իյնայ հանդիպող գիրկին մէջ, բռնել ու վերցրնել գայն ցեխէն:

Ու մտիկ կ'ընէի երկար չարքը, անհատնում խօսքերը այդ մեղադրանքներուն, որոնք կ'արտաբերուէին հազար անգամ բոզացած չրթունքներէն, հազար անգամ անբարոյացած, պոռնկացած հոգիներէն:

Ինչո՞ւ կը մտածէի, օրէնքները, կրօնքները բանտ, չղթայ, աքսոր սահմանած են պոռնկութեան, որի ուղղակի ծնունդն ու պատճառն են:

Ինչո՞ւ այդ պոռնիկ օրէնքները դատաւոր, պատժող կ'ըլլան անոնց, որոնցմէ ամէն մէկը խլած են բարոյապէս ապրելու համար:

Ու կը կատղէի, կը փափաքէի այնքան հզօր ըլլալ, որ կարենայի մէկ հարուածով կործանել ու կրծնաւորները, օրէնքն ու օրէնսդիրները, նախապաշարումներն ու ընկերութիւնը սասկեցնել, չքացնել . . . :

* * *

Ուրանիան թափառիկ հոգին հեռացեր էր մեր քաղաքէն, բայց ես յաճախ կը մտածէի անոր մասին անհեակիս առանձնութեան մէջ, մանաւանդ վրայ, ուր խեղճ աղջիկը սիրտը բացեր էր ինձ ու լացեր էր:

Օր մը տեղական թերթի մը մէջ անոր ադբորումը կարդացի ու չաթաթ մը վերջ երկաղ մը աասցայ իրմէ:

« Սիրելի՛ս ,

Ադբորավայրէս կը գրեմ այս քանի մը տողերս: Ադբորնց վիս կառավարութիւնը՝ իբր հանրային բարոյականին թշնամի: Կզղի մըն է աս, յամառքներէ հեռու, ծովուն անհունութեանը մէջ մենաւոր կղզի մը, ուր ինձի պէս հանրութեան թշնամի աղջիկներ կան: Բոլորիս ալ երեքական տարի ադբորանք վճռուած է, քաւելու համար մեր մեղքերը, որոնք մեզի չեն պատկանիր, այլ մեզ դաստիարտող օրէնքին:

Ուրախութեան մէկ պարագայ ունիմ այս քաւարանին մէջ. Բոզ չեմ, որովհետեւ հացուկիմ . . . »:

Եթէ կիներուն սիրտը անդամահէմ, հոն պիտի գտնէիր դերձակուհիին հաւատեցուցակը, կէս երկոտասնեակ նախապատարումներ, որոնք սկզբունքի տեղ կը բռնեն, եւ աս ու ան նսեմացնելու մոլուցքը:

ԲՕԼ ՊՈՒՐԺԷ

Առանց կնոջ, արուեստը գոյութիւն չպիտի ունենար:

ԷՐՆԷՍԹ ԷՊԷՐ

Երբ արուեստագէտ մը կը սիրահարուի, ալ արուեստին համար մեռած է ա՛նկ: Մեծ արուեստագէտը մեծ անձնասէր մըն է: Ձիւս ասոր համար է որ կիները միւս միջակ արուեստագէտներ կը մնան: Իրենց պատճառը, իրենց հանճարը, իրենց երջանկութիւնը սէրին մէջ կը կայանայ միայն:

Արուեստը անոնց համար պատահական մխիթարութիւն մըն է: Ցիւեցի՛ք Բորթո-Ռիշի սիրուն խօսքը· «Ամէն կնոջ տաղանդին մէջ չիրականացած երջանկութիւն մը կայ»:

ՄԱՐՍԷԼ ԹԻՆԱՑՐ

Կինը միակ արարածն է զոր երբեք կարելի չէ ճանչնալ:

Աշխարհիկ կնոջ մը սիրտը կը նմանի գերեզմանատունի մէջ, որուն մէջ մարդ միայն անոր սիրած անձերուն մահախաչերը կը գտնէ:

ԲՕԼ ՄԱՐԻԷՆԹՕՆ

Կիներու բարեկամութիւնը հին մարդերու բարեկամութենեն սա կերպով կը տարբերի որ այս վերջիններուն առանց բացառնակ վստահութեան չի կրնար տեւել, մինչդեռ կիները կարեւորութիւն չեն տար ատոր: Կին մը բնաւ չի հաւատար իր բարեկամուհիին ըսածին, ու այս շարունակական փոխադարձ կասկածը չ'արգիլեր որ անոնք զիրար չսիրեն նորէն:

ԲՕԼ ՊՈՒՐԺԷ

Կիները երբ վիս չ'ունենան, անհանգիստ կ'ըլլան:

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

"ՏՈՒՐՍԵՑԻ,,Ն

ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԵՆԻ

Ջուլումի երկիրէն հալածական փախեր եկեր էր Պոլիս։ Անցեր էր գեհենային հրդեհներու, սուրի ու ղէնքի վայրագ կոտորածներու մէջէն, որոնք քանդեր, աւերեր, ամայացուցեր էին քաղաքը։ Բար ու քանդ եղած աւերակի այդ փլատակներուն ու լեռնացած մոխրակոյտերուն մէջէն հազիւ յաջողեր էր փրկել կեանքը, արտեր, լեռներ արշաւելով գաղտագողի, մեծ ճամբայ կտրելով փախստեայ ուրուականի մը վազքով, հողին վրայ եղկելիօրէն փռւած անհամար մեռելներու վրայէ անցնելով, կոխտելով դիակներ, ընդոստնելով գանկեր, փշրուած իրաններ, ամէն կողմ նետուած բազուկներ, որոնց ճղակտոր յօշոտումին արիւնովը կարմրըլի ներկուեր էին ամբողջ լեռները և դաշտերը։ Անոնցմէ չատերը ծանօթ դէմքեր էին իրեն, որոնց գիշաչարժ դիակնացումի վիճակով զբաղելու առեն չունէր հիմա։ Ինք հիմա տէր կանգնած էր չորս կենդանի հոգիներու, կինը և երեք զաւակները, որոնց ձեռքէն բռնած, կ'ուզէր առնիլ ծովեզերք հասնիլ, հոնկէ անցնելու համար նոր հողի մը վրայ, ուրիշ երկինքի մը տակ, ուր Աղէտ չըլլար ալ, ուր փրկուէին։

Յաջողեր էր իր այդ դիւցազնութեան մէջ, սիրտը արիացած Ամուսինի պարտականութեան զգացումէն ու հոգին զօրացած Հօր խանդաղատանքին տեղ բնազդէն։ Ճամբան, ամէնքը, քիչ վառնդներէ չէ որ անցեր էին, պատահական դարանակալ հալածանքներու ենթարկուելով։ Բայց անծանօթ ուժի մը հոգածութիւնով, ազատեր էին ամէնքն ալ, հառնելով մինչև ծովեզր, ուրկէ չոգենաւներ կը մեկնէին հազճեալով, հաւաքելով, պատսպարելով, իրենց մէջ առնելով անարկու նախճիրէն վերապրողներ։

Աչօ ինք ալ անոնց պիտի խառնուէր իրեններով և վերջապէս ազատուէր։ Բայց մեծ խառնաչփոթութիւն մը՝ փոթորկեկէն փչող հաւերու պէս տարտղներ էր մէկէն՝ ծովեզերք դիզուած խուճապող ժողովուրդը և մզկաթի դիւթութիւնով մը՝ կորնցուցեր էր կինը և զաւակները։ Անկէ հաքը, ապաւինար վայնասունով մը՝ ամէն հանդող նաւակները ու երկու չոգենաւները նետուեր էին, հողինին ազատելու ճգնաժամային բնազդէ մը մղուած, անանկ խուճապով մը՝ որ ամէն մարդ մոռցեր էր իր հոգիէն զատ ուրիշով զբաղիլ։

Եւ չոգենաւները, առանց երկար սպասելու, խարխափելով վերջնական ճամբայ էին ելեր, արիւնոտ ծովափներէն հեռուն փոխադրելով տարտղնած արկածեալները։ Փարախի մը մէջ խճողուած ոչխարներու պէս, անհամար թիւով՝ չոգենաւին մէջ կուտակուած՝ անցեր էին անոնք ծովէն, երթալ իյնալու համար ո՛վ գիտէ ո՛ւր։ Աչօ ալ անոնց մէջն էր, կորնցուցած իր սիրելիները։ Աչխարհք փլեր էր անոր գլխուն, չոգենաւին մէջ։ Աչքերը խաւարեր էին, ու վիզը ծուռ, գլխիկոր, սպասեր էր մօտալուտ ճակատագիրին։ Յուսահատութեան ու ճգնաժամային ազդեցութիւններու հինգ գիշերներէ ետքը, հասեր էր նոր ցաւաքը, Պոլիս, ուր իրեն հետ դուրս եկեր էին մեծ թիւով արկածեալներ, ամէնքը իր ընտանիքին մէկ՝ և մէկէ աւելի անդամը կորնցուցած, կիսամերկ, անապարէն, զրպանին ոչի՛նչ ունենալով, նախապէս հարուստներ անգամ։

« Հարկաւ Աղգը մեզ ոյր հոգայ,— լսեր էր Աչօ միտքէն,— մենք ազգին զաւակները չե՞նք. առանկ ազէտէ մը ետքը ի՞նչ ընենք, որո՞ւ ապաւինինք . . . »

Բայց այդ տարաբաղդ Ազգը՝ իր ա՛նչափ խոր վէրքերը և անվերջ ցաւերը ունէր, որ չէր կրցեր ամէն արկածեալի ճարին հասնիլ, ամէնուն օգնել ուզածին պէս։

Ու Աչօ, մինակ-գլուխ, բայց էր մնացեր աչխարհի վրայ, չունենալով ո՛չ անակ՝ գիշերէ-գիշեր անոր անչուք կրծիքին տակ գլուխը հանգչեցնելու համար, ո՛չ գրամ՝ գործի մը սկսելով՝ ճակատին քրտինքովը աւուրչէքը չահելու համար, ո՛չ ծանօթ՝ իր ցաւը հասկցնելով ձեռնտուութիւն խնդրելու համար, ոչի՛նչ, ոչի՛նչ . . . : Քանի մը տասնեակ ոսկի այն դուռարն ալ՝ զոր տարբներու տատանքով աւելցուցեր էր, մնացեր էր այն ապրակատիրոջ քով, որուն արտերուն մէջ աշխատելու եկեր էր, տասնաւան եղանակին, իրենց

հարեւան հայախօս դաւառակէն։ Իր դժբաղդութեան մէջ վէնքը զգեստող հարւածը կուրծքէն եաքը սերտի՛ն էր անցեր, երբ ճամբան, չոգենաւին մէջ, աշխատասէր ընկերներէ լսեր էր թէ՝ «աղա՛»ն ալ զարկեր էին, ամբողջ ընտանիքովը, ագարակին մէջ։

Այդ լուրին մէջ Խաչօ իր վերջնական փճացումը նախազգացեր էր։ Ինչ կրնար ընել սակայն. պէ՛տք էր համակերպիլ ճակատագիրին։ Դէթ զաւակները և կինը փրկել յաջողած ըլլար։ Իրեն համար աշխարհի վրայ մնացած այդ միակ բաղդը ղացեր էր։ «Ո՞ւր են անոնք, ինչ եղան, ազատեցա՞ն սուրէն ու կրակէն, թէ մնասն կոտրան», խորհեր էր ճամբան, ու այդ հնդնուքը մինչև Պոլիս վէնքը հասցուցեր մնուցուցեր էր։ Ահ, Պոլիս ոտք կոխելուն չորրորդ օրը, լսեր էր թէ՝ դէպի աւերակ քաղաքը հալածական նահանջի մը պատրաստուելու համար, Հայոց թաղերու դուռը զարնելով վախկոտ, անօթի ստամոքսը յագեցնելու քիչ մը հաց մուրալով։ Ինչ դառն կու գար իրեն մերժիլը, դուռին երեսն իվեր գոցիլը։ Այդ ուրիշ ճար չէր մնացեր։ Անօթի չի մեռնելու ժամանակաւոր միջոց մը գտեր էր ադ, միշտ վաղանցին յոյսով։

Ան գիշերն ալ, հայերէն խօսելով՝ լնամքով հագած տղու մը դուռը եկեր էր վարթամ տունէ մը։ Առանց տարակոյսի, տունին տղան էր և անեցիներն ալ Հայ էին։ Առանկ հետեւցնելով, մօտեցեր էր Խաչօ, միտքը դրած որ՝ չոր ուտեստին հետ, քիչ մըն ալ դրամական նպաստ լնդրէ, իր ցաւը հասկցնելէ եաքը, որպէսզի գէթ սիկառի թուղթ առնէ ծախէ։ Հարկաւ չպիտի մերժէին բարեսէր աղան և տանտիկինը, իրեն պէս արկածեալ Հայու մը։ Ինչ կ'ըլլար. ինչերնէ՛ն կը պակսէր։

Երկիւղած զգուշաւորութենով մօտեցաւ Խաչօ դուռին։ Մութին մէջ և գիւղացիի համբակ խարխափումներով, հնչեցուց զանգը, որ արձագանգեց մինչև տունին խորերը։ Վաւվռուն, գեղանի ու

վայելչօրէն պճնազարդ մանկամարդ աղջիկ մը բացաւ, չեմին մէջ քայլ մը առած, գլուխը մութին մէջէն դուրս երկարելով, ճանչնալու համար օտարականը։

— Գաղթակա՞ն ես,— վրայ բերաւ աղջիկը,— տաքարիւն խօսւածքով մը և մարդամօտ չարժուձեւերով։

— Հրամա՛նք է, տանը՛մ,— պատասխանեց Խաչօ,— քաջալերւած, քանի մը խօսք աւելցնելու դողահար վարանումին մէջ։

— Կեցի՛ր, լսելով դէպի ամդուղը սուրացող աղջիկը, մօրը ձայնելով թէ՝ Հայ գաղթական մըն է, ինչ ըսէ, ինչ ուզէ։

— Ամանոցը աւելցուք հացեր կան, տո՛ւր անոնք, լսեցաւ վերէն։ Մայրն էր։

Աղջիկը վազեց և յարդէ զամբիւղի մը մէջ լեցւած հացի կտորանքը բերելով դիտեց՝ բակը լուսաւորող կարմիր կանթեղին տակ։ Վարանեցաւ տալու, խղճահարելով անոնց քարի պէս չորութիւնէ։ Գաղթական մըն էր ան, Հայ գաղթական մը։ Ան ալ մարդ էր. ինչպէս պիտի ծամէր ու փշրեր իր անօթութենէ տկարացած անզօր կզակովը այդ ոսկրացած հացի կտորանքը։

Խաչօ կրպտաւէր կիսաբաց դուռին եաքը։

— Մա՛յր, ատանք չատ չորցեր են, չի սրսիր,— դիտել տւաւ աղջիկը վարէն, պատասխանի սպասելով։

— Հոգ չէ՛, տո՛ւր, անոնք տուրսեցի՛ են, կ'ուտե՛ն,— ձայնեց մայրը վերէն,— հիմա ինչ տամ ես ադ մարդուն. պեզիկս չեմ կրնար ձգել, բան մը ըրէ ճամբէ, Սաթենիկ, դուն ալ...

Աղջիկը, ճարահատ, յանձնեց հացի կտորանքը, խղճահար ու ամօթխած վարանումով, այդ անվայել ողորմութեան համար։

Խաչօ, լսելով անցած-դարձած խօսակցութիւնը, վիրաւորւած իր գեղջուկ արժանապատւութեանը մէջ, չհամարձակեցաւ ուրիշ խօսք աւելցնել։ Ցնցւած, դարձաւ էջաւ մարմար սանդուղներէն վար, դլխիկոր, խորտուբոտ մինչև իր հոգիին խորը։

Երբ դուռը գոցեց աղջիկը, տաք քրտինք մը իր ճակատը թրջեր էր։ Իր տղու փափուկ հոգին տագնապեր էր մերժւած գթութեան այդ առնային տեսարանէն։

Երբ վեր եկաւ, կոկորդը սեղմւած և փղձկումի պոռթկումը զգայնող աչքերով, դանդաղեցաւ մօրը։

— Մա՛յր, ինչո՞ւ առանկ բրիր խեղճ մարդուն, Հայ է, ա՛վ գիտէ ինչ խեղճութիւններ քաշած է. լրագիրները չե՞ս կարդար կոր որ ինչե՛ր կը գրեն կոր Սասնոյ վրայ...

— Ա՜հ, կը նայիմ որ ինչ ալ վախուկ սիրտ ունիս, աղջիկս, հիմա առջ համար պէգի՞կս ձգեմ, դուն ա՛ն նայէ որ Միւսիւ Տիրանին բարեւդ մոռցար... առանկ մարդոց չտա ականջ մի՛ տար... մենք մեր պէգիկին նայինք, անանկ չէ՞ Միւսիւ Տիրան... չիսուն ա մառէհ:

Ու տիկինը պչրոտ ու տարփական ակնարկ մը ուղղելով Միւսիւ Տիրանին աչքերուն, ցանկայարոյց չարժուձեւով մը թրթռաց իր աթոռին մէջ:

Սաթենիկ աւելի վիրաւորուեցաւ մօրը այդ վարմունքէն Միւսիւ Տիրանին հանդէպ, որուն՝ չաթմէը երեք-չորս անգամ, հօրը գալէն առաջ, տուն յաճախելէն չախորժիլ ակներ էր արդէն:

Այո, ամբողջ ցորեկը անօթի, ճամբան, ասլպլուկ անցուցած թիւնով մը ակաւ խնել հայր կտորեանքը, զոր մեծ դժուարութիւնով կը փչրէր ակռաներուն տակ. գրեթէ կ'ազար զանոնք, իր մարգկային կլափը անսովոր աղօրիքի մը փոխարկած:

Կը քալէր ու դրպանին չոր պատառները մէկ կողմէն կը նետէր իր բերանին ջազացքը, տարօրինակ երաժշտութեան եղանակ մը հնչեցնելով կզակներուն ոսկորներուն ընդմէջէն մինչև ականջները: Որոշ համ մը չէր առներ իր ձեռք անցուցած ապերախտ ուտեստէն. ընդհակառակը, անախորժ լեղիութիւն մը կը ծաւալէր ան բերանին մէջ, որմէ կը խորչէր և կը պժգար: Բայց ինչ ընէր որ՝ անօթի էր, և պէտք էր ատամնքը յագեցնել:

Մոլորելով, բաւական ճամբայ էր կորեր երթալիք տեղին հակընդդէմ ուղղութիւնով, մինչև որ դրպանի պաշարը աւարտեց: Զգայ որ՝ ծարաւցեր էր: Դէմը աղբիւր մը եղաւ: Բերանը տալով ծորակին՝ կուշտ մը խմից, լիայագ ուռեցնելով փորը:

Ու դարձաւ, ուղղուելու համար այն նկուղը, ուր անծանօթ մը տեղ ցցուցեր էր իրեն պահակելու, քանի մը օր առաջ: Տաք արեւին տակ օրւան իր թափառումներէն յոգնած, նստաւ տունի մը մարմար սանդուղին վրայ, կռնակը պատին տւած: Երբ կարճ քունէ մը արթնցաւ, զգայ որ ամբողջ մարմինովը մահ էր և կը դողար: Սուր ցաւ մըն ալ կը գալարէր աղիքները: Անսովոր ցաւ մըն էր ագ իրեն, որ չրջան կ'ընէր աղիքներուն մէկ ծայրէն միւսը, հլլելով մինչև թոքը: Կուրծքը կը ճնշէր և անհուն ծարաւը կըզգար ծովի չափ ջուր խմելու: Բերանը կը չորնար. կոկորդը կ'այրէր: Ցաւը երթալով կը սաստկանար, կրակի պէս այրելով ամբողջ մարմինը: Արիւնը երակներուն մէջ սաղնտող չրջանի մը պակաս էր ու ամէն վայրկեան արուեստներէն մինչև գլխուն մէջը հրանուտ հոսանքի մը եռալը կը զգար: Կ'ուզէր գետին փռուիլ ու տապալիլ, քիչ մը զովացնելու համար սիրտը՝ թոքերը, կուրծքը պայթեցնել սպառնացող տադնապէն: Բայց գաւառացիի իր չարքաշ կազմով, կ'ուզէր տակաւ զինքը տարտղնող նոպային: Ոտքերը կը կթոտէին, բայց կը քալէր, վայրկեան առաջ տեղը հասնելու փութկոտութիւնով: Ցաւը հասաւ աստիճանի մը՝ երբ ալ չկրցաւ դիմադրել անոր պատճառած ցնցումնեբուն, և ինկաւ գետին,— ճակատագրական դիպուածով մը՝ չեմին առջև այն փարթամ տունին, ուրկէ կերած հայկն կտորեանքը տւեր էին իրեն:

Հոն Այո զգայ որ՝ թունաւորւեր էր, յիշելով այն բորբոսի հոտը՝ զոր կ'առնէր, ամէն պատառը բերան դնելու առեն, այն լեղի համին հետ, որուն կարեւորութիւն չէր տւեր անօթութենէն:

Աչքերը արիւնոտած, տարտամ պչնուռմով մը կը դառնային ակնակապիճներուն մէջ: Մուխին մէջ, երեսի վրայ երկնցած՝ պաղ սանդուղներուն վրայ, կը խորդար առ'ն-առեն, մէկ կողմէն միւսը դառնալով, ինքն իր վրայ տապլտկելով, տղտունի պէս գալարելով:

Իր յարուցած ձայնէն, անեցիները՝ որոնք դեռ նստեր էին՝ լոյսերնին չմարած, վար իջնելով, ուզեր էին գիտնալ ձայն հանող մարդուն ո՛վ և ի՛նչ ըլլալը:

Երբ դուռը բացուեցաւ, Սաթենիկ անմիջապէս ճանչնալով Այոն, ճիչ մը արձակեց, մօրը վրայ վազելով.

— Մա՛յր, գաղթականն է, խեղճ մարդը հիմակր կը մեռնի. ի՞նչ ընենք արդեօք. ի՞նչ պատահեցաւ...

Մայրը, ապշահար, ինք ալ գնդելու համար, երբ քանի մը ոտք առաւ սանդուղներն իվար, նչմարեց ճերմակ մարմարներուն վրայ

Խաչօի վախուն քին աղաեղութիւնը: Խաչօի մաքուր կուրծքը եւ դարձուցեր էր Թունաւորուած հացը՝ իր ներքինովը աղտոտ այն չամին՝ ուրկէ տուեր էր իրեն: Տիկինը երբ պժգանքի արտայայտութիւնով մը կը դառնար, Խաչօ, իր վերջին ուժգնապին մէջ կառնելով գինքը թունաւորող ձեռքը, գլուխը վեր առաւ և ձայնեց.

— Ով՛ չկնորհ՛ք իչնէ քո վրայ, հանը՛մ, քո հայ թունաւորից ինձ:

Ու թեւերը բացած գլորուեցաւ գետին և անշնչացաւ:

— Մա՛յր, մեռա՛ւ,— աղաղակեց Սաթենիկ, սարսափահար:

— Ի՞նչ ընեմ, աղջիկ, ինձի ի՞նչ,— եղաւ մօրը պատասխանը,— մեռաւ նէ մեռաւ, էս չի մեռցուցի եա...

Ու դառնալով խոհարար-ծառային, հրամայական խրոխտ չեչտով, ազդարարեց.

— Պետրո՛ս աղբար, հայտէ սա փիս մարդը վերցուցէք անդին նետեցէք, եաքէն դուք մեռցուցիք ըսելով վրանիս մարդ չի գրեն. աղտոտութիւնն ալ մաքրեցէք. արդէն խեր ընելը փորձանք կը բերէ մարդուս գլխուն...

Ու սրահ առաջնորդող սանդուղներէն վեր ելլելու պատրաստուած, քղանցքը վեր առած թևին տակ, խօսքը Միւսիւ Տիրանին ուղղելով.

— Հայտէ, Միւսիւ Տիրան, մենք մեր պէզիկը չարունակենք, մանչին կ'երթայ կոր, Միւսիւ Տիրան, աչքդ բաց...

Ամէնքը ելան վեր: Սաթենիկ միայն կը յապաղէր, միտքին մէջ յեղյեղելով մօրը խօսքը և չի կրնալով անոր մէջ ծածկուած առաջին առութիւնը ազմռնել իր պզտիկ բարի հոգիին մէջ: Ա՜հ, մօրը այն մեռած խղճմտանքով խօսքը. «Ես չի մեռցուցի եա՛...»: Ու Սաթենիկի մաքուր աներուչ հոգին բողոքի կ'ելլէր այդ անպարկեշտ առութեան դէմ. «Դո՛ւն մեռցուցիր»:

Յիշեց «Տաւրսեցի» Խաչօն, որ հոգին ազատելէ առաքը Թուրքին սուրէն ու կրակէն, կուգայ եղեր մեռնելու «Պոլսեցի» Հայ «հանըմ»ին թունաւոր հացէն:

ԷՋ ՄԸ ՈՍՍԹԱՆԻ

ՍԻՐԱՆՈՑ ՏԸ ՊԷՐԺՐԱԳԷՆ

Թրգմ. Ժ.Ս.Գ ՍԱՅԱՊԱԼԵԱՆԻ

« Սիրանոց տը Պէրժրագ », ակադեմականներու ամենէն երիտասարդին, Էտմօն Ոսսթանի այն երկու հատորներէն մէկն է, որոնցմով յանգի եւ սրամտութեան այս մեծ վարպետը կրցած է մտնել անմահներու շարիքն մէջ:

Տեսիլը զոր յաջողած է ժագ Սայապալեան, կը յաջողէ տեսարանի մը. ուր Տը Կիճ-Ռիյլիյօ կարտինալին հեռուդին — Սիրանոյի առաջարկած է կարտինալին ներկայացնել զայն եւ նոյն իսկ կերպով մը խոստացած է տալ տալ իր մէկ հեղինակութիւնը, զոր խոշոր հիթով խոխոս այդ կասօնը դրամական միջոցներու չգոյութեան պատճառով չէր կրցած հրատարակել: Բայց որովհետեւ հասկրցած է որ թեթեւս գրուածքին մէջ պզտիկ փոփոխութիւններ հարկ տեսնէ մտցնել կարտինալը, Սիրանոյ հպարտօրէն մերժած է ստորակէս մը իսկ փոխել իր գրած մէկ բանէն եւ հեգնած է Տը Կիճը: Այս վերջինը մեկնած է զայրոյթով: Նոյն պահուն Սիրանոյի մէկ բարեկամը, Լը Պոէ, կ'սկսի յանդիմանել զայն ըրած անխոհեմութեան համար:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

ՏԵՍԻԼ Ը.

ՍԻՐԱՆՈ, ԼԸ ՊՈՒ, *կաքօն կամաւորներ, ալ ու ձախ սեղանները առջև նստած. ուտելիք ու խմելիք կը բերուի իրենց:*

ՍԻՐԱՆՈ

(Զայրացկոտ դէմքով մը բարեւելով՝ առանց գինիը բարեւել համարձակելու մեկնողները)

Պարոններ... Պարոններ... Պարոններ...

ԼԸ ՊՈՒԷ

(Յուսաբեկ երեւոյթով, ձեռբերը դէպի երկինք վերցուցած Սիրանոյշին մօտենալով)

Ո՛հ, ինչ ազնուր կացութիւն

ՍԻՐԱՆՈ

Նորէն պիտի տրաքուա՞ս։

ԼԸ ՊՈՒԷ

Ընդունելու եա որ դուն
Կ'անցընես կոր ա՛լ չափը, կոխկրտելով ամէն մէկ
Օգտուելու լաւ առիթ։

ՍԻՐԱՆՈ

Է՛հ, կ'ընդունիմ, Շատ աղէկ։

ԼԸ ՊՈՒԷ (ցաղրական)

Ո՛հ...

ՍԻՐԱՆՈ

Բայց իրրեւ սկզբունք, ինչպէս նաեւ իբր օրինակ,
Շատ աղէկ է, կը խորհիմ, չափազանցելը սակայն։

ԼԸ ՊՈՒԷ

Հրացանակրի այդ հոգին յօժարելիր դուն նիթէ
Քիչ մը ձգել, բաղդ ու վաստ...

ՍԻՐԱՆՈ

Ի՞նչ ընելու էր սիրէ։
Հզօր պաշտպան մը փնտռել, տէր մը գտնել ես ինծի,
Եւ, բաղդը մը անոնց ինչպէս ծառին կը քծնի
Ու կեղեւը լծելով նեցուկ կ'ընէ զայն իրեն,
Փոխանակ իր այժերուն՝ դաւ՞վ ելլել վաստրէն,
Ո՛չ, չե՛մ ուզեր։ Զոհել ջոջ հարուստներու քերթուածներ,
Նչպէս ամէնքը կ'ընեն, խեղկատակի առնել դեր,
Այն վատ յոյսով թէ օր մը, խաստէմ մէկ նախարար
Բարեգուշակ մէկ ժպի՞տ պիտի ունենայ քեզ համար։
Ո՛չ, չեմ ուզեր։ Ամէն օր գործ մ'ունենալ իրրեւ ճաշ,
Աղտուր գործ մը, եւ վար մ'ալ չատ սղալէն հալումաշ,
Մարթ մ'ալ որուն ծունկերուն տեղը չատ շուտ կ'ապտակի,
Ցեւտակոչման խիտ ճկուն ձեւքձեւքո՞ւմներ սրնօտի։
Ո՛չ, չեմ ուզեր։ Մէկ ձեռքով այծը չոյել իր վզէն
Ու միւսով ալ կաղամբը ջրել, ինչպէս որ կ'ըսեն,

Եւ երբ հաւ մը նուէր տան հոգևհատի սպասել,
Միշտ մէկու մը մօրուքին խուճուկ ծխել, մի՞շտ գարպասել։
Ո՛չ, չեմ ուզեր։ Շարունակ ապատանիլ գիրկէ գիրկ,
Պզտիկ «մեծ-մարդը»ը ըլլալ չրջանակի մը անդիրք,
Ու նաւարկել իրրեւ թի քծներդները չարժելով,
Ծեր կիներու անէծքն ալ առագաստի իրրեւ հո՞վ։
Ո՛չ, չեմ ուզեր։ Սէրսիի տպարանը թերթուածներ
Տալել տալ իր գրամին պժովը, ո՛չ, չեմ ուզեր։
Պա՞տ հանգակել տալ դուն քեզ այն ժողովներու կողմէն,
Զոր գիւնատան մէջ կարգ մը խայտառակներ կը կազմեն։
Ո՛չ, չեմ ուզեր։ Աչխատիլ առանալու մեծ հանգակ
Մէկ հնչեակով՝ ուրիչներ ալ գրելու փոխանակ,
Տալանդ գանել մխիթարեան ոսմաններու խելքին մէջ,
Սոկոտ զգալ միշտ անգոյն լրագիրներէն սեամէջ,
Ու միշտ լսե՛լ ինքզինքիդ — «կը բաւէ որ այս ինչ թերթ
Իմ անունիս ի նպաստ ուզէ գրել մերթ ընդ մերթ»։
Ո՛չ, չեմ ուզեր։ Միշտ հաչուել վախնալ, դողալ, ժժգունիլ,
Ու քերթուած մը գրելու առիթ այցելութիւն մ'ընդունիլ,
Աչերսո՞գիր պատրաստել, յանձնարարո՞ւիլ մանաւանդ։
Ո՛չ, չեմ ո՛ւզեր, չե՛մ ո՛ւզեր։ Բայց ես կ'ուզեմ.... անկաչկանդ
Երգել, խնդալ, երազել, ըլլալ մինակ ու ազատ,
Նայուածքս միշտ թափանցող, ձայնս հնչուն, հարազատ։
Երբ կամքս այնպէս ուզէ ծուռ դնել գլխարկս անարգել,
Լոկ ոչինչի մը համար մնեռամարիլ— կամ յանդգնել։
Աւանդ հոգի ճամբորդել, բաղդի վաստքին անընդհատ
Մինչեւ լուսինը երթալ, նիթէ լաղձանքը զգաս։
Քառակըռդ չեզած տող մը իսկ չգրել ո՛չ մէկ անգամ.
Համեստ ըլլալ ու ըսել միշտ ինքզինքիդ— «բարեկա՛մ,
Ծաղիկները, պտուղը տերեւն իսկ է բաւական
Եթէ զանոնք կը քաղես քու պարտէզիդ սեպհական»։
Ու երբ օր մը բաղդը քեզ յոլհանակ մը վիճակէ
Ոչ մէկ կերպով կեսարին պարտիլ բաժին մը անկէ,
Եւ արժանիքը ամբողջ պահել հանդիպ դուն քեզի,
Եւ վերջապէս մերժելով բաղդի դէրն խաւարծի,
Կաղնի չըլլալ, և ոչ իսկ Թմբի մ'ըլլալ հեզնական,
Շատ վեր չելլել թիրեւս, ո՛հ, բայց բարձրանալ մի՛ս մինակ։

ԼԸ ՊՈՒԷ

Շատ աղէկ մի՛ս մինակ, բայց ոչ հակառակ ամէնուն.
Ո՞րկէ գաղ դուն քեզի գաղափարը սեւեռուն

Ձեզ թշնամի չմնալու ամեն տեղ ու չարունակ։

ՍԻ՛ԱՆՕ

Տեսնելով որ դուք, ինչպէս բարեկամներ կ'ունենաք,
Աղուոր հաճոյքին համար անոնց քիմքին խնդալու,
Ձեր բերանը կծկելով չեռսակոզմին պես հաւու։
Ես կը սիրեմ ցանցառել բառևները ամէն օր
Ու կը գոչեմ հաճոյքով « թշնամի մը ահա նոր»։

ԼԸ ՊՈՒԷ

Ի՞նչ մոլութիւն։

ՍԻՐԱՆՕ

Է՛հ ա՛յո, իմ մոլութիւնս ալ ատ է,
Իմ հաճոյքս է չսիրուիլ, կ'ուզեմ աչխարհն պիս ատէ։
Դուք չես գիտեր, սիրելի՛ս, թէ քաղցն ինչ անուշ է,
Նայուածքներուն նախանձոտ լոյսը վրադ երբ խուժէ.
Բաճկոնակիդ վրայ ինչ զուարթ բիծեր կը թողուն
Նախանձներուն տենչանքը և լորձունքը վատերուն։
— Բարեկամութիւնը մեզ՝ որով դուք ձեզ կը պատէք,
Կը նմանի ծակծկուած խոտակոյտ դիւթամեզ
Օձիքներուն որոնց մէջ վիզերը կը մեղկանան,
Մարդ հանդիպած է անոր մէջ, սակայն խրոխտ չէ այնքան,
Որովհետև գլուխը առանց բնաւ նեցուկի
Ինքզինքը թոյլ կը ձգէ և ամէն կողմ կը հակի.
Մինչ իմ գլուխս ամէն օր ատիպուած է կենալ բարձր,
Թշնամանքին արդուկած օձիքին մէջ պինդ ու կարծր։
Ամէն մէկ նոր թշնամի կարծես թէ նոր մէկ զարդ է,
Որ նեղութիւն կուտայ, բայց պերճանք մըն ալ կը բարդէ,
Որովհետև ճիշդ նման ասպնիկան օձիքին,
Թշնամանքը վզնոց մ'է, բայց պատիւ մ'ալ լուսածին։

ԼԸ ՊՈՒԷ

Ամէնուն դէմ անհաղորդ, հպարտ եղիր, սակայն ցած
Ձայնով ինծի ըսէ թէ անիկա քեզ չէ սիրած։

ՍԻՐԱՆՕ

Լաւ։

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

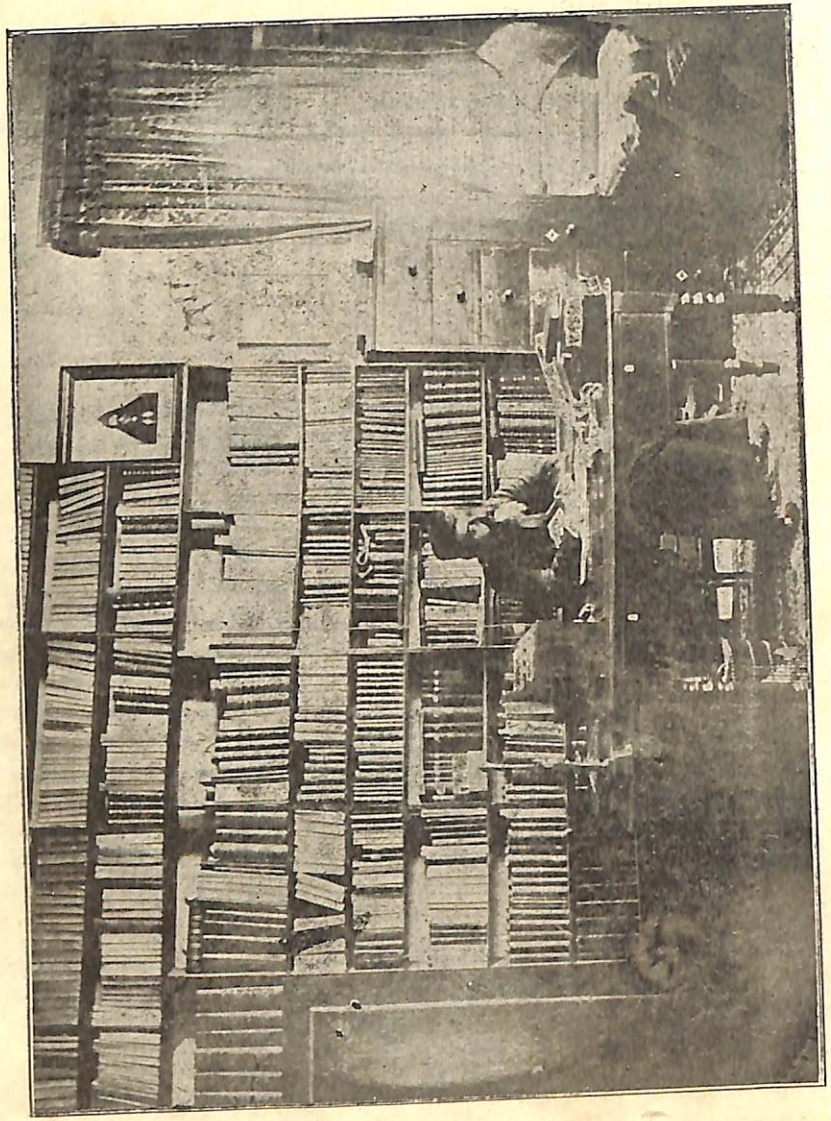

ԴՈՒՐԵՆՔԱՆ ՍԲՐՈՒԱՑՈՅ Դպրեվանքի իր վանահայրերի մէջ

ՈՐԲԸ

ԵՂԻՇԷ ԵՊԻՍԿ. ԴՈՒՐԵԱՆ Է

«Փողս ուրախ ձեզ եւ ոչ կախուեցէք,
Ողբացէք ձեզ եւ ո՛չ լացէք»:
(Ղուկ. է. 32)

Փող կը զարնէք, հրաւէր կուտաք կախուի,
Սակայն ես չե՛մ կրնար լրսել ձեր կոչին,
Երբ կը գոռայ իմ մէջս ամպրո՛պը ցաւի՝
Փայլակներով շանթելու շո՛ւնչս ալ վերջին:

Դուք ժրպիտներ կը հրախաղէք օդ-ալաց,
Սակայն ես չե՛մ կրնար յուզիլ ձեր շողին,
Երբ մութ ու մռայլ գալարումներ գեհենամած
Կուրծքիս ներքեւ օձապտոյտ կը սողին:

Դուք խաղ ունիք՝ ես վերնոյն թալուկներ,
Վայելքն է դուք, իսկ ես կարո՛ղ բաղձի·
Դուք ցոլք ու նուր՝ ես փախչոսեալ ցուրտ ըսուներ,
Դուք մեղր անուշ՝ ես դառնութիւնն եմ մաղձի:

Երգ ունիք դուք, ես վէր՛ ունիմ չարաչնջ,
Դուք ջինջ ալիք՝ իսկ ես ցայտուցքն եմ տիղմի·
Ձեզ կը պճնէ արշալոյսին գիրգ ճաճանչ,
Մինչ իմ փըրիքս անփառունակ կը բոլմի:

Դուք զարդ ունիք՝ ճակտի մը վա՛ռդը սիրուն,
Ես տատասկի ունիմ միայն փուշն ու խայթ.
Թիթեռնի՛կ դուք արբած ուղխովն արեւուն,
Ես քրքո՛ւր մը՝ զոր կը լրկէ իր խրղխայթ:

Դուք հիացումն էք կապոյտին տարփաւոր,
Ես ապշութիւնն եմ գիշերին սիրահար.
Վերելքն էք դուք բարձունքներու անսովոր,
Ես բաւալո՛ւմը վիհերու խորհն ի վար:

Պատռումն էք դուք գեղ ու գիրկի անձնատուր,
Ես հրաժեշտն եմ մղձկումով հառաչի.
Դուք ընդխառնումն էք սիրոյն ջերմ ու անդոյր,
Իսկ ես մերժումն անողոք սի՛րտ ու աչքի:

Ա՛յս է դրժխեմ բախտը որքի մ'այնպիսի՝
Որ չէ մոռցած մօր մը կաթին համն ու բոյր.
Ջարկէ՛ք ձեր փողն... ամէն ձայն երգ մ'է ձեզի,
Ամէն ցայուածք՝ շող, ամէն շո՛ւնչ է համբոյր:

*
* *

Բայց ի՞նչ ունիք... ինչո՞ւ ողորմ ողբերով
Հրաւէր կուտաք որ հեծմուտքիններ հանեմ ես.
Ա՜հ, թէ կուլաք, ձեր լանջքն ունի թէ գորով,
Ես հրճուանքի ծիլ կը ծաղկեմ աչքերես:

Թէ փրղնկումով ողջագուրէք կեանքս անյոյս՝
Ամէն բախիծ ու սուգ սիրտս կ'ընկըրկի.
Ժիր մատներով թէ մօտենաք խոցերուս՝
Ես հրլուրլիւն մը կը դառնամ բրուչնիկի:

Թէ պրսպըղուն ցայուածքներով դիտէք զիս՝
Ես լոյսերու առած բրբռումն՝ երկնագոյն
Նարօտներով կը նիւթեմ հիւսքն հրազիս,
Մէն մի զարթուս ընելով տո՛ն մը այգուն:

Թէ դուք վիշտի զեղումներու պինդ թափով
Տառապանքի մայր մ'ինձ ըլլաք կաթոգին,
Ա՛լ չեմ կրնար արցունքներու տարափով
Թողուլ որ լո՛ւռ մարին կայծերն իմ կրակին:

Թէ կրսկիծներ ձեր հոգինե՛րը խռովեն,
Ես երջանիկ այլայլումով յափրծակ՝
Ծաղկեն ծիծաղ կ'առնեմ ու քո՛չ մ'ալ հովեն՝
Ձեր երկինքին շուրջն յածելու իբր հրեշտակ:

Թէ կոծումով բրնգայ ձեր կուրծքն անընդհատ,
Իր արձագանգն երգ մ'ինձ կ'ըլլայ հոգեղեն.
Երփն երանգով կ'օծուին բիբերս ու ճակատ՝
Ամպերուս մէջ ծիածանուած աղեղեն:

Թէ ձեր ծոցին մէջ ցօղագին կաթկըթի
Տրտմահաղորդ գեղումներու պրկումն
Քամուած այդ շի՛թը նըւիրման ու գութի...
Կախաւելով բայերս ձեզի կը դիմեն:

Երանութեան իղձերի մը շո՛ւրջը ցրնծա՛լ
Պարն է հոգւոյս, երբ ինձ մայր էք եւ քոյր.
Ջարկէ՛ք ձեր փողն... ամէն ձայն երգ մ'է ինձ ալ,
Ամէն ցայուածք՝ շող, ամէն շո՛ւնչ է համբոյր:

1907

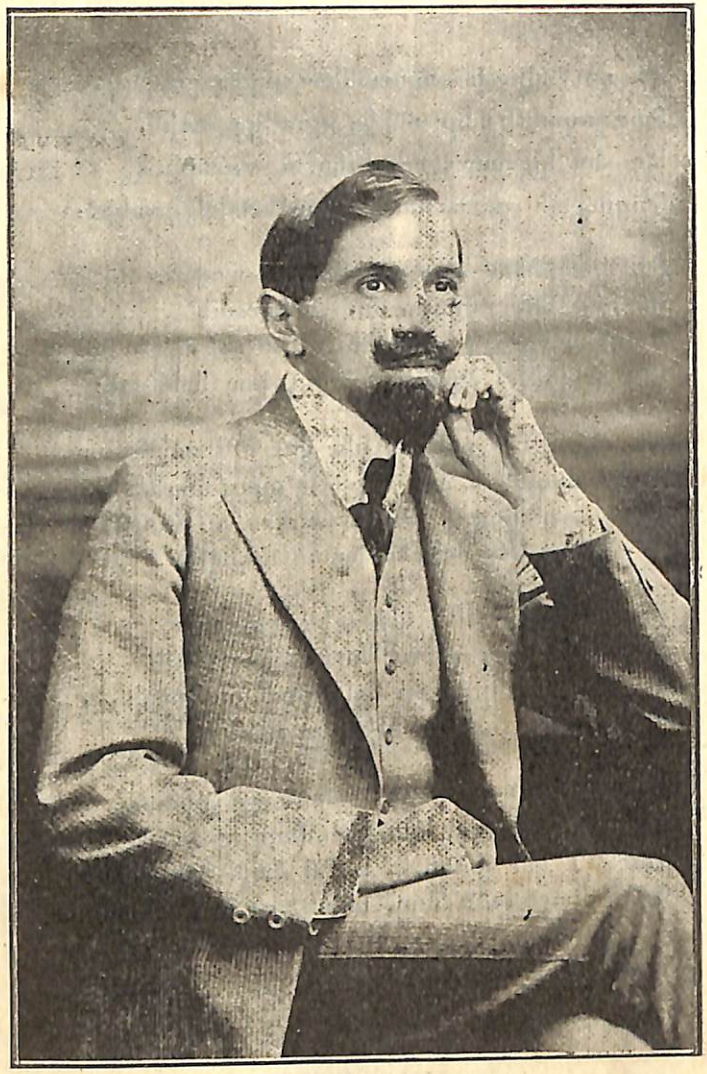

ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԻՋԵԱՆ

ԹԱՂԾՈՑ ՏԱՂԵՐ

ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԻՋԵԱՆ Է

I

ԹԱՂՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անձրեւին ծոյլ շիթերն անվերջ կ'իյնան վար,
Շիթերն անվերջ աչերեն վար կը ծորին:
Դուրս ամպերուն եղին ցաւեր կան ըսուար.
Դուրս ամպերուն եղին հոգի մը կայ լռին:

Յուրս մը կլծու հոգիներուն մէջ մերին
Կը բերէ սառ ըսուերները դագաղի:
Յուրս մը կլծու խորհիլ կուտայ բըծուառին,
Թըծուառին՝ որ մերկ աւօթի կը պաղի:

Անձրեւին ծոյլ շիթերն անվերջ կ'իյնան վար.
Ու կ'իյնան վար տերեւները յեղին չոր:
Տերեւներուն անկումին հետ ոգեվար՝
Կը թափըրփին սիրտս իղձերն ալ բոլոր:

Հովը կ'ուռի ու կը ճրվայ կատաղի.
Եւ թախծութիւնն հիւանդ լալկան ձըմեռի՛ն
Կը բերէ սառ ըսուերները դագաղի՝
Տարտամ անտեղ հոգիներուն մէջ մերին:

Կարապներն ծովին վրայ կը յածին.
Եւ կըսպասեն աչերն նաւին որ չիգար:
Ու կուլամ ես, ցաւիս անտեր, բրնածին
Արցունքիդ՝ զոր բանաստեղծը կուլայ յար:

Անձրեւին ծոյլ շիթերն անվերջ կ'իյնան վար.
Շիթերն անվերջ աչերեն վար կը հոսին:
Դուրս ամպերուն եղին ցաւեր կան ըսուար.
Դուրս ամպերուն եղին հոգիս կուլայ սին:

II

ՍՓԻՆՔՍ

Մահուան դաշտը, Բուրգերուն ոտին, անհուն ծովին
Կապոյտ երկնի հեգնութեան տակ, Սփինքսին չոր
Աչքերն՝ յորդուած պարապներէն եւ ստուերէն՝
Դեպի հեռուն կը սեւեռուին, խորհրդաւոր:

Ցաւիտեանի լուռութեամբը՝ կախարդօրէն
Կը պատանիէ անցած դարերն. ու հետաւոր
Հրմայիններուն՝ կը ժպտի դեռ բերանն իրեն:
Չի հասկցուած խորհուրդն է ան, անդնդախոր:

Առեղծուած մը, արեւին տակ՝, բայց յոյսի զուրկ:
Հարցումն է, միշտ անպատասխան — կո՛ւմէ երազին,
Անսահման խոկն՝ համբուրելով յոյզին աւազին:

Կինն է՝ գաղտնիք. միշտ գոց գիրքը, միշտ առեղծուած:
Սփինքս մը կայ կնոջ սիրտին մէջ՝ սիրոյ կուռք:
Բեւեռագիր՝ երկուքն ալ դեռ չի հասկցուած:

III

ՋԼԱԽՏ

Հիւանդագին, խորհրդաւոր ու վայրի
Սեր մը այլեւս՝ յետամնաց եւ յետին.
Սեր մը տանջող՝, հետապատարուռ, երկդիմի.
Եւ, փոխնիփոխ, խանդավառ եւ քէ ցրտին:

Ջիղի սեր մը՝ հաւ երազի, համբոյրի.
Աս է վերջին խենթ ցանկութիւնն իմ սիրտին:
Համակ խոյանիմ, համակ տենչանիմ մ'որ կ'այրի,
Անհծմէն վերջ՝ պաղատելով վերստին:

Անվերջ պայքար հոգիներուն ախտաւոր,
Հպումն երբեմն անկարելի յոյզերուն:
Հեղեղ մը լաց, եւ լռութիւնն իրիկնախորհ:

Միշտ որ կինն, յափրացումէն ջլախտիկ,
Ինծի համար՝ կախարդուհի ցնորուն,
Հոգիիս տայ սիրոյ մահը գեղեցիկ:

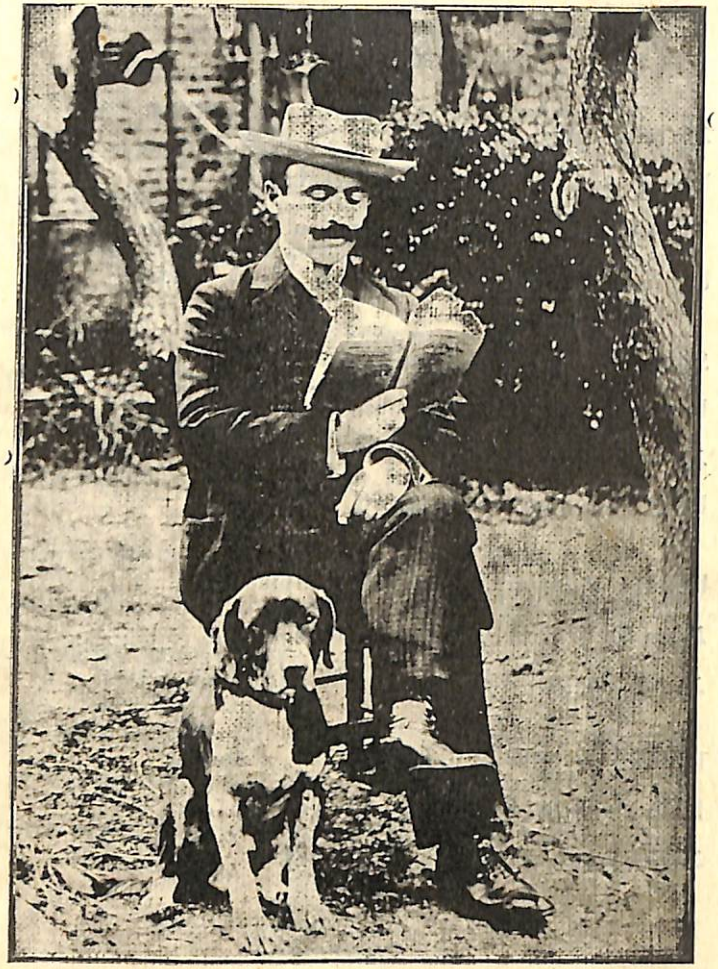

ԱՐՏ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ՍԿԻՏԱՐ

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ

Վայելեցի ճրագպոյրը խիտ ու լուրջ,
Խաղաղաւէտ դամբանիներուդ, — ո՛հ, որքա՛ն,
Նոճիներուդ միտիկ խորհուրդն ինքնաւուրց,
Ոսկեզօծուած՝ իրիկուան մէջ մոգական:

Ու Զամլրեան. վեհ բարձրութիւն, կազդուրիչ,
Իմ գեհենաբոյր երազներուս չքոտի,
Բլուր երջանիկ՝ ուր մտածումն է քրտինչ,
Ուր խրճկաբոյր կըրծկեցիկ կը փթթի:

Տեսայ ճեռուն՝ օձագալար ուղին լայն.
Տեսիլն երազ՝ կարաւանին ուխտաւոր,
Որ իրիկուան մէջ կ'անհետի լըռելեայն,
Խորհ երազուն բլուրներուն հեռաւոր:

Ես՝ տենչահար ու շրւարուն այցելու,
Զեզի՛ բերի հոգւոյս անմեռ իղձերն ինծի,
Եւ նախրնծայ ուխտիս յուշերն օդաչու՝
Դեռ կը մրխան խորը քաղցոն իմ մրտին:

ՅԱՓ ՍԱՅԱՊԱԼՅԱՆ
[ՓԱՅԼԱԿ]

ՍԻՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՅԼԱԿ

I

ՀՈԳԻՈՅՍ ԾԱՂԻԿԸ

Տարիները կը թաւալին յամրաքար.
Մթնոլորտին մէջ հեւ մը կայ տրտմագին.
Ցիշատակներս լալով եռ եռ կը հակին,
Հրաժեշտի սարսուռներէն դողահար.
Տարիները կը թաւալին յամրաքար։

Կեանքի գարունը կը սահի մեղմօրէն,
Տենչաճճիներուն, իղձին կանանչը դիւթիչ
Իր վառ գոյնեն կը զրկուի ալ ինչ ինչ,
Տարիները հոն ակօսներ կը փորեն,
Կեանքի գարունը կը սահի մեղմօրէն։

Ամրան տապը գլխուս վրայ կը յածի,
Գաղափարներս՝ որ արեւին պէս գարնան
Կը խայտային՝ հիմա հեզիկ կը դառնան
Ուղեղիս շուրջ, լրջութեամբ մը յոգնածի
Ամրան տապը գլխուս վրայ կը յածի։

Կը մտածեմ թէ աշունն ալ պիտի գայ.
Ու կը նայիմ երազներուս հեգ փունջին,
Որոնք տենդով մը ցօղունին կը կառչին,
Նախազգալով կարծես թալուկն ապագայ։
Կը մտածեմ թէ աշունն ալ պիտի գայ։

Այդ փունջին մէջ լոկ մէկ ծաղիկ կայ հիմայ՝
Որ կեանքոտ է, որ աղուոր է առջի պէս,
Սիրոյս ճճիուռ ծաղիկն է ան ոսկեգէս,

Մի՛ըs բողբոջուն, միըs առջի պես հոգեհմայ
Այդ փունջին մէջ լոկ մէկ ծաղիկ կայ հիմայ։

Այդ ծաղիկը ամրան տաճեն չցամքիր,
Որովհետեւ արցունքիներուդ արծաթ
Ցօղը անդուլ աւուր վրայ կը ծաթէ,
Քու աչքերուդ լուրթ երկինքին կարեկիր։
Այդ ծաղիկը ամրան տաճեն չցամքիր։

Աւուր վրայ գուրգուրանքո՛վ հսկէ դուն։
Ժպիտներուդ կեանքոս շողը սրսկէ հոն,
Շրթունքիներուդ սիրերգները — վարդ գեղօն
Ու մեղմ սիւքը սեւ մազերուդ ծփծփուն.
Աւուր վրայ գուրգուրանքով հսկէ դուն։

Պահպանէ զայն խամիներուն պաղ շունչեն.
Լանջիդ ձիւնով ու քեւերուդ բիւրեղով
Ջերմանոց մը շինէ աւուր ապահով՝
Ուրկէ աշնան հովերն ալ ներս չփչեն,
Պահպանէ զայն խամիներուն պաղ շունչեն։

Այդ ծաղիկին բոյրը հոգի՛ս է, աղուո՛ր,
Հոտոտէ զայն, պաշտումս կայ աւուր մէջ,
Քեզի համար միըs անսահման, միըs անհէջ
Պաշտումիս վառ երանգները բիւրաւոր
Այդ ծաղիկին բոյրը հոգիս է, աղուո՛ր։

II

ԵՔԷ ԱՍՏՈՒԱԾ ԸԼԼԱՅԻ

Թրգմ. ՍԻՒԼԼԻ ԲՐԻՏՕՄԷ

Եթէ Աստուած ըլլայի ես՝
Մահուան սուրը կը փշրէի. ահեն ոչ
Բարի կ'ըլլար. բաժանումը կը վերնար
Եւ արցունքներ կ'իյնային այլեւս լոկ
Ուրախութեան յուզումներու յայտարար,
Եթէ Աստուած ըլլայի։

Եթէ Աստուած ըլլայի ես՝
Կեղեւ պիտի չունենային ալ աղուոր
Պտուղներ. աշխատութիւնը հեշտին
Ջբօսանք մը կ'ըլլար միայն, ինչու որ
Շարժումն հմայքը կ'ըլլար լոկ մեր ոյժին,
Եթէ Աստուած ըլլայի։

Եթէ Աստուած ըլլայի ես՝
Կը կերտէի ջինջ երկինք մը ասմզուն
Ու միըs անամպ հեզի համար, պաշտելիս.
Սակայն, հրեշտա՛կս, կ'ուզէի որ ըլլաս դուն՝
Միըs անփոփոխ, ո՛հ, միայն դուն չփոխուիս,
Եթէ Աստուած ըլլայի։

Ռ. ՍԵՒԱԿ

ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

Ռ. ՍԵՒԱԿԻ

I

ԱՐԵՒԵԼՔ

Սկիւտարի ծովաճայեաց կետերին
Մեկուսի վրայ խորասուզուած տխրօրէն,
Քաղցր թոյնի մը պես կ'ըմպեմ արեւուն
Խենթեցրնող վերջին ցոլքե՛րը աննուն:

Ուղի՛ղ դէմքս, բլուրին վրայ, հայր մ'աճդին,
Էջ մը ծերուկ, թողած ծի՛լը մարմանդին,
Կոկոռած վի՛զր կ'երկարէ գալարո՛ւն
Մարմարայի իրիկնաո՛յշ բոցերուն...:

Կը ճայիմ նուրբ ստուերներու գեղեցիկ,
Վոսփորին վրայ բիւր կայմերու սլացիկ,
Հեռուի հրաշէկ երկինքներուն բոցահալ.
Կը ճայիմ ինձ, ու կը ճայիմ իրեն ալ...:

Այդ է՛ը որ կեանքը կրմպէ հոն հրլո՛ւ,
Որ կը լռէ, բայց շատ վարժ էր զրալո՛ւ
— Ինչ շնորհապարտ եմ ես իրեն այս մասին —,
Որուն համար փիլիսոփայ ալ ըսին...:

Այդ է՛ը, այդ ծոմռած նի՛տը համեստ,
Մտրակուելէ թուլցած այդ մորթն հաստաբեստ,
Դեռատևի այդ կեցուածքը բլրին վրայ,
Ինքնաստուգուա՛ծ պոչն որ հազի՛ւ կ'երերայ...:

Այդ է՛շն ահա, այդ պարզ որդին բնութեան,
Հորիզոնուա՛ծ, շրջանակուած յաւի՛տեա՛ն,
Անվե՛րջ, աննո՛ւն վերջալոյսով մը միայն,
— Արեւելքի պատմութիւնն է լռելեայն...:

II

ՇԱՆ ՀՈԳԻ

Այս իրիկուն Բըթի-Շանի կեղծ-զուարթ
Սրճարանի շարքերուն մէջ, ես հանդարտ
Օղիի ո՛ւմպրս կ'ըմպէի ինչ առ ինչ,
Վերջալոյսի ճաճանչներուն դէմ մոգիչ:

Ներսը, քուղթէ ճոխ բեմի մը վրայ սո՛ւտ,
Կղմինտրագոյն Հունգարուհի մը մսո՛ւտ,
Շոյուած հազար քուրմ աչքերէ մարդակեր՝
Իր զոյգ քոքերը պ...տելու չափ կ'երգեր:

Դուրսը վազող հոսանքին մէջ եռուզեռ,
Պոլսոյ խեղճուկ մեր շուներուն դասը ծե՛ր,
Սալայատակ զառիվերին վրայ, անշա՛րժ,
Կը գինովցնար, — ո՛վ տեսարան սրատարմ...:

Կը խորհէի իրենց մորքին անձնաց.
Կը խորհէի Լամարթինէ պատռուած շան՝
Զոր հրչակեց Վինեի՝ ծախուած վաս մը նենգ...
Կը խորհէի ա՛յն շուներուն որ մե՛նք ենք...:

Ցանկարծ սլացին անոնք շանթի մը հանգոյն.
Ու տեսայ որ բարակ իշխան մը տժգոյն
Եւրոպայէ բերած շուներն իր դեռատի
Հաներ էր ինչ մը իրիկուան պտոյտի...:

Ու մինչ ամենքս հիացումո՛վ, նախանձո՛վ,
Կը դիտեինք իշխանն, աչքո՛վ, ականջո՛վ,
Մեր ծեր շուներն՝ իր ազնիւ շունը գեղերվ
Ցօշոտելու կը ջանային ամեն կերպ:

—Ես որքա՜ն լաւ հասկցայ քեզ, Շա՛ն Հոգի...:
Մենչ մենք կոտրել կը ջանայինք երկուքի
Բարեւելու այդ մակաբոյծը շրջեղ
Դուն ու ակռադ ցոյց կուտայիր խելայե՛ղ:

Ա՛խ, Շա՛ն Հոգի, դուն չես գիտեր որ մարդիկ
Աշխարհ կուգան ազնուական կամ ռամիկ,
Եւ քէ ազնիւ ժառանգութիւն մը որքան
Կրնայ տեւել աւելի քան յաւիտեան...:

Միա՛յն գիտես դուն խեղճութիւնդ անանուն,
Գիտես հոգւոյդ ատելութիւնը անհո՛ն,
Գիտես հա՛ղցը, ձիւնը, ծե՛ծը վայրենի,
Եօթազաւակ յղութիւնդ ալ մայրենի...:

Ու չե՛ս կրնար դուն հանդուրժել որ քեզ պէս
Պոչաւոր շո՛ւն մը խոռխսա՛ր հովիդ վե՛ս,
Ու աւելի՛ լաւ ապրեր քան միամիտ,
Ո՛ւ է խեղճ հաղաքացի մը քաղիդ...:

Հ. ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

ՍԵՒ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

ՀՐԱՆՏ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑԻ

I

ՅԱՂԹՈՒԱԾՆԵՐԸ

Դո՛ւխ որ անցա՛ի, դու՛ի որ մեռա՛ի
Յուսահատ, լուռ փրփուրին պես,
Որ կը սողայ ձեզ պես անտես՝
Ապառաժին փապարին տակ։
Ձիս ծռելով բո՛ւիին, բա՛գին,
Շարի՛, շարի կ'անցնի՛ի տաժանօրեն
Գողգոթաներուդ փըշեղ ճամբեն,
Թիապարտի՝ կապուած՝ փոկին։
Քանի՛, քանի՛ Յիսուսներ Նոր
Դուխ կը ծնի՛ի ու կը մեռնի՛ի,
Ձեր Նոր Կրօնին պես գեղեցիկ,
Ան՝ մի՛կ անգամ, դո՛ւխ՝ ամէն օր...
Ձեր արիւնո՛վը կ'ողողէի
Կոշկոն հետը ձեր հայրերուն,
Խաչերէ խաչ կ'երթամ նրկուն,
Ու ձեր կեանքին բազմակեղէի
Ողբերգութեան հանդիսատես,
Իրենց ոսկի գանոյքներէն՝
Մուր ձեռքերով Մա՛ն կը ցանեն,
Կառափնատի սեւ սիւնին պես...։
Խաբեութեան բազմահնար
Հանճարն անոնց չը յագեցա՛ւ,
Մինչ հա՛շտուած ցաւերէ ցաւ,
Ձեր մարմինին խլեակն ինար՝
Հիմնահարն էր պալատներուն,
Ուր մե՛ն մի խար կը յիշէ՛ դեռ
Ի՛նչ որ ձեր խռովքն հոն է մխեր.
—Ձեր արտերէն կաթիլ մ'արի՛ւն...։

II

ԲԱՆԻՈՐԻ ՀՈԳԻՆԵՐ

Այսպէս երգեց բանւորը։

Հոգիս՝ ցամքած աղբիւր մըն է մեհեաւոր,
Հեռամեռի, տձեւ կտոր մը քարի,
Փո՛ս կոպերով չոր գանկի մը պէս խոշոր՝
Ուր ցաւերուս կը դառնայ պարը վայրի։

Իմէ հեռո՛ւ՝ գարուններեր կը բանան՝
Երազաւէս թեւերն իրենց ծաղկածին,
Սակայն չեկաւ դեռ անոնցմէ հոտեւան
Շունչ մը իրեն տապաւար, մութ ճակատին։

Ո՛չ կեանքի հեւք մը կայ հոն, ո՛չ մեկ ջուրջ.
Ո՛չ իսկ կանանչ մամուռի շիւղ մը նիհար
Որ հոգւոյս՝ իր հրապոյրը ցանել գար։

Միայն քարի մը եղերին մէջ անմռունջ՝
Ու անարիւն, սե՛ւ Կարիճ մը կը խոկա՛յ.
Անա՛յգ Գիշերիս միայն արքուն ի՛նք վրկայ...։

III

ՎԵՐՋԱԼՈՒՍԱՅԻՆ

Սոսկ նուադումի մը մէջ գերագոյն՝
Շիյի լ անգիտակ, շիյի լ առյաւէս,
Ու ալ լռութիւն... լռութիւն յաւէս...
ԱԼՊԷՌ ՍԱՄԷՆ

Իսկանուէր ու իոյր հոգիին վաղամեռիկ բանաստեղծ
ՀԵՐԱՆՈՒՀԻ ԱՐՇԱԿԵԱՆԻ յիշատակին

Հի՛ն, մոռցուած եղանակի մը նման՝
Թաղե՛լ անցեալն իր յուշերուն մէջ աղի,
Ու փեթրտել բերք բերք հոգին՝ իրիկնան
Բուրումնայեղ լռութեան ծոցն ամայի։

Մեռնի՛լ քօշող վարդերուն հետ աշունի
Մեռնի՛լ, ո՛վ Քոյր, իրիկուն մը լռամած,
Ու անծանօթ հարքայէ մը գողունի,
Անցնիլ կեանքէն՝ դագա՛ղի պէս յամրընթաց։

Ու յոգնաբեկ շրջուելիքներու վրայ ցրտին
Մարող վերջին աղօթի մը պէս մահուր,
Մեռնի՛լ, ո՛վ Քոյր, ու գերագոյն վայրկեանին
Թո՛ղ լայ երգը անհեթիւսի մը տխուր։

Ու երբ բացւին ցայգանոյշներն լուսարծար,
Հիւանդ հոգին նոճեսօսալի ու աղու,
Սպրիալէ վերջ եօ՛թն անգամ հիասքաւի՝
Մեկնի՛ առանց մնաս-բարով մ՛ըսելու ..։

ՇԱՀԱՆ ՆԱԹԱԼԻ

ԵԹԷ...

ՇԱՀԱՆ ՆԱԹԱԼԻ

ՄԵՐԱՒՅԱՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆԻՆ

Եթէ իղձեր, եթէ յոյսեր, եթէ հաւատք, եթէ սէր...
Ցաւերժութիւն մըն են անոնք ասուածակերպ մարդուն մէջ,
Եթէ մարդ եմ, եթէ հոգի, եթէ Աստուած գերիվեր,
Ի՞նչպէս մեռնիլ, ինչո՞ւ մեռնիլ տերեւի պէս անտրտունջ:

Բայց մահերն ինծ սովրեցուցին թէ՝ կը պահեմ կեանքին մէջ
Տեսերեւոյթ՝ ես ալ մահ մը աստուածայարդ, անողոք,
Ու, ո՛վ կեղծիք, աստուածութիւնըս մահապարտ, տրտմաչէջ,
Օր մըն ալ ես պիտի մեռնիմ տերեւի պէս անբողոք:

Օր մը, րոպէ մը միայն՝ ես պիտ' հաւատամ Քեզ, Աստուա՛ծ,
Եւ ա՛յդ վերջին ու անման օրն պիտի ըլլայ սա՛ կեանքին,
Եւ այդ րոպէն մարդեղութեանս անմահութիւնն անկասկած՝
Ցաւերժացնէ պիտի՛, ու ես Մա՛րդ ու Աստուա՛ծ պիտ' ապրիմ:

Եթէ Մարդ եմ, եթէ Հոգի, Աստուած մը Քե՛զ հաւասար,
Ես չեմ ուզեր տերեւի պէս մեռնիլ ինքուս, ան՛ընդդէմ...
Թո՛ղ պարպըւի բնակութեանս Քու երկինդ պերճափառ,
Ու գունդերուդ հեռվքնական ու Քեզի դէմ բանամեմ...

Կ'ուզեմ որ Դուն իբր հոգեառ գաս օրհասի իմ կոտրին,
Գաս ու յոգնիս... Այդ րոպէին Աստուծոյ մը պէս մեռնիմ...

DJANIK YAZIDJIAN
à Paris

DJANIK YAZIDJIAN
à Lausanne

A TZIGANITCHKA

Par Djanik Yazidjian

Enfant, pourquoi défendre à la rose d'éclore,
A l'oiseau de chanter, aux muguets de fleurir
Et pourquoi disputer les baisers de l'aurore
Au lis qu'un ciel d'airain condamne à se flétrir ?

Qui donc, belle rêveuse, à la blonde Juliette
Accourrait annoncer la naissance du jour,
Si des taillis touffus, la plaintive alouette
Ne troublait des amants les doux propos d'amour ?

Mignonne, quelle fleur à la pâle Ophélie
Oserait présenter son calice odorant
Et la divertirait dans sa douce folie,
Si la rose n'avait son parfum enivrant ?

Si le lis languissant sur sa tige verdâtre
Privé des pleurs du ciel se pâmait un matin,
Qui donc opposerait sa corolle d'albâtre
A la chaste blancheur de ton front enfantin ?

Oh ! rends aux fleurs en deuil, aux roses parfumées,
Au rossignol chéri l'amoureuse chanson ;
Laisse aux grands bois muets leurs tendres bien-aimées
Et le muguet frivole à son chétif buisson.

Car, oisaux, lis, parfums, tout ici-bas doit suivre
Le destin qu'a tracé la main du Créateur:
Sans les rayons dorés la fleur ne saurait vivre,
Le rossignol sans voix se mourrait de douleur !

Août 1881

ՀՈԳԻԻ ԵՐԱՆԳՆԵՐ

ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԵԱՁՃԵԱՆԻ

I

ԱՍՈՒՊՆԵՐԸ

Պատզամին վրայ կեցած առանձին,
Կ'անրջէի մտամոլոր, սեւեռուն,
Աչխեռս անթարթ յառած անծիր անհունին,
Այդ ակնաթով գիտեռներու լուռ պահուն:

Յանկարծ ասուպ մը ոսկեվառս՝ դեպի վար
Վազեց արագ, յետոյ գնաց նուաղիլ,
Սուզուիլ անհեռ երկինքին մէջ լուսավառ,
Լուռ շիջումովն հոգիներուն դեռածիլ:

Ու խորհեցայ: — Անուրջներս ալ վաղաշէջ
Ասուպներ չ՞ն, որոնք պահ մը շողշողուն,
Կը բեկբեկին տարտամ կեանքիս մութին մէջ,
Ուր չի վառիր տենդոտ կայծը յոյսերուն:

Եւ սակայն ես պիտի սիրեմ անձանձիր,
Ասուպներն այդ միտս խուսափուկ, ոսկեգէս,
Երազներուս հրթիռներն այդ լուսածիր,
Մինչեւ որ ես ալ նուաղիմ անոնց պէս:

II

ԶԶՈՒԱՆՔ

Կ'ըղձայի ես մերթ քեւեր ունենալ
Եւ հեռանալ այս աշխարհին մըրիկ.
Ուր կեանքը յաճախ այնքան լուսափայլ
Կը տժգունի կոծ հրպուռնեն նիւթին:

Թեւեր ունենալ, թիրեռնիկի պէս,
Խոյս տալ մարդկութեան զազիր շփումեն,
Երազի աշխարհը ապասանիլ վէս,
Ջարին անտեղեակ, խաղաղաւօրեն:

Հոս ամեն ծաղիկ իր մէջ կը պահէ
Թոյնի ծիլ մը ժանտ, եւ ժպիտներուն
Խորն իսկ, երբ փորձես ճնշել, բիւրեղէ
Արցունք մը դողդոջ կ'այրի սարսռուն:

Երջանկութիւնը վայելի աղուոր
Պահեր միայն մեզ կուտայ՝ անցնող, սին,
Մինչ կը տենչայի ես հոգիովս որ
Այդ վայրկեաններն յաւէտ տեւեին:

Հոս մանիշակը կը շփորուի միշտ
Փշոտ եւ անպէտ դժնիկներուն հետ,
Ու ոտիերս տակ, օր մը, անբարիշտ
Կը կոխկրտուի, ըլլալով անոնց:

Ամենեն փայլուն աստղերը անգամ
Կը տեսնես յանկարծ որ կ'ըստուերոտին,
Մթասոյզ ամպի սահանքներ տարտամ
Կը շրջապատեն վառ գոյութիւննին:

Աշխարհ մը ըլլար, մտուր, տեսլային,
Ուր սաւառնեի անհոգ, անվեհեր,
Ուր միտեր հոգիս չվրդովէին,
Եւ պիղծ շունչ մը զայն երբեք չ'աղտոտեր:

ԿԱՆԱՉՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՇԱՔԼԵԱՆԻ

Թեւերուս մէջ ծաղկի մարմինդ ոսկեզօծ,
Պիտի երթամ, ո՛վ իմ պարիկս, ծառերուն
Լուսթեան մէջ, կանաչներուն բաւիղ ծոց,
Ու գաղտնապահ սուերներուն մէջ ծփուն
Երանութիւնս երգելու։

Պիտի գտնեմ մատղաշ վարդ մ'որ առաջին
Իր խունկ երազն օդին մէջը արբսկէ՝
Երբ աննձրեւ ադամանդ լոյսն երկնքին
Ու սարսրուան խոտ ու ծաղիկ հանոյքէ
Գաղջ շունչովը սիւթերուն։

Եւ մութին մէջ պիտի նստինք խովէ խով
Ու քարմ լանջիդ վարդ ու հիւրեղ փթթումէն
Ուռած ներման խօղին շրթունքս հեշտանքով
Պիտի հրպին ծծելու մեղրը լուսեղէն
Լանջիդ մեղրը երկնահամ։

Ու որպես զի խօլ համբոյրըս չի տեսնես
Մագերուդ սեւ գիշերը իմ այտերուս
Վրայ պիտ' ցանես երազելով, ու նակտես
Ալ վար քաւիղ հու հմայիդ պիտ' հեղուս
Ժպիտով մը բարեկամ։

Ու աստղերուն փթթումներուն տակ ոսկի
Ու կուրծիդ գաղջ, վարդ հպումդ դեմիս վրայ,
Բազուկներուդ շղթային մէջ պատեղի
Պիտի զգամ կապոյտ երազ մը քաւհայ
Որ հոգիիս մէջ ցաւոս

Սփոփանքի պիտի հեկտար մը կաթէ
—Աստղի մ'անուշ ու զով լոյսը բարեբար,
Ու պիտ' լինի երգէ ձայնովն արծաթէ
Վաղանցկութեան աւուրներուն հողմավար,
Ու գարնան դարձն արեւոս։

Ու գրկիս մէջ ծաղկի մարմինդ ոսկեզօծ
Պիտ' երազեմ, ո՛վ իմ աղուոս, ծառերուն
Լուսթեան մէջ, ու կանաչին քաւիղ ծոց,
Ու գիշերուան խաղաղութեան մէջ անհուն՝
Երանութի՛ւնս երգելով...։

ՎԱՅՐԿԵԱՆՆԵՐ ՈՒ ՎԱՆԿԵՐ

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆԻ

I

ԴԱՌՆՈՒԹԻՒՆ

Երբեմն անձնաւ ցաւերս կուլայի,
Ագուցուածքին մէջ դիւրին երգերու,.
Այսօր դժրնդակ հոգիս ամա՛յի,
Ուժ չունի բնաւ իր վիշտը լալու։

Կարծես հինգ դարե՛ր տանջուած եմ ես,
Ա՛յնման դառնօրեն սիրտս կ'արիւնի,
Թաղել կ'ուզեմ զայն որ չըզգամ այսպես,.
Թաղել՝ խոնջ գանկս ալ որ, ա՛հ, չի խորհի։

Զգացող ըլլալ ու խուճիլ հողին,
Ոտքը ցեխին մէջ, դիակո՛յտ ամբողջ,
Տեսնել չարերը որ կը յաջողին,
Ու բարին՝ խաչուած՝ ահ՛ի, մահադողդոջ։

Կը ժպտին, երբոր կուլամ ես ասդին,
Հեգնութեան դեղին ֆրիջն է անսանձ,
Որ կը հետեւի տխրութեանս սուգին, —
Պետ է չարչարուիմ, դժբաղդ եմ ծնած։

II

ՔԵԶ ՀԵՌՈՒԷՆ...

Քեզ հեռուէն ըսա աւելի՛ կը սիրեմ,
Ամբողջ ծաղիկ, անիրական ու երազ
Դուն միտքիս մէջ ամբողջ ծաղի՛կ կը դառնաս.
Փափուկ դեմքդ կ'արփիանայ մութին դեմ,

Ժպիտներդ գարունները կը փթթին,
Նոյն իսկ ձայնդ օդքենական նուագի
Թրթռումը կը փնջուի, կը ծաղկի,
Ինչ որ ունիս դուն հոս մեջդ մարդկային,

Կ'անգայանայ, կ'աստուածանայ հաղցորեն,
Ու մարմինեն անջատելով քեզ. Ինչի՛ս,
Նուիրական սրբանո՛ցը պաշտումիս,
Քեզի անգոյ դարձրնելով. հեռուէն

Այսպես երա՛զ, քեզ աւելի կը սիրեմ։

III

ՏԻԿԻՆԸ ԿԸ ՀԱԳՈՒԻ...

Արեւեն լոյս շամանդաղներ կը սուզուին,
Ոսկեմաղ, նուրբ վիժակներուն մէջէն լայն,
Ցեղոյ ծիլ ծիլ գեղին կ'իյնան՝ միասին
Սնդուսելով օթոցները Պարսկական:

Սրահին մէջ կ'ըսպասեմ ես հու գալուդ,
Ո՛վ երկուան հրնուաճիս անուշ, անքոսուեր,
Ցաւերժական խաղցրութիւնդ երկնալուրք
Սրբութեան պես աչխերուս մէջ կը հոսեր:

Դեռ ներս չես գար, օ՜ն, կը հագուիս դուն, Նիհե՛ր,
Արդուզարդիդ նուիրուած ես. վսա՛ն եմ.
Ես կը խորհիմ միսիդ վրայ հեշտաւեհ,
Դուն ըսօղել կը ջանաս զայն վեհօրեն:

Եկո՛ւր որ ես պարուրեմ բարմ մարմինիդ
Շուշանաթոյր մերկութիւնը, խելայե՛ղ,
Հիացումիս այգազգեստին մէջ՝ վրնիս
Փաթեմ լանջիդ եւ ուսերդ ալ վարդագեղ:

Ու ճարմանդեմ ճայուածմներովրս բոլոր
Սրունքներդ հօղածածկեմ մարմարէ,
Իմ երազես եւ տենչաճիես շա՛տ աղուոր,
Բազուկս ա՛լ բող փափուկ մէջդ կամարէ:

Զփակ չուզեր, իմ ճախանձս կատաղի
Կը վահանէ արդեն կուրծքդ, — զոյգ եղեմ, —
Եւ նրբագոյն մատներուդ շուրջ ալ պիտի
Երանութեան արցունքներս զեռեղեմ,

Մատնիներու վառող շարի մը պես կուռ:
Ո՛վ երկուան հրնուաճիս անուշ, մոլորուն,
Խուցդ ձգէ՛ եւ սա սրաին եկո՛ւր
Ինչ պչրասեր, ինչ անգութ ես եղեր դուն:

Որքան հագուիս պարապ բան է, միշտ պարապ,
Քեզ միտովդս մերկացուցած եմ սիրեր,
Ու ցանկութիւնս, զգացումներս հրատապ
Վրադ ժանեակ, օղ կամ շղարշ չեն փնտռեր:

ՎԱՐԴԵՐ

ՊԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Ո՛վ գողտրիկ վարդեր,
Վարդեր անուշակ,
Այտին ո՞ր սուրբին
Թաղարը ինկած:

Կապոյտ դաշտերին
Աստղե՞ր էք իջած՝
Մեր պըլպուլներուն
Երգին կախարդուած:

Երկ, ես տեսայ,
Փունջ կապեց ձեզմով
Սիրուհի դրացիս
Դրաւ ծիծին մով:

Նայուածքներուն տակ
Հիմայ դուք կ'ապրիք,
Խմելով աչքերեն
Սիրտն ու իր գաղտնիք:

Պատուէր մը ունիմ
Յանձնելու ձեզի. —
Ակնարկիդ կուրծքին
Մէջ թող լաւ սուզի,

Որ եսին ինձ ըսէ. —
Սէր բառին դիմաց
Ան որո՞ւ անուն
Սրտին է գրած:

ՎԱՅՐԻ ԵՐԳԵՐ

ՀԵՒՈՆ ԷՍԱՅԵԱՆ

I

ՔՐԴԱԿԱՆ ՍԱՐԵՐԳ

Գիշերն իջեր է Տերսիմի վրայ,
Որուն չափ մեծ է սերբս իւր վրայ.
Կիներէն հեռած ո՞ւր ծածկուեցար,
Գիշե՛րս ալ չօգտեց յաչակիդ համար:
Կ'երգեմ ձեզ ղազա՛լ, ով հայու ղազա՛լ, (*)
Տերսիմն ալ կրկնէ թող անուդ՝ զա՛լ զա՛լ,
Է՛ է՛ է՛ է՛...:

Աստղերէն շինուած համրիչ եմ բերեր
Ու կը դարձնեմ իմ բաղդըս անտեր,
Փուեր եմ շալեր հոս Խպահանի
Որ չի հանդիպի ոտքդ մէկ տարի,
Վազա՛լ իմ ղազա՛լ, ով հայու ղազա՛լ,
Տերսիմն ալ կրկնէ թող խաղըս՝ զա՛լ, զա՛լ,
Է՛ է՛ է՛ է՛...:

Վրաձէս ինձմա զիս կը փնտռեն, ղազա՛լ,
Եւ ես կը փնտռեմ ձեզ այստեղ, ղազա՛լ,
Մուրաս—Ձայն իմին երկրէս ալ կ'անցնի
Սափորդ իմ ջուրիս է լոկ ծարաւի.
Ո՞ւր տարին լզմեզ կիները, ղազա՛լ,
Տերսիմն ալ կրկնէ թող անուդ՝ զա՛լ, զա՛լ,
Է՛ է՛ է՛ է՛...:

Աստղերէն շինուած համրիչ եմ բերեր,
Բաղդըդ կը փնտռեմ անոր վրայ դեռ,
Վրաձնեերէն հոս գնդակ կը տեղան
Անոնք կը փնտռեն կորսուա՛ծ տղան,
Ով հայու աղջիկ, սարերու ղազա՛լ,
Տերսիմն ալ կրկ՛նէ թող անուդ՝ զա՛լ, զա՛լ,
Է՛ է՛ է՛ է՛...:

(*) Ղազալ՝ եղնիկ կ'ըսեն, որ կը գործածուի Փոխաբերաբար՝ աղջիկներու համար:

II

ՁԻԱՒՈՐԻՆ ԵՐԳԸ

Երբ զարնուիմ, փարած՝ ձիուս,
Ձիս բող վազի աճտառ մը կոյս,
Աճտառն իր հետ բող վրնջի,
Քամին ողբայ բաշին աճիւս.
Վէրին իմ ցաւուս
Բեռցած ձիուս
Կը սպասեմ իր հետ բաղուելուս։

Ձիս երբոր գայ աճտառէն դուրս
Իր frֆինոով լրացիէ մուրս,
Պատաճիեցիէ զիս իր մորթով
Եւ իր պայտով փորեցիէ փոսս.
Ու բաշին դուրս
Լար հոգեխոյզ
Հանեցիէ դուէ սազի՛ն տրղուս։

Բաշին թելեր տուէ տրղուս
Որ իր սազով հիւսէ ձիուս
Ողբ մը. ինչպէս ջուրն աճձաւին.
Հրաժեշտ մ'ալ իր հոգեղոյս
Հօրն որ՝ պահուս
Իր զինիէն խոյս
Տուած, հողին կը բաշխէ յոյզ։

Բաշին թելեր տուէ տրղուս
Որ իր սազով ան ursայոյզ
«Հասի՛ֆ, հասի՛ֆ, հասի՛ֆ, հասի՛ֆ»
Երգէ մեզի ցայգին միշտ լուս.
Ու ursայոյզ
Երգն իմ տրղուս
Կ'ուճկրնդրեն հին զոհե՛րն ան յոյս...։

ՈՒՇԱՑՈՂ ԲԱՂԱՆՔՆԵՐՈՒՍ...

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

Հետագին օրեր ինչո՞ւ կ'ուշանաք ձեր բովը տալու,
Հոգիս ակնդէս ձեր վայելքներուն կը սպասէ բոլոր,
Ձանձրութիւնը դեռ չմտած սիրտիս խորը մեղմօրոր՝
Սրսկել եկէք տեղտոս հոգիիս ձեր դիւթանքն աղուս։

Երբ ա՛լ անգամ մը իր բարմութիւնը թափթփէ հոգիս,
Ձեր հետաքրքրները հուրհանս համար աւելորդ են ալ,
Լոյսի շառաւիղներ հմայք չեն կրնար բնաւ ունենալ՝
Երբ զայն զգալու ջինջ զօրութիւնը կը պակսի աչիս։

Հիմակ ա՛լ կրնամ բովը ըմբռնել ձեր երանութեան,
Քանի որ հոգիս ցաւին կոտրանքն է զգացած արդեն,
Լոյսի հեղեղներ ակնարկն աւելի լաւ պիտի կարթեն՝
Երբ անգամ մը ան մութը կեցեր է հանի մը վայրկեան։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԱՐԱԳԱՇ (1)

[1840-1902]

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

1890ի գարնան էր։ Առաջին այցելութիւնս կ՚ընէի Կարապետ Գարագաշի տունը, Բերա, Թագսիմ, Գազանճըլար փողոց։ Անհանգըստութիւն պատրուակելով՝ Մալիէ չէր երթար, իր մէկ գժտութեանը պատճառաւ նախարար Յակոբ փաշայի հետ։ Այս վերջինը, առանց իրեն բան մը հարցնելու, ուղղակի Պանք Օթոմանի հետ համաձայնած էր Բիւորիքէ պարտաթուղթերուն փոխանակութեանը պայմաններուն վրայ, ինչ որ գժտացուցած էր զինքն իր նորադարձակիցին հետ։

Գաւառներէն վերադարձիս, 1894ին, փողոցը պատահեցայ Գարագաշին, քրոջը թեւը մտած, անկարող առանձինն տեղափոխուելու, այն մարդը՝ որ մշտնջենաւոր երթևեկ եղած էր։ Անդամալուծութեան սկիզբը մըն էր։

— Վերատին քալել կը սորվիմ, կը տեսնես, բարեկամ,—ըսաւ, ձեռքս սեղմելով կամ բռնելով, այնքան պակասած էր ոյժը։ Նայուածքը փայլ չունէր այլեւս. խօսուածքը կորուսած էր իր հատու չեչաը։

Սակէ դուրս, Գարագաշ կը պատկերանայ աչքերուս առջեւ իր ամենէն սովորական վիճակին մէջ, այսինքն՝ կառք մը նստած, որուն ձիերը միշտ քառատրոփ կ՚ընթանան, և կառավարը՝ մարակելու չարժուձեւ մը նախապճեղով օդին մէջ, նետարանին բարձրէն ծռած իր կենդանիներուն վրայ։

Եւ այսպէս, գրեթէ ամէն օր, իր պարծանէութեանը տենդոտ տարիներուն, Գարագաշ կը սուրար կառքով, մայրաքաղաքիս փո-

(1) Հակադիր լուսանկարը քաշուած է Բարիզ, 1875ին (18 Մայիս) ճիշդ այն օրը երբ, Գարագաշի ծրագրին համեմատ, Օսմանեան Պանքան կ՚ըլլար Պետական դրամատունն։

ղոցներէն, այս ժամուն՝ կամուրջին վրայ, Ղալաթիա, Պէշիկթաշ, յաջորդ ժամուն՝ Նշան Թաշ, Թաքսիմ, Բերա, նոր ձեռնարկութեանց յղացմամբ մոլեգնած, դիմելու, խնդրելու, բացատրելու, համոզելու, վերջապէս տեղափոխուելու և ուրիշներն ալ տեղափոխելու մտադրութ պէտքին խարազանուած: Յաճախ Բարիզ ղրկուած է նիւմոտական կարեւոր բանակցութիւններ վարելու, մանաւանդ 1873ին, երբ նախարար Սաոըք փաշայի հետ:

ԳԱՐԱՊԵՏ ԳԱՐԱԳԱՇ

Սրընթաց կառքին դրան առիթը հազիւ կ'ընդունէր իր դէմքը: Ձեռքի լայն չարժումմը բարեւի նշան էր, աճապարող մարդու մը առատ և քաղաքավար բարեւը, հակիրճելով թէ աւելորդ խօսքեր ընելու առեն չունի: Կառավարն ալ, միշտ ծառած իր ձիերուն վրայ, միշտ զանոնք ծեծելով, միշտ գոնդիւնելով իր յաճախորդին ամենուրեքութեան (ubiquité) տենչը, ամէն օր կը յուսար թէ գոնացուցիչ կարգադրութիւնը պիտի ընդունէր իր հաշիւներուն: Իսկ Գարագաշ, գերմանացի չեմ գիտեր որ գիտնականին պէս, ամէն օր ըսել կ'ուզէր իր կառավարին.

— Սառպիւ, պէտք է այլ եւս վճարել ատակդ...: Բայց ինչո՞ւ այսքան անհամբեր ես...:

Իր և ուրիշի առաջադրութեան այս յոռի մտադրութեան ինչպէս վայելեց անտեսագէտի համբաւ, լաւ չմեկնուիր: Այսու հանդերձ, աշխատութեամբ և ինքնօդնութեամբ լրջօրէն ուսած էր անտեսական հարցերու գիտութիւնը, վարչական և եկեմտական արուեստները: Տեսականին մէջ, դուռ école-ին աշակերտողը, գործնականին

մէջ հաստատամտութեամբ վարանեցաւ խոհր դնելու իր և ուրիշի առաջադրութեան միջեւ:

Նախկին աշակերտ Բարիզի Մուրատեան վարժարանին, ընկերակից ունեցած էր իրեն չափ խելացի մարդեր, Միքայէլ Փորթուգալ, Յովհաննէս Սաքըզ, Պետրոս Քէրէստէճեան, եւն: Նկարագրի խորին տարբերութիւններով կը զանազանուին, սակայն, այս անձինք՝ որ Օսմանեան Պետութեան մէջ նշանաւոր պաշտօններու հասան. Գարագաշ յանդուգն ու ձեռնարկող էր, յղացող և առեղծող, կազմակերպող և ժիր, յոռի մտաւակարար և չուայլ: Միքայէլ Փորթուգալ պահպանող եւ խոհեմ էր, կիրարկող և պատչաճեցնող, դատող և հեռատես, բարի մտաւակարար և խնայող, որքան վախկոտ նոյնքան յանդուգն, ըստ պարագային:

Գարագաշի աչքին առջեւ, Փորթուգալ սահմանափակ միտք ունէր և տեսականի մարդ էր, տգէտ էր համաբակալութեան և եկեմտական գիտութեանց մէջ: Իսկ Փորթուգալի համար, Գարագաշ կարող անձ էր, բայց դէշ բնութեան տէր մարդ՝ ծանօթութիւն չուներ մանքային խնդիրներու մէջ եւ հարեւանցի էին մտեղնագրական, պատմական, քննասիրական ծանօթութիւնները: Այս ամէնուն մէջ ճշմարիտ կոլմեր կան. Գարագաշ ունէր, իր առաւելութեանց հետ, փայլուն գրիչ մը՝ որուն չատեր կը նախանձէին: Գիտէր վարել այդ սուր գրիչը, մանաւանդ յարձակման մէջ, խոցելով, վիրաւորելով, տապալելով առանց թոպամահ ընելու: Ուր որ կը վիրաւորէր, իսկոյն կը հասցնէր սպեղանին, ապացոյցը տալով իր խիստ քաղեկիրթ և աչխարհատես մարդու դաստիարակութեանը: Կը գերազանցէր, մանաւանդ, գաղղիերէն լեզուով polémique-ի մէջ, և իր ոճը, յատակ և խիտ, կը ցուցնէ իր մօտ ընտելութիւնը Գաղղիացի դասական մտաւնագրաց գործերուն:

Շատու աչխարհին մէջ, Գարագաշի դրութիւնը եղած էր՝ նախ ծախսել, չատ ծախսել, յետոյ չանալ առատ չահիլ, ամէն բան կըրկին չահելու նպատակով, որով իր արարքին մէջ, մտքի և վարմունքի կատարեալ կշիռը երբեմն բացակայ կը թուէր: Միթէ այս թերութիւնը չէ՞ր պատճառ որ, առանց կարենալ աւարտելու Մուրատեան վարժարանին ընթացքը, վտարուեցաւ իր խառնակչուա-

թեանցը համար, և վերադարձաւ Բարիզէն Պալխս, գրեթէ տասնը հինգ տարեկան պատանի:

Տեսքով և խօսքով խիստ համակրելի եւ հրապուրիչ, դէմքով թուխ, ուսերուն վրայ ամուր հաստատուած գլուխ մը, խիտ և սեւ մազերով՝ տակաւ ճերմկած և անօսրացած, անմօրուս ծնօտ, խօսուն և դրաւիչ աչքեր, բերնին մէջ բառերը ընտիր՝ առանց յաւակնութեան, ընտանի՝ առանց տափակութեան, յորդ և համոզիչ, չէշտը սեղմ, ղողանջ և եռանդուն: Մէկ բառով, նշանաւոր և ուշադրաւ անձ: Միայէն ակնոցը դործածելուն մէջ մանաւոր պչրանք մը կը դնէր:

Աւելի նպաստաւոր միջավայրի մէջ, տարակոյս չկայ որ Գաբրագաչ եղած պիտի ըլլար այն անվեհեր բայց անխիղճ գործի մարդը, brasseur d'affaires բառածը, որուն անթերի մէկ օրինակը կը գտնենք Զօլայի Argentին մէջ, Սաքառի այդ տիպարը՝ որ դիւցազնական կռիւ մը վերջ կը խոնարհնցնէ իր գլուխը՝ անհասանելի ճակատագրին առջեւ: Այսպիսիներն են զոր Ֆոանտաւա Գօվիէ յորջորջած է՝ rinceurs de bas de laine, խնայողներու քսակը չփոշներ, որքան առնն որ յաջողին այդպէս ընել:

Այս ամէնն արդէն չէ որ Գարագաչ եղած ըլլայ արժանիքի տէր անձ, Հայ հասարակութեան ականաւոր անդամներէն մէկը, վերջապէս արտակարգ նկարագիր մը:

ԳՐԻԳՈՐ Ա.Պ. ՄԱՂԱՍԵԱՆ

Գ. Մ. Ե

Ժթ. դարուն առաջին կէսին և Տիւզեան Յակոբ Զէյէվլիի վերաուեչութեան օրով, Օամ. Կայսերական Փողերանոցն եղած է արդիւնաչատ դպրոց մը կարգ մը արհեստներու՝ որոնց մէջ առաջին հանդիսացած են Հայերն իրենց բնածին տաղանդովը: Կայսերական փողերանոցին մէջ, եւրոպայէ բերուած մանադէաններու հակոզութեան տակ, բազմաթիւ Հայ գործաւորներ կը կրթուէին մեքենավարութեան, մետաղագործութեան և փորագրութեան: Ցետոյ, պակագործութեան մասնաճիւղին մէջ, գոնարներու գծագրութիւնը, չինութիւնը, ինչպէս նաև ոսկերչութիւնը, որ կ'զբաղի մետաղեայ անօթներու և զարդերու չինութեամբը, կը բանային բեղմնաւոր ասպարէզ Հայ մտքի և հանճարի գործունէութեանը:

Այդ միջավայրին մէջ զարգանալով, մեծ արժանիք և համբաւ չահած է Գրիգոր աղա Մաղասեան, ինչպէս կ'ապացուցանեն իր ձեռակերտ արտադրութիւնները, կատարեալ արիւսի յատուկ վայելչութեամբ, որոնք մինչեւ մեզի կը հասնին այսօր, չնորհիւ իր որդւոց և թոռներուն հոգածու և խղճամտր խնամոցը: (1)

Սակէ զատ, իբր բարի և անզուգական անհատ, իբր ընտանիքի պարկեշտ հայր, իբր առաքինի քաղաքացի, Գրիգոր աղա վայելած է մինչև իր մահը (2) անվերապահ վստահութիւնն ու մեծարանքը բոլոր մեծամեծներուն և ազգակիցներուն: Իր ազգին ամենաժառնաւոր և ամենընտիր զաւակներէն մին եղած է: Իր անհատական ձիրքերուն չնորհիւ, Տիւզեան ընտանիքին հետ ունեցած խնամութեանը հետևանքով, անկախ, պատուաւոր և անչահախնդիր կեան-

(1) Պահուած էին հօրս Յովսէփի քով (վախճ. 1891ին) և հօրեղբօրս Սահակի Մաղասեանի քով. (վախճ. 1908ին):

(2) Կ'բսուի թէ 64 տարեկանի մօտ մեռած է 1854 կամ 1855ին:

քին ազգած յարգանքովը, Գրիգոր աղա Մալխասեան գրաւեց քարձր դիրք Պոլսոյ Հայութեան մէջ, ինչպէս մանաւանդ իր բնակավայրն եղող Օրթաքէօյ (Պոսփոր) թաղին մէջ, որ նախասահմանուած էր օրրանն ըլլալու հայ հանճարներու։

Հանգուցեալս և խիստ ընդարձակ պարտէզով իր տանը մէջ կ'ապրէր ընտանիքովը, դժբաղդութիւնն ունենալով կանուխէն կորսնցնելու իր կողակիցը (Երանուհի Նարկիլէեանն) որ, տասնմեկ զաւակներու ծնողաբերութենէն յոգնած, կը մեռնէր հազիւ քառասունհինգ տարեկան։ Վերապրող հինգ աղջիկներէն և երեք մանչերէն չատերը կը հասնին ընկերական նշանակելի կացութիւններու, Գրիգոր աղայի կենդանութեան խակ։ Նախ իր աշակերտներէն երիտասարդ Յովսէփ Փորթուգալի կնութեան կուտայ իր (Մարիամ) աղջիկը, որով և իր փեսան կանուխէն կը վայելէ անոր պաշտպանութիւնը և բաւական հարուստ ու անկախ վիճակի կը հասնի։ Բարեկիրթ ընտանեաց զաւակներու համար արժանաւորութիւն կը սեպուէր Գրիգոր աղայի փեսայ ըլլալ, մտնել անոր գործին՝ փողերանոցը, առաջ իրիկուն անոր անձնայատուկ խայրխովը երթալ Պոլիս և դառնալ Օրթաքէօյ։ Իսկ իր մանչերուն անդրանիկը կ'անցնի Փողերանոցի դեր-անօրէնութեան՝ Տիւզեան Մխրան Պէյի օրով. կրասերը, հազիւ քսան տարեկան, կը մեկնի Պալըքլավա, իբր թարգման Երիմեան անգլիական հեծելազօր բանակին. յետոյ, անգլիերէնի հմտութեամբը, կ'անցնի (1858) Օսմանեան Դրամատունը՝ ուր յարատև քառասունհինգ տարի կը վարէ արկղակալի պաշտօնն, Թարաքճիներու Ճէզայիրլի խանին մէջ, այդ պատկառելի ծերունի՝ Լաֆոնթէնի անօրէնութեանը տակ։

Գրիգոր աղայի սերունդէն կը յիշատակենք, առ այժմ, Թոսը, Միքայէլ Փորթուգալը, որ բաւական նշանաւոր եղաւ թէ՛ իբր պետական պաշտօնեայ, նախարար, թէ՛ իբր գրագէտ և ուսումնական մարդ, եղիճեի եւ վարդանանց պատերազմին մեկնութեանց հեղինակը։

Միքայէլ պարծանօք կը խօսէր մօրը յիշատակին վրայ, կը չեշտէր հայերէն մաքուր և անթերի անոր խօսակցութիւնը— մեծ յատկութիւն ժամանակին կանանց համար—և, հաղորդական վայրկեան-

ներուն, կը կրկնէր Կիրիլլի Մուսթաֆա Փաշայի գովեստի սա վկայութիւնը. «Միքայէ՛լ, պաշտելի կին մը ըլլալու է մայրդ՝ որ քեզի պէս զաւակ մը ծներ է։»

Եկեղեցասէր և հոգեւոր, առանց խղճահարութեան, ամէն կիրակի առաւօտ ներկայ կ'ըլլայ եկեղեցւոյ ժամերգութեանց, կը քահանայական աշխարհքներու մէջ՝ դէպի հոն, ուր առանց աղօթքներուն բանաստեղծութեանը, պիտի չկարենայինք բարձրանալ անոնցմէն իր վրդովքը (ինչ neurasthénique խառնուած քին։ Յետոյ, պարտէզը, ծաղկասիրութիւնը կը գրաւեն իր պարապայ ժամերուն մեծ մասը, Օրթաքէօյի այդ Տեռեի տան չուրջը, որուն սահմանը կը հասնէր մինչև բլուրին գագաթը՝ ուրկէ վեր, կիրակի ցերեկներ, ճաչէն վերջ, Գրիգոր աղա կ'երթար լեռնէն, հետիոտն, Գուրու Չէշմէ, Տիւզեանց ամառանոցը, թագուն համակրութեան մը թելերէն քաշուելով դէպի խելացի և ազանդաւոր ընկերութիւնը պառաւ աղջկան մը, Իսկուհի Տիւզեանի, (ծնեալ Զելէպիի քոյրը) որուն ձօնած է,

ՄԱՐԻԱՄ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼ
ՄԱՅՐԸՆ ԳՐԻԳՈՐ ԱՂԱՅԻ
ԴՈՒՍՏՐԸ † 1880

ինք, իր ձեռակերտ սա ընչաուսիկը, եվենոսի վրայ փորագրուած՝ պարզ զմելիի մը ծայրովը, և որ աքանչացում կ'ազդէ իր պիծերուն յատակութեամբը, արուեստագէտի ճաշակովը և յատկութեանց կատարելութեամբը։ Մէկ կողմը, զարդի գիրերով Իսկուհի. (առ տ գիրը, նոտր, այդ անուան տակ) և միւս կողմը, խորհրդաւոր գծագրութիւն մը, երկու սիրտեր, երկու սլաքներով խոցուած, ակնարկութիւն Օրիորդին անցեալ սիրոյն՝ որ չէր յանգած ամուսնութեան։ Պէտք է մտաբերել

Թէ խիստ դժուար է եվինոսի վրայ այսքան յստակ փորագրութիւն։ Այս և յետագայ առարկայից լուսանկարներն առնուած են կատարելապէս իրենց բնական մեծութեամբը։ (Օրինակ, Իսկուհին ունի

Թիւ 1

Թիւ 2

քառասուներկու միլիմէթր երկայնութիւն, քսանըութ միլիմէթր լայնք և եօթնուկէս միլիմէթր յստակի բարձրութիւն, իսկ չորսուկէս միլիմէթրը կախարիչի բարձրութիւն։)

Թիւ 3

Թիւ 4

Եվինոսէ վար, որուն մէջ կըգերազանցէր, Գրիգոր ազա աշխատած է նաև պղպատի վրայ փորագրութիւան, հետեւելով փոշերանոցին ոգելիացի վարպետ Մըսիրըն Թօպըրճըկնի, առանց կատարելագործելու։

Թողած է, սակայն, նշանակելի արդիւնքներ՝ որոնցմէ են. Սուրբ Գեորգ ձիուն վրայ՝ կ'ըպաշինի Վիեսպը։ Այս մետալը (թիւ

Թիւ 5

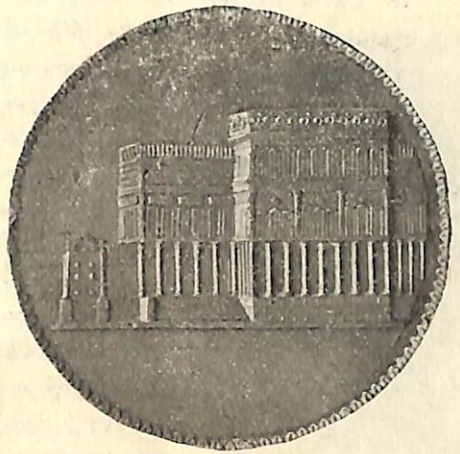

Թիւ 6

3) Թանկագին առաւելութիւնն ալ ունի, սորագրուած է՝ «Սուրբ Գեորգ, 1846, Գրիգոր Մալխասեան։» Գեղեցիկ արդիւնք մըն ալ է

Թիւ 7

Թիւ 8

Սուլթան Մեհիս ձիու վրայ, հանդէսի տարազով (թիւ 4)։

Ճեռոյ հին Զրաղանի պալատին մուտքը (թիւ 5) և կանանոցը

Թիւ 6), նաեւ Մզկիթ մը (թիւ 7)։ Յուշարար միտալ մը, դրամներուս կշիռին ուղղութեանն առթիւ (1250 արաբ. Թ) պաշտօնապէս ապսպրուած՝ եւ զոր Գրիգոր աղա փորագրած է ամբողջ զարդերովը, Թուրայէն եւ վերնագրութենէն զատ՝ որ սիffեզան պաշիի գործն են (թիւ 8 եւ 9)։ Այս աշխատութեանը համար, զոր մրցմամբ յանձն առեր է առնել չուտ յանձնել, Գրիգոր աղա առացած է 15,000 դահեկան կայսերական պարգեւ։ Մետալի վրայ փորագրութեանցը կնքոցները (poinçon) կը պակսին մեզի, թերեւս կորսուած ալ են. ինչ որ կայ, սակայն ընդօրինակութիւնները են՝ կապարախառն նիւթի մը վրայ կնքուած իբր փորձ (épreuve)։ Գրիգոր աղայի ժամանակակից վարպետները կ'ըսէին թէ եղեր անոր դաստակին ոյժին եւ ամրութեանը, որով առանց վարանման եւ դրչի արագ հարուածով մը կը փորէ եղեր պզպզաթ։ Հայ փորագրիչներուս մէջ,

Թիւ 9

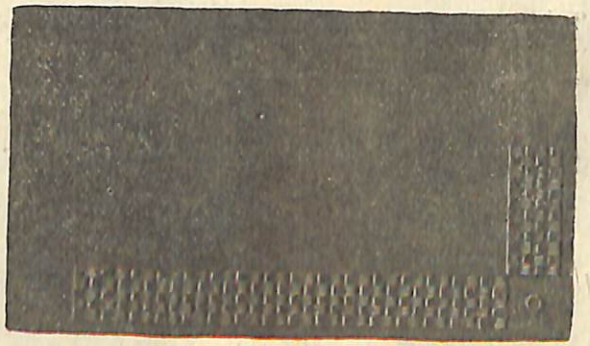

Թիւ 10

իրմէ զատ, հռչակաւոր եղած է Պէնեդիկեան, որուն մանրագործութիւնն է դոնդը։

Վերագտնելով եղինոսէ փորագրութեանցը, անոր ուրուագծուած տուփ մը՝ ուրկէ կը յայտնուի աշխատելու եղանակը. նախ ընդհանուր քանի մը գիծեր. յետոյ հաշիւ սկսուած անկիւն մը, եւ աւարտելու մօտ երկու եղերքներ (թիւ 10)։ Ասոր կարգէն ուրիշ տուփ մը, փխաթի հոսակի նմանութեամբ (natté), բոլորովին աւարտած եւ գնահատելի գործ (թիւ 11)։ Քնարն ու փողը (թիւ 12) թուի ըլլալ ոչ-հասուցնութեան առթիւներու արդիւնք։ Հակառակը, բոլորովին արքիսքիf գլուխ գործոց մը կրնայ նկատուիլ խաղողները՝ սակառին մէջ (թիւ 13), թէեւ անաւարտ մնացած ըլլայ սակաւին ձախակողմեան ստորին մասը։ Իրր յատկութիւն գիծերու, իրր ցցուածք բարձր քանդակի, իրր դրչի ճարտարութիւն, գերազոյն արտադրութիւնն է այս, ինչպէս նաեւ Իսկուհի (էջ 108) փորագրութիւնը։

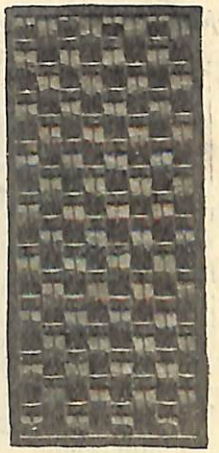

Թիւ 11

Գրիգոր աղա ապրած է իբր պարզ արհեստաւոր մը, հեռու ընկերային չշնկոցէ եւ պաշտօնական իրարանցումներէ, վաստկելով հաճոյքի ժամերն իր պարտէզին եւ փորագրութեանցը։ Զմոռնանք աւելցնելու թէ նուիրած է Սուլթան Մէհմետի եղինոսէ գրչատուփ

Թիւ 12

մը (տիվիք), զոր ոսկի ակռաներ եւ ոսկեզօծներ կը զարդարէին, փորագրած, զարձնելով զայն խիստ նուրբ եւ գնայուելի առարկայ մը։

Փարուած իր եկեղեցիին և երդեցողութեանցը, արհամարած է բոլոր ազգային կռիւները, և մինչեւ 1839—(այդ թուականին կառուցուած է Օրթաքէօյի Հռոմէական Հայոց եկեղեցին) — հեռու կեցած է բոլոր եղբայրասպան երկպառակութիւններէ, մնալով միշտ հաւատարիմ զաւակ Հայ ազգին և Հայ Եկեղեցւոյն:

Թիւ 13

Թաղուած է Հայ գերեզմանատան մէջ, Օրթաքէօյ, այն բլուրին վրայ՝ ուր յետոյ կառուցուեցան այնչափ վիմագրանոյներ և բարձրացաւ արքունական չէնքերու անվերջանալի պատեր: Ցաւալի է այդ գերեզմանատան աւերեալ վիճակը, որուն կարելի չեղաւ գտնել Գրիգոր ազգի դամբանը, որ դեռ ապէ քսանը հինգ տարի առաջ կանգուն կայր արեւելեան հարաւ յին անկիւնին մօտ:

Ծանօթութիւն. — Վերոյիշեալ լուսանկարներուն պիտակիր օրինակներր պատրաստած է Բարիզեան նշանաւոր արուեստաւոր մը, Պ. Տըմուլէն (Demoulin, 118, rue de Vaugirard, Paris):

Հ. Ս. Երեմեան

Բազմահմուտ Վենետիկեանը, որ ինքզինքը բոլորովին նուիրած է գրականութեան եւ գիտութեան, ու հետզհետէ հրապարակ հանած է Տուրկիզ (1903), Անհծծ (1903), Տագնապը (1904) եւ Ուխտը (1905) վերնագիրներով ազգավէպեր ու տոհմային ողբերգութիւններ: Ի՛նչ է որ Պատկերազարդ Գործնական Գիտութեանց (1900) բառգիրք մը հրապարակ հանած է իբր հարիւրի մօտ հատորով, ուր գիտութեան հետեւող մը պիտի գտնէ իր հետաքրքրած բառերուն նշանակութիւնները: Իր առաջին հեղինակութիւններ եղած են Նոր կենդանաբանութիւնը (1899) եւ Նոր Հանիմաբանութիւնը (1898) որոնց մէջ Հայաստանի կենդանիներուն եւ հանիքերուն մեծ կարեւորութիւն տուած է: Հ. Ս. Երեմեան ունի նաեւ Տարվինականութիւն (1898), Հայ Բժշկարանիք (1901), Կենսագրութիւն Հայր Ալիշանի (1902) Մխիթարեան Վենը (1904) Հայ Միտք (1906) ուսումնասիրութիւններ եւ հատուածներ, խղճամիտ ճշդասիրութիւնով մը արտադրուած: 1898-1905 Բազմավէպերուն եւ նիւանալի Գեղունիներուն խմբագրապետը եղած է եւ նիմա ալ պատրաստելու վրայ շարք մը հատորներու՝ որոնց մէջ Հ. Ս. Երեմեան՝ հայ եկեղեցական Փիլիսոփերի մը հատուածները եւ դիտելու նոր եղանակով վերլուծած է բրահայ եւ ռուսահայ Գրողները: Բեղուն միտք մը եւ արտակարգ աշխատող մը եղած է Հ. Ս. Երեմեան: Իր բուռն գրականութեան պես հետաքրքրելի է նաեւ իր անձը:

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

ԱՏՐՈՒՇԱՆԻ

Զօհրապ վիպասանական դրչի վարժութիւնը հոյակապօրէն ցոյց կու տայ: Կը գրէ իբր արդէն վարպետ մը, նիւթը և արուեստը իրեն մոերիմներն են. Փօլ Պուրժէի մը պէս հոգեբանական նիւթերուն հետ կը խաղայ, ու գրչի սուր ծայրով կը գրգռէ կեանքի խաւերը: Մտգական ըլլալու սէր չունի, ընտանիքը, հասարակութիւնը առաջ կը քաշէ ու անոր նէրքին կեանքը կը մերկացնէ: Նկարագրող է. երեւակայութիւնը չի սանձեր: Ինչերը պիտի յիշեն իր Նարդիկը, անոնք միայն որ ժամանակին կարդացեր են Պ. Շահնազարեանի Հայրենիքը ուր 1891ին վիպասանին Նարդիկը 1-27 թիւերու թերթոնի նիւթ է եղած: Կնճռոտ չէ այդ թերթօնը: Բայց կիսատ մնացեր է, այսու հանդերձ Գ. Զօհրապ հոն ցոյց կու տայ գրչի վարժութիւնը: Նարդիկ՝ չփացած գերասանուհին՝ զգլխեր է Լեւոնի սիրտը: Օթեակներէն ուշադրաւ է գերասանուհին: Թատերարանին եաեւ վարագուրուած կեանքը ճոխ գոյներով նկարուած է: Ամէնքի Մարիտա էֆէնտի մը աւելի հետաքրքրական է քան Նարդիկ: Գ. Զօհրապ երկու երեք տողով կը խտացնէ զպրելի հոգեբանութիւնը էֆէնտիին, տարրին հասարակ մարդ մըն է ան, վատութեամբ հարստացած: Կը ցաւինք որ Նարդիկ կիսատ է մնացած Հայրենիքի մէջ: Անարձան գեղաքանդակ պատուանդան մը:

Գ. Զօհրապ Նարդիկէն զատ Հայրենիքի մէջ ունի փոքրիկ վիպական դրուագներ, պատկերներ: Քօֆիճաֆին յոյն աչուղ մըն է, որուն տեսիլ Գ. Զօհրապ կ աշխատի ճաշակ մը տալ Իզմիրի անոյշ կեանքէն: Այդ ինչ կեանք է, Հայոյն ալ յիշուած է, փանաքի է Քօֆիճաֆին: Անյաջող է նոյնպէս ձեյրանը, կցկտուր մտքեր, մինչդեռ նիւթը հետաքրքրական է. գատապարտեալի մը ազատումը: Տկա՛ր գոյներ, կիրք չկայ, չկայ և պայծառութիւն ոճի: Զօհրապ հասարակ նէրկերէ ալ չէ ղգուշացած. ինչ հարկ այս անտեղի նկարագրին.— «Մովվին երեսը կ՚ուզէր չարունակ, կը փշահ ամէն կողմէն, անհամար պալարներով որոնք մի առ մի կը պայթին, իրենց վէրքին ճերմակ թարախը ցուցնելով:» Այս նորութիւն է, գեղեցիկ նորութիւն: Պէտք է ըսել որ Գ. Զօհրապ երբեմն ուղեր է գատարկարան ալ ըլլալ այդ չատ նկատելի է Քօֆիճաֆիի և Սխալի մէջ: Բայց ատով չենք

ժխտեր իր գրական արժանիքը. Գ. Զօհրապ վաղուց սիրուած գրիչն է. քննադատներ անկեղծ եղած են իր պատկերին նկարագրութեան մէջ. Հայրենիքի Թիթեռնիկը անցեալէն կը գուշակէ Գ. Զօհրապի ապագայ գրական գործունէութիւնը. կը գրէ.— «Իրավէպները պիտի ըլլան միշտ լաւագոյնները Հայ գրականութեան մէջ, իրենց ուժով, համով և հիւթեղ ոճով, կեանքի լայն հոսանքով որ կը լեցնէ զանոնք, պատմողի և նկարագրողի թանկագին յատկութիւններով: Ինչ պիտի ըլլայ միշտ որ երկու բառով պատկեր մը պիտի գծէ, դէմք մը պիտի լուսաւորէ, տեսարան մը պիտի հաստատէ, ամբողջական տպաւորութիւնը տալով աւելի՝ քան մանրակրկիտ մանաւորութեանց հաւաքածոյի մը, ինչը է որ իրեն յատուկ նմանութիւններով պիտի լուսաւորէ իր էջերը, նմանութիւններ՝ որք ամբողջ քերթուածներ, ամբողջ վէպեր են, խոր, ճիշդ և լեցուն»: Կատարեալ հիացում: Գ. Զօհրապի ախորժելի են այն տողերը. պէտք է գիտնալ որ տաղանդաւոր գրիչը կը սիրէ սիրուիլ, ինչպէս ըսած է Ց. Ալփիար.— «Կը սիրէ որ ամէն գեղեցկագէտ ու ճաշակագէտ մարդ եաեւէն երթայ, քծնի և իրեն գարպան ընէ:»

Անհեղ փառասիրութիւն մըն է այս, քանի որ արժանիք մը ունի, սիրուելու պահանջը ինչո՞ւ դատապարտուի:

Չունք գիտեր հանրութ ան մէջ ամենէն աւելի ո՛ր դասակարգը գինքը աւելի պիտի սիրէ. բայց անտարակոյս ամօթխածները իր մասին որոշ գաղափար մը յայտնելէն չատ զգուշաւոր պիտի ըլլան. Զօհրապի դրուատիքը գրական բեմերէն աւելի՝ լուսապայծառ սալոնները մէջէն լսուիլը աւելի բնական պիտի համարուի:

Կը տեսնես արդուզարդի մէջ սիզաճեմ դասակարգ մը, միամիտ պարկեչտ աղքատը կրօնական պատկառանքով կը մտածէ այդ ազնուաչուքներու բարոյականին վրայ. իսկ համարձակ վիպասանը իր անաարրեր գրիչը անոնց վրայ չափելէն չի զգուշանար, և անոնց պատկերը հրապարակի վրայ հանելով, կը տեսնենք որ հոգեկան թուլութիւնը աղքատի կամ հարուստի մէջեւ տարբերութիւն մը չունի. սիրային տեսարանները՝ սալոնական շրջանակներու մէջ գուցէ աւելի գայթակղեցուցիչ են. հոն ադքատը հարուստէն կրնայ գայթակղիլ: Զօհրապ իր ներջանիկ մահը նորավէպով մեզի տիկնոջ մը սիրատարփիկ վախճանը նկարագրած է. երջանիկ կը համարի հանդիսականաց առջեւ երիտասարդի մը ոտքը կաթուածահար ընկող տիկինին մահը. Զօհրապ բաղդաւոր մահ կը համարի զայն.— «Սակէ աւելի երջանիկ մահ մը կրնա՞ք երեւակայել, պատրաստել, չընել, ձեզի համար:» Երջանիկ ... է այս մահը, վիպագիրը զոհ է! երիտասարդին մօտ, չէնք

չող սարնեին մէջ մնանիլ այդ կերպով— . նախանձելի է . . . կը դրէ . «Բաժակ՝ մը պէս որ կոչնակի սեղանին վրայ ցնծութեան մաղթանքներու , բաղխումներու մէջ կը փշրուի , փոխանակ դուրսը լապատարումներու ձեռքով , լուացքի ազատ ջուրին մէջ օր մը կատելու առնետանալու . այս կինն ալ էն չնորհագեղ պատկերի մը մէջ գերազանց երջանկութիւնը զգացած ու պարգեւած ժամուն անհատացաւ :» Զօհրապ յարչատակուած է այս երանական մտածով . սա նորութիւն է , գրական նոր հասանք . փարիզեան հովերէն հասած նորութիւն . և հայկական ճաշակի որքան կը յարմարի : Ո՛չ , սա կատարեալ թոյլ , աննկարագրելի թեթեւութիւն է : Բայց ինչ որ Փարիզէն է . . . սիրուն է , հիանալի :

*
* *

Կը մտնենք հիւանդանոցի գռնէն ներս , առջեւը ելլող մարտկոցները չատ սիրուն տպաւորութիւն մը կը թողուն վրայ . բարեկրթութեան վեհ տոլին՝ նման քարերը հրեշտակներ է գրած , հիւանդանոցի մայրերուն , քոյրերուն են անոնք . սակայն վիպասանին գրիչը այդ տեղ ալ կը մխրճի , և ուր լրջութիւնը առաքինութեան հետ ամուսնացած է , վիպասանը այնտեղ կ՝ուզէ սիրատենչիկ պատկեր մը տեղադնել : Գ . Զօհրապ հասարակ գիւտեր կը սիրէ . հասարակ կ՝ըսեմ ինչ որ անտեղի չէ տեսնել նման գիւտեր վոզոցային վիպագրութեանց մէջ : Իր Մարապետը այդ գրասակարգի նորաձեւերէն է : Նկատեցէք երիտասարդ մը Բերայի գերմանական հիւանդանոցի մէջ . ուր մարապետ քոյր Էմիլիէն՝ հրեշտականման գութգուրանքով կը խնամէ հիւանդները . երիտասարդը առողջանալով , այդ կոյսին կը սիրահարուի՝ զայն կ՝ուզէ տանիլ որ կարող ըլլայ սիրել անոր կամքին . կոյսը հարուստ բնանիւթ է , սակայն սիրահարական յուսախաբութենէ զգուշացած՝ ընարած է այդ միջավայրը , ուր ոեալ մը կ՝ապրի , կը սիրէ վիրաւորեալ , ցաւագար , տառապեալ մարդիկներու ձիչերով սփոփիլ . կը սիրէ անտնել մարդիկները տանջուած . և ինչո՞ւ , վասն զի մարդիկ զինքը խաբեր են , ուրիշ այլեւս ճակատագրին բերած տանող ոխակալ կին մը է . . . սակայն այդ կինը չուզեր երիտասարդին ժամնտակատար հրապոյրը՝ անալալելի կը թողու իր դիմացի խեղճ արարածը . վասն զի ան այլեւս փորձ է երիտասարդական պատիր խոստումներու : Երիտասարդը անմխիթար կը հեռանայ հիւանդանոցէն . և կը կատարուի մարտկոցին համզուսը . կը տեսնուի որ հիւանդանոցի մէջ պատահած սիրահարութիւնը ցնորական է .— «Նոր տարօրինակ բան , իր լոյսը զուլականները եկան . զինքը տեսնելու կարօտ մարեցաւ տակաւ , օրական զրաղումները , կեանքի պայքարը , սրտիս ամէն ծալիկներուն պէս , ճմլմեց չորցուց և փոչի ըրաւ այս երազս ալ : Բայց քոյր Էմիլիէնի յիշատակը մնաց մտքիս մէջ , գրքի մը էջերուն մէջ մոռցուած տերեւի մը պէս քիչ մը ժպտունած» : Ճաչակի խնդիր . . . Գ . Զօհրապ ուզած է իր սիրած ոճով վերլուծել հիւանդասիրամ քոյրերու անձնանուիրական գործունէութիւնը , կրնար ինքը զարմանալ անոնց անձնուրաց գերբնական սկզբունքին վրայ , սակայն լաւ կը համարի ամէն մէկ խորչէ սիրոյ քնարի ձայնը հնչեցնել :

*
* *

Գ . Զօհրապ՝ գաւառի մէջ լուսանկարչական հաւատարմութիւն մ՝ունի . պարզուկ բնանկարի կեանքը հարազատ գծերով կը նկարէ . Փոքուրլըն այդ տեսակ նկարներուն մէջ ամենէն յաջողներէն է , անպաճոյճ պատմուած մըն է . ամուսնութեան պատահական յայտուն պատմութիւնները մեզմանոյշ չեչտով կը պարզէ : Նկարագրութիւնը կշիռ չունի , հոգեբանութիւնը մերկ է , գեղջկական սրտի պարզութիւնը արատ մը առած չէ վիպասանական դոյներէն : Անմեղ , վճիտ չունչ մը ոգեւորած է այդ նկարը : Միամտութիւնը ու պարզութիւնը կը սիրուի այդ տեղ : Նորավէպին գիւղացուհին ուշիմ գրասէր գեղջկուհի Զարուկն է , որ կը մերժէ Օհան Ճանը , անոր հետ չուզեր կարգուիլ , այլ կ՝ընտրէ պոլսեցի տպէտ վարժապետ մը , ակնից զաւակներ կ՝ունենայ , սակայն իր ամուսինը ամենէն լքուած ըլլալով ծայրայեղ աղքատութեան մէջ կ՝իյնայ . ամուսինը հիւծախտով կը մեռնի , և բազդը կը բացուի , մերժուած Օհան Ճանը դարձեալ Զարուկին կը տիրանայ : Վիպասանը կը դովէ գեղջուկ կեանքը , Օհան Ճան անկեղծութեան տիպար մըն է , արժանի ամէն գովեստի . գիտէ աշխատիլ , և աշխատութեամբ արտերու տէր դառնալ . ուշիպէրութենէ առաջ եկած բարի հարուստ գեղջուկ տիպար մը : Զարուկ ամօթիանար մնացած է այդ տեղ , չէ՞ որ ինքը ուսեալ , գիտուն , յաջողակ աղջիկ մըն է , գիւղացի , բայց անպատուութիւն կը համարի փոխուիլը մարդու մը հետ պակուիլ , գիւրք գրիչ սիրոյին հետ էր իր դործը : Սակայն տպէտ վարժապետը զինքը չէ կրցած ապրեցնել :

*
* *

Ստակը հարուստ ընտանիքը կը փրկէ խայտառակութենէ . Fousալը վկայ է ըսածիս : Զօհրապ այդ անուամբ նորավէպ մըն է հրատարակած : Գիւղացի Տիգրանուհին թէև կարգուած , նորահարս մըն է , սակայն աղքատութիւնը կ՝բռնադատէ որ հարուստ Ղազարի տունը ապատարումի պաշտօնով մնայ . և օրին մէկը այդ հարուստի պարկեշտ խելացի տղան՝ զայն յղի կը թողու . տղուն՝ տուրը և բարեպաշ-

տունի կարծուած մայրը՝ համամիտ է այդ անպարկեշտ արարքին, սակայն իր ազատութիւնը պահելու համար, ապաստանին տունէն կը վռնտէ։ Բոլոր Գատըգիւղցիները կը մեղադրեն անմեղ ապաստանին, դրամը կը գոցէր հարուստին վրայ խօսող բերանները. Դալարի տունը կը մնար անարատ. ու բարեպաշտ մայրը՝ Սուրբիկ հանգիստ կը պրուատուէր որ այն փոսացալը դանդին դուրս դնելու առաքինութիւնը ունեցեր էր։ Տիգրանուհի ազուրիկ մանչ մը կ'ունենայ հարուստ Դալարին զաւակէն։ Անգին գիւղին մէջ թոքատապէն կը վախճանի իր հարազատ գիւղացի Էրիկը. ժամանակ կ'անցնի, ու նաև իր անհարատահոս փոքրիկը գերեզման կը տանի. անոր հոգեկոյտը իր ուխտատեղին կ'լլայ, հոն կը թափէ իր արցունքը, իր դրամը։ Հոս կը տեսնէ իր երջանկութիւնը, հոն իր կեանքը ամբողջովին։ Զօհրապի ամենէն յաջող նորավէպերէն է Փոստալը. որքա՜ն պարզ, այնքան ազդի գրաւիչ. ունի գեղեցիկ զանգ մը, հոգեբանութիւնը կենդանի չէ, այդ տեղ լռելեայն խափանուած է հարուստին կեղծ պարկեշտութիւնը։

*
* *

Նորութիւն է հանրակարծիքի հակառակ վճռաբանումը։ Ժամանակակից բռնկած հարց մըն է Ապահարզանի խնդիրը. մեր մէջ անոր պաշտպան ըլլալը՝ յառաջդիմական դասակարգին պատկանիլ է. Զօհրապ այդ դասակարգէն դուրս չէր մնար. իր Անդրծիրմի սեր նորավէպով, ապահարզանը չատ բնական և չատ օրինաւոր կը գըտնէր։ Ապահարզանը կարելի է լռելեայն և դիմակաւոր. և ինչպէ՜ս. օրինակ՝ երբ կին մը անհաւատարիմ կը մնայ իր էրկան։ Եւ այդ վիճակը անպատիւ բան չէ Զօհրապին համար.—«Կնոջ մը՝ էրկանը հանդիպած հաւատարիմ ըլլալը կամ ոչ՝ չեմ նկատեր իրրև իրական պատուոյ խնդիր մը, այլ այն եսական պահանջումներէն մէկը, որոնք առնական բնազդի ու կիրքի մը գոհացում կուտան։ Սեռականութեան խնդիրն է սա որ անչունչ նիւթերէն անցնելով՝ մինչև կնոջ վրայ կը ծանրանայ։» Այս տեսակ գաղափարներ չատ գժնդակ կը համարուին հայ հաւատարիմ ամուսիններու համար, սակայն Զօհրապ ճակատագոյց իր միտքը կը յայտնէ։ Արդէն հատորներու պետքն ունեցեր է չատ գովելու համար ամուսնական անհաւատարմութիւնը, Զօհրապ գրչի մէկ հպումով՝ կը կարծէ արդարացնել ամուսնական այդ ապօրինութիւնը։ Սակայն հանրային միտքը միշտ կը դասապարտէ անբարոյականութիւնը։ Այս բնազդական պահանջ մըն է դարձած. դատե՛լ, միշտ դատե՛լ ապօրէնը։

*
* *

Զօհրապ մեռելն ալ կը սիրցնէ։ Մենք մեռելի լացը ու ժպիտը տեսնելու հմայքը չունինք, բայց մամիկներէն համոզուած՝ ենք որ մեռելները սիրուն կ'ըլլան. սիրունը հրեշտակին, տգեղը սատանային՝ այս է միամիտներուն դալարիքը։ Զօհրապին մեռելը յոյն մանկահասակ կին մըն է՝ Սեռաֆիքան. և այ՛նքան զարդարուած, որ կարծես թէ կրկին հարսնութեան կ'երթայ։ Ժամանակին ան «ըրբահասակ ու նրբամարմին էր, թափանցիկ կաթնամոյր մորթով ու եղջերուի մեծ մեծ բացուած աչքերով, որոն մէջի ճերմակը կ'աղօտանար, կը հառներ, այնքան կ'իյնար մէջտեղի սեւին ցոլացումը ու կը վարադաբէր երկար բիրերուն ձգած տուերով։ Խօսուն աչքեր, ժըպտուն աչքեր, անմեղ ու մեղաւոր աչքեր՝ որոնք տիեզերքին երանութիւնը իրենց ծոցին մէջ կը պահեն։» Զօհրապ իր ուժը այս նորավէպին մէջ չէ ներածած. թողունք իր գաղափարականը, աւ հասարակ գրութիւնը կը պահէ իր մէջ սիրուն հանգոյց մը. նկարագրութեանց ցոլքերը չատ անոյշ գոյներ ունին։

Սակայն իր Միւսը կենդանի հանգոյցներ ունի, նպատակը թէև չատ պարզ. դարձեալ ամուսնական անհաւատարմութիւն։

Անկապակցեալ տեսարաններ, գոյները ազատ, անշրագոյր ամբողջական առումով։ Կախոլիկ էմման իր կայութեան մէջ դատապարտած է եթէ կը գտնէ իր վարքը կարդացող ոչ թէ հաւատալու։ Ինչ տարօրինակ է եւրոպական խնդիրը պատկերները ցուցադրել հայ բարոյական տաճարին մէջ... Իր Լուսաւոգին անգութ ժամանակագրութեան նորավէպն է, կատարեալ դանդաղանք մը. բիճերու պատմութիւն, կազեթաճիական պազպազակ ոճով նկարագրուած. ասոր դէմ կը դասեմ և իր Վերադարձը, զոր կարդալուս՝ կ'ապշեցնի ընկալութիւնը.— ի՛նչ անհասանելի է գրական յայրատարածութիւնը, այդ էջերուն մէջ տարակուսիրն չազփազփուած է սիրահարական պատանքներու հէքեաթները. բոլորովին անարիւն, թերեւս միջակութիւն մը։ Զօհրապ փոխանակ աւելորդ տարցերու՝ կրնար իր Մաքրիկին հարցնել.— Չ'ըսե՞ս Մաքրիկ որ կը գառանցեմ...։»

*
* *

Ահա, հարուստ ըլլալ... և այսչէս բացատրութիւններ ազգասիրութեան կուրծքէն միշտ կը թռչին. բայց լաւ չէ որ ըսեն. ահա աշխատիլ դիտցող. Աղքատին աշխատանքը ապամանդ է, հարուստին տաակը չաբ, մէկը անարատ կը մնայ, միւսը կը վազէ, կորուսի կը դիմէ, երբ մեռած է հարուստը։ Գ. Զօհրապի Ցակոբիկը այդ

մխոցներէն եղած է. վարժարանի մէջ ծոյլ, կեանքի զպրոցին մէջ անփոյթ ապուշ մը, աննկարագիր, և մարդկային ընկերութեան մէջ հալեցնելով իր ամբողջ հարստութիւնը, ճակատագրի ամենէն լեզի զոհերէն մէկը կ'ըլլայ. մինչև որ սակայն ունէր ամէնուն չարգելի էր, աղքատանալուն պէս, ա՛լ երեսէ ձգուած էր իր կեանքը. զերեզմանը միայն կը սպասէր իրեն, ուր կը փութացնէ քայլերը: Ծոյլ ու հարուստ երիտասարդութեան անարեկիչ օրինակ մը կ'ըլլա՞յ Զօհրապի թշուառ Յակոբիկը:

* * *

Պոլսոյ զրականութեան մէջ Արեւելեան և յետոյ Մասիսաց ու Հայրենիքով տեսնուեցան յառաջադիմական դէմքեր, զրեթէ ամէնն ալ երիտասարդ ուժեր, անոնք նոր չեփոր մը կը հնչեցընէին յանուն զրականութեան, այդ դասակարգէն էին լ. Բաշալեան և Գրիգոր Զօհրապ. մէնոյն ձգտումով, մէնոյն գաղափարներով աշխատող այդ երիտասարդներու իրարու վրայ ունեցած կարծիքները նրկատողութեան առնուելու արժանի են: Բաշալեան որ Հայրենիքի ու Նոր կեանքի մէջ զրական մեծ գործունէութիւն մը ցոյց տալէն վերջը՝ կերպով մը զրչի դադրիք եղաւ, ժամանակին չատ հեղինակաւոր դէմք մըն էր ճանչցուած, իր ո՛ևէ դատաստանը յարգ մը, արժանիք մը ունէր, Զօհրապի ծանօթներէն մէկն ըլլալով, հետաքրքրական է գիտնալ թէ այդ զրչին վրայ ի՛նչ տեսութիւն լաւ գաղափար կազմեր ու յայտներ էր:

Զօհրապ կը հրատարակէր Անհետացած սերունդ մը վէպն: Աւա հասարակ ժամանակակից ամէն զրագէտ կը փութար գնահատական տողեր չարել այդ գործի մասին. ի վաղուց հետէ հրատարակուած չէր զիրք մը այսքան նոր ու այսքան գրական. այդ վէպը մոռնալ պիտի տայ չատերու բազում կռիւներ զոր ունեցած են հայ զրականութեան աղքատութեան վրայ: Գրքին մէկ ծայրէն միւս ծայրն, հեղինակն կ'երեւայ մեզ առաջնակարգ վարպետ մը որ կը ներկայացընէ մեզ կեանքը իր մանրակրկիտ ճշտութեամբ, և ամէն երեւոյթներուն ներքև: Իսկ ոձի մասին կը զրէ նոյնինքն Պ. Բաշալեան. «Զօհրապ էֆէնտի բնաւ ճիգ չ'զգար արտայայտելու համար իր այլազան զաղափարներն և նկարագրելու համար իր պատկերները: Բաւական խնամեալ ճշտութեամբ կը սահին մտմտանց հետևէ, լիովին բացատրելով հեղինակին միտքն ու հոգին: Բանկ միանգամ ընդմիշտ, Գրիգոր էֆէնտի Զօհրապի վէպն առաջնակարգ երկ մ'է, և վստահ ենք թէ հեղինակին պիտի տայ զրական մեծ համբաւ մը, ամէն մասամբ արդարացի:» Վիպագիր Զօհրապի մասին դուցէ աւելի

հեղինակութիւն մը ունենայ Տէմիրճիպաշեանի գնահատումը: Մինչ նոյն վէպին առթիւ առ վիպասան Զօհրապ հիացումի նամակ մը զրելով զինքը կ'ընդունի իր անուանի եղբայրակիցը. իսկ վէպի մասին կը զրէ. –«Այդ գործն երկու հազուագիւտ հանգամանօք կը փայլէր որք իրերամերժական կը թուին. խքնաբուխ էր այն և քաջարուեստ: Ինձիսօի մը զմայլմամբ՝ որ կը քննէ մարդկային մարմնոյն կազմն՝ համակուեցայ կ'րդալով Անհետացած սերունդն... մաս մը կայ ձեր վէպին մէջ, որ ճշմարտապէս դիւցազներգական է. ա՛յն մասն, յորում ի հանդէս կ'ածէք ժողովուրդն, իր սիրական զգացման՝ կրօնական զգացման՝ մէջ վերաւորուած»: Ու աւելի հիացումով կը խօսի Վարդապետին Մականունը նորավէպի մասին: Այդ հրատարակուած է Արեւելք յրագրի մէջ: Ինչ է այդ վիպակը:

Բազմի վայրագ մէկ խաղը ընդլայնուած է այդ վէպին մէջ: Երիտասարդ Երուանդը կը սիրուի, վասն զի բարի ու անձնուէր, խնամարի և գիտուն վարժապետ մըն է: Դժբազդութիւնը վինքը կը մղէ հաւատալու թէ ունի եկեղեցական կոչում: Եւ երբ կը տագնի սեւերը. այն ատեն՝ երբ մեռած են իր բնական երաշխաւորները, ու մեռած է մայրը: Վերջին հարուածէն առաջ, ինքը լակ աչխարհական երիտասարդ մըն է, մաքուր՝ թէ՛ առաջ և թէ վերջը: Զօհրապ զայն կը պատկերէ.

«Կապոյտ թաւշէ էր անոր գլխարկը պճնաձեր եկեղեցականներուն գլխարկին պէս, այլ սեւ չուխայէ չինուած էր իր անպատճոյճ վերարկուին նման: Կը սիրէի իւր ոգևորիալ խօսակցութիւնը, մչակուել մտքի և ուսիլ դատողութիւնը, մանաւանդ կը յարգէի անոր անձնանուէր ու ազգասէր ոգին:» Կարծես բնազդական կամ բնական բան մըն է եղած, որ աչակերտները անհուն գուրգուրանք մը կը սածեն այն ամէն դասախարակներու կամ ուսուցիչներու մասին, որոնք գիտութեան հետ ցոյց տուած են լայն ու ազատ գաղափար, աչակերտները այս յատկութիւնները միչտ փնտռած են իրենց կրթիչներու վրայ: Երուանդ երիտասարդ վարժապետը՝ չուտով գրաւիչ կ'ըլլայ պատանի աչակերտներէն: Կը գտանօսէ գրաւութիւն և մտերնագրութիւն, ու տեղի կը փնտռէ չեզրել նիւթեն և կենցաղագիտական ու ազգասիրական քարոզներ կարդալ իր պատանի ունկնդիրներուն: Երուանդի ամենէն անույշ ցնորքն եղած է յառաջդիմութեան և հայրենիքի սերը: Ունեցեր է երբոր սէր մը, երիտասարդի բնական սէր մը, օրիորդի մը դաս կուտայ, չատ պարկեչտօրէն. և սակայն օրն մէկը կ'անդրադառնայ՝ որ օրիորդը իր վրայ կը գուրգուրայ, և սէրը կը սկսի փոխադարձ ըլլալ. վարժապետը ա՛լ միտքը կը դնէ իր աչակերտուհին հետ ամուսնանալ,

քայց չէ՞ որ վարժապետ է, աղջիկը հարուստ է, օժիտ ունի, և հարուստը հարուստ կը մնայէ. աղջիկը Երուանդէն զատ, կը սիրէ նաեւ կարգ մը ունայնամիտ երիտասարդներ, որոնց ուրուագատակերը Զօհրապ ցոյց կուտայ.

«Մ՛ը՛րնին պարապ, քաղքին հայրական առատաձեռնութեամբ լեցուն, պաճուճանքի և նորաձեւութեանց սիրահար, բոլոր ունակութիւնին տիկնանց հաճելի լինելու յատկացուցած, ամենէն աւելի ծաղրելի ըլլալով հանդերձ, ամենէն չատ ուրիշի վրայ խնդացող, նախանձոտ համարելով գործածել ֆրանսերէն՝ զոր չեն հասկնար, մայրենի լեզուէն, զոր ուղիղ խօսելու կարող չեն... լքեալ փոքրիկ կապիկներ Եւրոպայի անասուն ու աղնուական երիտասարդաց, ի մի քան անօգուտ էակներ իրենց ազգին և համայն մարդկութեան համար:» Ասոնք են իր սիրած աշակերտուհին չըլսպատող երիտասարդները: Զօհրապ ուղիղ լուսանկարիչ ըլլալու դժուարութիւն չէ քաշած. վերապահումներ չունի. ախուր պատկերը հանրութեան ձեռքը կու տայ, որ ամէն հայր տեսնէ զաւակին թերութիւնը և ուղղէ, եթէ համեստած է իր որդւոյն այն ծուռ և անտաշ հոգեկան հիւանդութեանը: Երուանդը այդ հիւանդներէն չէ, սակայն թերեւս ընտանիքներ ծանր չեն տեսներ այդ տեսակ թերութիւնները, նոյնպէս եղած են Երուանդի աշակերտուհին ծնողքն, սանք իմանալով որ Երուանդ կը սիրէ իրենց աղջիկը, զայն ճամրու կը դնեն: Երուանդ ունի քար սիրտ հօրեղբայր մը, որ ո՛չ միայն հայրական ժառանգութիւնը՝ այլ նաեւ իր սիրած աղջիկը անոր ձեռքէն կ՛խլէ և իր տղուն կու տայ: Երուանդ ինքն իր կեանքի ամենէն ախուր վիճակը կը նկարագրէ.— «Մինակ ու չոր գլուխս մնացած, յուսահեակ ու կեանքէ զատնացած, ինչո՞ւ չի թողուցի արգեօք այս կեանքը ես ալ, չարունակից նա հատաչելով, մօրս գերեզմանին քով, երբոր ցանց յուզարկաւորները հեռացան, ազօթած ու արտասուած առենս միայն գերագոյն սիրոյ մը ձայնը հնչեց սրտիս մէջ. Աստուծոյ ձայնն էր զոր ճանչցայ և որուն հնազանդեցայ. հայրենիք մ՛ունէի ինձմէ աւելի թշուառ, ազգ մ՛ունէի ինձմէ աւելի ողորմելի, անոնց որոշեցի յատկացնել կեանցս մնացորդը. մինչեւ ցայն վայր կրօնքի մասին թերահաւատ, աչխարհս ունայնութիւնները տեսած ու ամէն յուսակէտ՝ ձեռքիս տակ փշրուիլը զգացած առենս, երկնային ապաւէնի մը անհրաժեշտ հարկը ճանչցայ:» Որոշ է այս պատկերին դոյները, որոնք Երուանդին հոգեբանութիւնը կը խտացնեն. բայց Տէր Միքելապետ իր գնահատումներուն մէջ ժամանակի ճշտութեան անուշադիր՝ սիրոյ պատմութիւն մը կը յուզէ. ոչ վարպետ Երուանդը, այլ աչխարհական վարժապետ Երուանդն է որ սէրը կը

մտածէ. և այն չատ մաքուր, չատ վսեմ ու բնական ձգտումով: Թէեւ տարբերութիւնը հակցած է ինքն իրմէ Տէմիրճիպաչեան, բայց քանի չնչութիւններ կ՛ընէ և կը կարծէ թէ Սէր և Կրօնք Երուանդին մէջ միացած են: Ոչ այդպէս, Երուանդը սիրած ժամանակ՝ կրօնական չէր, և կրօնական ըլլալուն՝ սէրը մեռուցեր է իր մէջ արդէն:

*

Ազգը լուսաւորելու համար՝ ծով մը ոսկի ուսանողաց բերանը թափելը մ՛ը մտաբերեց երբէք. ու այդ ծովը չարունակաբար կ՛ուռի. չէ՞ որ Հայաստան պիտի դառնան հայ ուսանողները և պիտի գարգացնեն մեր մտքի խաւերը: Սմէն բարերար այդ սորը նպատակով աւատօրէն իր գանձը բացեր՝ օգներ է կիրթ նոր մանաւ

կանանց: Գիտցած էր ուշագրաւ ըլլալ անոնց, ամէն բան Շարպոյի մոգական գաւազանովը կը մեկնէ: Անառակութիւն կ'ընէր քան թէ կանանց բժշկութիւն, և այդ սեռին բժշկութիւնը իրեն նպատակայարմար էր: Սակայն բժշկական գաղտնարդը կը խոստովանէր անոր ապիտութիւնը, դժբախտաբար ապէսներուն և անառակներուն քաղցը չատ անգամ կը ժպտի: Տիլպէրեան Տօքտորը այդ ժպիտին արժանացած էր. կիները կ'ընարէին զինքը իրենց բժիշկ, կը հաւկըցուի, իրեն թեթեւ ու անառակ բնաւորութեան յարմար կիներէն էր որ մեծ ընդունելութիւն կը գտնէր: Զարփեանն Պօղոս ամիրան ունի Յակոբիկ տղայ մը, որ չանալով իր հօր, կը զրկուի ժառանգութենէ, նպատակին կը հանի սակայն՝ կին առնելով Սօֆիկ հարսնցմը, որ երեք տարի միայն հաւատարիմ կը մնայ իրեն, յետոյ յիշեալ Տօքտոր Տիլպէրեանի սիրուհին կը դառնայ: Յակոբ թէ՛ ժառանգութենէ, և թէ՛ ընտանեկան խաղաղութենէ կը զրկուի, գայթակղութիւնը մեծ կ'ըլլայ, ամէն կողմէ կը բամբասուի իր կնկան արարքը, բայց Տիլպէրեան իբր թէ բժշկութեան համար տարիով կը յաճախէ Յակոբիկ տղայի տունը, յաճախակելով անկէ տան պատիւը և տան տակը: Եւ անչնորհք կինը իր էրիկը խաբելու համար կը պատճառաբանէ թէ բժիշկը իրենց աղջկան Երանիկի վրայ աչք ունի, ու մրամիտ հայրը խաբուելով կը մտածէ որ իրօք՝ Երանիկ հասած աղջիկ մըն է, ուսկից դրամ գտնէ որ կարենայ իր սիրած աչագեղ աղջիկը կարենայ պսակել այն Տօքտորին հետ: Ու այդ ատիճան միամիտ հայրեր, անտարակոյս ուսելի իրականութիւն ունին վէպերու կամ Զօհրապի դեղեցիկ անրջանքին մէջ:

Եւ Տիլպէրեան Տօքտոր կը չարունակէ իր մոերմական այցելութիւնը Յակոբիկին կնկան, կը չարունակէ ատակ դիպել խարելով և հրապուրելով բազմաթիւ կանայք, իրիկունները մէճիտներով ա՛լ հարստացած է: Սառնց գիտութեան դրամ հաւաքել, և վարիզեան կեանք անցնել. կատարեա՛լ առասպելական:

Սօֆիկի ժպին հաստատակաց բամբասանքը ձեան մէջ գլորտուող գնդակին պէս կը մեծնար: Յակոբիկի տան մէջ Տիլպէրեանի սիրահարները հիմա երկու էին, մայր և աղջիկ: Եւ դեռ Յակոբիկը միամտօրէն բժշկին տակ կը հասցնէ: Աղջիկը թոքախտով կը մեռնի, Տիլպէրեան հարուստ բայց ազեղ աղջկան մը հետ կը կարգուի, և անառակ չհատատակութեամբ կը հալակուի: Ուսանողութեան տասն մսխած տակը՝ վերջին կը գտնէր իր անառակութեամբ եւ իր չգիտցած բժշկութեան արուեստովը:

Ի՛նչ բանիք այս երկար նորավէպին: Տգեղ բարքերու պատկեր չհանուանո՞նք: Պարտաւո՞նք. ո՛չ, և իրաւունք չունինք:

Վիպասան գրիչը անուղ կ'ուզէ միամիտներու աչքը բանալ, մեր ազգին մէջ այլանդակ բարքեր կրնան մուտք գտած ըլլալ, ինչո՞ւ միամտութիւնը կործանել տայ ամբողջ ընտանիքներ:

Վէպը դեղատոմս է չատ անգամ, և ընդհանրապէս դատն դեղատոմսերը ազդեցիկ բուժիչ ուժ մը կ'ունենան: Նման է այս վէպին. արամիա վիպագիրը որքան ալ պժգալի օրինակներ կը ցուցադրէ, սակայն անուղ նպատակ ունի ցոյց տալ բարքերու անչնորհք անկումը:

Զօհրապ՝ այդ անկումի դատաստանը՝ կը թողու որ ընթերցողը մտածէ:

Այս նորավէպը իր պարզութեան մէջ՝ չա՛տ ուսելի գերազանց է քան միւսներն: Կարծես անժխտելի իրականութիւն մը, դեռ թարմ եղելութիւն մըն է որ կը պատմէ: Միայն քիչ ը կը զարմանա՝ Յակոբիկին ծայրայեղ միամտութեան վրայ. և կը զայրանա որ ինչո՞ւ անառակ ապէսները այս աստիճան չլեխտիօրէն բախտն կ'օգտուին:

Բայց երբէք զարմանալի գիւտեր չես տեսներ, վասն զի ինչ որ անկեալ բարքերը գազատզոզի կը մնան, զանոնք կը քօղծածէ: Իր բնական պարզութիւնն ու պատմելու կամ նկարագրելու դիւրութիւնն է որ ախորժելի կ'երեւի:

Ու արդէն պարզ ըլլալն ալ մեծ յատկութիւն է որ քիչերուն միայն տրուած է:

* * *

Կեանքի տխուր պատկերը Զօհրապի կորովի գոյներով կը նկարուէր. տարօրինակ հոգեբանութիւն մը կը մտնէր մեր գրականութեան մէջ: Ինչ մը անարեկիչ կ'ըլլար. կոյս սրտեր պիտի գայթակղէին, ասկայն չատ անգամ իմացան այն նոր վիպագրին բարձր ու կրթիչ նպատակը: Նիհիլապաչա գաղրոցը ամէն կողմերով պիտի ցոյց տար իր գոյութիւնը, չկայ գրական գաղրոց մը, որ ամէն մասամբ գնահատելի կամ դատապարտելի համարուի. լաւը իւրացնել, և բարիով օգտակար ըլլալ, գերազանց ծառայութիւն մըն է. Զօհրապ տարօրինակ կամ ընկերական կեանքի պատկերներու հոգեբանութեան ուսումը Եւրոպայի վարպետներէն առնելով, մեր գրականութեան մէջ կը մտնէր, և այդ նոր ուսումով բարքերու բժիշկ կը դառնար: Իր գրելու նորածագ օրերուն՝ իր ապառնացող գործունէութեան վրայ անդրադարձած գրականութենէն լաւ հասկցող վարպետները. — գնահատողներէն ամենէն անկեղծը Ա. Արփիարն էր՝ որ 1888 ին երկտողով կը բարեւէր Զօհրապի երեւումը. — «Առ մեզ ունեցանք երկու երիտասարդներ, Դրիզոր Զօհրապ և Տիգրան Կամսարական: Առաջ

Ջինը գաղափարի վիպասան, իբր յատկանիշը կորուիլ է, ու թէպէտ կորուելիր, այլ կը նմանի այն ծառերուն որք, ո՛րքան ալ ուժով և դիմացկուն են, բայց և այնպէս իրենց թխորակ սաղարթներովը և անոյշ, մաքի կանանչներովը ախորժեալով կը հոգակեն սիրտ։»
Ընկերական այդ սեռակ վիպասաններէն չատ բարիք կը յուսացուի։ Գիտակցութեան գրքին ամենէն ազդու քարոզիչները՝ այդ ընկերական վիպասաններէն կը սպասուի։

*
* *

Զափազանց դժուարանաճ կը մնամ այն ամէն գրութեանց վրա, երբ գաղափարի երերումը գրուատուած տեսնեմ։ Կը զարմանամ որ գաղափարի երերումը գովեստի արժանացած է հզօր կամքի տէր Գրիգոր Զօհրապէն։ Բսաձիս օրինակ Արմենիա նորալէզին է։

Հաւատքը օձի չափիկի պէս կը փոխուի, ինչո՞ւ. ո՛չ գաղափարական, այլ վատ սիրոյ համար։ Եւ ամենէն վերջը նախապաշարումները կը բուժեն։ Սակայն ինչ. վիպագիրը կ'ուզէ որ կինը նախապաշարեալ մնայ, այն աստն աւելի հրապուրիչ է։ Դեռ ինչ. չէ՞ որ նոր գաղափարներ վաճառքի հանելու է։ Ի՛նչ թեթեւ, ի՛նչ աննկարագիր հոգեբանութիւն։ Եւ ի՞նչ է նպատակը այդ նորավէպին, կատարեալ անփորձ թեթեւամտութիւն։ Ու կը զարմանաս որ Զօհրապ մըն է այդ գրողը։

*
* *

Վարժ ու պարզ գրութիւնը առաւելութիւն մըն է. իսկ հեղինակի մը մէջ երբ տեսնենք վերին աստիճանի բնականութիւն արդէն գնահատումի անթերի վարձատրութիւն մը առած կ'ըլլայ հեղինակը իր այդ հազուագիւտ ձիրքովը։ Անթիմոս Իրանն կը գրուատէ Իրանաստա Գորէի գրիչը, վասն զի զայն չատ բնական կը գտնէ. ու բնական գրելը դիւրին չէ։

Զօհրապ իր սկզբնակ վարժ ու վարպետ օրերուն միչտ բնական ոճ մը գոյց տուած է։ 1887ին իր հրատարակած Անհետացած սերունդ մը մեծ վէպը՝ քիչ մը ոչ միչտ Փօլ Պուրժէի Մանսօճիժ պարզ ու բնական ոճը և վիպասանական հանդոյցները. ոսկանթիք հրապոյր չունի, բայց Տիգրանի, Խոսրովի, Սուքրուկի, և Սրամի ու Սեդրաքի սիրահարական արկածներու նկարագրութիւնները իրօք կարծես թէ երկհ եղած դէպքեր են, զոր տեսեր ու կը պատմէ կորովամիտ վիպագիրը։

Այդ 187 էջով գրութիւնը՝ պղտական կեանքէն վէպ մըն է, սիրահարներու դժուարութիւնները պատմութիւնն է, ուր վիպասան փաստաբանին ձայնը՝ չատ տիրապետող է։ Սեդրաք տեսնելով որ Սուքրիկ անհատատարիմ մնալով՝ կը պակուի Արամին հետ, խելագար կը մեռնի։ Արամը չատ երկար զուարթ օրեր չունենար. թշուառութեամբ կ'անցնի վերջին օրերը և Սուքրիկը Տիգրանին կ'ըլլայ. Արամին մահուընէ վերջը։

Զօհրապ այս վէպին մէջ ուշագրաւ է իբր փաստաբան. կորուկ, հոգեթափանց խօսքեր ունի։ Իր փաստաբանի կորովամտութեամբը մարդկային դասակազմի ամէն էջերն իրեն ծանօթ են. ուստի ոչէն սկսելով մինչև քաղաքային հոգեբանութիւնը կը վերլուծէ։ Բռնագրօս մտքեր ալ ունի. չէ՞ որ կ'ըսենք միտքին ուժ է. իսկ Զօհրապի բերանը ասոր հակառակը կը սիրէ։ — «Բաժանումներու ազէկութիւնը հոն է որ ո՛և է այժ անջատամիչ չի ջլատուիր, այլ կը կրկնապատկուի։» ... Իգական սեռի հոգեբանութիւնը չղոմով չպարած չէ. ճշմարտութեան հաւատարիմ մնալով, ըսած է.— «Աչխարհիս վրայ աղջիկը՝ պահանջող, պատաբ՝ գանգատող պիտի մնայ յաւիտեան»։ Զարմանալով պիտի կարդացուի Սուքրիկի բերնէն թուած սա խոստովանութիւնը.— «Կապուտած էի քեզի այն միակ սիրով զոր երիտասարդութիւնն երկու անգամ չունենար իր բոլոր կեանքին մէջ։» Այս տեղ բանաքօս լաւատեսութիւն ու կեղծիք կայ, եթէ այդպէս ըլլար, վիպասանները ընտանեկան անհատատարմութիւններ նկարագրելու նիւթեր պիտի գտնէին։

Զօհրապ կրօնական բնազանութիւններու մէջ ծայրայեզօրէն ազատամիտ է. գերեզմանը ազդին տունն է կ'ըսէ, որ կրօնքի խոր արուեստ չէ. ու այս առթիւ ծագած կռիւները կը պարսաւէ, պարտն նախապաշարեալ հոգին կը պատկերէն իր այս տողերը.— «Լուսաւորչականներուն գերեզմանատունը մոնելն արքայութիւն մոնելէն աւելի դժուարին էր»։ Բողոքական ու կաթոլիկ մեռելները Լուսաւորչական գերեզմանատունէն դուրս նետելու համար կռիւներ են ծագած, այս պատճառաւ այդ ակնարկութիւնն կ'ընէ։ Զօհրապ իր այդ ընկերական վէպին մէջ աղքատ դասարարքը սրտի ու նկարագրի տէր ճանչցած է.— «Մենք աղքատ մարդիկ ենք, ապերախտ չենք»։ Դժբաղտաբար ապերախտութիւնը աւելի աղքատին քովը կը դիզուի։ Թշուառութիւնը կատարեալ կրթութիւն չի տար խեղճ աղքատին, ապերախտութիւնը կրթութեան հիւանդութենէն առաջ կու գայ։

Զօհրապ փաստաբան է, մեղապարտը արդարացնելու համար՝ միջոցներ կը մտածէ. ճարտասանութիւնը փաստաբանին զէնքն է, որով կը հնաճէ դիմադրողը. կ'ըմբռնենք որ յանցաւորը պէտք է պատժել. Զօհրապ կը հակառակի, պատճառելով որ այդ պատիժը անգթութիւն է.— «Ի՞նչ հարկ անգութ ու անողորմ լինել յանցաւո-

քին դէմ երբ ճակատագիրը ամենէն ահեղ անողոք է անոր» : Յանդգնաբարբոս ոգորմելի կացութիւնը գրգռելու չենք. այո՛, ամենէն մեծ վհատութիւնը ներողամիտին սրտին մէջ փնտռելու է :

* * *

Գրիգոր Զօհրապ՝ Արփիարեան Տիգրանի Մասիսով մեզի կը ներկայանար առաջնակարգ վիպասան դիրքերէն մէկը. իր աշակերտի գրական փորձերը կարդացած եմ Պարոնեանի և Տէմիրճիպաշեանի Երկրագունց հանդէսներուն մէջ. ուր ունի երիտասարդ օրերուն թեւլադրութեամբ գրուած տարօրինակ և սիրտառաբիւկ բայց անարուեստ քերթուածներ. երգած է սէրն ու վիշտը :

Մեր ամենէն տաղանդաւոր գրագէտ ողբացեալ Արփիար Արփիարեան բերանացի և գրաւոր յայտնած է անսահման դնահատումի Զօհրապի գրչին :

Վեց տարի առաջ վիպասանը կ'առաջարկէր Արփիարին որ գլուխ կանգնի և Եւրոպայի մէջ հրատարակել տայ իր գրութիւնները իր հաշուով : Արփիար կը հետապնդէր այդ գեղեցիկ գործը : Սյն առեն չիրականացաւ այս գաղափարը, հիմայ հեղինակը ինքնին յանձնառու կ'ըլլայ և ինքը կ'ուզէ կատարել այդ հրատարակչական գործը : Այսօր չարմար առայ իմ այս գրական ուսումնասիրութիւնս մամուլին յանձնելու. նպատակ է կանխել իմացնելով թէ ունինք Եւրոպական գրական ճաշակով զարգացած վիպասան մը. ինքնազարգացումի օրինակ մըն է Զօհրապ. Արփիար Արփիարեան չատ լաւ է ըսած.- «Ամենուն պէս ինքն ալ գրական թեթեւակի կրթութիւն ստացած էր, բայց ինքնազարգացմամբ ու բնատուր կարողութիւնը ներու աչակցութեամբ ինքնաստիպ գրող մը եղաւ ու կը մնայ : Իր վիպակները ազգային համար ալ պիտի ապրին : Մուսայման դասապարտեալ չեն. վան պի սրտի հետ կը խօսին գեղեցիկ արուեստով մը ու եղանակի մը բարքերը կը նկարագրեն : Եւ հիմայ որ մեր մէջ ա՛լ աւելի զարգացած է վիպասանական գրականութեան ըմբռնումը, բնականաբար Գ. Զօհրապի գրական տաղանդը կրկին արժէք կ'ունենայ, աւելի լաւ կ'ըմբռնենք անոր ճկուն ու վարպետ արուեստին բարձր արժանիքը :

Հիմայ որ մամուլին կը յանձնեմ իմ վաղուց սկսած այս ուսումնասիրութիւնս, հեղինակէն կը առնեմ իր երկերուն առաջին փոքր հատորը ուր ամփոփուած են ութը վիպակներ. չեմ կարծեր որ հին գրուածներուն մէջ փոփոխութիւն մտցուցած ըլլայ. կամքն աեր մարդ է Զօհրապ. հեղինակը որ վճռականօրէն մամուլի բեմին առ-

դամ մը որ խօսած է, ա՛լ գրածը գրած է. արբագրութեան ու փոփոխութեան պէտք չ'զգար :

Անտարակոյս իր գործերուն վիպասար հրատարակութիւնը հատորներ կը պահանջէ. ես կարող եմ ըսելու որ Գ. Զօհրապի ամէն գրութիւնները կարդացած եմ, արժանաւոր համարուածներուն վրայ իմ տեսութիւնս պարզած եմ հոս. չուզեցի կաչկանդուած քննադատ մ'ըլլալ. անհնարին համակրող եմ Զօհրապեան գործունէութեան և գրականութեան, սակայն սա պատճառ չէ որ տակաւ տեսնուած իր ինչ ինչ էջերուն վրայ ներողամտութեամբ աչք գոցեի : Գալուբ երգ սիրող չէր, միայն Վէրթիի Թռուաքորեի սիրահարուած էր. և մեծ քաղաքագէտը կ'ըսէր թէ ին՛չպէս հակառակիմ Վէրթիի, որ թռուաքորէն գրած է : Գալուբի վաւիկանատոզութիւնը գրագատակարնին մէջ անմեղանչականութիւն մը համարելու չենք :

* * *

Իբր վերջաբան կ'ամփոփեմ բաժներս : Գ. Զօհրապ իր վիպասան գրչի պարզութեամբ՝ մեր մէջ անհնարին տաղանդ մըն է. գիւտերուն մէջ ամենէն հեղինակաւորը. ռոմանտիկ չէ, այլ իրապաշտ, ընկերապաշտ. քեզի առիթ չի տար որ հիանաս, այլ մտածես. տպմոտ ճամբան ցոյց կու տայ և դուն կը զգուշանաս չարչն ու գարչանքէն :

ՄՕՁԱՐՏ ՍԱԼՁՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ

ԼԱՄԱՐԹԻՆ Է

Թրգմ. Օր. ԵՒՓԻՄԻ ՕՏԵԱՆԻ

Ա. Երաժիշտի մը ականջը

Սալճպուրկէն ծերունի մը, ակեղեցիին երաժշտապետին դրացի, և որ կը յիշէ իր երիտասարդութեան առեն տեսած ըլլալ այդ կանխահասութեան հրաշալիքը, կը պատմէր քիչ առաջ մեր բարեկամներէն մէկուն Մոձարտի մանկութենէն հիանալի մանրամասնութիւն մը, որուն ականատես եղեր է։

Զորս տարեկան տղան, իր ջութակը թեւին տակ առած, երբեմն կ'իջնէր դրացի կոպղարարի մը խանութը, ուր ան ալ ջութակ կը զարնէր. արհեստաւորը և տղան կը զբօսնուին միասին նուագելով անճարակ երկձայներ, որոնց դլխաւոր եղանակները տղան կը հնարէր։

Օր մը երբ տղան տուն կը մտնէր այս նուագահանդէսներուն մէկէն եաքը, հայրը, իր սեպհական ջութակը ձեռք առնելով, ըզբօսնեցաւ լարերուն վրայ քանի մը ճպռոտ հարուածներ տալով վարպետօրէն։

— Իմ ջութակիս հնչիւնները ի՞նչպէս կը գտնես, կ'ըսէ իր որդիին. քու բարեկամ կոպղարարիդ հնչիւններուն չափ կ'արժեն։

Այս երկու գործիքները, պատասխանեց տղան, չեն կրնար հաճամձայնել իրարու. կոպղարարին ջութակին ձայնը կէս աստիճան աւելի ցած է քու կիներդ։

Հայրը, զարմացած տղու մը ականջին ընտիր ճանաչողութեանը, ուզեց ապահով ըլլալ թէ իրապէս կոպղարարին ջութակը և իրենը կէս ձայն տարբերութիւն ունէին իրարմէ. ճպռոտ ձեռքը վար իջաւ, իր դրացիին գնաց, և ինք անձամբ ապահով ըլլալով թէ ջութակին ձայնին անյարմարութիւնը ճշդիւ կէս ձայն էր, զոր իր որդին ըսեր էր, համբուրեց տղան արցունքոտ աչքերով, իր կինը և աղջիկը կանչեց, և ընտանիքին չրջապատած, օրհնեց Աստուած հիանալով կանխահաս և հրաշալի կազմուածքին վրայ ապագայ մեծ մարդուն, որով օժտեր էր նախախնամութիւնը իրենց խոնարհ օճախը։

Բ. Մօձարտի հանճարը

Մոձարտի հանճարը կը միացնէ ամէն հազուագիւտ ձիրքերը։ Տղայ՝ կը զարմանայ երաժշտական աշխարհը իր նուագածութեան տաղանդին ապանչելիքներովը. չափահաս մարդ՝ կը կատարէ և կը գերազանցէ ինչ որ իր երիտասարդութիւնը խոստացած էր։ Ամէն տեսակին մէջ կը գերազանցէ, իր տիրապետութիւնը կը տարածէ արուեստին ամբողջ լայնատարած սահմանին վրայ, պարզ երգերէն բսկսեալ մինչև տաժամարիք բանահիւսութիւնը, Օճութէնն մինչև Սէյֆիօձնին։ Իր երեւակայութիւնը, այնքան ալազան՝ որքան խորաթափանց, այնքան քնքուշ՝ որքան վսեմ, կ'արտայայտէ մարդկային բնութեան ամէն զգացումները, սկսպտիկ քմծիծաղէն մինչև թոզութիւնը, և սիրոյ թափերէն մինչև կրօնասէր հոգիին մաքուր սոսկումները. որովհետև պէտք չէ մոռնալ թէ միևնոյն գրիչն է որ կը գրէ Ֆիկարոյի Հարսնիքը և Հոգեհանգստեան պատարագը։

Այսպէս ամէն սեռերուն վրայ գրիչ և ամէն լեզուները խօսելէ յետոյ զանազան գործերու մէջ, Մոձարտ վսեմ Չանքի մը մէջ կը բովանդակուի և մնչի կուտայ, Տօն-ուանի ամբողջութիւնը հետ իր հանճարին ամենակատարեալ արտայայտութիւնը։

Լօրա Պայրըն, արդի ժամանակներու ամենէն մեծ բանաստեղծութեան մէջ ցոյց տալ Տօն-Ժուանի նկարագիրը, զոր Մոձարտ երաժշտութեան մէջ ցոյց տուաւ. բայց ինչ տարբերութիւն հնդնող, ծաղրող, ամբարիշտ կամ չնական խանդին մէջև անգլիացի բանաստեղծին և անկեղծ, համոզուած, հաղորդակից և երկիւղած արուեստին մէջ Սալճպուրկի երաժիշտին։ Անգլիացի բանաստեղծին Տօն-Ժուանը հանճարին խեղկատակութիւնն է միայն։ Երաժիշտին խաղերը կանխապէս յաղթեցին տաղերուն, ինչպէս Մոձարտի հանաքով լեցուն հոգին յաղթեց Պայրընի անհանգիստ հոգիին։ Կարդացէ՛ք Պայրընը կեդծ ժպիտին համար գայթ՛ք լսել Մոձարտ այլազան և դրգռուն երգերով, ժպիտներով կամ արցունքներով այլափոխուած տեսնելու համար մարդկային սրտի բոլոր կիրքերը, երկրի սերերէն մինչև երկնքի վերացումները։

Եթէ երկրի վրայ վերահաս ծնելու ըլլայ, պիտի ուզէի Մոձարտի կամ Ռօսինիի հանճարավոր ծնիլ, և Մաիպրանի ձայնովը, նախընտրելով անոնց խաղերը ամէնէն զգեցիկ տաղերէն, և անվախճանին բարբառ՝ խօսքերու բարբառէն։ Մարդիկ կը խօսին, հրեշտակները կ'երգեն։

ՆՈՐԱՅՐ ԲԻԶԱՆԴԱՑԻ

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱԼԽԱՍԻԱՆ

Տիտանեան իրան, վիթխարի հասակ։ Համապատասխան գլուխ և խոշոր դէմք— կարծես stéréoscopeի մէջէն մեծցած—, սև ու կլոր մօրուքով մը ամիփոփած։ Բնութիւնը բոլոր իր տրամադրելի չինուածածոխութիւները չգայլած է կազմութեանն համար այս հսկային՝ որ, ինչպէս լաւ կ'երեւայ հոլնդիր լուսանկարին տուած ազդեցութենէն, արժանաւոր պիտը պիտի կարենար եղած ըլլալ Ալճերիական ցեղի մը և, հրացանն ուսին վրայ, կողոպտել անապատին ճամբորդները։ Հակառակը, գլխու զանգուածին աղէտ սարսափը չուտով կը մոռնայ այն անհամեմատ պզտիկ ֆէսէն՝ զոր, հոս, Պոլիս, կը դնէր, քիչ մը ծռած, սահելու տրամադիր։

Հանդարտ աչքեր իրենց թոյլ չարժումներովը կը չեզոքացնեն գլուխին այդ յաղթանդամ տեսիլքին անաւորութիւնը։ Այնքան քիչ ըմբռնական է անոր չարժուձևը՝ որ պիտի չվայելէր իրեն կրել Հերակլէսի լծասը։

Նայուածքին ու չարժուածքին անորոշութիւնը կը վերակենդանացնէ տարտամ յիշատակը նախկին կրօնաւորէն՝ որուն մատերուն ծայրէն օրհնութիւն մը, կարծես, կ'ուրուագծուի, և նայուածքին մէջ կը կարդացուի գոհաբանական աղօթք մը, մաղթանք մը Ամենակալին, փառաբանութիւն մը Ամենակարողին ուղղուած, յարատեւ։

Չի թուիր որ, իրենց կեանքին մինչև վերջը, աքեմաթոզ կրօնաւորներն իրենց հետ կրնային խոստովանանքի խորհրդաւորութիւն մը։

Չի թուիր որ խունկի նուրբ պաղած բուրում մը գազանի կը կպոնուտան իրենց հագուստի ծալքերուն մէջ։ Իրենց քալվքը կը մատնեն անճատակութիւն մը՝ որ իրենց քղանչքին վրայ չ'կոխելու զգուշաւորութեան մը չարունակութիւնն է։ Իրենց բաշուկները՝ վերա հարթ դիրքի մը ձգտումն ունին դէռ, և իրենց սրունքը՝ երկիւղած ծնրադրութեան մը յօժարութիւնը, վերջալոյսի ժամասացութեան օգտակար «Տէր ողորմեա»ներուն հետ համընթաց։

Ահա՛ վերիչումն այն տպաւորութեան զոր, բաշմաթիւ տարիներ առաջ, իմ վրաս թողած էր երեւելի հայերէնագէտ և խորաթափանց քննասէր Նորայր Բիւզանդացի։

1872ին, պալատական չինուհեանց դասկին վերակացու Գրիգոր Ներսէսեան պէտք կ'ունենայ ան գրականութեան դասախոսական մը՝ որ, Բարիզ, հակէր իր երկու որդւոց դասախոսական թելադրել։ Վենետիկեան

ՆՈՐԱՅՐ ԲԻԶԱՆԴԱՑԻ
(ԱԼՃԵՐԻԱՑԻ ՏԱՐԱԶՈՎ)

Մխիթարեանց դասկին վարդապետն էր Հ. Ներսէս Վ. Թերզեան (1)

(1) Վանքէն բժշկուած է 1876ին։

կ'ստանձնէ այս պաշտօնը։ Մինչև 1879 կը չարունակէ մնալ Բարիզ՝ ուրկէ ուղղակի կ'անցնի Կ. Պոլիս, գրեթէ 34 տարեկան։ Նորայր Բիւզանդացի կը ձեռնարկէ խմբագրել իր Դաղ-Հայ ընդարձակ բառգրքին տպագրութիւնը, որ իր տեսակին մէջ նշանակելի կատարեալագործութիւն մ'եղաւ նախորդ և մանաւանդ ժամանակակից միւս բառգ.րքներուն բաղդատմամբ։ Մանախմբի մը ձեռքով տառբագրուեցան 337 օրինակներ, փոխարէն հինգ հարիւր մէկ ու կէս Օսմ. ոսկիի։ Ծախքին մնացածը հոգաց Տիկին Սեվմա Յակոբսոն, Շուեդի արքունեաց լուսանկարիչը, ինչպէս կը վկայէ հեղինակին ձօնը։

1880ին, Սթօքհոլմ մեկնելէ առաջ, կը հրատարակէր ի Կ. Պոլիս Հայկական Բառաբննութիւնը, նպատակ ունենալով «Ուղղութիւնիւ ընթերցուածոց մատենագրութեանց նախնեաց եւ նոցանկութեանց բառից ինչ։» Իր խորթաթախանց դասագրութեան առաջին նշանաւոր արտադրութիւնն է այս՝ որուն պիտի հետեւէին Հայկական Բառաքննութեան գլուխ-գործոցներ։

1884ին, բառգրքին տպագրութիւնը աւարտելէն առաջ, կը գրէր Սթօքհոլմէ. «Ի Զմիւռնիոյ քար մի արձակուեցաւ յիմ գլուխս, քար՝ որ զիս պիտի մեռցնէր ըստ կարծեաց արձակողին և իւր դաւակցաց»։ Անկէ ի վեր, Նորայրի համբաւը միշտ մեծցաւ և կովկասեան բանասէրներ մանաւանդ, խիստ յարգի նկատեցին անոր խորհրդակցութիւնները՝ Հայերէն լեզուի պատմութեանը մասին։ Հրատարակութիւն կը հրաւիրէ նաև պարբերական Քննասեր, 1887ին։

Այս առթիւ է որ իր սովորական ուսումնասիրութեանց ժամերէն մաս մը կը յատկացնէ աստղերէն լեզուն սորվելու։

1889ին կը հրատարակէ Ասողիկ, և 1892ին, գաղղիերէն լեզուով de l'Urgence քննասիրական ուսումնասիրութիւնները՝ որոնք բաւական յուզման կը մատնեն բանասիրական աշխարհը։ 1898էն 1899, կ'աշխատակցի Մշակին և մուսն կերպով կը հարուածէ Կարիէրն ու Կարիէրականութեան կոյր հետեւողներն, ընդ որս Վիեննական Մխիթարեանք։ 1900ին, կը հրատարակէ Կորիւն Վարդապետը, որ խորթաթախանց քննութեանց և համեմատութեանց հրաշալիք մըն է։ Ձեմ կարծեր որ հայերէն լեզուով տպուած ըլլայ այնքան մանրազնին և համբերատար աշխատութիւն մը՝ որուն արժէքը պիտի մեծնայ որքան անցնին տարիները։

Վերջին ժամանակներուն մէջ սիրտը խիստ կը ցաւէր Վենետիկէն բաժնուած մնալուն վրայ, նկատելով այն 2000է աւելի Հայ գրչագիրները որ կային Ս. Ղազարու մատենադարանին մէջ, և որոնց քննութիւնն իրեն արգիլուած էր։ Դիտութեան չարը, ազգային լեզուին պէտքերը կը պահանջէին որ Վենետիկի մուտքն այլևս ներելի ըլլար Սթօքհոլմի մեճակեացին և, այն թուականներուն թղթակցութիւններովս, ամէն կերպով քաջալերեցի զինքը մօտենալ Ս. Ղազարու մատենադարանին։

1903 Սեպտեմբերին, Նորայր մեկնեցաւ Շուէտէն և հասաւ Վենետիկ հոկտեմբեր 7ին։ Ղազիկեան, Սարեան, Երեմեան և բոլոր այն ս'երնդին երիտասարդ ազգայոյզներն ազանչացան այդ նորատեսիլ գիտունին վրայ և բարեացակամութեամբ մտան անոր տունը, օգտուելու համար հմտութենէն և փորձառութենէն։ Իմ մասիս, մինչև 1906 թղթակցեցայ Նորայրի հետ որ, անկէ վերջ, լաւագոյն սեպեց այլ ևս չխօսիլ իր վրայ և դադրեցուց նամակները։ Գիտեմ, սակայն, թէ բազմաքանակ ձեռագիր երկասիրութիւններ ունի՝ որ տպուելու կ'սպասեն և Վանքը չուզեր ընել այդ զոհողութիւնը։ Ունի ընդարձակ քննասիրութիւն մը Խորենացիի վրայ, և բազմահատոր բառարան մը հայերէն-գաղղիերէն, որուն նմանը դեռ տեսնուած չէ։

Ինչ որ ալ ըսուի, ինչ որ ալ առարկուի, երկու մեծ մարդիկ միայն կան ԺԹ. և Ի. դարերուն մէջ իբրեւ հայերէնագէտ. Հ. Արսէն Բագրատունի և Նորայր Բիւզանդացի. մեծ բանաստեղծ մը և մեծ Քննասէրմը, կրկին փառք հայ լեզուի, հայ մատենագրութեան։

Ժամանակը և յաջորդ սերունդները պիտի հաստատեն և հաչակեն այս ճշմարտութիւնը։

ԶԷՅՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՆԵՐԸ

Նազարէթ Սուբէնեան և Ղազարոս Շովրոյեան, Զէյմունի հրաչակաւոր չորս իշխաններէն երկուքը կը ներկայացնեն։

ՆԱԶԱՐԷԹ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ

Սուբէնեան 1865էն առաջ, տիրած է հետևեալ պիւղօրէնութեան վրայ. Ղօզճուղազ, Հաճի Տէրէ, Թանըր (Թուրք) ու Տէօնիկէլ։ Շովրոյեան՝ իշած է Ճէնկ կամ Խէպի (Բելլոր) և Տէօնիւքլէր(Թուրք)աւանները վրայ։ Իշխանները կամ իրենց պիրկան մարդերը տարուէ տարի այդ պիւղերու կալերը կը չափեն և քանի չափին մէկը կը վերցնեն իրրև իշխանութեան ձիերուն արփալըգ։

Բնական ամրութիւններով ու սրբագործուած պատնէշներով պահպանուած Զէյմունի քաղաքը, որ գրեթէ քառակուսի ձև մը ունի, հիմնուած է ժայռերու վրայ ու կը բաժնուի չորս թաղերու։ Այս թաղերը միրնք կառավարող իշխաններուն անուններով կը կոչուին։

Սուբէնեան թաղին արևմտեան կողմը կը բարձրանայ Զէյմունի Բերդը որուն սահրոտ քերեվով կ'անցնի Շուղր գետակը։

Շովրոյեան թաղը արևելեան կողմը կը գտնուի։

Դժբաղդաբար, հակառակ մեր չանքերուն չկրցանք ձեռք ձգել մեզ երկու իշխաններուն՝ Եաղուպեանի և Եէնիթիւենեանի լուսանկարները։ Անոնցմէ ոչ մէկը ծագում առած են Զէյմունի չորս իշխաններէն, որոնք իրենց հանճարով, քաջութիւնով ու հայրենասիրութիւնով մեծ հռչակ հանած են։

Սուրէնեան իշխանութիւնը հնագոյնն է և կ'սկսի 1545ին. Բերդին առաջին բնակիչներէն Սեթով, որուն եղբօրը՝ Սուբէնեան իշխանին անունէն առած է իր յորջորջումը։ Մինչև հիմա հոն կը բնակին աւելի սերունդէն 50 ընտանիքներ, որոնք ունին, Սուբէնեանք, Սեթեանք, Բաղէսեանք, Կէյիկեանք, Վարդեվրեանք, Ագապաշեանք և Թումիկեանք։

ՂԱԶԱՐՈՍ ՇՈՎՐՈՅԵԱՆ

Շովրոյեան իշխանութիւնը կ'սկսի 1800ին, Հաճի Սահակ Շովրոյեանէն, որ մեծ անուն հանած է Գաւլէնեէր բայսլին դէմ մղուած պատերազմին մէջ և ամիս մը չարունակ ապսր (ցօվրայ) խմցուցած է կուսող ազգաւակ ժողովուրդին. ասկէ ծագում առած է Շովրոյեան մականունը։

Եաղուպեան իշխանութեան հիմնադիրն եղած է Յակոբ անունով մարդ մը, որ 1780ին Զէյմունի վրայ արշաւող Իօմէր բաշան ապահովեց ահռելիակ մինչոցով մը և զոհմանալի ճարպիկութիւնով։

Եէնիթիւենեաններու իշխանութիւնը սկիզբները Սուրգիան գիւղին կը պատկանէր. սակայն յետոյ, Զէյմունի եկեղեցական ու աշխարհական երևելիներուն համաձայն հաւանութիւնով՝ յանձնուելէ յետոյ Հաճի Ղազար ազայի հօրը (որուն անունը պժբաղդաբար դեռ անծանօթ մնացած է), որվհետև Կապանի խուժանապետներէն համբաւաւոր թուրք հարստահարիչ մը սպանելով՝ ձեռքէն ազատեց հայ հարս մը 1780ին։ Այդ սպանութիւնը չկրցուելով դլուխ

հանելէ հաքը, իրենք իրենց ըսեր են «Նեճի տիւճեայա կելտիք». ասկէ՝ Էչմիածնա մականունը։

×

1600 տունէ կը բաղկանայ Զէյթուն։ Ամէն առն առնուազն ութ անդամ հաշուելով՝ Զէյթուն կը պարունակէ 12800 բնակիչ, մեծ մասով արու սեռէն, գրեթէ ամբողջ հայ լուսաւորչական։

Զորս իշխաններուն ամէն մէկը կ'իշխէր լոկ իր թաղին վրայ, իր սահմանէն դուրս չհանելով ո՛րևէ ազդեցութիւն։ Իրենց թաղին, իրենց սահմաններուն մէջ ամէնաղօր էին, իրաւունք ունէին իրենց հպատակներուն կեանքին վրայ անգամ իշխելու։ Շնացող այր մը կամ կին մը, եթէ երեք անգամ խրատուելէ և ազդարարութիւն առնալէ հաքը դարձեալ անսաստեր ու չարհնակեր իր ազատ ընթացքը, իշխանին հրամանով անմիջապէս կ'սպաննուէր։ Իսկ եթէ թաղին մէջէն մէկը մարդ մը սպաննէր, ուրիշ կերպով չէր կրնար ազատիլ, բայց միայն իր թաղէն ուրիշ թաղ մը փախչելով և նոյն թաղին իշխանին պաշտպանութեանը տակ մտնելով։ Այս պարագային 12 «գապատայիները» որոնք ամէն կարևոր խնդիրներու մէջ կ'ընկերանային իշխանին իբրև խորհրդական ու վնտակիր, կ'երթային վախճանական մարդասպանին տունը, հինգհատակ կը քանդէին զայն իրենց իշխանին հրամանով, ու այս կերպով գոնացում առած կ'ըլլային սպաննուածին ընտանիքին։ Ժամանակ անցնելէ հաքը, երբոր այդ ընտանիքը ներէր ու հաշտուէր մարդասպանին հետ, ա՛լ անիկա կրնար ազատօրէն չրջիլ ամէն տեղ։ ո՛չ ոք իրաւունք ունէր որ և է վնաս մը հասցնելու իրեն. որովհետև Զէյթունի հնաւանդ սովորութիւններուն համեմատ, երբ հակառակորդները կը հաշտուին, ա՛լ կ'ներայրանան իրարու։

Ներումը սա պէս կ'ըլլար. թաղին իշխանը ու միւս պաշտպան եղող իշխանը 12 «գապատայի»ներով, առջևնին ձգած մարդասպանը, մէկ կանգուն ճերմակ կտաւ կրելով ուսին վրայ իբր պատանք, կուգային սպաննուածին տունը, և ներումը պաշտօնապէս կը կատարուէր։

Իշխաններու բոլոր այս առանձնաշնորհումները չնչացան 1865ին, երբ թուրք կառավարութիւնը Զէյթուն մտաւ. սակայն ժողովուրդը դեռ կը չարունակէ նոյն յարգանքով վերաբերուիլ դէպի իր իշխանական ցեղերը, մանաւանդ վտանգի և պատերազմներու ժամանակ, որոնց մէջ անոնք, իրենց նշանաւոր իշխանները, այնքան գործունէութիւն և անձնազոհութիւն ցոյց տուած են։

ՏԻԳՐԱՆ ԵՐԿԱԹ

(1870-1899)

ՂԷՕՆ ԽՈՒՐՏԱՃԻ Ի

Լէոն Խուրտաճի, որ «Մեր Տարեցոյցը»ին համար հաճած է Ֆրանսերէն լեզուով Տիգրան Երկաթի վրայ չեսագայ տողերը գրի առնելու, գոհ է իր երիտասարդ գրողի անուշը՝ կցուած տեսնելով Մեծ Հայրենասէրին անունին։ Իրմէ զատ արդէն շատ ինչեր մօտէն ճանչցած են Տիգրան Երկաթը, եւ ինք է որ Սահմանադրութիւնը հռչակուելեն անմիջապէս եօթը չաթաց գանիկա ծանօթացնել Թրխանայերուս։ Մեծ մարդ մը՝ որ անծանօթ մնացած էր միևչեւ այսօր։ Տիգրան Երկաթը չնանչնալը ամօթ մը պիտի բլլար գրասէրներուն։

Տիգրան Երկաթ նշանաւոր հելլենասէր մը չեղաւ միայն, ամենէն առաջ մեծ հայրենասէր մը եղաւ, հայ մը՝ անկեղծօրէն նուիրուած՝ Հակոբ Գալափարին։

Ուրիշ անգամ (*) իր հրապարակագրի դերին և Յունաստանի համար ունեցած իր մեծ սէրին վրայ խօսած եմ։ «Մեր Տարեցոյցը»ի ընթերցողներուն պիտի չմնամ բացատրել թէ ի՛նչպէս Տիգրան Երկաթ կ'ըմբռնէր քաղաքական կեանք ըսուածը և ինչպէս յանձնած էր ինքզինքը այդ նոսանքին։

×

Տիգրան Երկաթ պտտիկութենէն ուրիշներու համակրութիւնը իր վրայ հրաւիրող հոգի մը կը կրէր, և տեսակ մը դիւրաշարժոխ կազմուածք ունէր, որով ախուր միջավայրերու մէջ ապրիլը անտանելի կը դառնար իրեն համար։

Իր առաջին դաստիարակութեան վրայ հակիռ բարձր կրթութեան տէր անձ մը, իր մեծ հայրը՝ Կարապետ պէյ Թունկը, որ հայ ազնուականութեան չառաւիղներէն մէկը կը կազմէր։

(*) Բիւզանդիոն 1908։

Բայց այդ հազուագիւտ մասնագիտական վրայ բարոյական մեծ ազդեցութիւն մը գործողը և անոր Սուրբ դասին ներշնչողը ապահովաբար հայր Մերճանճեանը եղաւ՝ որ իր գիտական աշակերտին պատմութեան, աշխարհագրութեան և Հայաստանի ժողովրդական դաստիարակութիւնը ինք առանձնաձ էր:

Տիգրան երկաթ եռանդով աշխատեցաւ, և քիչ առնուան մէջ շատ բան սորվեցաւ, գիտնալով դիտողի և մանուածանդ նրբազգած բանասացութեան վայ ինք ալ ձգտեցաւ յայտնութեան նոր ամիջական ձեւ մը գտնել ապահովելու համար:

ՏԻԳՐԱՆ ԵՐԿԱԹ

«Հայրենիք» ի աշխատակցեցաւ և դասախօսութեան վայ՝ բարոյական ճշմարիտ արժէք մը ներկայացնող յօդուած մը հրատարակեց Տոյու Հոգիներ վերնագիրով որ գինքը ժողովրդական գործիչ կը ճանչնայ:

Այդ խոհական ձեռնարկը չէր կրնար երկար տեւել: Տիգրան երկաթ Համիտեան կառավարութեան ձեռք առած մէջոցներէն զայրացած յեղափոխութեան կը կասկածուի, որուն համար քանի մը առանց վաստկի դպրոցներ վարելու մը ազդուելու, դիւանագիտական ծանօթագրութիւններ կը խմբագրէ որոնք ամենէն վարժ քաղաքագէտներուն իսկ զարմանքը կը գրաւեն:

Հնչակեան կուսակցութեան ցոյցը, որուն յաջորդեց Օսմանեան պետութեան վրայ եղած յարձակումը, որ Արմէն Գնունիի և իր խումբին կողմէ կազմակերպուած էր, պարզապէս իր գործն է և Թալզմեան մեծ դավաճանութեամբ հանրութեան ուշադրութիւնը կը գրաւէր անոր վրայ: Սակայն հակառակ կ. Պոլիսի դեսպաններուն գրկուած գնկուցագիրները իր կողմէ գրուած ըլլալնուն՝ ո՛չ կուսակցութեան չպատկանեցաւ իր գրագէտի անկախութիւնը պահելու համար: Արդէն ինք համակարծիք չէր ընկերութիւններուն, այդ պատճառով շատ անգամ փորձած է գանոնք աւելի մտածելի գաղափարներու առաջնորդել:

1896 Օգոստոս 26ի դէպքը ուռման մը պէս պայթեցաւ:

Տիգրան երկաթ կը տոյզուի փախչիլ և Եւրոպա ապաստանիլ:

Իր բանտարկութիւնները կատարեալ գարձուցին գինքը մանաւանդ հայկական գիրական չարժումին վրայ հրատարակած մէկ ուսումնասիրութիւնը որ 1896 օգոստոս 15ի Բրիւքս տէ Բրիւքսէլ մէջ երեւցաւ, ա՛լ աւելի հրաւիրեց իր վրայ ոստիկանութեան ուշադրութիւնը:

Ալ առիթ եաքը ինք գինքը այդ խնդիրին նուիրեց օրուն համար Տիգրան Երկաթ կատեցաւ իր գրիչովը:

«Իմ գրութիւններս պէտք է որ ուժգնակի ազդեցութիւն ունենային», կ'ըսեր, ինչպէս արդէն իր անունը կը խորհրդանշանէ: Ազգութիւններու սկզբունքին գործը պիտի պաշտպաներ մինչև իր մահը երկաթէ կորովով մը:

×

Անոր աչքերը, կ'ըսէ Մօրիս Պարէս, շատ մեծ էին, անդամները ճգճիմ ու չարժուններ կարկամ. կարուկ ձեւով մը կը խօսէր օրուն մէջ տեսակ մը տպարտութիւն կար, մինչև գինքը արեւելքցի երիտասարդ լչնան անտանել կ'ուզէին: Անոր իրիտասարդ, ոսկեգոյն գէմքը հանգիստ և խորհրդաւոր բան մը ունէր, ցերեկը մոմի մը արծաթեայ բոցին պէս:»

Կը տեսնէք որ նկարուած պատկերը շատ հեռու է նմանելէ հնչակեանի մը կամ գաշնակցականի մը պատկերին:

Եւ սակայն կատելու համար ծնած՝ հակառակ ակարակազմ ըլլալուն իր քաջասրտութեանը պատճառով, կատարեան կեանք մը ապրեցաւ:

Բայց Տիգրան երկաթ չկարծէք որ գերազգուած գաղափարական մը եղած է, որ աւելի չարիք հասցուցած ըլլայ չորքը քան բարիք: Ամենէն առաջ համոզուած գործող հայրենասէր մըն է,

որ իր ազգակիցներուն համար երջանիկ ապագայ մը կ'որոնէ: Մինչդեռ իր հանճարին ամէն արդիւնքները կը կիրարկէ հայկական դատով զբաղեցնելու համար իր բազմաթիւ քաղաքագէտ բարեկամները, մինչդեռ այնքան եռանդով կ'աշխատի որ գաղթական հայերը վերջնականապէս Թեսալիա հաստատուին. Լօնտոնէն առաջարկուած միջոցներ կ'ըլլան իրեն, զանոնք Կիպրոս փոխադրելու համար:

«Այդ կղզիին մէջ գէթ, կ'ըսէր երկաթ, իմ հայ եղբայրներս լուսաւէտ առաւօտ մը պիտի կրնան նշմարել աւետեաց երկիրին եզերքները:»

1897 մարտ 30ին Տիգրան երկաթ, Շուվէնի մէջ ազատ բանախօսութիւն մը կ'ընէ, «առաջադէմ և պատերազմասէր հայաստանի վրայ:» Զարդերուն պատմութիւնը չընէր, արևելքի խռովութիւնները առաջ բերող պատճառները միայն կը մատնանշէ. և մեր արդի քաղաքագէտները պէտք էր կարդային այս յիշատակելիք էջերը, որ Թուրքիայի բարոյական և անուանական վերակազմութեան ամբողջ յայտագիրը կը պարունակէ: Թող կարդան իր հոյակապ յօդուածը՝ «Տաճկաստանը կ'նայ ապրիլ»՝ խորհրդածելու նիւթ պիտի գտնեն հոն: Որպէսզի զաղափար մը ունենաք մեր երիտասարդ հայ պետին քաղաքական լեզուին վրայ «Մուրճին»ին մէջ հրատարակած յայտարարութենէն քանի մը մէջ բերումներ պիտի բնեմ:

«Մինչև հիմայ մեր զանազան ընկերութիւններու փորձած միջոցներէն քաղուածք մը ընենք: Ընդհանուր արդիւնքը Հայաստանի համար բացարձակապէս յաղթանակ մը պիտի ըլլար:

Արդարև, բանի ուժի տեսակետով, Թուրքը մեզ կը գերազանցէր. և իր այդ ուժին դրամ ալ միացնելով կրնար մեզ ուզածին պէս ջախջախել: Մենք տեսնելիք զայն որ Եւրոպայի առջև քօղարկէ իր բուն վիճակը որ մնանկի մը վիճակին կը նմանի և հետևաբար անկարող արևելքը կառավարելու:

Յետոյ մեր չարժուժը բոլոր քրիստոնեաներուն մէջ անկախութեան ղգացումը արթնցուց:

Սակայն սա չէ: Հայկական դատը իր արևելեան սահմանէն դուրս Եւրոպայի և Ամերիկայի առջև կը ներկայանայ իբրև առնդուած:

Աշխարհի պատմութեան ամէնէն յուրջ էջերէն մէկն է ան որ պիտի գրուի մեր արիւնով: Կրնանք հիմակուընէ հպարտութիւնով հաստատել թէ, Հայաստանը, յայն սահմանի մը մէջ, fաճեռոդ դարու բաղաքական եւ բարոյական ճակատագիրներուն վրայ պիտի իշխէ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՂԵՐԵՒՈՒԹԻՒՆԸ ԴԵՌ ՉԷ ՎԵՐՋԱՑԱԾ:

Դեռ անոր առաջին արարուածը խաղացած ենք: Մեզի կը մնայ

խաղալ երկրորդը, որ մեր հայրենիքին վրայ խոյանալուն մէջ կը կայանայ:

. . . . . .

Մի ըսէք մեզի թէ չատ կորուստներու ենթարկուելնիք արդէն:

. . . . . Երբ անշունչ բնութեան մէջ ոչ մէկ բան կը կորսուի, կրնա՞նք ենթադրել թէ հարիւրհազար հայերու արիւնի զատին չափ կարևոր զատ մը ոչնչութեան կարենայ պատասպարուիլ: Չէ՞ք զգար, իր այդ արիւնը դեռ կենդանի է. մեր ներքինէն անցած է ան, մեր բազուկները զօրացուցած, մեր քնացող սիրտերը կենդանացուցած է. մեր ուղեղներուն մէջ ներմուծած է առնական մտածումներուն կորովը, մեզի նոր մարդեր չինած է:

. . . . . .

Ամէն մէկ արիւնաթուրմ մարմին գետնին վրայ փռուած, քարայոյտ մըն է որ հայաստանի հիմքը կը կազմէ:

. . . . . .

Դեռ չատ աշխատելու ենք:»

* * *

Սակայն հակառակ իր տեսնախօսի և հրապարակախօսի յաջողութիւններուն, այս իրիտասարդ կիսատուռածը չարչարուած է ամենէն ահռելի տառապանքներովը զորս մարդկային զգայութեան ճղճիմ պայմանները կրնան պատճառել: Փոխնիփոխ յոյսերէ և յուսահատութիւններէ կ'անցնէր:

Կեանքը կը սիրէր: Ինչպէ՞ս չի սիրէր, ինք որ կ'ուզէր ամբողջովին ազգին ծառայեցնել զայն այնքան ազնիւ նպատակի մը նուիրուելով:

Ամէնդակաի և անձնուէր մօր մը թախանձանքներուն վրայ հաւանեցաւ Տաճկաստան վերադառնալ:

Բրինքիբօ մեկնեցաւ: Հոն է որ Տիկին Պիլեզիկճի անկարող՝ փրկելու կեանքը իր զաւկին՝ այդ մեծ մարդուն, որուն մահը զինքը յաւիտենական սուգով պիտի հանակէր, երդուելնայաւ պահպանել հաւատարմօրէն երկաթի իր ազգին ժառանգ թողած թանկագին ձեռագիրները:

Այդ թղթիկներուն անտրաժեշտ հրատարակութիւնը, որ բանասեղծ քաղաքագէտը, որ քաղաքականութեան մէջ քիչ մըն ալ բանաստեղծութիւն կը խառնէր, անհուն յայտագիր մը դրած էր, պահու պիտի բերէ իրեն, զոր համակրութեամբ պիտի ողջունեն անշուշտ հայրենասէրին բոլոր բարեկամները . . . և բոլոր հայերը:

ՀԱՅ ԵՐԵՍ ՓՈԽԱՆՆԵՐԸ
ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԲԱՐ ԼԱՄԷՆՏԻՆ ՄԷՋ

ՊԵՏՐՈՍ ՀԱԼԱՃԵԱՆ
ՊՈԼԻՍԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

ՏՓԹ. ՏԱՂԱԻԱՐԵԱՆ
ՍԵԲԱՍՏԻԱՅԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

ՅՈՎՀ. ՍԻՐԻՆԿԻԼԵԱՆ
ՎԱՐԴԳԷՍ
ԴԱՐԻՆԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

ՍՏԵՓԱՆ ՊԱՐԹԱԼԵԱՆ
ԻԶՄԻՐԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ
ՊՈԼԻՍԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

† ՅԱԿՈԲ ՊԱՊԻԿԵԱՆ
ԷՏԻՐՆԷԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԿՈՄՍ-ԲԺԻՇԿ
ՎԱՆԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՊՕՅԱՃԵԱՆ
ՄՈՒՐԱՏ
ԱՏԱՆԱՅԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

ԳԵՂԱՄ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ
ՄՈՒՇԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԲԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ
ԿԱՐԻՆԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱԼԽԱՍԻԱՆ

Եթէ չէք ճանչցած վինքն անձամբ, կրնաք օր մը պատրուակ մը վնտռտել մտնելու համար Գաէթէ Լիւնէի Բերայի մատուռիւղը և հոն, (1) gu:hetին առեւէն, պիտի ներկայանայ ձեզի ժպտադէմ երիտասարդ մը, կլորիկ ու պզտիկ աչքերով, գանգուր մազերով և ծանրաբարոյ լրջութեամբ մը՝ որ խոստոր կը համեմատի իր մարմնոյն պզտիկ ամբողջութեանը հետ, և պիտի գոհայիտ զձել իբր յաճախորդ, իր բնաձիւն բոլոր ազնուութեամբը և բարեկրթութեամբը։ Յետոյ, վերադառնալով իր գրասեղանին, պիտի խորասուզի իր սովորական զբաղմանցը մէջ, պիտի բազմապատկէ, պիտի գումարէ, պիտի հանէ օրը, տոկոսները, զեղջը, պիտի անցնի կարմիր հաշուեցոյցներէն՝ ձեռքակ հաշուեկշռներուն, գեղին ընդունագիրներէն կանանչ bordereauներուն, ասոր պարագիրն պիտի արձանագրէ, անոր՝ պահանջքին, պիտի քննէ margeերը, և զարձեալ պիտի գումարէ, իբր գործի և աւելուրդ մարդ։ Կը տեսնէք թէ աշխարհիս ամէնէն աւելի դրական այս զբաղմանն մէջ մանտանեկէն հատիկ մը չկայ բանաստեղծական տարր չկայ։ Եւ եթէ չդիտցայիք թէ ձեր գործը անոր հետ է՝ որ հեղինակն եղաւ Պատրանքի Ծաղիկներ քերթուզական հատորիկին, երեսն հետ նոյն վերաբերումը պիտի ունենայիք զոր պիտի ներշնչէր ձեզ Պորսայի սեղանատորի պաշտօնեայ մը կամ remisier մը…։

Սակայն և այնպէս, այո՛, այդ ժպտադէմ երիտասարդը, զոր պատանեկի մը հետ պիտի չփոթէիք, այնքան մտատար միամտութեան մը տակ կ'սքողէ իր ժպտուն աչքերէն ցայտող չարաճճութիւնը—, և զոր, իր զգայնական ոտանաւորներէն դատելով, պիտի ուզէիք երեւակայել մարմնել, խաչոր լամ մը, լայնաչուքին ու բո-

(1) Գրած եի այս տողերս երբ դեռ բաւեկամս չէր փոխադրուած սեղանաւորական ասպարէզր՝ տպագրականին հետ։ Գ. Մ.

սոր այտերով coureur մը, որ յորեկները հանրային ազկանց հետ ճաշէր Լերայի զարկըրատանց մէջ և, դիշերները, խուովայոյզ երազներով անհանգիստ ընէր իր զրացի նախանձոտ ամուսիններէը։ Ջա-

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱԼԼԱՄ

բաչար պիտի սիալէիք այդ հանդարտարարոյ և զգօն պատանեակին նկատմամբ, որ, Թերեւս,— մեծ խօսել կը վախնամ— դեռ ևս կը մտածէ իր «հարսնիքին առաջին դիշերուան»ը վրայ, ինչպէս կ'ընէր

Գաղղիայի ազբերգու Ժան Ռասին, իր պատանեկութեանը անբիծ և անարատ օրերուն...։

Ահա՛ այրդ ձեզ...։ Ահա՛ մեր, համակրելի Մերուժան Պարսամեանը, իր յատկանշական արատքին գիծերուն մէջ, որ՛ց մէջև թուելի են նաև ձուածև և ածիլուած մնօտ, խարտեաշ բարակ պեխովը եզերուած նուրբ չոր

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

թունքը՝ ուրկէ, ակառաներուն սպիտակութեանը մէջէն ծնելով, յարատև կը ցայտէ պզտիկ մչպիտ մը, որ կը լուսաւորէ մարթին և յանքերուն թխութիւնը։ Սև melon գլխարկ մը, նեղ եզերքով, կը ծածկէ Արմաչու դպրեվանքէն վկայեալ նախկին չրջանաւարտին գլուխը. երկազան կարմիր վազկապ մը, թեթև pardessue մը, կանոնաւոր թութիամբ կոճկուած, բարակ գաւազան մը և վայրկեան կօչիկներ կ'ամբողջացնեն անոր արտաքինը՝ որուն արտայայտութեան անգաժան տարրերէն մէկն ալ է գաւազանի հարիւրչեչտուած արտաստանութիւն մ՝ որ խիստ հաժակրելի դրօշմ մը կուտայ բարեկամիս հանգիստ անձին։

Միայն թէ այս բոլոր մանրամասնութիւնները իրարու քով գալով բաւական չեն կազմելու 1830ի ռոմանտիք բանաստեղծի մը պատկերը որ, բարեբաղդաբար, չատնոյ կրնայուշ իր ներքնի հրապոյրը։ Այսօր, ամէն տեղ, դժուար է գտնազանել բանաստեղծ մ՝ — եթէ սիրտար է endimanché երեւալու— Թիլիտի կամ Մայելի պաշտօնեաներէն կամ խանութներու պաշտօնէից այն բազմութենէն՝

որ, կիրակի առաւօտներ, կը յորդի Բերայի մեծ պողոտային մայթերուն վրայ, Ելի-քէչ-Գալաթասարէն սկսեալ մինչեւ Թաքսիմ։

Գալով, մանաւանդ, նիւթական կեանքի գրական զբաղմանց, ասոնք ալ, մինչեւ տասիաման մը, անբաժան եղած են Պոլսեհայ քանի մը բանասիրներուն ճակատագրէն եւ ես, իմ ծանօթներուս մէջ կրնամ թուել Սրապիոն Հէքիմեանը՝ որ առաջնակարգ հաշուակալ մըն էր, փորձ եւ վստահելի expert մը, մանկուքեանց հաշուական խառնակուքիւնները լուսաբանող տեղեկագիր մը՝ Ամէնուրեան դատարանին քով, ինչպէս նաեւ, իրաւագիտական հմտութեամբը, կարող խմբագրիչ մը ամէն տեսակ առեւտրական պայմանագրութեանց՝ որոնց համար ամենամեծ վճռաւականներ կը դիմէին անոր խորհուրդներուն։ Կեանքին վերջին տարիներուն մէջ, գործոյ անյաջողութիւնը եւ նիւթական պէտքերն ստիպեցին զինքը որ ընդունէր, պզտիկ ամեսականի մը փոխարէն, Պոլսոյ Մաքսատան Հաշուակալութեան վերակազմութեան գործը — 1887ի մէջ-

ՄԿՐՏԻՉ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

նեռը — Փորթուգալ Մրքայել էֆէնտիի Նախագահութեան օրով։

Մեր համակրելի եւ խիստ ժողովրդական ուրիշ մէկ բանաստեղծը Ահէմեան, Պէչիքթաշլեանն էր, ոչ նուազ վարչական մարդ է իր գործի ժամերուն, եւ սխալած չեմ ըլլար կարծելով թէ հետագրական երկաթէ թելերու, վայրէ ցիցերու, երկքարական վօլթերու կամ Ամբէռներու յատուկ մանագիտական հաշիւներն իրեն համար անծանօթ աշխարհներ չեն։ Նոր վաղեմի ընկերակիցը, Թովմաս Թէրզեան, իր անձնական հաշիւներուն հետամուտ ըլլալու միտումը չէր քնաւ արհամարհեր. մանաւանդ հոգածութիւն ցոյց կուտար իր նիւթական չահերուն, եւ չմոռնամ երբեք մեզ պատրիկը մէկը որ գիտնար հիւսել քանի մը տող ռահատաւոր՝ Վասիլոյի եւ նօճիներուն կամ արծաթեայ լուսանկի վրայ՝ որոնք բանաւ յալիս գիրեցց պատկեր, եւ գիտնար միեւնոյն ժամանակ քանի մը բառ դնել Crédit Foncierի քանի մը պզտիկ արժեթուղթի վրայ։ Գալով մեր հասարակ բարեկամ Աղեքս. Փանոսեանին, ան ես գտած էր գաղտնիքը սարաֆութեան մէջ ամսական կտրելու եւ ռահնաւորի մէջ չահդերը կապելու. երբեմնալ ալիւրն, օճառն ու լուբիան նեղչնչած են իրեն երկարահնչիւն բեզուն քերթուածներ։ Ասոնց քով այլ եւս մանրամասնութիւն է Արտաչէս Յարութիւնեանի մանիֆարուրան։

ԹՈՎՄԱՍ ԹԷՐԶԵԱՆ

Հետեւաբար, մեր տարբերին մէջ նորութիւն մը չէ տեսնել դրամատան պաշտօնեայ մը, ինչպէս Պարսամեան մը, որ ցաւեկներն կ'ուսնկընդրէ ակիլին մենեջրներուն՝ մեսաղեայ նժարին մէջ, եւ պանքառմներու գաղտնապահ փախուքին, իսկ գիշերները ալ՝ «Մուքիի մէջն է որ միշտ վրադ կը խորհիմ», կ'երգէ, քնարն ուղղած իր սրտին հատորիկը Խնճին... առանց ամենափոքր դատապրութեան Քեէմալ Լիւնեի գանձերուն դէմ։

Երբ օր մը իրեն պատահեցայ, բաւական պզտիկուած տեսայ բա-

բեկաւմ :— «Տնաա՛ք, կ'ըսէր, սա Բիւզանդիոնին գրամները . . . :»— Քննադատութիւնը սիրացած էր անոր Քնարին, և խորտակելու սա-սիճան կը բանաղրօսէր անոր թեւերուն համարձակ և համակրելի տըն-չինը : Նեբքին սխրութեանը հակառակ, անմատոյց ժայռը յարա-տև կը ծնէր անոր ակռաներուն ձեռնակութեանը ժէջէն և կը լուս-աւորէր, չարաճճի աչքերուն հետ, յօնքերուն և գլխքին թխաս-թիւնը :

Եւ խոստացայ գրկել անոր Պasrաւիի Ծաղիկներուն տ'րայ, յայտնել և իմ կարծիքս նոյն անկեղծ համարձակութեամբ՝ ուրիկ մէկ գանգատող մը մ'ըսէն անոյ մինչև այսօր, յարգելի Տիար Մեսրոպ Նուպարեանը :

Վատահ չեմ կարդացած ըլլալ ամէն ինչ որ գրուեցաւ այդ ստանաւորներու հատաբաժնին վրայ : Բայց գիտեմ թէ ամանք սա-տիկ չարչրկ'ին բանաստեղծը, անարդարանալի կատաղութեամբ մը յօշոտելին անոր գիրքը և ես, հետևէն, կը ցաւէի. ստանց կարե-նալ մինչամեզու, ստանց կարենալ մեղմացնելու անզգայ հարուած-ներուն սաստկութիւնը : «Թերևս, կ'ըսէի ես ինձ, թերևս ստե-նօք տեղի տուած ըլլար այսպիսի վարմունքի մը . . . Թերևս անխ-րատած ըլլար ուրիշները . . . :» Ինձի համար բարի եղած է Մ. Պար-սամեան, և կասկած չունիմ թէ ոչ ոք իրմէ ամենափոքր վնաս կը-դուներ ըլլայ, բան մը զոր ընելու բոլորովին անկարող է ան, և ձիչտ հոն է իր ներողութեան խիստ ազնիւ մեկ կողմը :

Մալիցէի նոր խորհրդականը [1]

Նորին կայսերական Վեհափառութիւնը անուանեց Վսեվոլոդ-ովիչ Միքայել էֆէնտի Փորմուզալը՝ խորհրդական Ելմտական Նա-խարարութեան : Միքայել էֆէնտի, այս առթիւ, բարձրացաւ Պա-լայի սահմանին :

Ահա՛ մեր բարեկամին հասած այն գիրքին՝ որուն խիստ երկար սարիներէ ի վեր կը հետամտէր ամէն միջոցներով, թէեւ արհամա-րել կը ցուցնէր : Միքայել էֆէնտի անիրաւ է, երբ կուզէ թաղուս-ցանել իր փափաքը բարձր պաշտօններու հասնելու : Ոչ ոք իրա-ւունք պիտի ունենար զինքը մեղադրելու այդ փափաքին համար :

Qui pourrait se flatter de n'avoir dans sa tête
Un petit grain d'ambition?

Ինչպէս կ'ըսէ բարեմիտ առակասոս Լա Ֆոնթէն :

Կան ամանք որ կարգահատին անոր վրայ՝ այս անուանմանն առթիւ : Հակառակը, մենք կը չնորհաւորենք զինքը, և չատ ան-կեղծաբար : Դժուարութիւնը, ինչ որ ալ ըլլայ, պէտք չէ երբեք որ ընկրկեցնէ զինքը՝ դէպի երկիրն իր պարտականութիւնները կատարմանը մէջ : Եւ, ի տես, պէտք է որ Միքայել էֆէնտիի արժանիքն ունեցող մարդիկ զործ վարելու կոչուին : Փորձն օգտակար է ստանց համբուրելի ամրապնդմանը համար : Այս իսկ քերէն վերջ . մարդ առնչի հանդարտ սրտով կծնայ ըսել, առանց կրկնակալ անուանուելու, թէ «ճիշդ մարդն է՝ ճիշդ տեղը», The right man in the right place !

Հինաւուրց բարեկամներ ենք, Միքայել էֆէնտի և մենք : Աչա-

(1) Gazette Economique et Financière, 18 փետրվար 1888, թիւ 42, յօդուած կարապետ էֆէնտի Գարագաչի, որ այդ ֆրան-սարէնատ չաբաթականին վարիչը, խմբագրապետը և հոգին էր : Իր գրածները կ'ստորագրէր R ակրոնիմով Romuald ծածկանու-ան : Այս չաբաթաթերթին սկսաւ հրատարակուիլ Դալաթիա, 17 Ապրիլ 1887ին, և վերջացաւ 5 Մայիս 1888ին, իր 51րդ թիւովը :
(Ծ. Թ.)

վերտակից եղած ենք (1)։ Մենք խիստ մնծարգի կը սեպենք նոր Հորդրդականին արժանիքները։ Ան չատ ուսեալ է, չատ աշխատասէր է, պարտականութեանցը յարեալ, անաչառ ուղղամտութիւն (intégrité) ունի և կանոնաւոր կեանքի տէր է։ Պաշտամունքն ուներ պարտիին և պահանջէին (2)։ Այս ընթացքը կընէ զմարդ քիչ մը չոր-սիրտ, անձկամիտ։ Բայց անոյշ է որ այնպիսիներուն կեանքը, նիւթականին տեսակէտով, վերծ կ'ըլլայ ելեւէջէ, չունենար իրարու խառնուած երբեմն պայծառ և երբեմն սեւ օրեր։ Այդպէս չէր, սակայն, Տիկին ու Սէվինեէի կարծիքը։ «Աղջի'կս, կ'ըսէր, կը խրատեմ քեզ որ հետեւիս կանոնաւորութեան և խնայողութեան համար ըրած բոլոր բարի առաջադրութեանցդ։ Ատով տուն մը ճորեն կարգի չի մտներ, բայց կեանքն անոյշ նուագ ձանձրանալի կ'ըլլայ։» Այժմին կը տեսնենք որ Միքայել Էֆէնտի կարեւորութիւն պիտի չիտայ այս խօսքերուն և ուսերը պիտի թօթուէ, հակառակ իր զմայլանքին առ Տիկին ու Սէվինեէ։

Մեր բարեկամին անական պիւտճեները իրենց սեւին մէջ օրինակելի տիպարներ են։ Ինքն ալ անոյշ ինքզինքն արդէն հպարտ կզգայ։ Կը սիրէ անոյշ պարծենալ և իրաւունք ունի։ Կարգապահութիւնն հիանալի յատկութիւն մըն է. ատոր է որ չքաւոր վերակազմելու համար մեծ Պետութեան մը ելեւմուտքը։

Ոմանք կը պնդեն թէ նոր Միւսթէարը չունի աշխոյժ և չոր ոճի միտք։ Այս բանը կարելի է։ Ատոր համար չենք ուզեր ոչ ոքի հետ հակաճառել. բայց ինչ որ ան թերևս դանդաղօրէն կը հասկընայ, լաւ կը հասկնայ, և, իսկականն այդ է։ Իր գիտցածին հիմնովին տէրն է, և չատ բան դիտէ։ Բանի մը լեզուներու ընտելացած է։ Հնդարձակ ծանօթութիւններ ունի պատմութեան մէջ, և դրականութեան տեղեակ է, ինչ որ վկաս չբերեր։ Ուսած է քաղաքական անտեսութիւնն և ելմտագիտութիւնը, բայց անտեսական և ելմտական իր հմտութիւնը խիստ ընդարձակ պիտի չնկատուէր, եթէ միմիայն կայանար ելմտագիտութեան այն դասախօսութեանցը մէջ՝ զոր կ'աւանդէ Միլիէյի վարժարանը, հետեւողութեամբ Բօլ Լըռուա-Պօլիէօյի դասագրքին։

Միզան օրաթերթին անուանեց մեր բարեկամը՝ Ֆիւճուճի Մալիէ Քիւթիւպխանեսի (Ելմտական գիտութեանց մատենադարան)։ Պատասխանական այս խօսքն անկեղծ է, կը հաւատանք, երբ մեր ընկերակցին բերնէն կելլէ, բայց քիչ մը անխորհուրդ է։

Ազգականներու, խնամիներու և բարեկամներու անձուկ չրջանակի մը մէջ, Միքայել Էֆէնտի կանցնի Թիւրկոյի (1) մը տեղ։ Մեր բարեկամը, իբր սրամիտ մարդ, նախ ինք խնդալու է իւրացնող հիացմանն այս յորդառատութեանը վրայ։ Բայց եթէ գիտնար Միքայել Էֆէնտի թէ ի պատիւ իրեն կանգնուած այդ պզտիկ մատուռն ապաստարկուները կ'աշխատին իրականութեանց վերածելու այդ պղատնական հիացման հաւատարիքը, և կը վնտռեն ամեն հնարք որպէս զի հաւատացնեն թէ ան, արդէն, մէկէ աւելի անգամներ մերժած է ելմտական նախարարութեան բարձր պաշտօնը, բնականաբար այլևս պիտի չինդրար ան, այլ պիտի բարկանար, և իրաւունք պիտի ունենար նեղանալու։ Լա Ֆոնթէն ճիշդ կըսէր.

Rien n'est si dangereux qu'un ignorant ami;
Mieux vaudrait un sage ennemi.

և վոլթէռ, զայրանալով իր հիացողներուն և բարեկամներուն անխորհրդութիւններէն, կը գոչէր.

---

(1) Կարապետ Գարագաշ, Միքայել Փորթուգալ և Պետրոս Էֆ. Քէրեսթէճեան դասակից եղած են Բարիզի Մուրատեան վարժարանին մէջ։ Կ. Գարագաշ պարագլուխ եղած էր ի նպաստ Հ. Գաբ. Այվազովսքիի՝ ընդդէմ նոր անօրէն Հ. Ռոմ. Թրեանցի։ Այդ յաւելի միջադէպներուն մասնակի հետեւանքն եղաւ Կ. Գարագաշի արտաքսումը վարժարանէն։ Կ. Գարագաշ հմտաւ և յաջողութիւններ ունեցաւ, յետոյ, իր գործունէութեամբը և ինքնօգնութեամբը։

(2) Հակառակ Կ. Գարագաշի՝ որ յաճախ կը չփոթէր ուրիշին պահանջքն իր դոյքին հետ։ Զարեաղանց չտալ, Գարագաշ ունեցաւ ճոխութեան ինչպէս և անձկութեան օրեր։ Դրամը քնաւ յարգ չտեսնեցաւ իր աչքին առջեւ։ Սակայն հարստութիւն վնտռեց պերճութեան համար։

---

(1) Turgot, հռչակաւոր տնտեսագէտ, նախարար Գաղղիոյ թագաւոր Լուի ԺԶ-ի։ (1727–1781)։ (Ծ.Թ.)

«Ո՛վ Տէ՛ր, պահպանէ զիս բարեկամներէս. Թշնամիներս ինծի ձգէ։»

Գալով մեզի, որ յաւակնութիւն ունինք Մօնմօդաթայի (1) բարեկամաց ճշմարիտ ցեղէն րլլալու, կը մաղթենք Միքայել էֆէնտիի ըլլալ Թիւրկոմը, Թիւրկոմը ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս դուռ վերջերս մեզի ներկայացուց Պ. Լէոն Սէ, և զոր Ուրնան կանուանէ «այն մնծ մարդն որ ամենէն կատարեալն է Գալղիոյ պատմութեան»—և պիտի կարենայ րլլալ Թիւրկոմը, բա՛ւ է որ չվիրացնեն վինքը, ինչպէս որ ժամանակէ մը ի վեր ընելու վրայ են, և ինչպէս որ չվիրացուցին այդ աղնուական սիրտը որ կանուանուի Պ. Տըվօ, և որ, առենօք, պիտեր թէ որչափ փառք կայ բարի րլլալուն մէջ, վասն զի անոնք որ մեզի չափ չեն ճանչցած երբեմնի Տըվօն, երազներով և ցնորքներով առլի,

Charmant, jeune, traînant tous les cœurs après soi,

դառնապէս կը ցաւին թէ չունեցան խոչոր հարստութիւն մը՝ որուն կէսը մեզի ասկին, այն Տըվօն որ մեզի հետ, Շիլլի փողոց, կը կարդար Մխաէն, ոչ թէ Նամուևան, այլ Գիշերուերը, Յոյսն առ Աստուած, և պաշտօնական յանձնաժողովներու առենապետութիւնները կը խմբագրէր, Ռասինի արժանի վայելչութեամբ մը, և կերթար, դուռ երկչոտ և ամօթխած, խոպոչանալ իր սիրտարին մելամաղձոտութիւնը՝ յաստիկազարդ արիւներու (ասմալըգ) առակ, Օրմաքէօյ, այն անոնք՝ չեն բնաւ ճանչցած ճշմարիտ Տըվօն։ (2)

Թէև նշանակելի հետք չմոռաց Մաքսաման մէջ, Միքայել էֆէնտի կատարեց իր պաշտօնը, բոլոր այն առեն որ մնաց Նախագահ Ստուդզակի Տրոց Ժողովին, խիստ խղճմտաբար, իբր խիստ լուսամիտ մարդ մը և յոյժ լաւատեղեակ մաքսային խնդրոց։

Մենք չենք ուզեր պաշտպանել վինքն անիրաւ և զրպարտած այն յարձակմանց դէմ՝ որոնց առարկայ եղաւ վերջերս... և որոնք այն տեսակէն էին՝ որ պիտի կարենային վհատեցնել և արտաքսել մեր բարեկամէն նուաղ եռանդուն և նուաղ անվկանդ մարդ մը։

Միքայել էֆէնտի կը վայելէ ընդհանուր համարումը Պոլսական աշխարհին։ Դպրոցական սեղանաւորութիւնը յարգ կուտայ իրեն, չատ գնահատած ու սիրուած է Օսմ. կայսերական Պանքային, բան մը որ արհամարհելի չէ։

Ելմտական քանի մը ժողովներու մէջ, Միքայել էֆէնտի հետեւեալ բոլորովին սխալ ճամբու, և մենք կը ցաւինք, այդպէս ընկալու։ Յամառութեամբ պնդեց վարկենտական հաստատակամութեան ձեռք բերելու դրութեան վրայ, «Ինչ որ ալ ըլլայ» ի դրութեան վրայ։ Ինչքնին ըրաւ եռանդուն չատագովը կարգ մը հաստատական միջոցներու՝ որոնք լուրջ և իրականալի չէին։ Առեւտրական դպնոգրերու վերաքննութենէն առայուելիք մաքսի յատկութիւնն ալ — իրեն երեսին ըսինք — խիստ վտանգալից էին։ Նոր խորհրդականը պիտի չարունակ մեզի դէմ եթէ կը քննադատենք անոր գաղափարներն ու խօսքերը։ Amicus Plato, sed magis amica veritas (որ կը թարգմանուի՝ Պղատոն բարեկամս է, բայց աւելի բարեկամս է ճշմարտութիւնը)։ Եւ այս չարգիլեր զմեզ որ արդար մնծարանք մ'ինչ, ինչպէս երբնք, Միքայել էֆէնտիի բնածին կարողութեանցը...։

Ելմտական ժողովներու վիճաբանութեանց մէջ, Միքայել էֆէնտիի անկ էր անկեղծօրէն հաչակել ինչ դժուարութիւն որ կար, և ուզղութեամբ (loyalement) դուրսել թէ ի՛նչ էր այն ժամանակին յատուկ ելմտական դժուարութիւնը։ Ասոր փոխարէն, լաւադոյն սեպեց չառանձալ բառերով և արտաքին կերպարանքներով, ունայն և անիմաստ բանաձեւերով. լաւադոյն սեպեց փոչի ցանել ամենուն աչքին,

(1) Տես այս բառը Լա Ֆոնթէնի Les deux Amis առակին մէջ. (Գիրք Ը. Առակ. ԺԱ.), Մօնմօդաթա՝ անունն է հարաւային Ամերիկէի այն երկրին, որ կ'երկարի Գաֆրասանդէն մինչև Մօզանպիքի ծովեզերքը։— Իսկ վերի պարբերութիւնը նոյն Ը. գրքին Ժ. առակին վերջացնող բարոյականն է։ (Ծ. Թ.)

(2) Կըսուի թէ — թէև սուտ ըլլան կը կարծի — Օսմ. կայսերական Պանքայի նախորդ քազ. անօրէն Պ. Տըվօ, իրեն պահելու համար Կ. Գարագաշի գրչին բարեկամութիւնը, անոր առաջարկած էր ամեն տարի վաթսուն ոսկի պաշտօն մը՝ զոր Գարագաշ, օր մը լաւագոյն ապագայ յուսալով, մերժած էր բան իր սովորութեան։ (Ծ. Թ.)

Եթէ հետեւէր առաջին չաւղին զոր ցցուցինք, թերեւս եղած պիտի ըլլար այս օրուան անյաջողը (1), *բայց, հարկաւ, պիտի չուներ չանար ունենալ վաղուան գերազանցութիւնը* (2)։ *Այդ երկու չաւիղներուն միջեւ, վարանած պիտի չ'ձայնէք, մենք։ Մի քայէլ էֆենտիական սեպհ դիւրին յաջողութիւնները։* (3)

Մենք չե՛նք նախանձիր իրեն։

(1) Յաղուածագիրն իր անձին անդադրիկ կրկնուած լսելով« Այս օրուան անյաջողը», որովհետեւ ինքն ալ թեկնածու եղած էր նոյն պաշտօնին՝ որ իրեն խոստացուած էր, և կ. Գարագաշի համար մեծ յուսահատութիւն եղաւ Մի քայէլ Փորթուգալի անուանումը։ (Ծ. Թ.)

(2) «Վաղուան գերազանցութիւնը» նկատելով կուսակ. կ. Գարագաշ բոլորովին վհատած չէր և դեռ կարկառէր յաջորդել իր բարեկամին։ (Ծ. Թ.)

(3) կ. Գարագաշի նախատեսութիւնները գոցցես իրականացան երբ, վերամնակ վիւսքեարութիւնը մղձաւին՝ Մի քայէլ էֆէնտի նոր հասոյթ չտրամադրեց և գործիչները չնախատեսեց, որով պաշտօնանկութիւնը նկատուեցաւ երբ չնորհազրկութիւն (disgrâce), երբ անցաւ երկրագործական Դրամատունը իբր Ընդհանուր Տնօրէն։ Այդ նոր հաստատութիւնը դեռ անկերպարան էր։ Կանոնագիր մը միայն ունէր՝ որ յօրինուած էր կ. Գարագաշի ազակցութեամբը։ (Ծ. Թ.)

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

ԵՂԵՌՆԷՆ ԵՏՔԸ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ ի

Այն կլորիկ, թմրթմչիկ, գոզդոզուն մարդուկը որ չորեքչաբթի դիչեր, Իսմայիլիէի ազնուապետական թաղին մէկ փոզոցին անկիւնը, մութին մէջ դիտապատա ինկաւ, որուն փեսեկ փեսեկ արիւնը

ԱՐՓԻԱՐԻՆ ՄԱՑԸՐԸ

լուսայ մարմինը Գահիրէի մուսուրական հրխատարդութիւնը ուսում-բարձ Մարմինայի գերեզմանոցէն ներս մոյուց ուրբաթ օր, ձմրան

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

ԱՐՓԻԱՐԻ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

զրկի ու խոնաւ մթնշաղի մը, այդ մարդուկը հակայ մըն էր սակայն:

Հակայ մըն էր, որովհետեւ վերջին երեսուն տարուան հայկական կեանքը, Կովկասէն մինչեւ Թուրքիոյ յետին սահմանները, ու արտասահման, իր աղմուկովը լեցուց, իր աղաղակովը թնդացուց, իր սարսուռովը սարսռացուց: Կիսկընի մը պէս անցաւ: Երկար ատեն, իր ցնցումները պիտի տեւեն, իր աղմուկը, դերեզմանին վրայէն ալ անդին, պիտի լսուի դեռ. և կարելի չէ հաշուել այն ժամանակը ուր հայութիւնը ալ եւս պիտի դադրի Արփիար անունին համար քէն սարբառալ, անով արբենալ, անով ոգեւորուիլ, անով արիանալ, անով զգաստանալ, անով ընդվզիլ:

Հակայ մըն էր ան, որովհետեւ, երբոր այն հազուագիւտ էակներէն պէս որոնք ճակատագրական. նօրէն իրենց ճակատին ծայրովը ամբոխները կը շարհայհոյեն ու անէծքներէ հալածուած, յետոյ յաղթանակով նօրէն կանգնելու համար իր խարխափն վրայ, նօրէն պաշտուելու, նօրէն փոթորկելու, և վերջապէս նօրէն իյնալու համար ճչմարիտ հակայի մը չառաչիւնովը:

Այս չառաչիւնէն իր մարդասպաններն անգամ պիտի զանդրին: Վրէժին խելայեղութիւնը, այս մեծ ցնցումին առջեւ, թերեւս պահ մը սթափի, հանդարտի, նուաճուի: Այս անմեղ ու թանկագին արեան մէջ իրենց լայնաբաց որկորները թաթխած առիւծին յագեցումի բոպէ մը անունք պիտի ունենա՞ն իրենց, բոլորովին չխեղդուելու

համար: Բայց այդ բոպէն ափսոսանքի հեշտապարպեւ սարսուռը չպիտի տայ իրենց, ո՛չ, առիկա այն մարը պիտի ըլլայ որով կը սառի կարիճը՝ իր թոյնը կշտապինդ ներարկելէ յետոյ:

Բայց, ոճրախառն հրէշներու արարքին ախոռը ոդիսականը հարկ իսկ չեմ տեսներ ընել, թէեւ ասիկա եղեռն մը ըլլայ, որուն հասմար ամբողջ ազգ մը մէկ չարժումով ոտքի պիտի ելլար «վրէժ» աղաղակելով, եթէ սակայն մեր ազգը կործանումին այն վայրէնքին վրայ չըլլար, ուր արագավազ կը սահի կ'երթայ հիմա: Ցնորումն ու չիոթումեան վայրկեանն է: Կարծես չորս կողմէն մահազանգեր կը հընչեն: Մթամթիւնն է ուր ղինուած եղբայրական բազուկներ վիրաւոր կը խողխողեն: Փրկութեան ջահերը դեռ հեռուներն են, անձանօթ հորիզոններու տակ: Ե՞րբ պիտի հասնին:

Ու անասմանելի ոճրի մը սասմանումը թող ա՛լ պատմութիւնը ինք ընէ, իր ահաւոր ու անչինչ դասակնիքովը: Անհետացած մեծ մարդուն յիշատակին առջեւ ոճիրը ինքնին կը գոհկանայ ինծի հասմար, առանկ անասնական, անմարդկային բանի մը զոհը ա լ չեմ ուզեր նկատել այդ եղական դէմքը որուն ծարաւակէզ կարօտը պիտի քաշեն ոչ միայն իր պաշտօնները, ոչ միայն իր թշնամիները, այլ եւ իր մարդասպաններն իսկ, որոնք, դուցէ, օր պիտի գայ որ լալահառաչ ձեռնարկին ծնկաբներնուն պիտի զարնեն անոր արունը խմած ըլլալուն համար:

Ու հայրենիքի սիրելի սասմաններէն հեռու, օտարութեան մռնչ ու անզգայ սա ափերուն վրայ, խռովքի, վիշտի, զայրոյթի մրրիկներուն մէջ որ էութիւնս կը փոթորկեն այս պահուս՝ այս անկարելի անհետացումին առջեւ, միակ մտածումի մը վիշտն է մանաւանդ որ իրականացաւ, խորապէս կ'ընկճէ զիս. — Ի՜նչ այրիացում հայ մամուսնագրութեան համար Արփիարեանի մահով: Այս մէ՛կ չսնչին անհետացումովը՝ կարծես խռովչաձայն կը պարպուէ ազգային լրագրութեան հրապարակը: Դասակութիւն, զոր բան մը կարծես չպիտի կրնայ լեցնել:

Ու ցնցուած երեւակայութեանս առջեւ ծով մը կը ներկայանայ՝ իր ջուրէն պարպուած ...

Ախա՜ս, բոլոր փիլիսոփայական այս տրտում մտածումները պիտի կրնա՞ն սակայն ողջնցունել այն եղկելի, ծակծկուած դիակը, գնդակներէն ուռեցուորած, զոր՝ ա՛լ վերէն մաղուող մեւեսական ցօրա սառներներուն մէջ տեսանք՝ Մարմինա՝ փոսին եղերքը, դագաղին մէջ, եռաւ ինկած հսկային թաւամազ, գունատ ու խորտակուած դէմքէն վար, երբ չորս կողմէն հեծեծանքները կը պայթէին համանուագ ...

ԿԷՍ - ԲԺՇԿԱԿԱՆ

ԾԱՂԻԿ ԵՒ ՊԱՏՈՒԱՍՏ

ՏՕՔԹ. ՅՈՎՍ. Տ-ՍՏԵՓԱՆԵՍԵԱՆ

Ծաղիկ հիւանդութիւնը ամենէն առաջ երեւան եկած ըլլալ կը կարծուի Հնդկաստանի և Կեդրոնական Ափրիկէի երկիրներուն մէջ։ Այդ նախնական կեդրոններէն՝ յաջորդաբար աշխարհի ամէն կողմը փոխադրուած է յետոյ մահացու թոյնը։ Ներկայ ժամանակիս՝ ծաղիկը գոյութիւն ունի աշխարհիս բոլոր մասերուն մէջ, ուր մարդկային բնութիւն կայ. միայն քանի մը կղզեացած վայրեր բացառիկաբար զերծ մնացած են անկէ։

Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ ծաղիկը առաջին թիւով հիւանդներու մահուան պատճառ եղած է Հնդկաստանի մէջ՝ անյիշատակ ժամանակներէ սկսելով։ Նոյն իսկ տաճար մը կանգնած էին, որուն մէջ Պրահմանները մանաւանդ պաշտօն կը կատարէին այդ հիւանդութեան առաջքը առնելու նպատակով։ Զիմաստան ևս յայտնի է որ չատ կանուխէն ճանչցած է այս հիւանդութիւնը. ու հետաքրքրական է դիտել որ ծայրագոյն արեւելքի այդ ժողովուրդը «երկնային ծաղիկ» կը յորջորջէ այս հիւանդութիւնը։

Վեցերորդ դարէն առաջին ծաղիկը արշաւած է Եւրոպա՝ համաճարակի ձեւով։ Ու Բոլոմպոսի Ամերիկայի գիւտէն տասնեւհինգ տարի վերջը Արեւմտեան կիսագունտը վարակուած է այդ հիւանդութենէն։

Բոլոր հեղինակներն ալ միաձայնութեամբ կը վկայեն թէ ծաղիկը անհաւի կերպով մահացու բնութիւն մը ունէր բոլոր երկիրներուն մէջ պատուաստի գիւտէն առաջ. և մեծ սարսափ կը տիրէր ամէն վարակուած տեղերու մէջ։ Մինչեւ դարերուն՝ միլիոններով զոհեր կը տուէին ծաղիկին։

Ծաղիկին երեւումը յայտնապէս անկախ է կլիմայէ, սակայն տարիին եղանակը զգալի ազդեցութիւն մը ունի հիւանդութեան տարածութեանը և ճարակումի տեսակէտէ։ Գրեթէ բոլոր հեղինակներն ալ համաձայնած են թէ ո՛ւ է եղանակի մէջ ծաղիկը կրնայ երեւան գալ, բայց ընդհանրապէս գարունին սկիզբը և ձմեռը նկատուած են անոր նախասիրած եղանակները։

Սեռը մեծ տարբերութիւն մը չընէր այս հիւանդութեան համար. դիտուած է սակայն որ ընդհանուր կերպով՝ արուները աւելի չատ

կը վարակուին քան էգերը. ասոր բացատրութիւնը անտարակոյս կարելի է նկատել սա՛ պարագան թէ էրիկ մարդիկ աւելի նշանակ են վարակումի, իրենց զանազան զբաղումներուն պատճառով։

Իբրեւ կանոն, չատ կանուխէն դիտցուած իրողութիւն մըն է, թէ ծաղիկէ անգամ մը բռնուողը այլեւս ամբողջ կեանքին մէջ ալատ կ'ըլլայ անկէ, երկրորդ անգամ մըն ալ չի բռնուիր։ Ասիկա սակայն բացարձակապէս ճշմարիտ չէ՛։ Լուի Ժ։ ծաղիկէ բռնուած էր տասնեւչորս տարեկան պատանի մը եղած աեն։ Եօթանասունեւչորս տարիքին մեռաւ՝ երկրորդ անգամ նոյն հիւանդութենէն բռնուելով։

Ծաղիկին սկզբնապատճառը այլեւս չատ որոշ կերպով հասկցուած է. մարմնին մէջ կը ներարկուի կամ կը մտցուի հիւանդութեան թոյնը, պատուաստումով, ներշնչութեամբ կամ նոյն իսկ կլլելով։ Ու այդ թոյնն ալ կասկած չի կայ թէ միկրոպային քան մըն է բնութեամբ։ Ծաղիկը փոխանցիկ կամ տարափոխիկ հիւանդութեան տիպար մըն է։ Սովորաբար կը տարածուի մարդէ մարդ։ Անոր թոյնը կը փակչի տունին կահկարասիին կամ հանդերձեղէնին, ու ասոնկով կը տարածուի ամէն կողմ։

Պէտք է սակայն միտք պահել թէ այս հիւանդութեան թոյնը մարդուն մարմնին մէջ մտածին պէս՝ անոնչները երեւան չեն գար։ Սովորաբար տասներկու օր կ'անցնի վարակումին և բո՛ւն հիւանդութեան նշաններուն երեւումին միջեւ։ Իսկ երբ անգամ մը թոյնը հաստատուի մարդուն կազմութեան մէջ, ամենէն առաջ զգալի կ'ըլլայ չզային նեղութիւն մը։ Մաւք կամ դող սովորաբար ազդարար նշաններ կրնան համարուիլ։ Հիւանդին այս վիճակին անբաժան են ամէդ, գլուխի և կռնակի ցաւեր։ Իսկ հիւանդութիւնը տարորոշող բո՛ւն նշանը՝ յայտնի է՝ մորթին վրայ երեւան եկող կարմրութիւնն է։ Հոս աւելորդ է մանրամասնութիւններու անցնիլ. սակայն կրնայ օգտակար ըլլալ միտք պահել սա՛ պարագան թէ՝ իր նախնական վիճակին մէջ, ծաղիկը չատ դիւրաբաւ կարելի է չփոթել հարսանիքի ու կարմրուկի նման մորթային բորբոքում պատճառող հիւանդութիւններու հետ։ Բարեբաղդաբար սակայն այս կարգի բոլոր հիւանդութիւններու համար ևս մի՛ եւնոյն նախազգուշութիւնները պէտք են, ամենքն ալ բնութեամբ տարափոխիկ ըլլալնուն։

Ու հոս տեղն է լսել թէ ծաղիկի մասին ո՛ւ է գիտ ու գարման չի՛ գիտեր բժշկութիւնը։ Կանխարգելիչ բացառիկ միջոց մը միայն դիտենք — պատուաստում։ Պատուաստումի մասին տեղ տեղ ծանր նախապաշարումներ կը տիրեն. ու սակայն ո՛չ միայն ազէտ այլ նոյն իսկ բանէտ կարծուած դասակարգերու մէջ։ Եւ սակայն, դիտութիւնը բացորոշ կերպով հաստատած է այսօր թէ պատուաստի

միջոցով միայն կարելի է ազատ մնալ ծաղիկէ։ Անգլիան առնելով մեզի օրինակ, բաւ է մէջ բերել սա՛ պարագան որ պաշտօնական տեղեկագիրէ մը կը քաղեմ։

Պատուաստի գիւտէն առաջ՝ Անգլիայի մէջ մեռնողներուն համամասնութիւնն էր՝ մէկ միլիոնի մէջ 87,000՝ տարեկան. պատուաստի գիւտէն վերջ այդ թիւին մէկ ութառներորդը մահեր միայն կը պատահին հոն, ու այս թիւն իսկ չատ աւելի փոքր պիտի ըլլար եթէ ամբողջ ժողովուրդը որոշապէս հակնար ու խզճմտօրէն գործադրէր պետութեան դրած կանոնը։ Անանկ որ պատուաստի օգտակարութիւնը կասկածի տակ դնել կարծեմ անկարելի է գիտութեան սա երկայ լոյսին առջեւ։ Դեռ վերջերս գիտեցաւ որ Շէֆիլտ քաղաքին մէջ չպատուաստուողներէն ծաղիկէ մեռան հարիւրին չիսան հոգի, մինչդեռ պատուաստուողներէն հազիւ հարիւրին չորս։

Շատ մը կարեւոր գիւտերուն պէս, պատուաստի գիւտն ալ մասամբ դիպուածի արդիւնք էր։ Տեսակ մը պատուաստում կը գործադրէր Չինաստանի ու Պարսկաստանի մէջ անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր։ Չինացիք սովորութիւն ունէին ծաղկախտի վէրքերէն կչաեր փրցնել ու առողջներուն քիթը խոթել զանոնք, ասոր կ՛ըսէին «ծաղիկը ցանել»։ Չինաստանէն ու Պարսկաստանէն այս մեթոտը մտցուեցաւ Կովկաս, Թուրքիա և Յունաստան։ Տասնեւուերորդ դարուն սկիզբները խոտ խելացի անգլիացի տիկին մը, Լէյտի Մոնթէկիւ, Օսմանեան Արքունիքին այն առենուան Բրիտանական դեսպանին կինը, պատուաստումի կամ պատկինումի այդ եղանակին վրայ եանդուն և պատկերաւ նկարագրութիւններ կը ղրկէ իր անգլիական ազգականներուն և բարեկամներուն, ուսելցնելով միանգամայն թէ իր վեցամեայ մանչն ալ այդ գործողութեան ենթարկուած է։

Պատուաստը կը չարունակէ անադին կոտորած ընել ամբողջ Եւրոպայի մէջ, տասնեւութերորդ դարուն բոլոր ընթացքին։ Կառավարութիւնները իրար կ՛անցնին. անտեսապէտներն չորս կողմերնին կը նային, օգնութիւն կը փնտռեն. փոքրիկներու, խոտանելից քաղաքացիներու, ազատագ ռազմիկներու մահացուցակը կը ատատփեչնէ ղիրենք։ Այս ժամանակներուն՝ Անգլիայի բնակիչներուն մեծամասնութեան դէմքը հետքեր ունէին ծաղիկի. բայց գիտեր էին թէ այդ երկրին երկու գետաւներու կաթ կթելով զբաղող աղջիկները և կիները այդ փոս-փոս նշանը չունէին իրենց երեսներուն վրայ։ Գիտեր էին նաեւ որ այդ կիները իրենց ձեռքերնուն վրայ կ՛ունենային ծաղիկի վէրքերուն նմանող վէրքեր։ Բացատրութիւնը չուշացաւ, հասկցուեցաւ որ այդ կիներուն ձեռքերը անգիտակցաբար պատուաստուած էին կթուած կովերուն տիւնքներուն վրայ գոյութիւն ունեցող վէրքերէն՝ ծաղիկէն։ Ու էտուըրտ Ճէննըրի պէս բժիշկ մը, որ արդէն չատոնց իր ուշադրութիւնը առած էր այդ նիւթին, առաջինը եղաւ հատատապէս քարոզել թէ կովէն առնուած այդ կարգի հիւթով պէտք է պատուաստել տղաքը, զանոնք ծաղիկէ զերծ պահելու համար. ու 1799ի Մայիս 14ին իր ձեռքովը պատուաստեց խոչնուրած մանչուկ մը, որուն կարելի չեղաւ ներարկել ծաղիկի թոյնը երկու ամիս ետքը։ Այդպէս, վճռական փորձը կատարուած էր, ապացուցանող թէ պատուաստը կրնար ծաղիկին առաջքը առնել։

Պատուաստի գիւտին այդ առաջին օրերէն ասդին, զարմանալի կատարելութեան հասցուցած են ծաղիկի պատուաստին պատրաստութիւնը։ Բիմիական աշխատանոցներ հիմա ամեն գինով և խիստ վստահելի կերպերով աշխարհի կը հայթայթեն պատուաստի պուսակները։ Այնպէս որ մարդ չի կրնար ցաւ ու զարմանք չի յայտնել ներկայ լուսաւորուած ժամանակիս մէջ իսկ փոս-փոս դէմքեր տեսած միջոցին։

Ժողովրդային բոլոր խաւերուն մէջ թափանցելու է սա՛ ճշմարտութիւնը թէ պատուաստը և միայն պատուաստը կրնայ ծաղիկին առաջքը առնել։ Դարձեալ պէտք է որոշապէս հակնալ թէ պզտիկութեանը՝ միայն մէկ անգամ մանուկը պատուաստել տալը բաւական չէ։ Եօթը կամ դէմ տասը տարին անգամ մը «ամէն» մարդ անպատճառ պատուաստուելու է։

Իսկ ծաղիկի համաճարակ մը տեղի մը մէջ երեւցածին պէս, ամէն առն աշխատելու է հետի ունենալ այդ հիւանդութեան թոյնէն, որ ինչպէս ըսինք հակամէտ է փոխադրուիլ անձէ՛ անձ, առնէ առնէ, և քալաքէ քաղաք։ Ծաղկախտէ վարակուած առնէն հետ յարաբերութիւն ունենալու չէ։ Ինքնապաշտպանութեան իրաւունքը գործադրելու է ամէն մարդ։ Ու այս պարզ ասկայն խիստ գործնական միջոցները կիրարկելով մեր մէջ պիտի պակսի ծաղիկէ մեռնողներու թիւը, ինչպէս նաեւ պիտի քիչնան ապեզ դէմքերը։

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

= Ֆիթը մարմինին այն մասն է որ ամենէն ուշ կը ծերանայ: Ոսկորի և կռճիկներու կարևոր յօրինուածքին կը վերագրուի այս պարագան: Ֆիթէն եաքը ծերացողը ականջներն են:

= Եղունգներուն չուտ բուսնիլը, ապացոյցն մըն է ենթակային առողջութեանը:

= Երեսուն տարեկանէն վերջն է որ կնոջ ուղեղը կ'սկսի քիչ քիչ պակսիլ:

= Հրապուրիչ երեւալու համար ճաշակները չըմեռնքնին կ'ոսկեզօծեն:

= Թափօր լեռը, իր գեղեցիկ կլոր ձեւին համար, նախկին պատմագիրները նմանցուցած են կնոջ կուրծքի:

= Մարդուս արիւնը 10 կրամէն աւելի չաքար կը պարունակէ:

= Վեսուվի բորբոքումներուն ամենէն զարհուրելին տեւած է 1895 Յուլիսէն մինչեւ 1899 Սեպտեմբեր. այս միջոցին 30,000 քիլօկրամ ծանրութիւնով ժայռի կոյտ մը 400 մեդր բարձրանալով վար ինկաւ:

= Թուչուններուն չնչառութիւնը չա՛տ աւելի ուժեղ և արագ է է: Անոնք չնչաւոր անասուններուն մէջ ամենէն չատ օդ ծծողներն են. ու ճիշտ ա՛ս է պատճառը որ չա՛տ չուտ չնչահեղձ կ'ըլլան:

= Լիթըլ Ռօքի հիւանդանոցին մէջ վերջերս վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկեցին Ճէյմըզ Սիմիէս անունով տարօրինակ մարդ մը որ ստամոքսային հիւանդութենէ կը տառապէր: Վիրաբոյժները որոշեցին ստամոքսը բանալ: Անաւասիկ ինչ որ գտան անոր մէջ.

7 Սուրճի դգալ, 1 պատառաքաղի կոթ, 2 բանալիի օղակ, 1 դանակի կոթ, 1 ածելիի շեղբ, 2 սովորական մեծութիւնով բանալի, 1 մեծաղէ սանիր, 1 երկոտասնեակ գամ:

Ստամոքսը ծռած տեւցած, եւ կէս մը մարսուած էին և գրեթէ երկու հարիւր կտոր կը կշռէին:

Ուրիշներ սկսան խեղդուէին, ասկայն Ճէյմըզ Սիմիէս որուն համար երկաթ ուտելը արտակարգ բան մը չէր, պարզապէս անմարսողութենէ կը տառապէր: Ատոր պատճառը սանրերը ըլլալու էր, որ մեծութեան պատճառով մինչեւ ստամոքսը չէր հասած:

ՀԱՐԲՈՒԽԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ԴԱՐՄԱՆԸ

ՏՕՔԹ. Ե. ՄԱՍԻՍԻ

Սովորական գլխու հարբուխը ծանօթ է՛ ամէնուն և ամէն ոք իր կեանքին մէջ թեթեւ ցրտառութեան մը հետեւանօք՝ թեթեւ կամ աստիճ հարբուխներ կ'ունենայ: Այս հիւանդութիւնը մինչեւ վերջերս իրեն յատուկ դեղ մը չունէր այլ քրտնցնելով, ոտքը տաք չուրը դնելով, քիթին տաք պօրիդի, մանթօլի փոչիներ քաշելով, սօլփաթօ ամոնիակով կ'անցընէր իր չրջանը բոլորելով սակայն: Ֆրանսերէն քերթուած մը թարգմանաբար հոս կը դնեմ որուն մէջ հեղինակը ծաղրելու համար բժիշկները կ'ըսէ թէ չկրնալով բուժել հարբուխը վրէժ լուծելու համար դիտական խրթին բառով մը բառականացած էին մկրտել զայն: Հարբուխին սովորական անունը Ֆրանսերէն գլխու հարբուխ (rhume de cerveau) է, իսկ դիտական անունն է գօրիզա (coryza):

ՀԱՐԲՈՒԽ

Օրին մեկը հարբուխ եղաւ ամեհիճ ալ
Եւ ներուն բժիշկներն Ֆրանսացի եւ այլ
Ամեն կողմ ծանուցում, յայտագիր եւ ազդեր
Սփռեցին, չաճալով բուժել այս հարբուխներ:
Գովուած դեղերն բոլոր օգուտ մը չը տալով
Եւ փոէֆալներ՝ գլուխի ցաւերով
Շարունակ տեւելով, խուզարկութեան ելան
Նոր դեղ մը ճարելու եւ բան մը չգտան,
Ցամաւ այս հարբուխեն վրէժ մը լուծելու
Համար հաւաքուեցան եւ գործ մը տեսնելու
Մտով՝ են խելացին առաջարկ մը ըրաւ
Ռնգահարբուխ կոչել այս անտանելի ցաւ:

Գիտական խուզարկութիւնները հաստատեցին որ հարբուխը միքրոպի մը արդիւնք է:

Այդ միքրոպը խաղողի ողկոյզին նման քով քովի դնդաձեւ միքրոպներէ կազմուած և գոյն ալ ոսկեգոյն դեղին ըլլալով, ոսկեգոյն դնդամանրէ (sfaphylocoque dorée) կը կոչուի: Այս միեւնոյն միքրոպը միայնակ կամ ուրիշ միքրոպներու հետ ընկերացած չատ մը սովորական կամ ծանր հիւանդութեանց ալ տեղի կուտայ: Առնցմէ կրնանք յիշել բայլ սուր կամ տեւական

հարբուխներէն՝ երիտասարդաց և աղջիկներու դէմքին և կռնակին վրայ տեսնուած դժուարաթոյժ և յուսահատեցուցիչ փոքրիկ այտուձքները (boutons de jeunesse), դարիկը, աչքի այլազան հիւանդութիւնները, կոկորդի հարբուխները, մսերի գամերը (furoncle քէօր չիպան) ասոնց խաչորը որ շիրիքենչէ (anthrax) կը կոչուի, ցնցղատապը (bronchite) թոքատապը, ազեաց բորբոքումը, չարաւալից պալարները, սպիտակ դաշտանը ևլն. ևլն.: Սրդ, ինչպէս կեղծամաչկին, պրկախտին (tétanos) օձերու թոյնին մէքրոպները կամ թոյները չեզոքացնելու համար չիճադիզեր գտնուեցան, նշանաւոր վիրահատ բժիշկ Տոքթ. Տօայէն ալ գարեջուրի խմորէն սպիտակուցային մարմին մը գտաւ սթաֆիլազ (staphylase) անուամբ և չիճուկ մըն ալ պատրաստեց: Սթաֆիլազը ներսէն մեծերու համար ապուրի դգալով առնելով և չիջուկը մորթին ներքեւ ներարկելով վերոյիշեալ հիւանդութիւնները իրենց բուժումը կը գտնեն:

Նոր ակած սաստիկ հարբուխ մը որ ժամանակ փութաւիները իրարու կը յաջորդեն, աչքերը կը կարմրին և կ'արցունքոտին, ուռնգերէն այրող և առատ չուր մը կը վազէ, ճակատը և ծնօտները խոլ ցաւեր կ'ունենան, կը բռնէ չորս, հինգ, վեց դգալ սթաֆիլօզ խմել և մէկ երկու ժամէն հարբուխին այս տաժանելի նշանները կ'ամոքին:

Շատ մը օրինակներու մէջէն մէկ երկու հատ կը յիշեմ հոս և վերջ կուտամ յօդուածիս: 45 տարեկան անձ մը խոնաւ օդով որոտորդութենէ զարձած ժամանակ սաստիկ հարբուխ մը կը բռնուի: Իրիկուան ժամը 7ին վեց դգալ սթաֆիլազ կ'առնէ և ժամը 8ին մէկ ժամ հանգիստ առնելէ վերջը ախորժակով սեղան կը նստի: Ժամը 9էն առաջ հարբուխին ախտանիշերը անհետացած էին:

Քանի տարեկան բժշկական ուսանող մը հարբուխի չատ տարածուղիր՝ երեք տարի տեւող սաստիկ հարբուխ մը պահուն երկու օրուան մէջ չիչ մը սթաֆիլազ կը գործածէ. 36 ժամուան մէջ կ'առղեկնայ: Այս դեղը ուրիշ նոր հարբուխներէ զատ հինցած և յատմամբ տեսակներուն համար ալ օգտակար է:

Նաեւ այն ամէն անձինք որ անընդհատ գամեր (չիպան) կը հանեն Սթաֆիլազ կրնան գործածել փոխանակ գարեջուրի խմորի (levure de bière):

Իսկ չիճուկը մանաւորապէս բժիշկներու կողմէ և ծանր հիւանդութեանց համար ի գործ կը դրուի ներարկութեամբ:

ՉՈՒԱՐՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

* Ան բժիշկը որ երիտասարդ Սառա Պէռնարը կը խնամէր, կ'ըսէ թէ անիկա այնքան նիհար էր որ դեղատան մը կերած միջոցին կը կարծէի թէ... չղի մնացած է:

** Երկկոյթի մը մէջ: Պզտիկ Էլիզան ակռայի ցաւ ունենալով կ'ուլայ: Մայրը կ'ուզէ մխիթարել:

— Ի՞նչ կ'ընես, աղջիկս, ամօթ չէ՞ որ կուլաս այսքան մարդու առջեւ:

— Ա՜հ, մամա՛, դուն չա՛տ երջանիկ ես այս մասին, ակռաս ներդ ցաւելուն պէս կը հանես զանոնք:

* Տիկին Կաչաղակեանի վերջին պարահանդէսին՝ Սաղաթէլ էֆէնտին ալ հրաւիրուած էր: Տանտիրուհին յաջորդաբար զանիկա ներկայացուց հոն գտնուող բոլո՛ր աղջիկներուն: Սակայն Սաղաթէլ էֆէնտի սկսաւ դէր և տարէց կնոջ մը հետ գլխրթել: Վալս մը պարեց անոր հետ, յետոյ քաորիլ մը, բոլքա մը... Տիկին Կաչաղակեան անոր հետ, յետոյ քաորիլ մը, բոլքա մը... Տիկին Կաչաղակեան հարցուց անոր, երբ վայրկեան մը անկիւնը քաշուած էր մեր նշանաւոր խելացին:

— Կը զարմանամ, ինչո՞ւ այս ճարպուտ, վիթխարի կնկան հետ կը պարէք: Ան քան համով աղջիկներ, անուշիկ կիներ կան:

— Բժիշկս պատուիրեց ինծի որ... չա՛տ քրտնիմ, սիրելի Տիկին, պատասխանեց Սաղաթէլ էֆէնտի անգլիական պզտիկ-իւնուվ թիւնով:

* Երկու բարեկամներու մէջեւ.

** — Ո՞ւր ես, երկու օր է մէջտեղ չկիսաս:

— Ա՜յ, թերեւս յուզարկաւորութեանս ալ չպիտի գայիր եթէ մնայնէի:

— Ի՞նչ կայ:

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, հիւանդ էի երկու օր է, չէնք չնորհք հիւանդ էի: Բժիշկ եկաւ:

— Ա՜հ, այդքա՞ն. բարե՛կամ, երէկ պիտի գայի, բայց մեզի ալ անասնաբոյժը այցելութեան եկած էր:

— Ի՞նչ, դո՞ն ալ հիւանդ էիր... [ՓԱՅԼԱԿ]

* Տապանագիր մը.

Աստ հանգչի Տիկին Աննա. 1902 հոկտեմբեր տասնիւն վերջապէս լռեց:

ԱԿՌԱՆԵՐԸ

ՏՕՔԹ. Մ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ ՀԻ

ԻՆՉ ՊԼՏՏՐ Է ԸՆԵԼ ՄԱՐԲՈՒԻՐ ԵՒ ԱՌՈՂՋ ԱԿՌԱՆԵՐ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Գիտութիւնը օրէ օր կը յառաջդիմէ։ Անցած ժամանակներու մէջ անդարմանելի նկատուած չատ մը ախտեր հիմա կատարելապէս կը բուժուին։ Զանազան տարափոխիկ հիւանդութիւններու առաջքը կարելի է առնել առողջապահական պայմաններն ի գործ դնելով։

Ակռաներն ալ՝ որոնք կեանքի պահպանութեան համար կատարուած քնախօսական պաշտօններուն է՛ն գլխաւորը և էն կարեւորը եղող՝ մարսողութեան գործողութիւնը դիւրացնելու կը ծառայեն, ունին իրենց յատուկ դիտութիւնը և մանաւանդ խնամք կը պահանջեն։

Հին ատենները ցաւած ակռան դարմանելու համար, կը քաշէին, այդ կերպով արմատախիլ ընելով խիստ կարեւոր գործարան մը (organe) որուն մարդ պէտք ունի մինչեւ ատեն։ Բայց հիմա, որ առաջնաբուժական արուեստը բաւական զարգացած է, գտնուած են միջոցները ակռաներու անվթար պահպանութեան համար, բաւական է որ մարդ դիմայ և անթերի կերպով կատարէ ակռաներու առողջապահութեան այդ անհրաժեշտ պայմանները։

Պէտք է գիտնալ որ, ակռաները մէկէ աւելի քնախօսական պաշտօններ ունենալով մեծապէս օգտակար և խիստ կարեւոր դեր մը կը կատարեն մեր առողջութեան վրայ։ Ակռաներուն իւրաքանչիւր դասակարգը իրեն յատուկ պաշտօնը ունի, օրինակի համար, առջեւի ակռաները դէմքին ամենէն աչքի զարնող զարդերէն մէկը ըլլալէ զատ արտասանութեան կ՛օգնեն, անոնք որ իրենց առջեւի ակռաները կորնցուցած են չեն կրնար բառերը յստակ արտասանել, առջեւի ակռաները պաշտօն ունին նաեւ ուտելիքները կարկտելու ընչպէս որ եռեւի ակռաներն ալ մանրելու և փշրելու, և ամենքը մէկտեղ ճիշդ ալօրիքի մը պէս ուտելիքները կ՛աղան և կը դրկեն առաջնոքս։ Հոն մարսուելու և մարմինը սնուցանելու համար, հետեւաբար ակռայ չունեցողը ոչ միայն դէմքին վայելչութիւնը կը կորսընցնէ, այլ կը դրկուի նաեւ իրեն սնունդ հայթայթող այդ թանկագին ալօրիքէն։

Ակռաներու առողջապահական կանոններուն վրայ խօսելէ առաջ քանաւոր է անչուշտ քիչ մը ծանօթութիւն տալ անոնց կազմախօսութեան վրայ, աւելի դիւրաւնալի ընելու համար։

Ակռաները իրենց արմատներով ծնօտի ոսկորներուն մէջ զետեղուած և լինտով շրջապատուած են։ Լինտէն դուրս գտնուած տեսանելի մասը կը կոչուի պսակ (couronne) և ծնօտին մէջ գըտնուած անտեսանելի մասին կ՛ըսուի արմատ (racine)։ Ակռաները իրենց պսակներուն և արմատներուն զանազան ձեւերովը իրարմէ կը տարբերին և երեք դասակարգի կը բաժնուին, այսինքն մարդուն բերանին մէջ երեք տարբեր ձեւերով ակռաներ կը գտնուին, 1. կտրող ակռաներ, 2. ժանիքներ, և 3. աղօրիքներ։ Բոլոր ակռաներուն պսակներն ալ շրջապատուած են կիտուած (émail) կոչուած խիստ կարծր նիւթով մը որ ակռան կը պաշտպանէ։ Ակռային կեդրոնը մանուածոյ խոռոչի մը մէջ կը գտնուի ակռային ջիղը (pulpe dentaire) արմատներուն ծայրը գտնուած նուրբ ծակերէն ներս մտնելով իրեն յատուկ խոշոր գտնուած է։ Այս ջիղն է որ ակռային զգայնութիւն կուտայ, և եթէ ո և է պատճառով ջիղը հիւանդանայ ակռայի ցաւ առաջ կուգայ։

Ակռաներու հիւանդութիւնները բազմաթիւ են և որոնց մեծագոյն մասը առաջ կուգայ բերնի անմաքրութենէն։ Ակռաները ամենէն աւելի փտութեան ենթակայ են, որուն հետեւանքով չատ անգամ ուրիշ հիւանդութիւններ ալ կը ծնին։ Ակռաներու փտութեան պատճառները խիստ չատ են, և սակայն ամենէն առաջ կ՛ակսի ակռային պսակը պատող կիտուածին աբրելովը։ Երբ ո և է կերպով կիտուածը վնասուի, ակռային ներսի մասը որ նուազ կարծր է, չուտով փտի, և փտութիւնը հետզհետէ առաջանալով երբ ջիղին հասնի ակռան կ՛ակսի ցաւիլ։

Ակռաները փտեցնող գլխաւոր ապրը թթուն (acide) է, որ բերնի մէջ կը կազմուի, ակռաներուն մէջ տեղաւորանքը մնացած ուտելիքներու մանրիկներն ալ բերնին ջերմութենէն խմորուելով (fermenter) թթու կ՛արտադրեն, բոլոր կանոնչ պատճէնները իրենց մէջ թթու պարունակելնուն համար ակռաներուն վնասակար են, ինչպէս քացախը, լիմոնը, նարինջը, չոքոլան, չաքարը, թթու պարունակող բոլոր դեղերը ևն.։ Ակռաներուն վնասակար այս ուտելիքները թափելով ըսել չեմ ուզեր թէ պէտք է ամենեւին զրկուիլ, ընդհակառակը, քանի որ բերանի պարզ լուացում մը բաւական է թթուն չեզոքացնելով, անոնց պատճառելիք վնասին առաջքը առնելու համար։

Կան նաեւ ակռաները փտեցնելու ուրիշ պատճառներ ալ։ Քիչ

վերը բսինք թէ կիտուածին ո և է կերպով վնասուելովը ակռան կը փսխ, ասիկա կրնայ պատահիլ նաեւ ակռաներուն կարծր մարմիններ ծպցնելով, գնդասեղով ակռայ խառնելը խիստ վնասակար է:

Ակռաներու փտութիւնը փոխանցիկ է, փտած ակռայ մը եթէ անխնամ ձգուի քովի ակռային ալ փտելուն պատճառ կ'ըլլայ, ուրեմն պէտք չէ անտարբեր դիտուիլ, և փտած ակռան առանց սպասելու որ ցաւ ըլլայ սկսի անմիջապես պէտք է լեցնել տալ, թէ՛ փտած ակռան ազատելու, թէ՛ քովինը չի փտեցնելու և թէ՛ սոսկալի ցաւերու չենթարկուելու համար:

Ակռաներու փտութեան հետեւանքով առաջ կուգան ուրիշ հիւանդութիւններ ալ: Շատ փտած ակռաներու վրայ երբեմն պալարներ (abcès) կը գոյանան, որոնց համար պէտք չէ անհոգ դիտուիլ, փութով դիմելու է զանոնք դարմանելու, ապագային վատնգ մը չպատահելու համար:

Բերնի անմաքրութիւնը լինտերն ալ կը ախտաւորէ: Ակռաներուն մակերեսը շատ անգամ կրային խաւով մը կը ծածկուի, որուն parpr (tartre) անունը կը տրուի, թարթրը լինտերուն վրայ ճնշելով բորբոքում առաջ կը բերէ, և եթէ ժամանակին հիւանդութիւնը դարմանելու հոգ չի տարուի, նոյն իսկ ակռաները կը չարժին և կիյնան և ասիկա երիտասարդ տարիքի մէջ ալ կրնայ պատահիլ:

Ուրեմն՝ ինչպէս տեսնուեցաւ, թէ՛ ակռաներուն փտելուն և թէ՛ լինտերուն հիւանդանալուն գլխաւոր պատճառը բերնի անմաքրութիւնն է, հետեւաբար առողջ ակռաներ ունենալու համար անհրաժեշտ է բերանը միշտ մաքուր պահել:

Տղայոց պզտիկ տարիքէն սորվեցնելու է բերանին լուալ, այս պարտականութիւնն ալ–ինչպէս ամէն բարոյական պարտականութիւն—կը ծանրանայ մայրերու վրայ. մայրեր պէտք է տղոց սորվեցնեն թէ բերանն ալ, մարմինին միւս մասերուն պէս միշտ մաքրութեան պէտք ունի, և ասիկա առողջապահական տեսակէտով մ'ալ աւելի տիպղական է քանի որ բերանը ընդհանուր կազմութեան մէջ կրկնակ պաշտօններ ունի:

Ամէն մարդ, տղայ կամ չափահաս, պէտք է ունենայ իրեն յատուկ ակռայի խոզանակ մը, որ ո՛չ չափազանց կարծր և ո՛չ ալ շատ փափուկ ըլլայ, այլ միջակ, այնպէս որ թէ՛ ակռաները լաւ մաքրէ և թէ՛ լինտերը չարիւնէ, խոզանակին հետ պէտք է ունենալ ակռայ մաքրող դեղ (dentifrice) մը, և ասիկա առաւնազուժին խորհրդով, ակռաներու կազմակերպութեան համեմատ: Առաւօտ և երեկոյ, եւ եթէ կարելի ըլլայ ամէն ճաշէ վերջը խոզանակը դեղին թաթխելով

ակռաներուն ամէն կողմը պէտք է չփել և յետոյ առատ ջուրով բերանը աղէկ լուալ, այս գործողութիւնը անհրաժեշտ է մանաւանդ դիշերը պառկելէ առաջ:

Դժբաղդաբար շատեր կան որ տեսակ մը նախապաշարումով չեն ուզեր երբէք ակռանին մաքրել, իբր թէ ամէն օր ակռաները մաքրելով անոնք չատ կ'ատրուին: Ասի չատ սխալ գաղափար մըն է: Մաքրութիւնը ամէն բանի մէջ ալ օգտակար է և երբէք վնասակար չի կրնար ըլլալ:

Ճաշերէ վերջը, ակռաներու մէջտեղացանքը մնացած մանրիկները հանելու համար մետաղէ գործիքներ պէտք չէ գործածել, փայտի չիւղերէ և կամ հաւի փետուրէ չինուած ակռայ մաքրելիքները (curdents) այս նպատակին համար չատ յարմար են, միայն ղգուշանալու է լինտերը վիրաւորելէ:

Ակռաներով կարծր նիւթեր, կաղին, ընկոյզ, պիտակ և այլն, երբէք պէտք չէ կոտրել: Ակռաներով հանպատրաստ քակելու սովորութիւնը տգեղ է և թէ՛ վնասակար, կիներուն ակռայով դերձան կտրելու և կամ գնդասեղ բռնելու սովորութիւնն ալ ակռաներուն խիստ վնասակար է:

Երկու կողմի ակռաներով ալ պէտք է ծամել, ինչու որ չգործածուած կողմի ակռաները թարթրով կը ծածկուին և կը հիւանդանան: Ակռաներուն վրայ գոյացած թարթրերը անյապաղ պէտք է մաքրել տալ:

Ակռաները թանկագին գոհարներ են, որոնց խնամքին համար կ'արժէ որ հոգ տարուի:

ՋՈՒԱՐՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

*** Դիմաճեռկութիւն.—Քանի՞ տարեկան է Տիկին Գաշմիրեանը, կը հարցնէր Տօքթ. Հաւրակեան՝ անոր անձնական բժիշկին, արուեստին պահանջած գաղտնապահութեան խոստումով մը:

— Ձերեկը քսան տարեկան է, իսկ գիշերը յիսուն տարեկան, պիրելի Տօքթէօրս, պատասխանեց Տիկին Գաշմիրեանի անձնական բժիշկը:

*** Նշանաւոր է այն խօսքը զոր կ'արտասանէր Մուբ, իր դասընկերներուն ամենէն ծոյլը.

— «Գինին ու միսը հայթայթեցէք դուք, ես ալը կը պահեմ:»

*** Սէնթ-Աման բանաստեղծը ընկերութեան մը մէջ օր մը հանդիպեցաւ մարդու մը որուն գլխուն մազերը սեւ էին և մօրուքը ու պեխերը ճերմակ: Արհամարհանքը այս տարբերութիւնը բառական տարօրինակ կ'երեւար ընկերութեան, ամէնքն ալ զարմանքով Սէնթ-Ամանի կը հարցնէին տարբ պատճառը: Բանաստեղծը պատասխանեց լրջօրէն:

— «Կերեւայ թէ պարոնը ծնօթը աւելի յոգնեցուցած է քան... իր... ուղեղը:»

*** Բժիշկ մը Ֆոնթենպլի կ'ըսէր որ սուրճը թոյն մըն է:

— Տօքթէ՛օր, պատասխանեց Ակադեմականը, կը հաւատամ քեզի, բայց ան թոյն մըն է որ այնքան չուա՛զդեցութիւն չընէր քանի որ ութսուն տարիէ ի վեր կը դործածեմ զայն:

*** Սպասուհին.

— Ժամը տասն է, պա՛րոն. ի՞նչ բանի կ'սպասէք հլլելու համար.

= Քեզի՛, Մուսիքա՛:

*** Ո՞ւր պիտի երթաք այս ամառ, պիրելի՛ տիկին:

= Գրեթէ ո՛չ մէկ տեղ, Տօքթէ՛օս, մէկ ոտքս Բերա պիտի ըլլայ, միւս ոտքս ալ կղզիները...

— Շատ հաճոյքով ես ալ այդ միջոցին պիտի ուզէի... Գատըգիւղ բնակիլ: Ճիչտ երկուքին մէջտեղը:

ԵՐԳԻՉԱԿԱՆ
ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ
ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ
ԵԻՆ. ԵԻՆ.

ՄԱՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ
ԳՕՍԹԻՒՄ ԹԱՅԵՈՒ
Ա. Լ. ՇԱՒԻՆԻԼ
ՐՈՐԱ, ԿԱԼԱԹԱ-ՍԻՐԱՅ
ԹԻՒ 271 ՓՓ
ՎՏԱՒԱԿ, ՎԵՐՄՈՒԹ, ՄՈՒՇՏԱԿ, ՄՕՏԻԼ
ՊԼՈՒԶ, ՇՐՋԱԶԳԵՍՏ, ՍԵՂՄԻՐԱՆ, ՀՈՎԱՆՈՑ
ԲՐԻԶԼԻՆ, ՄԵՏԱՔՍԵՂԼԻՆ, ԿԱՈՒՆԻԹԻՒ
ՊԱՏՐԱՍՏ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐՈՒ ՄԱՆԱՆՁԻԿ

Յ. ԱԼՓԻԱՐ՝
ՓՐԻԶԱՆԹԷՄՆԵՐՈՒ ԵՐԿՐԻՆ ՄԷՋ

ՄԱՓՐԱՍԷՐ ԵԱՆՓԻՆ

Յ. ԱԼՓԻԱՐԻ

Ընելիք պատմութիւնս քիչ մը ... անպատշաճ է. բայց Պարսամեան այնքան գլուխս տարաւ որ ...:

Երկու ամիս է ամէն անգամ կիս տեսնելուն՝

— Տարեցոյցիս համար անպատճառ բան մը պիտի գրես, կ'ըսէ կ'երթայ:

Եւ բաժին վրայ պնդելու ամէն իրաւունք կուտայ. իրեն այն բարեկամութիւնը որ այդ candide բանաստեղծին համար կը տածեմ:

Սա ալ կայ որ, մարդս ոչինչ կրնայ մերժել գեղեցիկ կնոջ մը և սիրուած բարեկամի մը:

Գրեմ, չատ աղէկ, բայց ի՞նչ. խնդիրը հոս է:

Դաշնակցականներուս գոյութեան գաղտնիքին վրայ այնքան խելք կը թափեմ կոր որ, սա խեղճ խելապատակին մէջ բան չի մնայ այլ եւս:

Բարեբաղտաբար Ամերիկան կայ:

Մտանկանալու մօտ գտնուող մարդը բարեկամները կը յիշէ, գրագէտին անանկութեան բարեկամն է Ամերիկան:

Եթէ նիւթ չունիս, հոգ մի ըներ, Նոր Աշխարհը պզջ ըլլայ: America for ever.

Սակէ աւելի անկեղծութիւն չէք պահանջեր անշուշտ ինձմէ:

Սկսինք ուրեմն:

Միացեալ Նահանգներուս չեմ չիշեր որ քաղաքին մէջ փիսերու քլիւպ մը կայ եղեր, ազատասերու կեդրոնավայր մը, տեսակ մը ... բիւրօ:

Այդ քլիւպին անդամակցելու միակ պայմանն է եղեր ծայրահեղ ազատասիրութիւն մը:

Ինչպէս որ ֆէտային ըլլալու համար անպատճառ երկայն մազ ունենալու է և կարճ խելք, նոյնպէս ալ այդ քլիւպին անդամ ըլլողներէն կը պահանջուի եղեր կեանքին մէջ մաքուր եղած չըլլալու յատկութիւն մը:

Ձեռքերդ չպիտի լուաս, քիմդ թաշկինակով չպիտի սրբես, եղունգներդ չպիտի կտրես երբեք, ականջի մաքրութիւնը արգիլուած է և այսպէս ի կարգին:

Թօմը Տիքսոն՝ երեսունը հինպամեայ վաստակաւոր մը՝ առաջին վախճաք կ'ըզգայ անդամ դրուելու այդ քլիւպին. և հոն մտնելու իր փափաքը կ'երթայ կը ներկայացնէ իր բարեկամներէն մէկուն որ յիշեալ քլիւպին ամէնէն հին և ամէնէն ազդեցիկ մէկ անդամն էր:

— Թօմի, կը հարցնէ այս վերջինը իրեն. բաւական ազատ կ'ըզմա՞ս կոր դու դքեզ այդ դլիւպին մէջ ընդունուելու համար:

— Կարծեմ աւելի:

— Այդ պարագային demande մը դրէ և վաղը բեր ինծի որ comitéին ներկայացնեմ, արդէն վաղն ալ նիստ ունինք:

— Անպատճառ կը բերեմ, անոնդ եղիր:

— Ուրեմն յաջողութիւն:

Միւս առտու կանուխ մեր մըսթր Թօմին բնական պէտք մը կատարած պահուն քլիւպը միտքը կուգայ և Eureka մը կը փախի շրթունքներէն:

Հնարամիտ են ամերիկացիները, ըսելիք չի կայ:

Ձերմակ թուղթի կտոր մը կ'առնէ և կը սրբէ իր մարմնոյն այն մասը որով նստելու գործողութիւնը կը կատարէր:

Եւ այդ բուրմնաւէտ թուղթին վրայ կը գրէ իր դրկելիք demandeը:

Գարչելի մարդու իրեւ վկայագիր, ատկէ լաւագոյնը չէր կրնար գտնել:

Շատ դժուարահաճ ըլլալու էր գօմիթէին իր անդամներուն կարգէն դուրս ձգելու համար փխսերու այդ հերոսը:

Նիստը կ'սկսի թէ ոչ, ծառան արծաթէ ափսէի մը մէջ նախագահին կը ներկայացնէ Թօմիի ղրկած նամակը:

Այդ քառակուսի պահարանը adoreïs չէր բուրեր կոր, անշուշտ կ'երեւակայէք:

Նախագահը հեչամանքով մը կը բանայ նամակը և անոր պարունակութիւնը կը կարդայ իր ընկերներուն:

Séance tenante ընտրութիւնը կը կատարուի և քուէներու բացարձակ մեծամասնութեամբ մեր Թօմին կ'ընդունուի իրեւ միւսներուն անդամ dirtyներու քլիւպին:

Կարելի՞ էր միթէ:

Փխսերու քլիւպէն դուրս ձգել մէկը որ իր ազատութեան վրայ այլեւս պերճաբոյր documentով մը կը ներկայանար:

Ուրախութեան ազմուկ մը և կեցցէներու դոռում դոչումով սենեակը կը լեցուի և ամէնքը մէկ զապտակէ մղուածի պէս երէք անդամ ծափ կը զարնեն ի պատիւ իրենց նոր գալիք ընկերին:

Ամէն առեն աստանկ փխս մարդ գտնելը դիւրին գործ չէ, և նոյն իսկ ժողովքին մէջէն կը գտնուին շատեր որ փափաք կը յայտնեն որ նախագահութեան պատիւը տրուելու էր անպատճառ այդ նորեկ անդամին:

Զըլլալիք բան չէր: Փխսերուն Փիսը կուգար կը մտնէր կոր իրենց ծոցին մէջ, նախագահ չընեն sh ի՞նչ ընեն:

Ծափերուն վերջը չէր դար կոր:

Օրուան նախագահը անտարբերութեամբ չէր կրնար դիտել անցած դարձածը և հաչտ աչքով չէր կրնար նայիլ Թօմիին որ պիտի դար վրան քը... խայտըռմիչ ընելու:

Այդ պատահականութեան առաջքը առնելու համար բան մը ընելու էր, չէ՞:

Ոտքի կ'ելլայ յանկարծ, ձեռքին տակ գտնուած զանգակը կը հնչեցնէ և լուռթիւն կը պատուիրէ ներկաներուն:

Նախագահը պիտի խօսէր: Մորին լուռթիւն:

Եւ մարդը բերանը կը բանայ:

— Տեարք անդամք և սիրելի բարեկամներս, մըսթր Թօմի Տիքսոնի այս խնկարոյր նամակը ձեր ամէնուն հիացումը հրաւիրեց իր վրայ և կը տեսնամ թէ դուք ամէնդը միաբերան մըսթր Թօմի նախագահ պիտի ընտրէք մեր պատկառելի քլիւպին:

Սխալ կ'ընէք կոր, Տեա՛րք, մեծ սխալ, և պէտք է որ ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրեմ ձեր այս կանոնադանցութեան վրայ:

Մըսթը Թօմին նոյն իսկ պարզ անդամ չի կրնար ըլլալ այս քլիւպին, քանի որ ինքզինքին կը ներէ կոր սրբել... նստուելին:

Արփիար, Ալփիար

ՏԻՐԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ։

Անուններն մէկ գիրով կը տարբերի, խառնուած քնին անհունօրէն։

Մէկը ո՛ւմն, միւսը քմայք։

Առաջինը մեր մէջ յեղափոխութիւնը ծնաւ, երկրորդը՝ երկիւծանքը։

Երկուքն ալ դանդաչող նաւեր, կեանքի ծովատնաթողութեան մէջ, բայց որոնց մէկը դէպի ազատութեան կ'ուղղուի, միւսը՝ դէպի քշանց քի աչխարհը։

Մէկը հայ մտաւորականութեան Տէրվիշը, միւսը՝ բարիզեանը։

Ալփիար՝ քմայքի ծաղիկներուն լաւագոյն մչակողը։

Մէկը համակ խորհուրդ, միւսը՝ ամբողջ իրաւունք։

Առաջինը վիճերու չուքը դեղերազ ուրուականն է, երկրորդը լոյսի, ծիծաղի, ծաւերու գիշերաշրջիկը։

Երկուքն ալ մարտիրոսներ. մէկը՝ առլի, միւսը՝ գրիչի։

Առաջինը հեղնող արտասութիւն, երկրորդը անոգ փանթէզիսմ։

Արփիար կը սակար կլիներէն, Ալփիար... կը խնդմենայ անոնց վրայ։

Անգամ մը, Օրթագիւղի մէջ, զուարճասէր կիներ խաղ մը կը խաղան Արփիարի։

Անոր անկողինին մէջ բարձ մը կը զետեղեն, գլուխը կեղծամ դնելով և կատարելապէս իրականի պատրանքը տալով։

Յեղափոխութեան մարտիրոսը երբ սենեակը մուտ ու նչմարեց, ապշանար մօրը վրայ վազեց, պոռալով. — Քալէ՛, մա՛յր, կնիկ մը կայ անկողինիս մէջ...։

Կրնաք դուչակել թէ Ալփիար՝ անոր տեղը՝ ի՛նչ պիսի ըներ։

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

× Ո՞վ միտքէն կ'անցընէր որ Պօղ եւ Վերժինէն մեծ դժբաղդութիւն մը պիտի պատճառէր տղայ Լամարթինին։ Ապագայ տաղանդաւոր բանաստեղծը այնքան մեծ հետաքրքրութիւն կը ցուցնէր այդ գեղեցիկ հովուերգութեան համար, որ երբ ծնողքը կ'արգիլէր իրեն դիչերուան լոյսը, Լամարթին իր փոքրիկ սենեակը կը լուսաւորէր պղտրուած թուղթերով, իրարու ետեւէ վառելով զանոնք։ Այնպէս որ չատ չանցած իր տունը կրակի տուաւ։ Կանցպերկ, չքաւորութեան պատճառով Ֆիենէլօնի Թելեմաքը լոյսով կարդալուն համար աչքերու սոսկալի հիւանդութեան մը ենթարկուեցաւ։ Կ'ըսեն թէ Մաք-Նապ, Շա-Նուարի փանթէզիսթ բանաստեղծը. Թոքախտաւոր մայրապետ մը ընդունած Իմիքասիօնի օրինակ մը վինքը Թոքախտ ըրաւ։ Ժէրսէ կոմսը քիչ մնաց որ կեանքը վրայ տայ Տիքընսի Բիֆոուիֆ Բեյքըրսը կարգացած ըլլալուն համար։ Ծանր հիւանդութեան մը ապաքինուելն ետքը, երբ իր ուսուցիչը այդ գլուխ գործոցէն քանի մը հատուածներ կը կարդար, պատանի Ժէրսէ այն աստիճան ուժգնօրէն խնդալ սկսաւ որ հիւանդութիւնը կրկնուեցաւ և բժիշկները քանի մը յաւտահատական վայրկեան անցուցին։ Գերմանիոյ կայսրուհին խստիւ արգիլած է ուսուցչուհին՝ երկու զաւակներուն պատկերէն երեք ժամ առաջ արկածախնդրական վէպեր կարդալը, Ռեպեցնօճ Գրիւզօի ընթերցումը խանգարած ըլլալով երիտասարդ իշխաններուն քունը։ Ակէ քանի տարի առաջ Ապոթիլ Համիա, ճաշած միջոցին, երբ Ալէքսանտր Տիւմայի Երեք հրացանակիրները կարդայնել կուտար, յանկարծ հատուած մը այնքան վինքը խնդացուց որ քիչ մնաց կերած ձուկին խաչոր մեկ փուչը կոկորդը մնար։

× Կ'ապաննես ինքզինքդ, որովհետեւ նչանածդ քեզի լքած է, որովհետեւ պարտքերդ չես կրցած վճարել, որովհետեւ Վերթերը սխալ հասկցեր ես։ Առնք բոլորն ալ կը հասկնամ։ Բայց մտիկ րրէք տեսնեմ սա մարդոց րրածին խելքերնիդ կը հասնի արդեօք։ Եւրոպայի մէջ քանիերնիդ տարեկան կրթուած հարուստ մը, Ժէոան Շէօն անունով, ուղղակի կը պայթեցնէ, որովհետեւ... օդը չատ տաք է եղեր։ Վիննացի պատուաւոր, հինգ զաւակի ալ տէր մարդ մը ինքզինքը կ'ապաննէ, լուսանկարի մը խելացեղօրէն սիրահարուած ըլլալուն համար։ Այդ լուսանկարը դրավաճառի խանութի մը փեղկին մէջ ցուցադրուած էր։ Վիննացին, այնքան հետապնդումներէ, վիճաբանութիւններէ ետքը, վերջապէս չի կրցաւ այդ գեղանի կնոջ հետքը գտնել։ Ու օր մըն ալ յուսահատութենէն, ինքզինքը սպաննեց, իր սուդ համակելով իր սիրկինը, հինգ զաւակները, և... զմեզ։

Ի՞ՆՉ Կ'ՈՒՏԷ ԵՒ Ի՞ՆՉ ԿԸ ԽՄԷ ՊԵՐԼԻՆ

Ա. Յ. ՊԱՌԱԻԵԱՆԻ

«Կեանքը ատամոքսէն կ'սկսի», կ'ըսէին ժամանակ մը հին Եպիկուրեանները, կատարեալ իրաւունքով։ Մենք չատ անգամ մարդիկ կ'ուտումնասիրենք, ազգի մը ուղեղը, սիրտը, հոգին կը քանանք, բարքերը կարդալու համար, վերջապէս, վերէն վար, աչքէն ձախ կը վերլուծենք մարդ կոչուած արարածը, առանց անգամ մը ձեռք զպցնելու անոր ատամոքսին, դիտելու համար թէ ի՞նչ կայ հոն, ի՞նչ կ'ուտէ և ի՞նչ կը խմէ ան։

Միտքը, առանց ատամոքսին, գոյութիւն պիտի չկրնար ունենալ երբեք, ու ոչ Քանդ մը, ո՛չ Տէքարդ մը, ո՛չ ալ Կէօթէ կամ Շիլլեր մը ապրած պիտի ըլլային այսօր։

Ուրեմն՝ կը տեսնենք թէ՝ այդ փոքր պարկը է՛ն կարեւոր, է՛ն մեծ դերը կը խաղայ աշխարհի մէջ հակառակ նեւրթապաշտ խմոստասիրութեան պատկանելուն, է՛ն բարձր, և գաղափարապաշտական յղացումներն իսկ իրմէ ծագումնառած են։ Կ'արժէ ուրեմն անդրադառնալ պահ մը հո՛ն ու տեսնել թէ ի՞նչ կ'ուտէ և ի՞նչ կը խմէ գերման ժողովուրդը, — Պերլինցին, եթէ կուզէք — որուն մտաւորական վիճակը քիչ չատ ծանօթ է ամէնուն։

*
* *

Գերմանացին, ուտելու մասին, Արեւելքցիէն սրամտաժօրէն կը տարբերի. առաջինը՝ ուտելուն կերպը պարզապէս չի դիտեր. վերջինը՝ բրօֆէսօրի մը հմտութեամբ և կարողութեամբ եւրոպական ո և է համալսարանի մը մէջ կրնայ աւանդել այդ ճիւղը, այնքան քաջ՝ իր բոլոր մանր ու խրթին կէտերովը ուսումնասիրած է զայն։

Գերմանացին ո՛չ gourmandէ ո՛չ ալ gourmet. Արեւելքցին, ընդհակառակը դիտէ կերակուրին ո՞րը և ո՛րքան ուտելը, — ուրիշ խօսքով՝ փափկաճաշակ — չատակեր է ան։

Գերմանիոյ մէջ է՛ն քիչ ապառում գտնող բաներէն մին՝ հացն է։ Քաղաքին մէջ հաշիւ եղած է որ, իւրաքանչիւր երկու-քառակէս հոգիի հաշիւ փոքր հաց մը կ'լլցնայ։

Գալով խոշոր, երկայն հացերուն, եթէ օրական ապառոյ հաց ծոր ծարի կգնաք, տան և հինգ քիլոմէդր երկայնութեան մը

կը հանդիպի, մինչ որ Պերլինի նման երկու-քառակէս միլիոնէ աւելի բնակչութիւն ունեցող քաղաքի մը համար չատ քիչ ապառում մը կը ցուցնէ։

Ակնարկ մըն ալ Պերլինցիին խմածին վրայ։ Սմէն քանէ առաջ, չմոռնամ ըսելու թէ՝ Արեւելքցին պէտք է լռէ հոս. այս վերջինը՝ խմելու մասին, Գերմանացիին հետ չկրնար մրցիլ։

Տակիտոս, հռովմայեցի նշանաւոր գրագէտ — պատմագիրը, աւելի քան 1800 տարի առաջ, երբ Գերմանիոյ մասին կը խօսէր, անոր բնակչութիւնը, կլիման և այլն. նկատի առնելէ վերջը սա գիտողութիւնն ալ կ'աւելցնէր՝ թէ գերմանացիք անօթութեան և ցուրտ դէմ կռնան տոկալ, բայց ո՛չ տագի և ծարաւութեան։ Ան եթէ այսօր Պերլին գտնուէր, իր երեւոյթի դիտողութիւնը չըսղ ո և է փոփոխութիւն մը պիտի չտեսնէր արդարեւ։

Սակէ երեք տարի առաջ, Տքտ. Հիրշֆելտի կողմէ հրատարակուած վիճակագրի մը համաձայն, Պերլինի մէջ 9341 գարեջրատուն և 3855 գինետուններ կային, ընդամէնը՝ 13193 խանութ, այսինքն՝ 157 հոգիի համար հատ մը. (այն ատեն Պերլինի բնակչութեան թիւը երկու միլիոնէն քիչ մը աւելի էր)։ — Ոգելից ըմպելիներու տարեկան ապառումը հետեւեալն էր. — 439,000,000 լիտր գարեջուր. 44,700,000 լիտր գինի (այլ և այլ աւազակ) որոնց համար՝ տարին 200,000,000 մարքէ աւելի գումար մը կը վատնուէր հետեւեալ կերպով. 153,500,000 մարք՝ գարեջուրի, 26,750,000 մարք՝ օղիի և 25,500,000 մարք՝ գինիի համար։ Այս հաշուով, քաղաքիս բնակիչներուն իւրաքանչիւրին, տարեկան 214 լիտր գարեջուր կ'իյնայ, 75,18 մարքի փոխարէն, և 21,68 լիտր գինի, 25,67 մարքի փոխարէն, ընդամէնը մարդ գլուխ՝ տարեկան 236 ու կէս լիտր ոգելից ըմպելի, 100,85 մարքի փոխարէն։

Հաշիւ եղած և պաշտօնապէս գիտցուած է որ՝ քաղաքիս իւրաքանչիւր բնակիչը, կիներէ և աղաքներն ալ հաշուելով, 683,20 մարքի տարեկան մուտք մը ունի։ Արդ՝ կը տեսնենք թէ, այս գումարին մէկ երրորդէն մասը ոգելից ըմպելիներու կը յատկացուի։

Նոյնպէս հաստատուած է որ, բանտարկեալներուն և յիմարներուն մէկ երրորդէն աւելին արբեցողներ եղած են։

Ներկայացուցածս երեք տարի առաջուան վիճակագիրն է։ Այսօր որ Պերլին երկու-քառակէս միլիոնէ աւելի բնակչութիւն ունի, վերոյիշեալ տուեալներուն հանդիպելով կրնանք ենթադրել թէ երեք տարուան մէջ թէ՛ գարեջրատուներուն և գինետուններուն թիւերը բազմացած են, և թէ ժողովուրդը, ինքզինքը ա՛լ աւելի ոգելից ըմպելիներու տուած է։

ՊԱՆԴՈԿԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՏԻՐԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐԻ

Մի՛ պնդէք որ կատարեալ պանդոկ կայ: Մեր գրագէտներէն մէկուն գլուխն փորձանք մը եկաւ, որ կ'ապացուցանէ թացարձակապէս թէ բնա՛ւ ոչ մէկ երկրի մէջ կրթուած, կանոնաւոր և լրջախոհ պաշտօնեաներով պանդոկ գոյութիւն չունի:

Այնպէս մը պատահեցաւ որ այդ գրագէտը վերջին չոգենաւը փախցնելով՝ սախալի կղզիի ամենէն Հայկայի պանդոկներէն մէկուն մէջ գիշերել: Զուարճութիւնը չատ սիրելով՝ նախապէս գնաց որոշեց իր սենեակին ո՛ր թիւ և որ կողմ ըլլալը. իր պզտիկ պայուսակը հոն ձգեց ու մեկնեցաւ.

— Ուրեմն թիւ քսաներկուք, չէ՞:

— Սրճանագրուած է, պարո՛ն:

Գրագէտիս մինչև կէս գիշեր զուարճացաւ դուրսը, բարեկամներու հետ: Յետոյ, երբ վերջապէս յաջորդ առաւոն չատ կանուխ իր գործին գնալու խրտուիլակը դէմը ցցուեցաւ, արագ արագ իր քայլերը ուղղեց դէպի պանդոկ:

— Թիւ քսաներկուք, կառաւո՛ն:

Գրագէտը սենեակին դուռը բացաւ ու ներս մտաւ: Հիանալի լուսին մը կար որ ծովուն վրայէն իր արծաթէ պատուհանը երկաքելով կը փաթթէր մինչև սենեակին պատուհաններէն ներս: Անկիւն մը ծանրօրէն կը տարածուէր հոգայ մահճակալը: Իր պայուսակը փնտռտուց. չգտաւ: Կերեւայ թէ վեր չէր բերուած, խորհեցաւ ան: Յետոյ, որովհետեւ ան չափազանց յոգնած էր, հանուեցաւ մուխին մէջ, ու մահճակալին մօտեցաւ: Երբ վերնակին ծայրը վեր կ'առնէր պատկելու համար, ահ հրաշք, մահուները կնոջ մը մարմինին հանդիպեցան: Պահ մը կանգ առաւ, սարսռաց, վախի նոպայ մը իր ամբողջ էութիւնը ցնցեց նախ, յետոյ քաջութիւն մը եկաւ վրան մէկին ի մէկ: Անօրինակ անզգուշութիւնով մը իր խոնջ մարմինը վեռց կնոջը մարմինին քով: Առաջին չարժումին կինը երերաց, երկրորդին դա՛բձեալ ան մխրճեցաւ իր քունին մէջ: Վայրկեան մը նաքը, երբ մեր անկոչ հիւրը ղլուխէն մինչև ոտքերը կիրքի և երկիւղի զգացումներով ողողուած էր, կինը հարցուց անոր ֆրանսերէնով.

— Ինչո՞ւ այսքան ուշ մնացիր, Ալպե՛ր:

Մարդը ձայն չի տանէր. չունչ մը առաւ. կ'երեւար թէ կնոջ կէսը տեղ մը այցելութեան գացեր էր և... պիտի վերադառնար. ապա եթէ այդ պահուն ելլէր գար: Ի՛նչ արհաւիրք: Իր երակները լեցուած էին տաք հեշտանքի մը սարսուռներովը: Ձեռքերը սկսան դողալ և ապտամբիլ:

Կինը կէս քուն կէս արթնուն տեղի կուտար: Երբեմն կցկտուր խօսքեր, որոնց կը պատասխաներ գրագէտը չա՛տ կամաց, այնպէս որ կը չփոթուէր իր ձայնը, չեշտը:

Զգաց որ կինը իր ֆրանսական ազգի ծոծրակին՝ կը մխայներ ալաական ուսեր, և իր սպանիական մարմարակերտ ազդրերուն՝ ակովսական արուեստներ...:

Ամէն բան կարգին էր հաճոյքի գիշեր մը անցնելու համար: Կ'երեւար որ այդ կնոջ ամուսինն ալ մօրուք ունէր, որովհետեւ յաճախ գրագէտը կ'զգար թէ ան իր մօրուքին թելերուն հետ կը խաղար: Մինչեւ առաւօտ այր և կնոջ մը պէս ապրեցան:

Շատ կանուխ, երբ դեռ արշալոյսը չէր ծագեր ու կինը զարհուրելի յոգնածութեան մը մէջ անխօս կը քնանար, մարդը ելաւ հագուեցաւ դողդոջար, սանդուխներէն վար իջաւ և առանց իր պահակին մասին որևէ հարցում ուղղելու ապաստարաններուն, վճարեց գիշերուան մը սենեակին փոխարժէքը ու մեկնեցաւ:

Բաղդը երբեմն եղջիւրներ կ'ունենայ:

Ձակատագրային բարեդէպ կարգադրութիւն մը այնպէս ուզեր էր որ այցելութեան կամ զուարճութեան գացող ամուսինը սա գիշեր որ այլեւս ան կամ զուարճութեան գացող ամուսինը սա գիշեր որ այլեւս ան չի կոխէ իր կնոջը սենեակին մէջ, ու ինք, գրագէտը, վայելէ իր կեանքին մէջ մէկը այն կիրքի ժամերէն որոնց նմանը չէր յիշեր ապրած ըլլալ:

Երեւակայեցէ՛ք յաջորդ օրը այր և կնոջ միջեւ տեղի ունեցող խօսակցութիւնը: Ամուսնացածո՛ւմ, սիրային խզո՞ւմ, ո՛վ գիտէ: Ո՛վ կրնայ երեւակայել սենեակի մը մէջ անցած դարձածը:

Այս գրուածքը իրենց ձեռքը չպիտի հանի, սոսը տարակոյս չունիմ. ու այս աշխարհիկ դայթակղութիւնը ոչ ոք պիտի իմանայ, որովհետեւ այդ գրագէտը ուրիշ մէկը չէ, եթէ ոչ այս տողերը գրող՝

Ս ա տ ա ն ա

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

— Պօղո՛ս, քանի՞ տարու ես։

— Տունը եղած միջոցիս հինգ տարու եմ, պարո՛ն, երբ երկաթուղիով ճամբորդեմ երեք տարու։

×

— Նայէ՛, մամա՛, ինչ ազուռը են սա ձերմակ հագած ծառերը։ Կարծես իրենց առաջին հաղորդութիւնը պիտի առնեն։

×

— Ձի՞ս գիտեր, աղա՛ս, Վերափոխումին որո՞ն անունը կը տօնեն։

— Կարծեմ Սանթօս-Տիւմօնինը, հօրեղբա՛յր։

×

Պզտիկ Պօղոս՝ հօրեղբօրը.

— Լսէ՛, հօրեղբա՛յր, երբ մեծնամ, միշտ քու հօրեղբօրորդի՞դ պիտի ձնամ։

— Միշտ, տղա՛ս։ Վաթսուն տարի ալ անցնի նէ՛, դարձեալ այս օրուան պէս հօրեղբօրորդիս պիտի մնաս։

Պզտիկ Պօղոս խորհեցաւ. քանի մը վայրկեան ետքը.

— Այո՛, բայց այն ատեն դուն իմ հօրեղբայրս ըլլալէ դադրած պիտի ըլլաս։

×

Պզտիկ Զաւէն կը տեսնէ որ մայրը իր նորածին քրոջը կաթ կուտայ։

— Կովի կաթ կեցուցեր ես ատոնց մէջ, մամա՛, կ'ըսէ Զաւէն, մօրը տոնքներուն վրայ յառելով իր հետաքրքիր նայուածքը։

×

Գահիրէի մէջ տասներկու տարեկան հայ տղեկ մը ասպգին դրամ չտնած է, փողոցներու մէջ լեմոնաս ծախելով։

Լեմոնաս ծախողներ շատ կան ամէն կողմ։ Իմդիրը զանիկա խմցնել տալուն վրայ է, ամառուան եղանակին՝ ուր տաք բաներդ չէ՛ որ ամենէն աւելի կը գնահատուին։

— Լիմոնաթա վար սօղո՛ւգ, Ապտիւլ Համիտեհ տահա՛ սօղուգ։ Ահա՛ թէ խեղացի տղան ինչպէ՛ս կը խմցնէր իր պա՛ղ լեմոնատը, և ինչպէ՛ս կը պարարտացնէր իր քսակը։

ՇՕԼԻԱՆԱ

— Սիրելի՛ վարպետ, կ'ըսէր օր մը Օրէլիէն Շօլի՝ ձեր կիսաչխարհիկ կէն մը, որ ինքզինքը դրագիտուհիի տեղ դրած էր, խընդրեմ կարդալու գիրքեր հայթայթեցէք ինծի։ Ձեզ ակներեւ կը ճանչնամ, գիտէք թէ ինչ գիրքեր ինծի հաճոյք կը պատճառեն։

Օրէլիէն Շօլ ժամ մը ետքը, վօլնէի Աւերակներ անունով գիրքը ղրկեց։

×

Յեղափոխութեան պատմչներուն մէջ անգլիացիները՝ ազատութիւնը նախընտրեցին և ֆրանսացիները՝ հաւասարութիւնը։

×

Բարիզուհին չի սիրեր, կ'ընտրէ։

Գաւառացի կինը կը ներէ, բարիզուհին կը մոռնայ։

×

Անպատիւ մարդիկը չյաջողիլներն են։

×

Ատեն մը կար ուր ծիծաղելին կ'ապտնէր, այսօր աւով կ'ապրին։

×

Իրենց սիրուհիներուն հետ ամուսնացող անձերը կը նմանին այն մարդուն՝ որ խմելէ առաջ կը թուքնէ իր գաւաթին մէջ։

×

Ի՞նչ պէտք կայ կինէ մը վրէժ լուծել։ Բնութիւնը կը կատարէ արդէն այդ բանը։ Սպասելու է միայն։

×

Ուշադրութիւն ըրած եմ որ, ճաչէն ետքը երբ գլուխները գինեհէն տաքցած են, հոգիի անմահութեան վրայ կը խօսին։

ՊԵՏՐՈՍ ՀԱԼԱՃԵԱՆ

ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐԸ

— Ինչպէս պիտի ելլեմ մէջէն։ Մ՚ֆ, Բասաըրմաճեան, ա՛ս ինչ պէ ըլա էը որ գլխուս բերիր։

Արամ Անտոնեան

ՏԻՐԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐՔ

Ամբողջ արձակագիր մը՝ երբ նորավէպ է գրածը. անզուսպ, անպարտելի կռուաբան՝ երբ կը քննադատէ, կը վիճաբանի. մեր միակ ծաղրանկարիչը, որ իր մատիտին նուրբ յղացումներուն վրայ արդէն ամենէն նպաստաւոր գաղափարը առաւ։

Աշխատասէր վերջին աստիճան. իրացնող ընդօրինակիչ մը՝ յաճախ։

Գրականութեան ամէն ուղերը մշակած է գրեթէ, և իր խմբագրած չաթաթաթերթերը, թէև երբեմն չա՛տ խճողուած արտասպուածներ բով, բայց դարձեալ կը պահեն գրական ինքնայատուկ ճաշակի մը դրօշմը, ու կ՚ըզգաս բոլորովին թէ Անտոնեան իր աշխատութիւնը չահեկան դարձնելու ճիգ չէ խնայած երբեք։ Այսպէս, իր խմբագրած թերթերուն կազքերը իսկ կը կարպայուին և ան գիտցած է չարունակ վիճաւել տալ, ձեռքէ ձեռք յափշտակել տալ զանոնք։

Յախուռն է ու յանդուգն. ասիկա այն թերութիւնն է որ գրողի մը մէջ աւելին մեծ համեմատութիւնը կ՚առնէ, կը խոչորնայ, առաւելութիւնները կ՚աքօղէ մերթ, իր անխափանելի մշուշին տակ։

Տող մը ոտանաւոր չէ գրած, սակայն իր գրական հասուցած ներուն մէջ գլայուն բանաստեղծութեան մը սարսուռները կաթեցուցած է։

Իր մէկ թերութիւնն ալ անյարաբերութիւնն է։

Ուսումնասիրութիւններ, նորավէպեր, գրուածքներ ունի, զորս չէ վերջացուցած, միշտ մօտ օրէն հրատարակելի... հատորի մը վերապահելով անոնց երկրորդ և վերջին մասը։

Պատահած չէ որ վիճաբանութեան մը մէջ յաղթող չը հանդիսացած, թէև ինք չըլլայ ամէն աստ իրաւունք ունեցողը։

Թուենաւոր է իր պարբերող գրիչը. երբ կը գովէ, երբ կը փառաբանէ գրիչ ըլլալէ կը դադրի ձեռքինը, փետուր մը ըլլալու համար, որ հաճելիօրէն փայփայել, չոյել գիտէ միայն։

Չէ կրցած ինքզինքը ծածկանուններու տակ պարբերել. իր սահուն ոճը հանրածանօթ է. գարձուածքներու եղական վարպետն է։

Գրադէտը ակտացած է իր մէջ, երբ Աբեղեանի մէջ կ՚ատորագրեր ժամանակին չարք մը Ա.Ջ ու Զախերու, որոնց տակ գինքը սիրողները ապահովաբար կարդալ պիտի ուզէին... գաւառացի տէրտէրի մը կամ վարժապետի մը անունը լոկ։

ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ՄԸ... ԱՌՏՈՒՆ

Ղ. ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ

Երէք հոգի էինք։ Նոր ծանօթացեր էինք իրարու։ Արդէն նիժէ շոգենաւին վրայ ևօ՛յ ճամբորդ էինք առաջին կարգին մէջ։ Ձմեռ էր։ Պօլսէն Իզմիր կը վերադառնայինք։ Ձանձրոյթը և առանձնութիւնը ներկայացնողի դերը կը կատարէին։ Շոգենաւին վրայ շատ կը մտերմանան։ Համբակ ուղեւորն է միայն որ գոհ կ'երթայ իր ամէկոտութեան և պեխերը ուռեցուով կ'սպասէ որ Հասնի իր մտադրած քաղաքը։ Մենք սակայն՝ ժամ մը առաջ իրարու անծանօթնեք, հիմա fumoirին մէջ սեղանի մը շուրջ բոլորուած՝ ուշադրաւ խօսակցութիւնով մը խանդավառուած, ոչ շոգենաւին ծովը ճեղքելը կզգայինք և ոչ ալ ժամանակին անցնելը։

Ճամբորդներէն մէկը Եւրոպացի էր և գործի համար Իզմիր կերթար, իսկ միւսը յոյն փաստաբան մը, արդէն Իզմիրցի։ Ընթրիքէն առաջ, սիկառնիս վառած սուրճերնիս խմելու վրայ էինք։ Ամենքս ալ մեր կարգին պատմեցինք ուղեւորական մեր արկածներէն, բայց ամենէն շահեկանօրէն piquantը յոյն փաստաբանին պատմածն է որ ահա.

«Կնիկս նոր մեռեր էր այն աուեններըս։ Աշխարհ երբեք գոյն ունեցած չէ ինծի համար թեւեւ, բայց այն օրերուն անւ էր։ Մարդու երես տեսնել չէի ուզեր։ Փաստաբանական զբաղումներէս դուրս, ինքնամիտ ու մենակեաց ճգնաւորի մը պէս կը կարդայի սենեակիս մէջ առանձին, և ժուռ կուգայի դաշտերուն և բնութեան ամայի վայրերուն մէջ։

Կնոջս վրայ կը գուրգուրայի։ Տարիներով սիրելէ եաքը ամուսնացած էի հետը։ Մտացի, սիրուն, վառվռուն աղջիկ մըն էր երբ ամուսնացայ։ Բարի և անձնուէր կենակից մը եղաւ ինծի մինչեւ վերջը։ Տասը տարի ապրեցանք միասին։ Անանուն հիւանդութիւն մը քսան օրուան մէջ խլեց ինձմէ կինս ու երջանկութիւնս միանգամայն։

Երեսուն տարու էր երբ մեռաւ տարաբախտ Զօհրա։

Խարտեաշ և թեթեւօրէն գանգուր մազեր ուներ։ Ամէ որչա՛փ կը գգուէի ես զանոնք։ Իմ կնոջս հրաշալիօրէն գեղեցիկ մազերուն հետ խաղալ, իմ սկարուութիւններէս մին էր պարզապէս։

Մեռած օրը սոսկալիօրէն յուզուեցայ, անանկ որ խենթ դարձած էի գրեթէ։ Սիրուած հոգեհատորի մը կորուսաը կանգի ամենէն դառն փորձառութիւնն է։

Ու ես, յուսահատ և ընկճուած ուզեցի վերջին անգամ գրկել պաշտելի Զօհրա դիակը, շոյել, արցունքներով թրջել անոր անդուգական մազերը։

Մնացի իր քովը երկա՛ր, երկա՛ր ատեն։ Մինչեւ որ տեսակ մը թմրութիւն եկաւ վրաս, պահ մը կարծես իրականութիւնը չէի զգար, անոր աղուոր մազերը ձեռքերուս մէջ առած անդառնալիօրէն մեկնած սիրականիս առջեւ ցաւին անգիտակից, պատրանքը ունէի նախկին խայթանոյշ պատրանքներուս։ Սթափեցայ յանկարծ և ցնցուեցայ ընդհատուած երջանկութեան մը յուսախաբութիւնով։ Ինչո՛ւ տեւական չըլլար այդ թմրութիւնը, ինչո՛ւ ես ալ չի թաղուէի իմ հէ՛ր անգին Զօհրա հետ։ Ա՛խ, կեա՛նքը, կեա՛նքը ի՛նչ ատելորդ բան է շատ անգամ։ Ուզուած մահերը որչա՛փ կ'ուշանան։ Ու խնդրեցի որ կնոջս մազերը թողուն ինձի։ Ես խառնշտկեր էի։ Կամքս կատարեցին։

Իր մահէն հաք վեց ամիս անցեր էր։ Անմխիթար էի միշտ։ Ձնշիչ նեղութիւն մը կը տանջէր զիս։ Ժամանակը ըրած կորուստս մեծութիւնը աւելի դառնօրէն զգացնելու անգութ դերը կատարած էր միայն։

Փոփոխութիւն մը անհրաժեշտ էր։ Որոշեցի մեկնիլ Իզմիրէն, քանի մը ամիս Ամէնք միասին։

Մէ ս ա ժ բ ե ի ն ի ժ է շոգենաւով էր, եթէ չեմ սխալիր, որ ճամբայ ելայ։ Փ օ մ ի ս է ր է ն մտանաւորապես խնդրեցի որ քապինի մէջ մենակ ելայ։ Համոզիչ նուէր մը սպրդեցուցի ձեռքին մէջ և այնչափ ալ տալ ըլլար։ Համոզիչ նուէր մը սպրդեցուցի ձեռքին մէջ և այնչափ ալ տալ ըլլար։ Մտադրեցի Ամէնք հասած օրերնիս խոստացաւ ջանալ առանց կարելիութիւնը երաշխաւորելու, որովհետեւ շոգենաւը լեցուն էր ճամբորդներով։

Փ օ մ ի ս է ր ը ամէն ջանք ի գործ դնելէն եաքը, եկաւ խմցնելու որ անկարելի եղած էր փափաքս կատարել, բայց հաւատաց որ գոհ պիտի մնայի Փ ա պ ի ն ի ս ընկերէն։ Նշանակալից ժպիտ մը դէմքին վրայ հեռացաւ։ Քովէս։ Առանց աւելորդ հարցուփորձերու, արդէն տրամադրութիւն ալ չունէի քովէս։ Առանց աւելորդ հարցուփորձերու, արդէն տրամադրութիւն ալ չունէի խօսելու, այսչափով ալ գոհացայ նկատելով որ ուրիշներ 3—4 հոգի մէկ քապինի մէջ խոճողուած պիտի անցնէին գիշերը։ Ես ալ բարեբախտ էի առ մասին։

Շոգենաւին մէջ գրաւիչ կիներ կային, բայց իմ սգաւոր հոգիս չէր որ պիտի սգեւորուէր անոնցմով։ Գիշերուան ճաշէն եաք նախընտրեցի pontին վրայ առանձնանալ ու՛ր բնութեան, անլուսին գիշերուան մը թախծութեան հետ մտերմանալու, հոգեխառնուելու համար։

Կէս գիշերին քապինս վերադարձայ։ Ելեկտրական լոյսին կոճակը կոխեցի, ի զուր չի վառեցաւ, ուրեմն բլլար թերեւս։ Սահպուեցայ մութին մէջ հանուիլ, չուզելով առ ժամուն ապառաւորները անհանգիստ դնել։ Մտազբաղ և ուժասթափ ուշադրութիւն իսկ չըրի թէ ո՞վ կար պառկած վարի քու շ ե թ ի ն մէջ։ Դուռը բաց թողած էի կիսովին օդը առ բլլալուն։ Ֆ ու շ ե թ ի ս մէջ մտնելու պահուն աչքիս զարկաւ երկար ու սակգոյն մազերու խուրձ մը, դուրս ձգուած վարի քու շ ե թ ը ծածկող վարագոյրին նեղ բացուածքէն։ Դուրսէն լոյսի կաոր մը եկեր հանգչեր էր այդ գեղ-

ղեցիկ մազերուն վրայ։ Շփոթեցայ։ Ո՞ւր էի, ինչ էր տեսածս, ցնորա՞ծ էի արդեօք։ Յուզմունքս արիւնս սառեցուց։ Կը դողայի։ Կնոջս ուրուակա՞նն էր որ կը հալածէր զիս։ Գունիս մէջ կ'երազէի, օ՜հ, ոչ, կը տեսնէի, աչքերս բաց էին, բռնեցի զանոնք, միսերս ցաւցուցի զգալու և համոզուելու համար թէ արթուն էի։ Մարդիկ կան որ քուն ըլլալնուն չեն հաւատար, մինչ ես արթուն էի։ Մտածեցի շօշափելի ապացոյցներ կ'ուզէի։ Արդեօք քօմէտը՞ համար ժպտեր էր ինձմէ բաժնուելուս միջոցին։ Բայց չէ, անկարելի է, շգնաւին մէջ բոլորովին արգիլուած բան մը ինք ձեռքով պատրաստէ երբ... ապպրուած ալ չէ։ Միայն թէ աշխարհ շատ փոխուած է, թերեւս փառաւոր նուէրմը առնելու ակնկալութեամբ բերեր էր հոս, այդ խորհրդաւոր գիղուհին։

Ու ես ամեն հինգ վայրկեան գլուխս քաշէ թէս դուրս գէպի վար կը նայէի այդ թաւշային և հրաշալիօրէն վճռուած մազերը դիտելու դադրեցնող լոյսով հագիս նշմարելի։ Ահագին տակնուվրայութիւն մը ներսիդիս ամբողջ քունս առաւ տարաւ։ Նախախնամութեան մասը կը տեսնէի կոր այս պատահարին մէջ։ Կնոջս ղրկած էր որ Աստուած, վաղը առտու դիմացս պիտի հանէր։ Ի՛նչ վիճակ։

Ես, երեկուան տառապող հոգին, թշուառ թափառականն մը որ Ամէնք կ'երթայի քիչ մը ցաւս քնացնելու համար։ Ես որ վեց ամիսէ ի վեր, հոգեհատորս յիշատակին փարած, նոյն իսկ կնոջ երես չէի նայեր։ Ինչ մեղք հիմա, այդ կնոջ մազերուն յարած ըղձալի ես անոնց տիրուհին տեսնել ու... ա՜հ, ոչ։ Բայց չէ՞ որ ճիշդ նոյնն էին անոնք, իմ կնոջս մազերը, անոնք զոր ես գգուեր էի առաջին անգամ։ Գլուխս ծռած վերէն դէպի վար, վարագոյրին ծայրէն փորձեցի երեսը նայիլ ներքնոց գիղուհին, ի զուր սակայն, մութ էր, մութ, և դուրս ձգուած մազերը միայն կ'երեւէին որոնք կը խոտվէին, կը յուզէին, կը լացնէին, կ'այրէին, տառապած և սպառած էութիւնս։ Անքուն կը տանջուէի։

Արշալոյսին մօտ, ուժասպառ, թուլութիւն մը եկաւ վրաս, անանկ որ պինքնուն գոցուեցան, ու միայն այնպէս սպառիչ անքունութենէն անշարժացած։ Ջեմ գիտեր եթէ քուն կ'անուանեն քունի նմանող թմրութիւն մը որ քուն չէ, կէս մը գիտակից անզգայութիւն որ վայրկեանէ վայրկեան կրնայ մէկ կամ միւս կողմը նետել քիզ։ Վատահ չեմ թէ բան մը հասկցած բսածէս, անբացատրելի ըլլալուն մէջն է թերեւս, բացատրութիւնը կէս-քուն կէս-արթուն վիճակիս։ Բայց վերջին պահուն տեսայ կինս, երկնային Ջօխս, հետարձակ ու սրտալառ թեւերը բացած վրաս կուգար գրկելու, սեղմելու զիս իր կուրծքին վրայ։ «Ջօ՛ի, Ջօ՛ի», սկսայ պոռալ ինքզինքէ ելած ու խենթեցած, երբ ոտնաձայնի չշուկէ մը արթնցայ ու դարձուցի աչքերս գէպի այն կողմը մանրերկրորդ մը առաջ տեսած երազիս իրականութիւնը տեսնելու համար։ Այդ տպաւորութեան տակ սրատարոփ [արտասուալից] աչքերս դարձուցի դէպի ադմուկը ակնածանքով և ի՛նչ կ'ուզէք որ տեսնեմ, աւա՜ղ... յոյն քահանայ մը որ մազերը կը սանտրէր»։

Նորահնար կօշիկներ՝ անձրեւոտ օրերուն՝ Պոլսոյ փողոցներուն համար։

ՔԻՉ ՄԸ ԽՆԴԱԼՈՒ Է

Անգլիաբնակ Սալամել էֆէնտի ապչիկէ մը ունէր ամօթխած է։ Անցեալ օր երբ լոգարանին մէջ լուացուելու պատրաստ էր, արտաքսմանին թելէֆոնէն կը կանչեն զինքը։

Ջուրէն կ'ելլայ, զարթիքը ականջին կը դնէ, և ամչկոտէս կը ճանչնայ գեղեցիկ տիկին Մաթիլտի ձայնը։

Մինչև ականջները կը կարմրին ու կը կակազէ։

— Ներողութի՛ւն, Տիկին, բոլորովին չմոռցած կ'ըզգամ ընդզինքս այս վիճակով ձեզի հետ խօսելուս համար։ Գործիքէն մի՛ հեռանաք, մինչև որ երթամ ներքնազգեստ մը հագնիմ գամ...։

×

— Երբ սօնէթը գարկի, ինչո՞ւ չեկար, կիրակո՛ս։

— Ձայնը չառի, էֆէնտի՛։

— Երբ անգամ մըն ալ չը լսես եկո՛ւր անմիջապէս իմաց տուր։

×

Զկնավաճառ մը խաչած խեցգետիններ ցուցադրած էր զամբիւղի մը մէջ։

— Խեցգետիններդ թա՞րմ են։

— Անչուշտ։

— Ինչո՞ւ զանոնք խաչեր ես ուրեմն։

— Որպէս զի չը կարենան փախչիլ։

×

Հարուստ պարոն մը արձանագործի մը կը դիմէ իր տապանաքարը յանձնարարելու համար։

— Կ'ուզեմ որ աղուոր և խնամուած գործ մը ըլլայ, կ'ըսէ. կրնա՞ք վրանիպ առնել։

— Անշո՛ւշտ, պարո՛ն, պայմանաւ որ չաս չհաճապարէք։

×

Սրճարանի մը մէջ.

— Ինչ կ'առնէ պարոնը։

— Պաղ կ'առնեմ, բարեկա՛մս. պատուհանը գոցեցէ՛ք նախ։

×

Երիտասարդին մէկը պզտիկ, նիհար կնոջ մը հետ ամուսնանալէն յաջորդ օրը, մօտերիմ բարեկամ մը իրեն ներկայանալով ըսաւ թէ ինչո՞ւ այսքան պզտիկ կին մը րնտրած էր իբրեւ ամուսին։

— Օ՜հ, չէ՛ք գիտեր, պատասխանեց նոր ամուսնացող պարոնը. չէ՞ մի որ կ'բսեն թէ «երկու չարէաց փոքրագոյնը ընտրելու է միշտ»։

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

= Կիւթենպէրկի հրատարակած առաջին գիրքը կը գտնուի Լոնտոնի Պրիթիչ Միւզիումի մէջ։

= Սպարթայի մէջ ձախաւեր գողերը կը պատժուէին։

= Քրիստոսէ չատ դարեր առաջ, Զինապիները ալքօլ կը պատրաստէին, բրինձը թորելով։ Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ Իռլ կայսրը Քիանկէ անցած միջոց ն, հոն տեղի բնակիչներէն մէկը հրամցուց իրեն այդ նոր ըմպելին։ Թագաւորը չա՛տ հաճելի գտաւ զայն։ Բայց յետոյ տեսնելով որ բանականութիւնը կը խանգարէ, արգիլեց անոր կիրառութիւնը և ալքօլին հնարիչն ալ մշտնջենական թիապարտութեան դատապարտեց։

= Մէջէն դարու մէջ, նախանձոտ ապահովներ՝ պատերազմի գացած առներնին իրենց կինեերուն պարկեշտութիւնը contrôler ընելու համար, մէյ մէկ մանուածոր գօտիներ կը կապէին անոնց մէջքին և բանալին հետերնին առնելով կ'երթային։ Բայց կիները չաթաի մը կերակուր չէին ուտեր նիհարնալու համար և չաթաին մը ա՛յնչափ կը նիհարնային որ... գօտիները կ'իյնային իրենց մէջքէն։ Կ'բսուի թէ Բաբիլի Միւզէին մէջ կը պահուին դեռ անոնք իբրեւ նմուշները Մէջէն Դարու ապուշութիւններուն։

= Նիւ Եօրքի թատրոններէն չատեր խուերու համար մանաւանոր տեղ մը յատկացուցած են, ուր ախուպիօն բուած գործիքին միջոցով դերասանին ձայնը կ'ընդարձակի, կը բարձրանայ, և ուր խուերը դիւրութիւնով կը հասկնան խօսուածները։

= Ռիւշ նշանաւոր գիտնականը զմուսումով մեռնողին կուտար ա՛յն կենդանական առուգութիւնը և դէմքի գոյնը, զոր կը կրէր «հանգուցեալ»ը ողջ եղած ատեն։ Բայց պժբազդաբար իրեն հետ մեռաւ գիտութեան այդ գաղտնիքը։

Մեծն Պետրոս երբ անգամ մը Ռիւշի թանգարանը կը պտըտէր հանքուրեց զմուսուած պզտիկ տղայ մը, որ կարծես կը ժպտէր իրեն։

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՁԱՒԵՇԸ

Ե. ԱՐՄ.-Է

Յ. ԱԼՓԻԱՐ ԻՆ

Ամէն սա վիճակագրութիւնները և անոնց զաւեչտական... վիճակը։

Ինչ երանելի, ուրիշ հոգ չունեցող և լայն-սիրտ մարդիկ նաև՝ անոնց հեղինակները։

Բան գործ չունին, ամէն մտմտուք մէկդի ըրած են, և կը նային հաչելու թէ, թէ... ինչ որ չանցնիր միտքերնուդ։

Կը հաչեն Վիէննայի մէջ օրը քանի՛ լիդր գարեջուր ապառիլը։ Կը հաչեն Ֆրանսայի մէջ տարին քանի՛ ամուսնալուծում ըլլալը։

Բայց եթէ միայն տասվ բաւականանային, նորէն կրնային աշխարհի ամէնէն իղձամիտ և հաչաձէտ մարդիկը հռչակիլ։ Աստված նորէն գոնէ խելքի մօտ ու վաւերական հաշիւի մը կրնան հպատակիլ։

Անոնք քի՛չ մըն ալ աւելին կ'ընեն։

Կը հաչեն... ծովին ձուկերը և երկինքին... թռչունները և կ'ելլեն ըսելու թէ՝ Պալթիկ-Ծովին մէջ 27,233,781 տարեկ կայ։ Կը լսե՞ք, միլիոնաւորովը, հարիւր հազարաւորովը, հազարաւորովը, հարիւրաւորովը, տասնաւորովը, միաւո՛րովը հաչեւած.—Քանի՞ հօ թէ միլիոն երկու հարիւր երեսուն երեք հազար հօթը հարիւր ութսունը... մէկ... ո՛չ աւելի, ո՛չ պակաս...։

Չե՞ք ճաթիր։

Ելէ հարցնէ մէկը թէ՝ «մա՛րդ Աստուծոյ», ինչէ՞ն գիտես, մինչև որ դուն համրես լմնցնես ա՛յդչափ ձուկը, անդին ուրիշ նոր միլիոններ կը ծնին։ Որո՞ւն եաեւէն պիտի հանես։

Եւ որովհետեւ աստա՛ծ է թիւը այս համբերատար... արարածներուն և անսահման իրենց երկայն[ականջ[ամտութիւնը, ուրիշ մըն կ'ելլէ ձեզի հաւատացնել թէ՝ աշխարհի վրայ տարին 88,745,679,657 $\frac{1}{4}$ [մէկ քառորդո՛վը]... Համբոյր կը փոխանակեն, իրր թէ երկու հոգի այդ տեսակ խորհրդաւոր տարբքի մը մէջ գտնւած տեսեն... վկայ աչունան քովերնին, քանի՛ անգամ դէմ-քերու միանալը համրող, կամ իրր թէ՝ ի՛նք, այդ վիճակագիրը... Նստարը ըլլար փոխանակւած բոլոր համրողներուն... խոստովանութեան և հաչեւտութեան։

Անոնք չե՛ն յուսահատիր սակայն. կը հաչեն, անդո՛ւլ կը հաչեն, և, գո՛ւա մը ըլլալու համար մեր... վարչական և կրթական մարմիններէն ոմանց, հաչի՛ւ ալ կու տան, ա՛յնչափ իղձամտորէն, որչափ ո՛չ մէկ... կտակակատար յանձնաժողով մեր մէջ։

Չե՞ք հաւատար իրենց հաչիւին. դո՛ւք ալ հաչեցէք և... հակառակը հաստատեցէք, եթէ կրնաք։

Աահնով, մեր մէջ, Փուճջն ալ չատ սիրտար... [... ի՛նչ կ'ըսեմ, Փուճջ և սիրտարութիւն, Ալաճաճեան դերեզմանէն դուրս կ'ելլէ այս ամբաստանութեան դէմ բողոքելու համար] սիրտարուած էր [համդարատեցէ՛ք, խօսքը ուրի՛չ բանի վրայ է] վիճակագրական այս հաչեւտութեան, և Ալաճաճեան... Հայր [որովհետեւ հիմա — Տիւմա կրնա՞ր անհետեւակ մնալ — Որդի Ալաճաճեան մըն ալ կայ] չաթմբը անգամ մը կը հաղորդէր իր հաչիւներուն արդիւնքը, օրինակի համար, սա՛ տեսակ մեծ յայտնութիւններ ընելով. — Պրուքլինի կամուրջին վրայէն օրը 78,666,666... մրջիւն կ'անցնի.— Այս միջոցիս աշխարհիս վրայ 575,471 Չայլամ կայ. — Ամբողջ երկրագունդիս վրայ տարին 88,999,777,666 մլուկ կը ծնի, և... նոյնչափ [նո՛յնչափ, ո՛չ աւելի ո՛չ պակաս] լուս կը մեռնի։

Եւ ամէն մարդ կը հաւատար Հայր Ալաճաճեանի այս հաչեւտութեանը, որովհետեւ ան, «Հայր» Ալաճաճեան ըլլալուն չափ «Հայր» Աբրահամի պէս սուրբ «Հոգի»ով Ալաճաճեան, որ երբորդութիւնը լրացնելու համար «Որդի» Ալաճաճեան ալ պիտի ըլլար եւաքէն, երբեք սուտ չէր խօսեր, եթէ նոյն իսկ Փուճջի ամենամեծ մէկ չանը պահանջէր, ինչպէս կարելի է հաստատել այս ճշմարտութիւնը, թղթատելով իր թերթին միայն մէ՛կ թիւը, մէ՛այն մէկ, կը բաւէ ատ, առանց երկրորդի մը անցնելու, որովհետեւ... վերջապէս... կրնայ ըլլալ որ... երկրորդին մէջ, ճշմարտութիւնը, որ նախապէս օրինակի համար կապոյտ էր, կրնայ... դեղնած ըլլալ... արեւէն։

Ալաճաճեան մինակը չէր սակայն այս չնաշխարհիկ սերտագործակցութեան մէջ։

Ան ունի իր... նախանշանները, ինչպէս նաեւ գործակիցները, որոնք իրենց անպատասխան... պարապ ժամերուն, գերագոյն փոխկոտրութիւնը կը տառնձուն ինքնատիպ վիճակագրութիւններ պատրաստելու։ Այսպէս, երանելիները, կը հաշուեն, կը քննեն եւ կը գտնեն որ.— Աշխարհի վրայ տարին 7,844,561 հաւերու... ակռան կը ցաւի!!! — Թէ աշխարհի մէջ բոլոր ագռաղները մէկ ամսուան մէջ 745,675 անգամ... կը հազան. — Թէ օրուան մէջ երկրագունդիս բոլոր կոկորդիլոսները 7,888,111 անգամ կը... խնդան?! Կոկորդիլոսներուն... խնդո՞ւքը... կ'երեւակայէ՞ք...

Մարդ երբ քիչ մը տակն կը զբաղի բանով մը, տակիա հիւանդութիւն կ'ըլլայ իրեն։ Ես ալ քիչ մը սիրտ առած բլլալով վիճակագրութեան, վերջ-ի-ր-ս վախաքը ունեցայ կարեւոր վիճակագրութիւն մըն ալ ես ընելու։ Ձի՛չգ է թէ չատ յոգնեցուց այդ աշխատութիւնը դիս, ինչպէս բոլոր վիճակագիրներուն աշխատութիւնները։ Բայց յաջողեցա՛յ վերջապէս անթերի, վաւերական, լիակատար ու վճռական յուշակ մը մէջտեղ հանել։ Այսպէս, զմայլանք անգամանալի հին մագաղաթներ, պապիրոսի դարաւոր թերթեր թղթատելէ եւ մինչեւ վերջին օրերուս ամբողջ աշխարհի վիճակագրութիւնները, ժամանակագրութիւնները պրպտելէ ետքը, գտայ թէ.—

Աշխարհի վրայ տարուան մէջ եւրոպացի վիճակագիրները... ամբողջ սուտ կը խօսին։

Իսկ, պարտականութեա՛ն բերում, միա՛յն մէկ անգամ ալ կը..., առէ հիմա հոս ... Հայ վիճակագիրը։

ՔԻՉ ՄԸ ԽՆԴԱԼՈՒ Է

— Ուրեմն, սիրելի՛ս, ձմեռը ամառուընէ չա՞տ դրամ կը չահիս։
= Անտաքակո՛յս... գիշերները աւելի երկայն են։

Եէնի չարչըի առնեղէն մէկուն մէջ։

— Ժա՛ն, երեք պարոններ պիտի գան դիս փնտռելու։ Զգէ՛ որ վեր կլլեն...
= Իրարո՞ւ նման է...։

Սուրբիկ՝ սիրահարին նամակը կարդալով.

«Իմ աղուոր, իմ հեզասալի գոյութիւն, եթէ ուզես ամբողջ կեանքս ճեզի սիրելով պիտի անցրնեմ...»

— Անհատական նամակ մը։ Շա՛տ աղէկ, ե՛ս ինչ պիտի ընեմ այդ մէջտեղին։

ՀԱՄԻՏ ԿԸ ԶՈՒԱՐՃԱՆԱՅ

ՄԱՐՏ 31

— Ժողովուրդ ըսածդ իրար ուտելու է որպէս զի բռնակալները հանգիստ ապրին...։

ԱՄԷՆԱԱՐԾԻԱԽԱՆԱԿԻՍԻՄՕԹԱԹՕՍ

Յ. ԱԼՓԻԱՐԻ

Հակառակ քառասուն և այնքան տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունենալուն, խիստ հետաքրքրական է որ այս բազմալանկ բառը անծանօթ մնացած ըլլայ Պոլսոյ հայերուն, որոնք առիթը չեն ունեցած՝ կէս դար առաջ, Բարիզ հրատարակուող «Ազեւմատ»ները թղթատելու։

Շատ մը օտար լեզուներու յատուկ գերադրական մասնիկներէ դարբնուած այս բառին հայերութիւնը կը պատկանի Իզմիրի illustre զաւակներէն և հայ ամենէն ազնիւ գրագէտներէն յաւէտ ողբացեալ Ստեփան Ոսկանի, որ ծայրահեղ սրամտութեան նոպայի մը մէջ անչուշտ, պէտքը զգացած է առանկ արտայայտիչ ածականի մը, որակելու համար մարդ մը՝ որուն երթէ պարզապէս «էշ» բան ըլլար ուղղակի վիրաւորած պիտի ըլլար... աւանակներուն աչխարհը։

Անկէց ի վեր Ստեփան Ոսկանի պէս գրագէտներ հետզհետէ պակսեցան մեր մէջ. բայց երթալով աւելնալու վրայ են այն քիքերը որոնց համար այդ երկայն ածականը կարճ կուգայ կոր չատ անգամ։

Երթէ ոչ միւնոյն բառը, բայց գոնէ անոր հոմանիշ բացատրութեան մը պէտքը գգալի կը դառնայ այն օրէն ի վեր որ ազատ մամուլի մը սիրացանք։

Վայրկեաններ կան որոնց միջոցին ստիպուած ենք փնտռել նախկին Censureը, Մինաս Էֆէնտին և tuti quanti։

Ազատ մամուլը կերպարանափոխ ըրաւ մեր լրագրութիւնը և այլանդակ, տրէյային ու ողորմելի գրելակերպի մը ծնունդ տուաւ։

Այս օրուան լրագրութիւնը,— պզտիկ բացառութիւն մը մէկ կողմ,— լրագրութիւն չէ, հապա կրկէս մը, դառագետ մը... Սթ Մէյսանի։

Բոլոր ազատ կիրքերը, գձուձ հաչիւները, ողորմելի նկարագիրները իրարու փաթթուած ոգեղ սարսափանք մը պարելու վրայ են գրական հրապարակին վրայ։

Այլեւս գրագէտ չեն ատոնք, այլ չրջագարձիկ աերվիչներ, տաքցած գլուխներով, խաչոր աչքերով և լորձունքոտ շրթներով։

Իրենց չարժառիւներուն մէջ այն խօլ, անհաչիւ և վայրագ այժը կայ ինչ որ կայ... կեմը բրդուած նժոյգին վարքին մէջ։

Մր ամէն մէկ լրագիրը առնչմէ քանի մը հատին գօտեմարտ-

ներուն ամիսթատրոնը եղած է և որուն մէջ ներկայացուած տեսարաններուն ականատես ըլլալու համար պէտք է որ տաս փարայ վճարենք ամէն առտու։

Որո՞նք են, ուսկէ՞ց եկած են, ինչ կ'ընեն անոնք որոնց ձեռքերուն յանձնուած է մեր լրագրութիւնը այսօր։

Խիթագիր է այսօր ան՝ որ երէկ դպրոցի գրասեղանի վրայ տանջմունքով ոտքով ոտանաւորներ կը գրէր, խմբագիր է երկայն մազ աւնեցողը, խմբագիր է ան, որ«Տալորիկի»ի երգը գոց գիտէ, խմբագիրը է գործ չունեցողը, խմբագիր է ան որ ցերեկները գիր կը գրէ և գիչերները խպիճի դերը կը խաղայ Շահզատէ Պաչիի թատրոնին մէջ։

Կեանքի փորձառութիւնը չունեցող պատանիներէ չատերը, կենսապայքարի մէջ պարտուած երիտասարդներ, և միայն Ռաֆի կարդացած ազաք։

Եւ դիւանագէտի հովեր կ'առնեն ատոնք, պատգամներ կ'արձակեն, վճիռներ կուտան ազգին բունելիք ընթացքը կը գծեն, բան մը յարգել չեն գիտեր, նուիրական բան մը չունին, միայն կը գրեն ու կը գրեն և իրիկունը... մահալէ պէճինի մը խանութը կրնաս քաքուին վաճառուն փարանոց այդ Ռօչֆօրները, pucotilleիժօռէնները։

Ալփիառաբանութիւն.— Եգիպտոսի Առաջնորդը բանէն՝ իր հաւատաւոր ժողովուրդը խրախուսելու համար,

— Տղա՛քս. կեանքը այնքան դառն չպիտի ըլլայ եթէ աչխատիք, կը յարէ. մարդիկ յաջողելու, հարստանալու համար պէտք է աչխատին գօտեպինդ։ Ալփիար որ եկեղեցիին մէջ կը գտնուէր, կ'աւելցնէ իր քովը գտնուող բարեկամին.— Կիներն ալ յաջողելու, հարստանալու համար պէտք է աչխատին... գօտեպնդ։

× Իզմիրցի գրասէր ու հետաքրքիր երիտասարդ մը կ'ուզայ Ալփիարը կը գտնէ ու կ'ըսէ.

— Ինձի ենչիչէրիներուն տա՛ր, չատոնց տեսնել կը փափաքիմ, հետաքրքրաչարժ բաներ ըլլալու են անոնք։

— Ե՛տ լա՛ւ, ուղածդ ա՛տ ըլլայ։

Կառք մը կը նստին և քանի մը խմբագրատուններ կ'այցելեն։ Ալփիար խմբագիրները մէկիկ մէկիկ կը ներկայացնէ Իզմիրցիին։

— Չի լմնցա՞ւ, բարեկա՛մս... ես քեզի ենչիչէրիներո՛ւն այցելենք կ'ըսէի։

— Անհո՛գ լը, մինչեւ հիմա որո՞նց կ'այցելէիր արդէն...։

— ?...

ՍՐԱՄՏՈՒԹԵԱՆ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

Պապը եւ իր նկարիչը· — *Իտալացի նկարիչ մը արձանութիւնը ատացած էր,— հազուագիւտ չնորհ,— ԺԹԲԴ պապին կենդանագիրը նկարելու։*

Երկար յոգնատանջ նիստերէ եաքը, նկարը վերջապէս կ'ատարափ, միջակ գործ մը մէջտեղ ելլելով, որ չատ հեռու էր ենթակային նմանելէ։ Արուեստագէտը կը խնդրէ որպէս զի Նորին Սրբութիւնը ակնարկ մը պարգեւէ նկարին վրայ, և իր ձեռքովը Աւետարանէն հատուած մը գրէ անոր տակը։ Նորին Սուրբ Օծութիւնը տեսնելով նկարը հաճոյք չզգար։ Ատոր հետ մէկտեղ դէմքին վրայ յանկարծ ուրախութեան ճառագայթ մը կը ցոլայ և չարաճաւորէն կը գրէ·

«Մի՛ սոսկար, ես եմ...
ԼԵՒՈՆ ԺԹԲԴ»

Լեւոն ԺԹԲԴ յիշած էր Մատթէոս Աւետարանիչին այն հատուածը ուր Յիսուս կ'արտասանէ միևնոյն խօսքերը իր առաքեալներուն առաջքը, փոթորիկի մը միջոցին։

×

Շատ գրագէտներ կը զղջան ամուսնացած ըլլալնուն համար։

Անոնցմէ մէկն էր Տրայդըն Անգլիացի գրագէտը, որուն օր մը իր կինը կ'ըսէր·

— *Այնքան յաճախ գիրքերու մէջ ընկղմած ես որ կ'ուզեմ գիրք մըն ալ ես ըլլալ, որպէս զի ընկերութիւնդ քիչ մը ես ալ վայելեմ։*

— *Գոնէ, պատասխանեց Տրայդըն, օրացոյց մը եղիր որպէս զի ամէն տարի կարենամ փոխել։*

×

Սքաւօն նշանաւոր երգիծաբանը, հոգեւարքի մէջ էր երբ իր բարեկամներն ու ազգականները զինքը չդժապատած կուլային։

— *Բարեկամնե՛րս, ըսաւ անոնց, դուք չպիտի կրնաք երբեք լալ վրաս այնքան որքան ես ձեզի խնդացուցի։*

×

Ալփիաբաթուրիւն.— Երբ մեկը բերնիդ չափը կ'առնէ·
— *Այս պարոնը առանձնապէս ըլլալու է, կ'ըսես։*
Իսկ երբ բերնիդ չափը կուտայ՝
— *Սա հետիսիզին նայեցէ՛ք...*

A PROPOS ԽՕՍՔԵՐ.— *Մեծ պաշտօնատան մը liquidationին ներկայ եղած էին քանի մը բարեկամներ։ Վերադարձին, ամէն մէկը իր առածներուն ու ուրիշ զտնածներուն վրայ կը խօսէր, ո՛ր մէկը սուտ, որ մէկը աժան ծախուած նկատելով։*

Ամուրդի պահուն, ի մէջ այլոց ծախուած էր papier indiscutable*ի բաւական մեծ պաչար մը։*

— *Մե՛ղք, կ'ըսէ ներկաներէն մէկը ատոր ակնարկելով, այդ թուղթերը առնելու էի, գեւ կ'արժէր, փախցուցի, մե՛ղք։*

— *Ի՞նչ պիտի ընէիր այդքանը...։*

— *Ի՞նչ չըլլար, բարեկամներու նուէր կուտայի, կը պատասխանէ արամիտ ակնարկութիւն մը ըրած չլալու գոհունակութիւնով։*

— *Որպէս զի քեզ յիշե՞ն...։*

— *?....։*

[ՓԱՅԼԱԿ]

ԱՆԱՊԱՏԵԼԻ

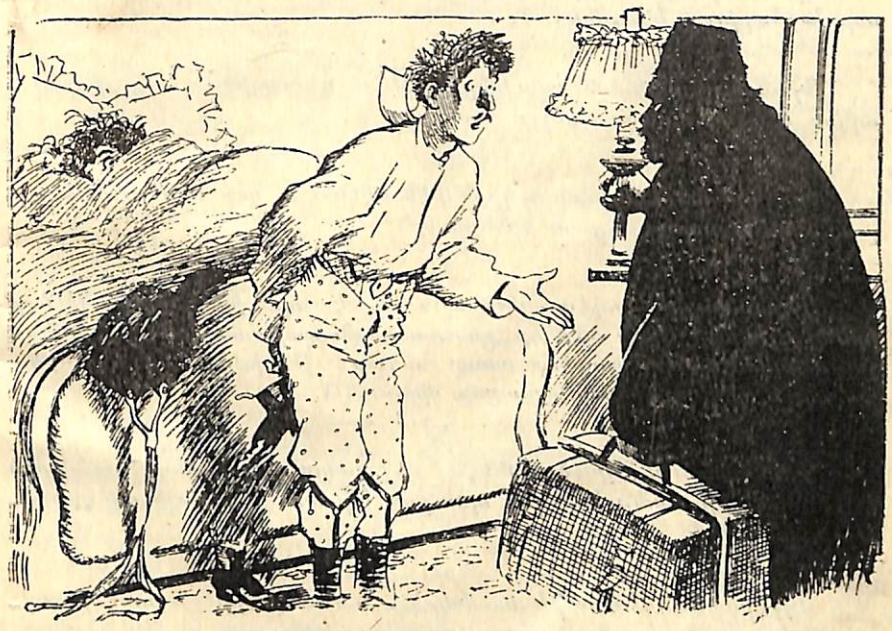

— *Ինչ գործ ունիմ, կնոջս սենեակին մէջ։*

= *Պա... պարո՛ն... եկած եի սպա... սպասուհիին վրայ տեղեկու... տեղեկութիւններ ստանալու։*

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

Ֆաջ պարոզ մը երեկոյթի մը մէջ երբ քանի վարս, չորս բոլքա և երկու քաորիլ խաղայ, տանըօրթ քիլօմէթր տեղ քալած կ'ըլլայ:

⁂

Թերեւս միաքերնուդ երբեք չէք անցուցած, հաշուելու այն ճամբան որ պիտի կարէր լեզուն, խօսակցութեան մը միջոցին. հանճարեղ խօսակցի մը ձեր տեղը խորհած է: Իր հաշիւները հիմնած է միջին աստիճան չատախօս կնկան մը վրայ, և սա համոզուածը գոյացած է որ երեսունը հինգ տարուան միջոցին անոր լեզուն հինգ հազար վեց հարիւր քառասուն քիլօմէդր ճամբայ կտրած է:

⁂

Երեսունըհինգ տարի առաջ ճաշան մէկ թնդթ ունէր միայն, այսօր ինըհարիւրը կ'անցնի:

⁂

Ֆրանսա տարեկան չորս միլիոն ֆօնօ գետնախնձոր կը վաճառէ, ալքօլ և նշայ պատրաստելու համար:

⁂

Ձարմն հազուագիւտ երկիրներէն մէկն է, ուր այրերուն թիւը չատ աւելի բարձր է քան կիներունը:

⁂

Գերմանացի բնագէտ մը հաշուած է որ խարտեաշ կիները իրենց գլուխին վրայ հարիւր քառասուն հազար հատ մազ կը կրեն, շագանակագոյները՝ հարիւր տասը հազար, թուխները հարիւր երիք հազար և չէկերը իննսուն հազար միայն:

⁂

Դրամատան մը կրած ամենէն մեծ տպռնապը տեղի ունեցած է 1839ին, որ տուին Անգլիոյ պանքան Ֆրանսայի պանքային օգնութիւն խնդրելց:

⁂

Եգիպտական Սուտանի տաներկու նահանգները ընդամէնը տասը միլիոն ուխը հարիւր հազար բնակիչ ունին:

ԿԱՏԱԿ ՄԸ ՈՐ ԲԱԽԱԿԱՆ ԳԷՇ ԿՂ ՀՆՁԷ

ՓԱՅԼԱԿ

Անտառլուի երկաթուղիին վրայ գտնուող պզտիկ գիւղի մը մէջ ապրող քանի մը Պօլսեցի և օտար ընտանիքներ, Ծննդեան տարեդարձի մը առթիւ, գաղափարը կ'ունենան պարահանդէս մը սարքելու: Աչխարհիկ զուարճութիւնները չեն որ կը վխտան անչուչտատակ տեղերու մէջ, և զուարթ գիշերուան մը հեռանկարը այդ պզտիկ գաղթականութեան տիկիններուն garde robe'ները տակնուվրայ կ'ընէ ու ոտտոստուն վազերու ծիանքը քուներնին կը խառնէ քանի մը գիշեր: Ճքաւեզանը, եթէ ոչ քաղաքներու փափկութիւնը, գէթ ցատկռտելէն պարպուող առատքներու պահանջը պիտի կրնար գոհացնել տեղային արտադրութիւններով: Թարմ կարագով և տեղային խաւեարով — մոռցայ ըսելու թէ գիւղը լիճեզերեայ էր — պատրաստուած սանտուիչներ, անուշ խմորեղէններ, տեղային անխարդախ կարմիր գինիով ոռոգուելով կրնային զուարթութեան առատ բերք մը արտադրել: Սակայն մէկ բան միաքերը կը խռովէր: Նուագ: Պարահներդ ժողով ժողովի վրայ կը գումարին լուծելու համար օրակարգին վրայի այդ չարաբերական խնդիրը՝ որ պարահանդէսի մը չարժուձ տալու համար այնքան կենսական է, որքան հովը առագաստանաւի համար: Հնարամիտ առաջարկները կը տեղան: Մէկը ձայնական երաժշտութիւնը կ'առաջարկէ, բայց ուրիշ մը դիտել կուտայ որ քանի մը արքատեան սոխակներու կոկորդները միայն պիտի կրնային պէտք եղած խանդավառութիւնը առաջ բերել, եթէ երբէք անոնց պարի եղանակներ սորվեցնելու կարող դաստատ մը գտնուէր: Մինչեւ անգամ տալով զուռնայի խօսքը ընողներ կը գտնուին: Մինչ այս մինչ այն որոշեալ օրը կը մօտենայ և նուագի անլուծելի խնդիրը կ'ապառնայ անդորձադրելի ձգել ամբողջ այդ գեղեցիկ ծրագիրը: Տիկիններդ կը պռատան, կը կանչեն կը չղայնահարեն, բացատ մնատուկներու քով ի չոր տեղ իրարու վրայ դիզուած մետաքսներու, ժանեակներու և ժապաւէններու խառնաչփոթութիւնը իմ էրիք զայրոյթով մը կը համակէ գիրենք և կարծեմ թէ միջերնին յաւախտութիւնը այն աստիճան աստիկ զգացողներ կը գտնուին, որ գանիակ նետի մը մէջ կ'առաջարկեն երեք ամիսէն մինչեւ մէկ ամիս... գործադրելով պատժել իրենց ամուսիններուն պզտիկ կնճիռ մը լուծելու անկարողութիւնը: Պայմա-

Նաժամին առաձգականութիւնը կը բացատրուի անչուշտ մեզմացուցիչ պարագաներու հաւանականութիւնով՝ որոնք կրնային պատիժը կրելու չրջանին... սպրդիլ երկաբքին մէջ:

Վերջապէս տիկնոջ ժողովին — թերեւս կանխորոշ — անգամատնապահութեամբ մը գործադրելի այս սպառնալիքը կը հանգի այրեցուն ականջին: Համաձայնութեամբ և վճռական նիստի մը մէջ, ուր գործուզներու անտեսական կեանքի վրայ ունեցած կործանիչ ազդեցութիւնը նկատի կ'առնուի, որոշում կուտան մեծ մրջոյններու դիմելով առաջը առնել ամենանական մթնոլորտը... անչարժութեան դատապարտուղ վաճառին: Կը խորհին 4—5 օրէն զոհողութիւն իսկ յանձն առնելով Պոլսէն Արխաօն մը բերել տալ: Սակայն ժամանակը կը պակսէր իրենց և դեղեցիկ սեռը յետաձգում չէր ընդունէր: Իրենցմէ 4—5 ժամ դէպի ներս երկաթուղիի ճամբուն վրայ մեծ քաղաք մը կը գտնուէր՝ ուր բարեկամներ ունէին: Անմիջապէս միաձայնութեամբ սա հեռագիրը կը ղրկուի անմնացեալ երկաբքին:

«Շաբաթ գիշերուան համար Արխաօնի մը կամ Լաֆէրնայի մը պէտք ունինք. եթէ կարելի է վարձքով, եթէ ոչ գնելով կրնա՞ք հասցնել. հաճեցէ՛ք անմիջապէս պատասխանել»:

Հեռագիրը կը ղրկուէր հինգշաբթի: Ուրբաթ առաւօտ հետեւեալ պատասխանը կ'առանուի:

«Սքանչելի երաժշտական գործիք մը գտանք, այս օրուան մրճնին չհասաւ. վաղը կ'առնուի անպատճառ»:

Շոգեկառքը գիշերուան ժամը 2ին կ'անցնէր գիւղէն (Ը. Թ.), հետեւաբար երաժշտական գործիքը ճիշդ պարերը սկսուելու առենին պիտի կրնար տունը բլլալ. կարեւորը այդ էր արդէն և գործը յաղող:

Մեծ ոգեւորութեամբ առաջ կը տարուին միւս բոլոր պատրաստութիւնները: Շաբաթ իրիկուն պզտիկ գաղութը կը հաւաքուի պարահանդէսին տունը և պարոններէ մանաւոր պատգամաւորութիւն մը, գիւղին լաւագոյն կառքովը կայարան կը դիմէ, հարկ եղած բոլոր պատիւներով ընդունելու համար այն թանկագին տուփը՝ որ հոգի պիտի տար իրենց ուրախութեան ու գործադրուի մը մղձաւանջը պիտի ցնդեցնէր հոգիներու և... մարմիններու վրայէն: Պատգամաւորութիւնը յաղթականօրէն սրահ կը մտնէ անագին տուփ մը ձեռքերուն վրայ վերցուցած:

Անմիջապէս սեղան կը նստին:

Առաջին բաժակը կ'առաջարկուի, բան առղութեան, տանտիրուհիին կենացը:

— Ներեցէք որ առղութենէն չեզում մը ընեմ, առաջին բաժակը խմենք այն պատուական բարեկամներուն կենացը, որոնք այս տուփը ղրկեցին մեզի ապահովելով այս երեկոյթին յաջողութիւնը:

Ընդհանուր հաւանութեան մէջ բաժակները կը պարպուին, և ներկաներէն մէկը սկսանէն ելլելով մարթ մը կ'առնէ և տուտւկը կը քանայ:

Մէջինը երաժշտական գործիք մըն էր իրաւ: Բայց փոխանակ արխաօն մը կամ լաֆէրնա մը ըլլալու, հակայ տավուլ մըն էր ան, քովը զարնելու համար ներկուած հատ ճոխաձող մը:

Կրնաք երեւակայել ներկաներուն զայրոյթն ու յուսախաբութիւնը, և երեկոյթին արժանացած բաղդը:

— Բայց ա՞րդ կարծեցին մեզի, ատով արդէքը կը խաղցնեն, կը գոչէ երիտասարդ տիկին մը:

Հետեւեալ օրը տուտւկը ղրկող պարոնները սա նամակը կ'ընդունին:

«Յանուն բոլոր բարեկամներս չնորհակալ ենք ձեր այն ազնուութեան համար՝ որով փութացիք ձեզի յատուկ պարելու երաժշտական գործիքը ղրկել մեզ: Դժբաղդաբար առով պարելու վարժութիւնը կը պակսի մեզ և կը պահենք զայն ձեր մեկ այցելութեան առեն գործածելու հաճոյքը ունենալու համար:»

Կառակը, այդ հակայ տավուլին մէջէն, բուսական գեղ հիւղող տեսակէն էր անչուշտ, թէեւ պատասխանին սրամտութիւնը քիչ մը մեղմոց անոր ներկուածներուն զայրոյթը:

Իսկ գործադրուլը գործադրուածաւ մնէ ոչ, պատմութիւնը լռութիւն կը պահէ այդ մասին:

Որովհետեւ հանրային գործոց նախարարին իրաւասութեան կը պատկանի խնդիրը:

ԵՐՈՒԱՆՑ ՕՏԵԱՆ

ՂԱՀԱՆ ԹԽԻՔԵԱՆ
[Աւազակ]

Մհ. ԿԻՒՐՃԵԱՆ

ՆՈՐ ԹՈՒՈՒ ՄԸ

ՄԻՔԱՅԵԼ Ս. ԿԻՒՐՃԵԱՆԻ

Տարօրինակ պիտոական մը, կէս քիմիագէտ, կէս քմայ…գէտ, բնիկ Խղճամտանցի, նշանաւոր գիւտ մը լրեր է վերջերս, եթէ հաւատաք ընծայեմ մտածուոր ազրիւրէ ստուգած խիստ մտածուոր տեղեկութիւններուս։

Երկար փնտռտուքներէ, անթիւ փորձարկութիւններէ (expérience…) վերջ՝ յաջողեր է, չի գիտցուիր ինչ մարմիններու և հեղուկներու անդր…քիմիական բազադրութեամբ (combinaison…) մը, գոյացնել զարմանահրաչ յատկութիւններով (propriété…) օժտուած թթու մը (acide…), որուն, չեմ գիտեր չեմակը ինչո՞ւ համար, հեգնական բրու (acide ironique…) անունը տուեր է։

Հիմնուելով միշտ իր առած մտածուոր տեղեկութեանցս վրայ, թուե՛մ, եթէ կը հաճիք, մէկ քանին այդ «զարմանահրաչ յատկութիւն»ներէն։

Եթէ solution *մը չինուի այս թթուէն, և քանի մը կաթիլ թափուի գրական կամ օրինակի ազատաւ՝ հերոսական համբաւի մը վրայ, թէ որ համբաւը սուտ է և փուտ, անմիջապէս կ'սկսի հալիլ, ջուր կարիլ, և չորնալով տակաւ յօդս կը ցնդի կարծես հրաշիւք իմն։*

Իրերուն, մարդկերուն գալուն պէս, մէկէն ի մէկ կը լուսաւորէ, կը գունաւորէ անոնց բոլոր ծիծաղելի և այլանդակ կողմերը, որոնք առանց այդ հարուածին աննշմար պիտի մնային յաւէտ։

Գրական յօդ, մտածմունք ու կեղծ ոճերուն, լեզուներուն վրայ «վճռական» ներգործութիւն ունի։ Անմիջապէս կը տարբերազատէ կը լուծէ զանոնք. երեւան կը հանէ ու կը տարանջատէ անոնց բաղկացուցիչ տարրերը, իմաստակութիւն, անհեթեթութիւն, անճաշակութիւն, ծիծաղելիութիւն։ Որոշ կերպով կը ցուցնէ անոնց ճշմարիտ գոյնը, որ «անգոյ»նութիւնն է։

Մեծ antiseptique *մ'է նաեւ այս թթուն։*

Յօդուած մը կամ դիրք մը կարդացած, ճառ մը մտիկ ըրած առենդ՝ վերջին աստիճան օգտակար պիտի ըլլայ նախապէս այս թեթուռվ հոգեբին և մտովին հակառակուիլ, կարենալու համար ինքզինքդ պաշտպանել դաւհկութեան, անճաշակութեան և սոփեստութեան բոլոր կարկի միքրոպներուն դէմ, զորս կը սառկեցնէ անխնայ։

Այս թեթուն անապին միջակ...ապան մ'է մեւնոյն առեն։

Եւ՛ն., և՛ն., և՛ն.։

Ինչպէս կը տեսնուի այս չատ հակիրճ բացատրութիւններէն, հեգնական թեթուն կոչուած է անգին ծառայութիւններ մատուցանել ճաշակներու ուղղութեան, մտաւորական և հանրային բարքերու բարեփոխման, սուտ և ճշմարիտ արժանիքներու, վաւերական ու կեղծարարուած հանքաւներու ճշդորոշման մեծապէս հանրօգուտ գործին։

Մաղթենք որ այս թեթուին գործածութիւնը չուտով ընդհանրանայ, ու տարածուի մեր հասարակութեան մէջ եւս, որ ինչպէս յայտնի է, աւելի պէտք ունի այսպիսի բարերար, հրաշագործ ազդակի (agent...) մը որուն ղգայութիւնէն օգտուելով է անչուշտ որ կը ծնին, կ'աճին ու կը բարգաւաճին այն կրոցը առնելիք գրոշները, յոռի խմբագիրները, կեղծ ազգասէրները, չինծու հերոսները, ծիծաղաշարժ ընկեր...աբանները, Փրկիչցու փրկիչները որոնք Սահմանադրութենէն ի վեր ինքզինքնին ցուցադրեցին մեր հանրային կեանքին մէջ, ինչպէս հասարակ խեղկատակներ և հապճեպ ծնունդ մը մէջ։

ԲԱՄՊԱԿ

ԱՍՈՒՊ

ՈՐՔ ԻՆՉ ԱՆՈՑՇ...

Ո՜հ, ինչ ճերմակ եւ ինչպէս նուրբ
Դաշտայ մէջտեղ ծաղկիս, բամպա՛կ,
Ֆելլահներուն frsիճիկն սուրբ
Եւ նեղոսի տիղմերուն տակ...
Բայց չե՛ս բամպակ հակառեխուած,
Գրնա՛ քրոիր վերէս ի բաց...

Ո՜հ, ինչ յոյսով եւ անձկութեամբ
Քեզ կ'րսպասեն, գիտե՞ս բամպա՛կ...
Քեզմով լեցնիլ նրժոյգն իր բամբ
Եւ գեղուհին՝ կուրծկն իր տափակ...
Բայց չե՛ս բամպակ հակառեխուած,
Գրնա՛ ինկիր վերէս ի բաց...։

Ո՜հ, ինչ յուզում՝ երբ «Վերիքաս»
Կը հրուչակէ բե՛րդդ, բամպա՛կ,
Թողուս ոմանց գրպանը ծակ
Մինչ ճոխութիւն այլոց կուտաս...
Բայց չե՛ս բամպակ հակառեխուած
Գրնա՛ անցիր վերէս ի բաց...։

Թեպէտ անքիւ վերէրն ազգիս
Կր տարածուին մարմնոյն վրայ,
Թեպէտ անոնց վրայ կր փակչիս
Զի մէջը շատ, շա՛տ բարախ կայ...
Բայց նախ կ'ուզեմ սուր մէկ նեդրակ,
Հակառեխուած՝ ապա՛ բամպակ...։

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

Վահան Թէքէեան

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆԻ

Մաթեմոր մը, Տօն Քիշոթ մը, Թարասքոնցի Թարթարէն մը։ Նիհար՝ քսակիս պէս, երկայն՝ մայրիի մը պէս և ճաղատ՝ գեղեցիկ կնկան մը ծունկին պէս։

Մէկ ձեռքը բռնած հաբաղանը սուր՝
Միւս ձեռքը ուղի ռեվոլվեր լեցուց։
Դողացիք Նիկուէ, Սիտոն եւ Ասուր,
Ձեր դեմ կանգնած է Նեմբրովն ահարկուն։

Նոյն իսկ իր անունը զէնք մըն է՝ Վահան։

Բայց ասիկա ծաղրանկարի Թէքէեանն է, ու քիչ մըն ալ Ազգ. Ժողովին և մամուլինը, վերջապէս galerie *ի Թէքէեանը։*

Իսկականը, վիճաթափ Վահանը, որ միմիայն մտերիմներու կը յայտնուի, չատ նուազ սպառազէն է և չատ աւելի փափուկ։

Իր դիմակը որ հրապարակին վրայ խոժոռ ու անհամբոյր է և զինքը քիչ ճանչցողներուն անհանդուրժելի, չրակու համար անտանելի, բոլորովին կը փոխուի մտերմական չրջանակի մէջ։ Դէմքը իր բնական արտայայտութիւնը կ'առնէ, անոյշ, ծիծաղկոտ, սրամիտ և կը զգաս փափկազգած բանաստեղծը որ կ'երգէ իր մէջ։ Այն ատեն Վահան Թէքէեան կ'ըլլայ աչխարհի ամէնէն համակրելի մարդերէն մին, և Արամ Աստուածատրի ծաղրանկարը անհասկնալի, անհեթեթ, անճոռնի կը դառնայ...։

Բայց այս յայտնութիւններով չեմ ուզեր ցաւցնել բարեկամիս սիրտը, որովհետեւ ինք կ'ուզէ անպատճառ ծաղրանկարին նմանիլ, տուփէն դուրս ցատքող Թէքէեանին, մանաւանդ։ Եւ վատահ եմ որ «Մեր տարեցոյցը»ին մէջ իր ծաղրանկարը տեսնելով ինքնախաբէութեամբ և քիչ մըն ալ միամիտ մտապարծութեամբ պիտի ըսէ.

— *Ձիշտ ես եմ, միայն մէջ ու՛չ պէտք եղածին չափ սպառազէն։*

Գուցէ ինք իրաւունք ունի և ես կը սխալիմ։

ՍՐԱՄՏՈՒԹԵԱՆ ՄԵՆԱՄԱՐՏ ՄԸ

Պատի մը վրայ տեղի ունեցած է այդ արտասովոր մենամարտը, Օրթագիւղի ծովեզերեայ բնակարաններէն մէկուն սալօնին մէջ, մեր գրական աշխարհին ամենէն ծանօթ երկու դէմքերուն միջեւ։

Ախոյեաններէն մէկն էր մեր ամենէն չատ եւրոպականացած գրագէտը՝ Յ. Ալփիար և միւսը՝ նրբազգած բանաստեղծը մը. Վահան Մալէզեան։

Ասկէ 16 տարի առաջ, մանաւանդ առնին մէջ ընկերական հաւաքոյթ մը կար, կազմուած այն առնուան գիւղին բնակչութեան élite մասէն։

Օրիորդ մը կը խնդրէ Յ. Ալփիարէ որ մատաղուհի մը գրէ memorandumի մը վրայ, որ այդ վայրկեանին ձեռքին մէջ բռնած էր նազելի խնդրարկուն։

Յ. Ալփիար իր սովորական կնճռոտաբմբնով կը վերցայ հատարել այդքան հաճելի կերպով յայտնուած փոփաք մը։

Ամչկաչէս մատաղուհի թղթին վրայ կը գրէ.

— Ինչ տարբերութիւն կայ կնկան մը և հայելիին միջեւ։

— Կնկան պղտիկը չարդի է, իսկ հայելիին մեծը։

Քանի մը օր ետքը Վահան Մալէզեան այցելութեան կ'երթայ այդ տունը և իրեն կը ցուցնեն անզուգական Ֆաներեզիսքին ձեռագիրը, որուն լմնալին չատ չի հաւնիր «Անիծեալ»ին հեղինակը և տակը կ'առնէ.

— Կուզե՞ս գիտնալ թէ ինչ տարբերութիւն կայ հայելիի մը և կնկան մը միջեւ։

— Մարդս՝ երբ հայելին կը նայի ինքզինքը կը գռնի, իսկ երբ կնկան մը կը նայի ինքզինքը կը կոտցնէ։

Շատ չանցած տանտիրուհին իր սեղան յաւուկ անուշ չարամտութեամբ, ցոյց կուտայ Ալփիարին՝ բանաստեղծին կողմէ ստեղծուած երկտողը և հակիրճ կ'ուզէ թէ վերջին պրուժքին մէջ աւելի esprit կայ քան առաջինին։

Իր արժանապատուութեան սէջ քիչ մը վիրաւորուած՝ զուարթաբան երիտասարդը մատիտ հարուածով մը կ'առնէ.

— Ո՛չ այս և ոչ այն, սիրելի Վահան. եթէ ճշմարիտ տարբերութիւնը կ'ուզես գիտնալ, այն ա՛լ սա է թէ՝ հայելին հայելի ընդը հանւելին է, մինչդեռ կնիկը՝ կնիկ ընդը... հակառակը։

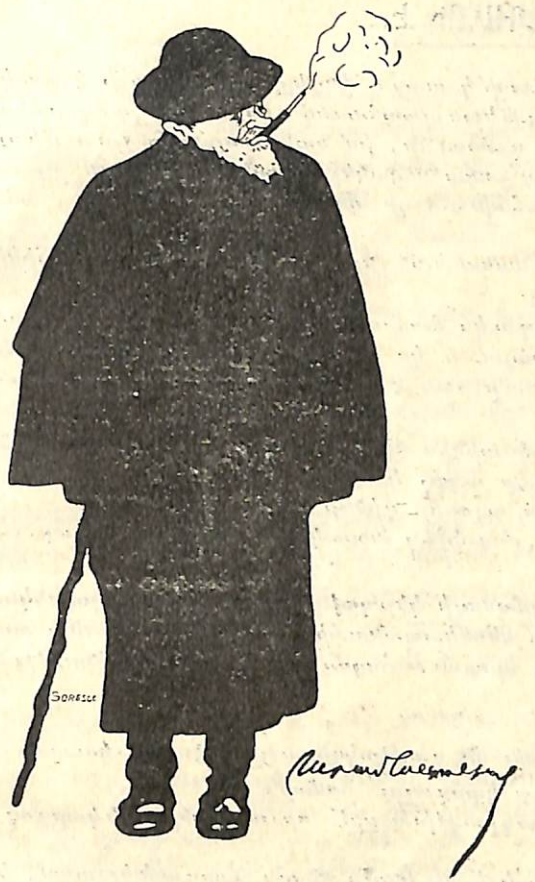

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀԻՒՆԵԱՆ

ՔԻԶ ՄԸ ԽՆԴԱԼՈՒ Է

— Անառասի՛կ տատընէնգերորդ անգամն է որ կը ձերբակալուիք գինովութեան պատճառով. ինչո՞ւ չէք ուզեր ձեր ընթացքը:

= Տէ՛ր դատաւոր, իմ նախանայրներս ջուր միայն կը խմէին, կ'ուզեմ հետայ ապացուցանել դէմոկրատներուն որ ժառանգական օրէնքները յաճախ ... կը սխալին:

×

Տիկին Անանասեան նամակ մը ցոյց կուտայ Տիկին Եղ խազարեանի.

— Մարդուկս ճամբորդութեան մէջ է. աւտոկը մոռցած է իր հասցէն տալու և կը պահանջէ որ իրեն պատասխանեմ:

= Դժուա՞ր բան է, տիկի՛ն, իրմէ հասցէն խնդրելը ...:

×

Պարոն մը տիկին Անանասեանի մարմնական բարեմասնութիւնները կը թուէր ուրիշ կնոջ մը առջեւ.

— Շա՜տ աղուոր գիծեր ունի, կ'ըսէր:

= Այո՛, ընդմիջեց խօսակիցը. ճակատ՝ն վրայ ...:

×

— Զարմանալի կերպով ինծի կը նմանիք բարեկա՛մս: Մայրերս նիզ արդէօք սենեկապանուհի՝ էր ժամանակին մեր տան մէջ ...

= Ո՛չ, պարոն, հայրս էր որ կառապանութիւն կ'ընէր ձեր քովը ...:

×

Վիպասան մը գայթակղեցուցիչ վէպ մը կուտայ իր բարեկամներէն մէկուն կարդալու համար:

— Ուշադրութիւն ըրէ՛ որ աղջիկներդ չի կարդան կը պատուիրէ անոր ...

= Անանկ է նէ կնոջս միայն կարդացնել տամ, կը պատասխանէ միւս խելացին:

×

Տիկինը իր սենեկապանուհին կը գտնէ ամուսինին անկողնին մէջ:

Սարսափելի կատաղած՝ ճամբան կը դնէ կինը:

— Բայց, տիկի՛ն, կ'աւարիէ խեղճ սենեկապանուհին, ա՛յնքան աղէկ կը ծառայէի տիկինին ...:

Ես ալ այնքան աղէկ կը ծառայէի ... պարոնին, տակէ ինչ կ'ելլայ եղեր:

ՀԱՅՆԷՆ

Մէջ կր բերեմ հոս հատուածներ, գերմանական հանճարին ամենեն հուժկու արտայայտութիւններեն մեկուն, Հայնեէն, որ ամենեն անողոք ներգնողը եղած է միեւնոյն ատեն կեանքին մինչեւ վերջին վայրկեանը: Մեռնելու մօտ, կինը իր սնարին հով կ'աղօթէր Աստուծոյ որ թողութիւն շնորհէ իր ամուսինին մեղքերուն:

— Հոգ մի ըներ սիրելի՛ս, կ'ըսէ Հայնէ: Անոր արհեստը ներել է արդէն:

Հայնէ ունի նաեւ հիանալի ներքուածներ եւ պատմուածքներ՝ որոնցմէ ընտրուած հատոր մը թարգմանած է մեր բարեկամը եւ աշխատակիցը՝ Փայլակ: Մաղթելով որ կարենայ փութով հրապարակ հանել այդ երկարաշունչ աշխատութիւնը մեր ընթերցողներուն ճաշակ մը կ'ուտանք այսօր, արտատպելով յետագայ էջերը:

Աստուած երկու սրունք տուած է մեզի ինքզինքնիս առաջ տանելու համար: Անիկա չուզեց որ մարդկութիւնը կաչած մնայ հողին: Հանդուգնութեան գերլիները ըլլալու համար մէկ ոտք բաւական էր մեզի:

Երկու աչք ունինք ամէն բան որոշ տեսնելու համար: Լոկ մեր կարդացածին հաւատալու համար մէկ աչք կը բաւէր: Աստուած երկու բիւր տուաւ մեզի, բան կանգ դիտելու համար այս աշխարհը, զոր մեր աչքերուն հանդէպ հին համար ստեղծեց: Փողոցին մէջ ալքատացած տեսնելս ալ պէտք ունինք այդ երկու-քին, որպէս զի զգուշանանք կոխել տալէ մեր ոտքի կոշիկներուն վրայ, զորս մեր կօշկակարներուն կը կը պարտինք:

Երկու ձեռք ունինք կրկնապէս տալու համար. բայց ոչ թէ երկու անգամ առնելու, երկաթէ դրամարկղներու մէջ առատ լեցնելու համար, ինչպէս կ'ընեն ոմանք: Սիրայօժար կախազան պիտի հանդիսանինք զանոնք, սակայն աղնուաչուք պարտներ են, մարդասէրներ, պատուաժանիներ — անոնցմէ ոմանք մեզ կը պաշտպանեն, և գերմանական կաղնիները հարուստներու համար կախազան չհնուելիք փայտեր չեն:

Աստուած մէկ քիմ միայն տուած է մեզի, որովհետեւ պատառքի մը մէջ երկուքը մէկէն չպիտի կարենայինք թխել և պիտի ալ պիտի թաւիէր։

Աստուած միայն մէկ բերան տուած է մեզի, որովհետեւ երկու հատը չպիտանայ պիտի ըլլար։ Մահկանացուները՝ մէկ բերանով պէտք եղածէն աւելի կը խօսին արդէն, եթէ երկու որկոր ունենան նայինն կրկինը պիտի լափէին և կրկին աւտա պիտի խօսէին։ Հիմա, բերանը լեցուն եղած ատեն մարդ ստիպուած է լռելու, եթէ երկու բերան ունենայ կերած ատենն ալ պիտի սաէր։

Երկու ականջ չնորհած է մեզի Տէրը։ Ամէնէն ազնուր բանը մանաւանդ, անոնց չափաւորութիւնն է։ Անոնք այնքան երկայն չեն, որքան այն ականջները որոնցմով օժտած է ան մեր մոխրաներն մարթով քաջ ընկերները։ Աստուած երկու ականջ, տուած է մեզի, մտիկ ընելու համար կլիւթին, Մօձարթին և Հայտնին գլուխ գործոցները։ Եթէ միայն Մէյէրպէերին քնարերգական փորի ցաւերը և քչդական նուագը դոյութիւն ունենային աշխարհի վրայ, մէկ ականջ չատ իսկ պիտի ըլլար։

Երբ այսպէս կը խօսէի խարտեաշ Թէօֆիլինաէ հառաչելով լսած ինծի.

«Աւա՛զ, աստուածային չարժառիթները խորհրդաւոր ուղղ, Սահղծողը քննադատել, պատկին բրտաբէն աւելի ագէկ գիտնալ ուզելն կը նմանի։ Սակայն միշտ «ինչո՞ւ» կը հարցնեն երբ ապուշ բանըմ կը տեսնեն։ Բարեկա՛մ մտիկ ըրի քիզ, շատ ագէկ բայաբանեցիր ինծի թէ ինչո՞ւ Աստուած իր իմաստութեամբ, երկու աչք, երկու ականջ, երկու թև և երկու սրունք տուաւ մարդուն, մինչ, դեռ մէկ քիմով ու մէկ բերնով բաւական ացաւ։ Հիմա, լսէ՛ տեսնեմ թէ ինչո՞ւ Աստուած...»

—

Պատմութիւններուդ մէջ երբեք մի՛ խորշիր իրենց իրական անուններով կոչելու անձերը. եթէ տիկա չհամարձակիս ընելու, աւելի զէշ պիտի ըլլայ. երբ իշու մը պատկերը գծես, անմիջապէս երկոտասանեակ մը մոխրագոյն իրական էշեր պիտի ներկայանան. «Բայց իմ ականջներս են տանդ» պիտի պոռայ ամէն մէկը։ «Այդ զուարթ իմս է, իմ ձայնս է, այդ էշը ե՛ս եմ ամբողջովին, ուզածնուդ չափ անունս թո՛ղ չտան, Գերմանիան, հայրենիքս կը ճանչնայ զիս։ Էշը ե՛ս եմ, իյա՛, իյա՛։» Դուն մէկ աւտակ մը վիրաւորել ուզեցիր, անա՛ տասներկու հատը քիմ պոչ կ'ընեն քեզի։

ՆԻՒԹԵՐՈՒՆ ՑԱՆԿԸ

ՏԱՐԵՑՈՑՑ

ՎԻՊԱԿԱՆ

Քու Հայր մերդ, Տիգրան Կամսարականէ 19
Կարծեմ թէ, Գրիգոր Զօհրապ 20
Գաղափարներու Թանգարան 25,49
Կոկոնը կը բացուի, Զիֆթէ-Սարաֆէ 27
Աբիւնոտ Նամաղը, Մերուժան Պարսամեանէ 31
Բանաստեղծական պահեր, Մաննիկ Պէրպէրեանէ 35
Վիքթոր Հիւկո 36
Սպանդանոցը, Տիկին Գ. Զարուհիէ 39
Ուրանիա, Շահան Նաթալիէ 42
«Տուբսեցի»ն, Ենովք Արմէնէ 50
Էջ մը Լեսթանի Ափրանօ տը Պերժըրագէն, Թարգմ. ժագ Սայապալեանի 57

ՔԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Որբը, Եղիշէ Եպսկ. Դուրեանէ 63
ԹԱՂԾՈՑ ՏԱՂԵՐ
I Թաղծութիւններ, Վահան Մալէզեանէ 67
II Սփինքս » » 68
III Ջլախտ » » 69
Սկիւտար, Արտաշէս Յարութիւնեանէ 71
ՍԻՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ
I Հոգւոյս ծաղիկը, Փայլակէ 73
II Եթէ Աստուած ըլլայի, Թրգ. Փայլակի 75
ՓԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ
I Աբիւելը, Ռ. Սեւակէ 77
II Շան Հոգի » 78
ՍԵՒ ԾԱՂԻԿՆԵՐ
I Ցաղթուածները, Հրանտ Նազարեանցէ 81
II Բանաւորի Հոգիները » 82
III Վերջալոյսային » 83
Եթէ, Շահան Նաթալիէ 85
A Tziganitchka, par Djanik Yazidjian 87
ՀՈԳԻԻ ԵՐԱՆԳՆԵՐ

I Աստղները, Պերճուհի Եազըճեանէ 88
II Զգուշանք » » 89
Կանաչներուն մէջ, Ա.Ղ. Շաքլեանէ
ՎԱՅՐԿԵԱՆՆԵՐ ՈՒ ՎԱՆԿԵՐ
I Դառնութիւն, Մերուժան Պարսամեանէ 92
II Փեղ հեռուէն » » 93
III Տէկինը կը հագուի » » 94
Վարդեր, Դանիէլ Վարուժանէ 96
ՎԱՅՐԻ ԵՐԳԵՐ
I Բրդական սարէրգ, Լեւոն Չսաճանեանէ 97
II Ձիաւորին երգը » » 98
Ուշացող բաղձանքներուս, Յ. Ճ. Սիրունիէ 99

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Կարապետ Գարագաշ, Գրիգոր Մալխասեանց 101
Գրիգոր աղա Մալխասեան, Գ. Մ. է 105
Հ. Ս. Երեմեան 113
Գրիգոր Զօհրապ, Ասրուշանէ 114
Մօձարա Սալձպուրկի մէջ, Թրգմ. Օր. Եփ. Օտեանի 130
Նորայր Բիւզանդացի, Դր. Մալխասէ 132
Զէյթունի իշխանները 136
Տիգրան Երկաթ, Լէոն Խուբաճիէ 139
Հայ Երեսփոխանները Օամ. Բարլամէնդին մէջ 144
Մերուժան Պարսամեան, Դր. Մալխասէ 147
Մալիլէի նոր խորհրդականը, Կարապետ Գարագաշէ 153
Արփիար Արփիարեան, Եր. Սրմաքեշխանլեանէ 159

ԿԷՍ-ԲԺՇԿԱԿԱՆ

Ծաղիկ և պատուաստ, Տոքթ. Յով. Տ. Սահեփանեանէ 164
Հետաքրքրական 168
Հարբուխը և անոր դարմանները, Տոքթ. Ե. Մասխէ 169
Ջուարճարանութիւններ 171, 176
Ակռաները, Տոքթ. Մարտիրոսեանէ 172

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ, ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԵՒԱՅԼՆ

Մաքրասէր Եանքին, Յ. Ալփիարէ 179
Արփիար, Ալփիար, Տիրան Ասատուածատուրէ 182
Հետաքրքրական 183, 197
Ի՞նչ կ'ուտէ և ի՞նչ կը խմէ Պերլին, Ս. Յ. Պատուեանէ 184
Պանդոկի կեանքէն, Տիրան Ասատուածատուրէ 186
Մանկական խմաստութիւն 188
Շօլլիանա 189
Արամ Անտոնեան, Տիրան Ասատուածատուրէ 192
Գիշերուան մը... առտուն, Ղ. Վարպետեանէ 198
Փիչ մը խնդալու է 196, 201, 218
Վիճակագրութիւններուն զուարճալը, Ե. Արմէնէ 198
Ամենաբշխատանակխոհմութեամբ, Յ. Ալփիարէ 202
Սրամտութեան Ծաղիկները 204
A propos խօսքեր, Փայլակէ 205
Վիճակագրական 206
Կատակ մը որ բաւական գէշ կը հնչէ, Փայլակէ 207
Նոր թթու մը, Միքայէլ Ս. Նիւրճեանէ 211
Բամպակ, Ասուպէ 213
Վահան Թէքէեան. Երուանդ Օտեանէ 215
Սրամտութեան Մինամոթա մը 216
Հայհնէն. Թրգմ. Փայլակի 220

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐ, ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, ԲԱՐՁԻ ՆՄՈՅՇՆԵՐ, եւն.

Տիգրան Կամսարական 18
Զէյթէթ - Սարաֆ 26
Տիկին Գ. Զարուհի 38
Պուբեան Սրբազան 49
Վահան Մալէզեան 66
Արտ. Յարութիւնեան 70
Ժագ Սայապալեան 72
Ռ. Սեւակ 76
Հրանտ Նաղարեանց 80
Շահան Նոթալի 84
Ձանիկ Եազըճեան՝ (Բարիզի մէջ) 86
» » (Լոզանի մէջ) 86
Կարապետ Գարագաշ 102
Մարեամ Փորթուգալ 107
Հ. Ս. Երեմեան 113
Նորայր Բիւզանդացի (Ալճերիական տարազով) 133
Նաղարէթ Սուրշեան (Զէյթունի իշխան) 136
Ղազարոս Շավրեան » 137
Տիգրան Երկաթ 140
Պետրոս Հալաճեան 144
Գրիգոր Զօհրապ 144
Տ.քթ. Տաղտարեան 144

Վարդգես 445
Ստեփան Սպարթալեան 445
Յակոբ Պապիկեան 445
Վահան Փափազեան 446
Համբարձում Պոյաճեան 446
Գեղամ Կարապետեան 446
Գարեգին Բասըրմաճեան 446
Գրիգոր Մալխաս 448
Սրապիոն Հէքիմեան 449
Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան 450
Թովմաս Թէրզեան 451
Աբփիարին մայրը 459
Աբփիար պատանի 460
Աբփիար Աբփիարեան 461
Կիւրճեան, Թէքէեան, Օաեան (խմբանկար) 210

ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, ԲԱՐԻՒ ՆՄՈՅՇՆԵՐ

Յ. Ալփիար (Քրիզանթէմներու երկրին մէջ) Հ. Մասկալեա 178
Պետրոս Հալաճեան, Ապաւ Անտոնեանէ 190
Վահան Թէքէեան » 214
Յարութիւն Շահրիկեա » 217
Նորահնար կօշիկներ, Շամ.է 195
Համիա կը զբաղճանայ 204
Անապատելի 205

ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ ԱՂԱՅԻ ՓՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՓԵՆՈՍԻ ՎՐԱՅ Ի. Խակուհի Տիւզի ընչատուփը.—2. Ուրուագծուած տուփը.— 3 փսխաթի հոգակը.—4 Փնարն ու փողը. 5 Խաղողները էջ 408 412
սակաւաթի մէջ։

ՄԵՏԱՂԻ ՎՐԱՅ· Ի. Ս. Գէորգ Ձիուն վրայ.— 2. Սուլթան Մէճիտ.— 3. Զբաղանի հին պալատը.— 4. Անոր կանանոցը.— 5 Մզկիթ մը.— 6. Յուշարար երկու մեռաղներ էջ 408 412

ՓԱՓԿԱՉԱՇԱԿՆԵՐ

ՁԱՇԱԿԵՑԷՔ ՃՇՄԱՐԻՏ ՇԱՄԲԱՆԵԱՆ

ՎԻՔՏ ՊԱՐԱ ՈՐԴԻ

ԵԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՎԻՃԻ ՄԷՋ (ՇԱՄԲԱՆԵԸ)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ **Մ. Ֆ. ՏԸ ԶԱՌԱ**

Ղալաթիա, Սէն-Բիէր խան, թիւ 25 և 26

ՔԱՐԹ ՊԼԱՆՇ, մեծ չիւ 6 Ֆր., փոքր չիւ 3,50 Ֆր·
ՊՈՒՅԻ ՍԻԿԼԷՐԻՍՕՐ » 5 » » » 2,50 »
ՍԷԼԷՐԻ ՄՈՒՍԷՕ » 4 » » » 2,25 »

ԳԱՆՁԱՐԱՆ
ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ
ՀԵՂԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԱՐԱՄ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ
Հրատարակուած են՝
ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ, *յստակ հրահանգներով, բազմաթիւ պատկերներով և արտասանութեան ու գործողական ներկայացմանց վերաբերող մասնաւոր յաւելուածով։ Գին 5 Ղրուշ։*
ՄԻՋԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ (երրորդ տպագրութիւն) *հրահանգներով, պատկերներով ու յաւելուածով։ Գին 7 ղրուշ։*
կը հրատարակէ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ։
Դիմել Ղ ԼԼԸՃԵԱՆ Գրատուն
կ. Պոլիս, Ջաքմաքճիլար

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ
ՀՐԱՆՏ ԽՏՐՃԵԱՆ
կ. Պոլիս, Սուլթան Համամ
Մօլա Թաշ, Թիւ 12

ՃՇԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ,
ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆ,
ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ.
Յաճախորդները պոտ ձգելու ո՛չ մէկ միջոց չի խնայուիր

ԳԻՄԵՑԷ՛Ք
գոհ պիտի մնաք

ԿԱՇԱԻՈՐՈՒՄԻ ՀԱՄԱՐ ԿՏԱԻՆԵՐ

ՊԱՋԱՐ ՕԹՕՄԱՆ

Բ. Ա. ԳԱԼԻՆԻՔՕՍ

Ղալաթիա, Թիւնէլ փողոց

ԳՈՐԳ ԼԻՆՕԼԻՒՄ

ՄՈՄՆՈՐ, ՍԹՕՐ,

ՎԻԹՐԱԺ, ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ՎԱՐԱԳՈՅՐՆԵՐ

ԿԱՇԱԻՈՐՈՒՄԻ ՀԱՄԱՐ ՄԱՐՕՔԻՆ ԿԱՇԻ

Ա.ԿՈՂՈՒԻՆԻ ծածկոցներու մեծ մթերք

ՁԵՐՄԱԿՆԵՂԵՆՆԵՐ ԵՒ ԲՐԴԵՂԻՆՆԵՐ

Ա.ՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆ

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉԱՏՈՒՆ

ՍԻՄՕՆ

Բեռա, Մեծ Փողոց Թիւ 414

Աժան է և մաքուր։ Ցաճախորդները գրաւելու եղանակ մը ունի որ հմայիչ է պարզապէս։ Ո՛վ որ կ՚ուզէ թուղթի վրայ անմահանալ, ո՛վ որ նչանած ունի, ո՛վ որ գրագէտ է... և «Մեր Տաբեցոյց»ին համար լուսանկար պատրաստել պիտի տայ, ով որ... խելացի է, թո՛ղ Բեռա փութայ և ՍԻՄՕՆ լուսանկարչատունը փնտռէ։ Մօտ ատենի մէջ արդէն ծանօթ անուն մը դարձած է։ Կը պատմեն թէ ՍԻՄՕՆ լուսանկարչատան աժանութենէն և լուսանկարներու մաքրութենէն հրապուրուած, Ալաթինի զղուակին քնակիչները մասնաւոր հրաւէր ղրկած են այս լուսանկարչատան տիրոջ որպէս զի երթայ լուսանկար, վերնիք։ Չէ՞ որ խեղճերուն ամսականները նուազեցուցած՝ այնքան անձկութիւնով կ՚ապրին Ալաթինի մէջ։ Պ. Լուսանկարիչը չէ գացած։ Որովհետև քսակը սիրելէ առաջ կը պաչէ ան... իր հայրենիքը։

Ու դուք դեռ կը դանդաղիք ՍԻՄՕՆին դիմելու...

ՍՕՍԻԼՄԵԼԻՔԻՆ ՄԷՋ ՖՐԱՆՍԱԿԻՉ

ՏԸ ԼԻՕՆ

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽՆԵՐ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ՅԱՏՈՒԿ ՓՈՓՈՒԼԱՐ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ

ԱՆՇԱՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՔՕՆՔՐՕԼԻ ՏԱԿ

Լիոն, Օբէլ տը Վիլ փողց. Թիւ 77

ԱՄԵՆԷՆ ԿԱՐԵԼՈՐԸ ԵՒ ԱՐԵՒԷՆ ՀԻՆԸ, ՈՐ 1 09 ՄԱՅԻՍ 15ԻՆ ՈՒՆԷՐ

Բաժնեթեր 492,469

Ստորագրած դրամագլուխ 245,573,800 ֆր.

Վճարուած դրամագլուխ 1 381, 300 »

վճարաս... կը 1 ֆր.էն սկսեալ. 100-500-1000 ֆր.ի և անկէ աւելի գումարներով ապահովագրեր, 1-12 տարուան և աւելի պայմանաժամով վճարքի։

Ընդ. գործակալ Թուրքիոյ, Եգիպտոսի, Յունաստանի, Պալքանեան երկրաց համար

ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՏԸ ՉԱՐԱ

Ղալաթիա, Սեճ-Բիեր խաճ, բիւ. 25-26

կ. Պոլսոյ բնդ. գործակալութիւն դրամատուն՝ ՐՈՒՏԻ ԼԻՕՆ, Ղալաթիա.

Կարծաւոտեալ գործակալներ կը փնտռուին պատասխանատու անձեր, որոնք կրնան ներկայել գոնէ երեք երաշխաւորներ։ Դիմել նոյն գրասենեակը։

ՍԹՐՕՆԿԻԼՕ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ

Բերա Մեծ փողոց 272

ԱՅՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՇԱՊԻԿՆԵՐՈՒ ԵՒ ՁԵՐՄԱԿԵՂԷՆՆԵՐՈՒ
ՄԵԾ ՄԹԵՐՔ

ԿԻՆԵՐՈՒ ՁԵՐՄԱԿԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ

ՊԱՏՐԱՍՏ ԿԱՄ ՁԱՓՈՒ ՎՐԱՅ

Օ Ժ Ի Տ

Օձիքներու, այլազան փողկապներու ճոխ հաւաքածոյ մը միշտ պատրաստ կը գտնուի ամենէն դժուարահաճ յաճախորդը գոհացնելու համար։

Ցլաներներ,
հովանոցներ,
բանկոնականներ
եւն։

Ամէն գրավաճառի ծով կը ծախուի

ՓՆՏՌԵՑԷՔ

ԴՈՒՐԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻ

ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ՍՐԻՆԳԸ

Բանաստեղծութիւններու գեր ազնցապէս տպաւորիչ հաւաքածոյ մը, որուն հասոյթը ամբողջապէս յատկացուած է

ՈՐԲԵՐՈՒՆ

Փնտռեցէ՛ք անպատճառ

Թ. ՄԵՒԱԳԻ

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐՔԸ

ԳԻՆ 5 ՂՐՇ.

ԿՈՒԶԷ՞Ք ՃԱՆՉՆԱԼ ԿԻՆ ԴՈՒՐԵԱՆԸ

Կարդացէք Հերանոյշ Աւետեանի բանաստեղծութիւնները պարունակող գիրքը, զոր կազմեց Հրանդ Նազարեանց։

Ամէն անգամ մը գնեցէ՛ք Բեսիկի Քիքապը, թուրքերէն Je sais tous ն, եւրոպական գլխէնկերով և թուրք ամենէն նշանաւոր դրագէտներուն ցայտուն գրուածքներովը զարդարուն։

Գին 5 ղրշ. կը ծախուի բոլոր գրավաճառներուն քով

ԱՆՎՐԵՊ ՄԻՋՈՑ ՀԱՒԵՐՈՒՆ ԱԾԵԼ ՏԱԼՈՒ· ՀԱՄԱՐ
ԱՌԱՆՑ ԸՆԴՀԱՏՈՒՄԻ ՆՈՑՆ ԻՍԿ ԶՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ՄԷՋ։

Օրը մեկ փարայ ծախով՝ տարին սովորականեն 120ի աւելի հաւկիթ սպանալու եւ ամեն կերպ հիւանդութիւններէ զերծ պահելու միակ միջոցը

"ՖԱՆՓԻՅՈՆ„ ՓՕՇԻ

ՓԱՐԻԶ—ԼՈՆՏՈՆ
ԱՐՏԱՔՈՑ ՄՐՑՄԱՆ

17 մեծ ոսկի միւսալ 17 Պատուոյվկայական 100,000 Շնորհաւորագրեր

Միակ ճշմարիտ միջոցն է ձմեռ առեն հաւերուն ածել տալու համար, միակը որ ընդունուած է երկրագործական վարժարաններու եւ մեծ ագարակներու մէջ։

Մթերանոց — *Գալաթիա, Սիմէոնեան խան* 24-26, Լիման Տայրեսիի դէմ։

Վաճառատեղի, — *Արդարեան եղբարց* Օրօզտի Պագի դէմ վաճառատունը, Պահեն Գաբու եւ *Գ. Օհանկեանի* վաճառատունը, Գալաթա Սերայի դէմի անկիւնը։

Պարկը 25 դրչ. կրկին պարկիկը 40։ Մեկ անգամեն 5 պարկէ աւելի եղած յանձնարարութիւնները առանց ծախքի կը ղրկուին։

Գաւառներուն մէջ գործակալներ կը փնտռուին։ Դեմել ընդհանուր գործակալ *Գալուստ Չէլեպեանի*. բասած Գաթըրը օղլու, Կ. Պոլիս։

ԳԱՌՆԻԿ ԻՆՃԻՃԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԹՈՒԱՖԻՅԷԻ

Մարբուճճլար Թիւ 4, 6 Գ. ՊՈՂՔՈՍ

Սոյն վաճառատան մէջ կը գտնուին ամէն տեսակ բուրդէ եւ բամպակէ գուլպա, ֆանելա, ճաքէթ եւ անկողնոյ ծածկոցներ. ճաշակաւոր շապիկ, օձիկ, գրավաթ, թեւնոց, թաշկինակ եւ խաւլու քիչքիրներ. հոտաւէտ օճառ եւ հոտեղէններ։ Ձմեռի, մկրատ, սանտր եւ բօրթմէն, եւ կաշիէ ու մետաղէ ծխատուփեր։

Մեր բաղմաթիւ Պօլսեցի եւ գաւառացի յաճախորդներէն կը խնդրենք որ իրենց գնումներէն օտարներու մօտ ընելէ յառաջ անգամ մը այցելեն մեր վաճառատունը եւ համոզուին մեր ապրանքի աժանութեան մասին։

Գներն որոշ եւ անմրցելի կերպով աժան են։

ԳՐԱՋՈՒԼԱՐԱՆ

ՅԱԿՈԲ ԾԵՐՈՒՆԵԱՆ

Ֆիննաններէն Եօգուրթ

ՇԱՐՔ-ԽԱՆ *Թիւ* 36-37

Կ. ՊՈԼԻՍ

Պատրաստութիւն այլազան տառերու, հայերէն, թուրքերէն ինչպէս նաեւ լատինական եւ սլաւական ամէն տեսակ գիրերու։

Կը պատրաստուին նաեւ էսպաս, ֆատրաթ, կարնիթիւր աւթէրլին եւ զանազան գիծեր ու ծաղիկներ։

ՄԵՏԱՂԻՆ ՏՈԿՈՒՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐԵԱԼ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՆԵՐԸ ԶԱՓԱՒՈՐ

Ցանցնարարութիւնները փութով եւ ճշտութեամբ կը գործադրուին։

Ձ Ա Շ Ա Կ

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԾԱՂԿԱՔԱՂ

Ա.ՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԼԵԶՈՒԻ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

ու ծանօթութիւններով

ՁՈՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բարեփոխուած ու ճոխացած

Ա.ՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՊԻՊԷՌՃԵԱՆԻ

ԱՒԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐ

Սոյն ընդարձակ հատորածաւն կը բաղկանայ երկու առանձին հատորներէ, ամէն մէկը 450 երես, և կը պարունակէ տասնեւինն դարուն վերջին քառորդ և քսաներորդ դարուն սկիզբը երեւցած բոլոր հայ նշանաւոր հեղինակներու գործերէն հատուածներ, որոնք հայ ու ուսանող ամենէն սիրուած ու պաշտուած դրագէտներէ քաղուած բնաբերագոյն գրուածներ, արձակ և ոտանաւոր, քերթուածներ, տաղեր, խնամքով ընտրուած ու դասակարգուած։

Ամբողջ գործը ճոխացած է բազմաթիւ ծանօթութիւններով ու մանաւանդ գրական կենսագրութիւններով այն ամէն հեղինակներուն որոնք անուն մ'ունին արդի հայ գրականութեան մէջ։

Առաջին հատորը կը պարունակէ 70 կենսագրութիւն և գրական ծանօթութիւններ, որոնք ապահովապէս գրքին ամենէն չահեզան մասը պիտի կազմեն։

Երկու հատորը ամբողջ Մատենադարան մը կ'արժէ։

Հակառակ իր ծաւալին ու մեքենական ապագրութեան կը ծախսուի դիւրամատչելի գնով։—

	Դրշ.
Թղթակազմ ու քառթնակազմ	10
Լաթակազմ	12 ու կէս
Փառակազմ	15
Ամենաչքեղ կազմ Նուէրի համար	20

Կեդրոնատեղին է հեղինակին գրատունը, Պապա-Սալի Ճատաէսկի, թիւ 12։

Կը գտնուի նաեւ գրախանութներու մէջ։

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0148337

14066